ਸੰਭੂ ਨਾਥ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਂ

ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ

ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ

ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸ਼ੰਭੂ ਨਾਥ ਵਾਲੀ

ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਂ

ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ

ਸੰਪਾਦਕ

ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ

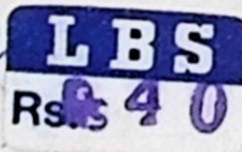
ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ

ਘੰਟਾ ਘਰ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸੰਪਾਦਕ : ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਐਮ.ਏ., ਪੀ-ਐਚ. ਡੀ.
ਮੁਖੀ : ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਪਹਲਾ ਸੰਸਕਰਣ : ਅਕਤੂਬਰ, 1969
ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ : ਦਸੰਬਰ, 1972

ਮੁਲ :
ਡੀ-ਲਕ੍ਸ ਐਡੀਸ਼ਨ
ਸਾਧਾਰਣ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਸ. ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਮਾਲਿਕ, ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਚੌਕ ਘੰਟਾ ਘਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ
ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਮਾਲਿਕ ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਪ੍ਰੈਸ, ਬਹਾਦਰ ਨਗਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਦੁਆਰਾ ਮੁਦ੍ਰਿਤ ।

ਮੁਖਬੰਧ

(ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ)

ਜ਼ਾਹਿਰ ਪੀਰ, ਜਗਤ ਗੁਰੂ, ਨਾਮ ਦੇ ਬੋਹਿਥਾ ਅਗਿਆਨ-ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕ, ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਦਿਵਸ, ਨੇੜੇ ਢੁਕ ਰਹਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਾਨ ਉਤਸਵ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਪ੍ਰਤਿ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਵਕਤ ਸਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ । ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੀਵਨ ਤੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ । ਆਪ ਇਸ ਲੇਖਕ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ, ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਸ. ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਰੰਗ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ । ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਇਸ ਵਕਤ ਖੂਬ ਗਹਮਾ ਗਹਮ ਹੈ ।

ਅਜੇਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜੀਵਿਤ ਮਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਭਿਜ ਰਹਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ । "ਸੁਣਿ ਗਲਾ ਆਕਾਸ ਕੀ ਕੀਟਾ ਆਈ ਰੀਸ" ਦੇ ਮਹਾ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨਕਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ੌਕ ਕੁੱਦਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਲਿਖ । ਯਾਰਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਉਭਾਰਿਆ । ਅਸਾਂ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ; ਕਹਿਆ, "ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ" । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਬਹਾਨੇ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ; ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਈਆਂ ; ਤਾਅਨੇ ਦਿੱਤੇ । ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਆਈ ; ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨ ਰਹਿਆ । ਕਲਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਲਿਖਣ ਬੈਠੇ ; ਪਰ, ਕਲਮ ਚਲੇ ਨਾ, ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਔੜੇ ਨਾ । ਡੌਰੇ ਭੌਰੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਦੋ ਦਿਨ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ; ਹਫਤਾ ਲੰਘ ਗਇਆ । ਸੋਚਿਆ ਛੱਡ ਦੇਈਏ । ਜ਼ਮੀਰ ਨੇ ਫਿਰ ਲਾਅਨਤ ਪਾਈ । ਉੱਠੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਬਸਤੇ ਫੋਲੇ—ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਖਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਵਹੀਆਂ ਫੋਲਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੱਥ ਆਈ । ਕਹਿਆ, "ਚਲੋ ਇਹੀ ਸਹੀ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੁਦਾਮਾ ਦੇ ਚੌਲ ਹੀ ਸਹੀ; ਵਡੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਛੋਟੀ ਹੀ ਸਹੀ ।"

ਸੋ, ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੀ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਅੱਗੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਪਹਲੀ ਵਾਰ ਛਪੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਰਿਣੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚੋਂ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੀ ਆਭਾਰੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ

ਅਮੋਲਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦੇ ਸਕੇ ਹਾਂ।

ਪੁਸਤਕ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਜਾਂ ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ "ਨਕਲ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਸਲ" ਆਖਦੇ ਹਨ, ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੂਲ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੇੜਿਆ, ਸਿਵਾਇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜਿਥੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਜਾਂ ਲਗ ਮਾਤ੍ਰਾ ਛੁੱਟ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਰਹ ਗਇਆ ਹੈ। ਮੂਲ-ਪਾਠ ਦਾ ਪਦ-ਛੇਦ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਵੀਨ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ; ਪੁਰਾਣਾ ਢੰਗ ਦੋ ਡੰਡੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰਹਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਦੋ ਡੰਡੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠ ਉਠਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਠ ਰਲਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ; ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ (॥) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਹੈ।

ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬਿੰਦੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ : ਆਵਾਂ (ਆਵਾ), ਨਵਾਂ (ਨਵਾ), ਤਾਈਂ (ਤਾਈ), ਪੀਸਾਂ (ਪੀਸਾ), ਆਖਸਾਹਾਂ (ਆਖਸਾਹਾ), ਕਰਾਹੇਂ (ਕਰਾਹੇ), ਲੈਂਦੋ (ਲੈਦੋ), ਆਦਿ।

ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ (ਜਿ/ਜੁ/ਜੋ, ਆਵਹਿ/ਆਵੈ, ਕਉ/ਕੋ, ਹਹੁ/ਹੋ, ਹਹੁ/ਹੋ, ਹੋਦਾ/ਹੁੰਦਾ, ਆਦਿ)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਯਤਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ।

ਮੂਲ-ਪਾਠ ਵਿਚ ਆਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਅਸਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ; ਉਵੇਂ ਹੀ ਰਹਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਪਾਠਾਂਤਰ ਹੇਠਾਂ, ਫੁਟ-ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ, ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੰਨਾ ਵੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਚਾਹਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਣ ਲਗਿਆਂ ਔਕੜ ਨ ਆਵੇ। ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਣ ਉਤੇ ਵੇਖ ਸਕਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੰਨੇ, ਛਪੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ, ਹਾਸ਼ੀਏ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਪੰਨਾ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਟੇਢੀ ਲਕੀਰ (/) ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ, ਵਡੀਆਂ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਇਹ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਲੱਭ ਸਕਣ ਲਈ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਉਪਰ, ਸਿਖਰ ਤੇ ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ੩੦ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਦੀ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਇਕ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਕ

ਤੋਂ ਵਧ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਨ, ਉਥੇ ਉਥੇ ਅਧੀਨ ਸਿਰਲੇਖ (subheads) ਬਣਾ ਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

ਫੁਟਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਪਾਠ ਨਾਲ ਦੂਜੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠਾਂਤਰ ਅਸਾਂ ਪੁੱਠੇ ਕੌਮਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੋਥੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸੰਕੇਤਕ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸੰਕੇਤਕ ਪਦਾਂ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਤੇ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਠਾਂਤਰ ਪੁਠੇ ਕੌਮਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਕਿਉਂਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਦ 'ਪਾਠਾਂਤਰ' ਜਾਂ 'ਪਾਠ-ਭੇਦ' ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫੁਟਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਅਰਥ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਹ ਪੁਠੇ ਕੌਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ । ਫੁਟਨੋਟਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਪਾਦਨ-ਤਕਨੀਕ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਪਾਠਕ ਵੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੌਖੇ ਸਮਝ ਲੈਣ ।

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਜਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਰੋਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਪਰੋਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ । ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਪਰੂਫ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਭੀ ਮੇਰੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਰਾਇ ਮੰਗਲਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਂਤ ਰਿਣੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਛਪਾਈ ਨੂੰ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ

ਪਟਿਆਲਾ

੨੫ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੯੬੯

(ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ)

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਜੋ ਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਬੜਾ ਉਤਸਾਹ-ਜਨਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਉਚ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਥ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਐਮ.ਏ. ਦੀ ਉਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਕਤ, ਇਸ ਦਾ ਪਹਲਾ ਸੰਸਕਰਣ ਮੁਕ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਦੂਜਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਦੂਜੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਈ ਹੋਰ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਵੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਖੰਡ ਅਧੂਰੇ ਰਹ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਘੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ "ਵੈਸਾਖ ਕਿ ਕੱਤਕ" ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪਹਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਗਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਾ ਅਤੇ

ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਖੰਡ ਅਧੂਰੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੰਭੀਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਂਦੇ। ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਮੁਕੰਮਲ ਚੀਜ਼ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਾਲੀ 'ਬਾਬੇ ਦੇ ਓੜਕ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ 'ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ', ਦੋਵੇਂ, ਸੰਪੂਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਕਾਰਣ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਖੋਜ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਪਹਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋ ਹਿੱਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਉਹ ਇੱਨੇ ਛੋਟੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਹੋ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਜੋ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਕਹਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ, ਉਹ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏਗੀ। ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ (index) ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਖੋਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅੰਤਿਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ; ਹਰ ਘੜੀ ਕਿਸ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਤੱਥ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੋ ਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਕੱਲ ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਮਿਲਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਝਾਉ ਅਤਿ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਪ੍ਰੋ. ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਥਿੰਦ ਅਤੇ ਡਾ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਤਰੁਟੀਆਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਹੋਰ ਪਾਤਰਾ, ਡਾ: ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਤੇ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਮਾਲਿਕ ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਹਨ ; ਪਹਲੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣਾ ਵਡਮੁੱਲ ਖਰੜਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਵਧੀਆ ਛਪਾਈ ਲਈ ਉਚੇਚੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ
੨੫ ਦਸੰਬਰ, ੧੯੭੨.

ਵਿਸ਼ੈ-ਸੂਚੀ

ਸੰਕੇਤਾਵਲੀ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦਾ ਬਿਓਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਸ਼. ਸਿ. ਅ.	ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ੧੭੯੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੧੭੩੪ ਈ.) ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਖਰੜਾ ।
ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.	ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੫੪੬੨.
ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ.	ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ੧੪੩੦ ਪੰਨਿਆ ਵਾਲੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਬੀੜ ।
ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ.	PUL 4141 ਦੀਆਂ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਖਾ ਤੇ ਛੰਦਾਬੰਦੀ—ਜਪੁ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ' ਵਿਚ ਉੱਧਰਿਤ ਟੂਕਾਂ ।
ਪੁ. ਜ. ਸਾ.	ਡਾ. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ।
ਬੇਦੀ	ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਿਜ, ਟਾਂਡਾ ਉਰਮੁੜ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਪਾਸ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ।
ਨਿ. ਕਾ.	ਨਿਜੀ ਕਾਪੀ (ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ 16) ।

ਭੂਮਿਕਾ

੧

(ਪੁਸਤਕ ਪਰਿਚਯ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੰਡਲ, ਪਟਿਆਲਾ, ਵਲੋਂ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ, ਭਗਤ ਵੱਛਲ, ਦੀਨਾ ਨਾਥ, ਮਨਸਾ ਪੂਰਨ, ਕਾਮਨਾ ਸਿਧ, ਘਟ ਘਟ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਦੇ ਰੱਖਕ, ਦੰਭ ਬਿਦਾਰਕ, ਤਿਮਰ ਨਾਸ਼ਕ, ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ੧੫ ਸਤੰਬਰ ੧੯੬੯ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ, ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤਾ ਕਿ "ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ੧੭੦੧ ਈਸਵੀ ਦੀ ਰਚੀ ਇਕ ਜੀਵਨੀ ਅਤੇ ੧੭੧੧ ਈਸਵੀ ਦਾ ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲੈ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ"[1]। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਉਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਾਜਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਛਪੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੜ੍ਹੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਜਾਗੀ। ਫਲਸਰੂਪ, ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਦੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ੧੭੦੧ ਈਸਵੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਜੀਵਨੀ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੈ। ਇਹ ਅਸੀਂ, ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਹੌਰੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੁੱਛ ਜੇਹੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਹੱਥੋਂ ਕਬੂਲ ਪੈਣ ਦੀ ਆਸ ਰਖਦੇ ਹਾਂ।

ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਪੁਸਤਕ ਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਲੇਖ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ੧੯੩੪ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਛਪੀ *A History of Panjabi Literature* ਵਿਚ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ[2]। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ'

---

[1]ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮੰਡਲ, ਪਟਿਆਲਾ, ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸੰਖੇਪ ਕਾਰਵਾਈ, ਪੰਨਾ ੧੩.

[2]ਸੰਸਕਰਣ ਪਹਿਲਾ, ਪੰਨਾ ੫੦.

(*Adi Sakhis*) ਨਾਂ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਟੂਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਚੋਣਾਂ (Panjabi Selections) ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ PUL 4141 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਖਾ ਤੇ ਛੰਦਾ-ਬੰਦੀ—ਜਪੁ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ' ਜੋ ੧੯੩੭ ਵਿਚ ਛਪੀ, ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਉਦਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਕ ਅਧੂਰੀ ਟੂਕ ਅਤੇ ਦੋ ਪੂਰੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ; ਨਾਲ ਹੀ, ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼, ਆਦਿ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ[1]।

ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਤੀਜੀ ਰਚਨਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ ਦੀ ਮੁਖਤਸਿਰ ਤਾਰੀਖ਼' ਹੈ ਜੋ 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਖਾ ਅਤੇ ਛੰਦਾ-ਬੰਦੀ—ਜਪੁ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ' ਤੋਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਛਪੀ। ਇਹ ਇਸ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਜਾਂ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਉੱਧਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਮ੍ਰਿਧ ਹੈ। ਫਲਸ੍ਵਰੂਪ, ਇਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਨਵੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ[2], ਜੋ ੧੯੫੯ ਈ. ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀ ਇਸੇ ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ[3]।

ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਉੱਧਰਿਤ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਟੂਕਾਂ ਅਤੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਜੋ ੩੦ ਹੈ, ਸਣੇ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਦੇ, ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚੋਂ ਢੂੰਡ ਸਕੇ ਹਾਂ।

ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਇਸ ਵਕਤ ਪੂਰਣ ਅਤੇ ਅਧੂਰੀਆਂ ਛੇ ਕਾਪੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ[4]। ਇਸ ਦੇ ਪਹਲੇ ਪੰਜ ਪਤ੍ਰੇ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਣ ਅਪੂਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ; ਸੰਭਵ ਹੈ, ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਪਤ੍ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁਮ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਉਂਜ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇਹਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਮਿਤੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਤੀਹੀਨ ਹੀ ਮੰਨਾਂਗੇ।

ਦੂਜੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼, ਪਟਿਆਲਾ, ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਜੀ

---

[1]ਪੰਨਾ ੫ ੭੮, ੧੬੪, ੨੪੫. [2]ਪੰਨਾ ੧੨੭, ੧੩੪. [3]ਪੰਨਾ ੨੨੮-੨੩੪
[4]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੫੪੬੨

ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ[1] । ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਇਕ ਪਤ੍ਰਾ ਗੁਮ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਣ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ : "ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਮਾਹ ਅਸਾੜ ਬਦੀ ੧੩" । ਸਾਡੀ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਕਾਪੀ, ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਵਾਲੀ, ਇਹੀ ਪੋਥੀ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਹੱਥ-ਲਿਖਤ PUL 4141 ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਡਾਕਟਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ "ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ੧ ਵਾਰ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ" ਹੈ[2] । ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਸਾਡੀ ਇਹ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਕਾਪੀ PUL 4141 ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪਹਲਾਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ ਕਾਪੀ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ, ਨਕਲ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ, ਜੇ ਇਹ ੧੭੫੮ ਬਿ. ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਤੀ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਕਾਰਣ ਇਹ ਮੁਢਲੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ, ਪਹਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹ ਹੈ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਫ਼ਰਕ ਲਿਖਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ PUL 4141 ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਭੂ (ਜਾਂ ਸ਼ੰਭੂ) ਨਾਥ ਬ੍ਰਹਮਣ ਹੱਥੋਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਸਿਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ ਕਾਪੀ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਂਜ, ਸਿਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲੀ ਅਤੇ PUL 4141 ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰਲਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਪੀ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਇਕ ਗੋਸ਼ਟੀ-ਸੰਗ੍ਰਹ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਵਖ ਵਖ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਕਤ੍ਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਪਹਲੀਆਂ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਹਨ ; ਫਿਰ ਇਕ, ਜਨੇਊ ਪਹਨਣ ਦੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ੨੦ ਸਾਖੀਆਂ, ਕ੍ਰਮਾਂਕ ੮ ਤੋਂ ੨੫ ਅਤੇ ੨੯ ਤੋਂ ੩੦ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਲੇ ਗੋਸ਼ਟੀ-ਸੰਗ੍ਰਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਹਨ । ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਹਨ । ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੧੭੯੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੧੭੩੪ ਈਸਵੀ) ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੈ ।

---

[1]ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਫ਼ੋਟੋ-ਸਟੇਟ ਕਾਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੇ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਔਫ਼ ਹਿਸਟਾਰੀਕਲ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ।

[2]ਦੇਖੋ ਪੰ. ਡਾ. ਫ਼ੈ., ਪੰਨਾ ੫; *History of Panjabi Literature*, p. 16 (Panjabi Selections).

ਪਾਠ-ਭੇਦ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਚੋਖੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ ਹੈ[1]।

'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਚੌਥੀ ਪ੍ਰਤਿਲਿਪੀ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ (ਸਟੇਟ) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੯੫ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਾਂਗ ਇਹ ਵੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਲਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੇ ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਪਾਠਾਂਤਰਾਂ ਸਹਿਤ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ੧੯੧੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ ਤੇ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ; ਕੇਵਲ ਵਿਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡਮੁਲਾ ਉਤਾਰਾ ਸਾਨੂੰ ਪਿਛੇ ਜੇਹੇ ਹੀ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਿਜ, ਟਾਂਡਾ ਉਰਮੁੜ, ਦੇ ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ ਦਾ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਨਕਲ ਹੋਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਵਿਚ 'ਰਾਗ ਆਸਾ ਜਪੁ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ', 'ਗੋਸ਼ਟਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੀ ਅਜਿਤੈ ਰੰਧਾਵੈ ਨਾਲ', 'ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ' (ਧਿਆਉ ਪਹਲਾ), 'ਗੋਸਟਿ ਆਤਮੇ ਪਰਮਾਤਮੇ ਕੀ', 'ਬਿਹੰਗਮ ਬਾਣੀ', 'ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ', 'ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤਮਾਲਾ', ਸੇਵਾਦਾਸ ਰਚਿਤ 'ਪਰਚੀ ਪਾਤਸਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕੀ' ਤੋਂ ਬਿਨਾ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਵੀ 'ਸਾਖੀਆਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀਆਂ ਜਨਮਪਤ੍ਰੀ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਾਰਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਹਲੀ ਸਾਖੀ (ਬਾਬਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ) ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਇਹ ਪੁਸ਼ਪਿਕਾ (colophon) ਆਈ ਹੈ : "ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗਤ ਤਾਰਣੇ ਕੇ ਨਮਿਤ ਆਇਆ ॥ ਸਗਲ ਸਾਧੂਆਂ ਕਉ ਨਮਸਕਾਰ ॥ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕਉ ਨਮਸਕਾਰ ॥ ਸਿਮਰਨਿਸਾਰ ॥ ੧ ॥" ਇਹ ਪੁਸ਼ਪਿਕਾ ਇਸ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ ੩੫੯ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕਿ ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਸਿੱਧ ਹੈ।

'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਇਹ ਉਤਾਰਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ, ਅਥਵਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ

---

[1]ਪਿਛੇ ਜੇਹੇ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਜਨਮ ਸਾਖੀ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਵੀ ਛਪਵਾਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਛਪੀ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਮੰਨਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਛਪੀ ਪੁਸਤਕ ਵਖ ਵਖ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਖੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਕ ਨਵੀਂ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਉਪਰੋਕਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ।

ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਾਠਾਂਤਰ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਪਰ ਕੁਝ ਵੱਡੇ ਪਾਠਾਂਤਰ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘਣ ਨਾਲ, ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਬਾਬੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀ ਹੈ :

ਅਬ ਸਾਖੀ ਜਨਮ ਕੀ ਚਲੀ ॥ ਸੰਮਤ ੧੫੨੬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜਨਮਿਆ ਵਿਸਾਖੋ ਦਿਨ ਤੀਸਰੈ ਚਾਦਨੀ ਰਾਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਰਹਦੀ ਕੁ ਜਨਮਿਆ ॥ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਦਰਗਾਹ ਵਾਜੇ ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤਿਆ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਆ॥ . . . ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪੁਰਖੁ ਜਗਤੁ ਨਿਸਤਾਰਣ ਕਉ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ॥

ਇਸ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਆਏ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰੋ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ ਉਸ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ—

"ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਤ ਸਮਰਥ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਨਾਥ ਸਬਲ ਦੇਵ ਮਨਸਾ ਪੂਰਨ ਘਟ ਘਟਿ ਵਾਸੀ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੈ ਨਾਇਕ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ..."

ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਹੈ : "ਸ੍ਰੀ ਸਤਿ ਜਨਕੁ ਭਗਤੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਣ ਕਉ ਆਇਆ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੋਇ ਜਨਮਿਆ"। ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜੁੜਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ; ਸ੍ਰੋਤ ਵਾਲੀ ਮੂਲ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਇਸ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਕੁੜਮਾਈ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵਿਵਾਹ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ੫ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤੀਜਾ ਵੱਡਾ ਫ਼ਰਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ : 'ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਬਾਬੇ ਧਾਣਕ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ' ਤਕ[1] ਇਸੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਪਿਛਲੇ ੭ ਪ੍ਰਸੰਗ : 'ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ/ਜਪ ਅਵਤਰਣ', 'ਪੰਖੀ ਮੋਏ ਉਡਾਏ ਤੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ', 'ਸੋਦਰ ਦੀ ਸਿਫਤ', 'ਜੰਗਲ ਮਹਿ ਗੰਗਾ ਆਣੀ', 'ਗੁਰਸਿਖ ਪਰੀਖਿਆ', 'ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਦੀ ਕਥਾ' ਅਤੇ 'ਲਹਣੇ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ' ਨਹੀਂ ਆਏ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ; ਇਸ ਜਨਮਪਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਿਛੋਂ ਜੁੜੇ। 'ਸਾਖੀ ਓੜਕ ਦੀ' ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਅਧੂਰੀ ਜੇਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਪਰ ਚੋਖੀ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਇੰਡੀਆ ਆਫਿਸ,

---

[1]ਪੂਰੀ ਸੂਚੀ ਲਈ ਦੇਖੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ 'ਵਿਸ਼ੈ ਸੂਚੀ', ਪੰਨਾ 3-4.

ਲੰਡਨ, ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ Panj. B 40 ਅਤੇ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ (ਸਟੇਟ) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੯੫ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਅਧੂਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਉਤਾਰੇ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਉਤਾਰਾ ਕਿਸੇ ਖੋਜੀ ਦਾ, ੨੦੨੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਾ ਕੀਤਾ, ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਿਆ ਪਰ ਹੈ ਇਹ ਚੋਖਾ ਪੁਰਾਣਾ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਜਪ ਅਵਤਰਨ' ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ 'ਗੋਸ਼ਟ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ' ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਛੇਤੀ ਮਗਰੋਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੩੦ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਛੇ ਵੀ ਮੂਲ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਨਿਜੀ ਕਾਪੀ (ਨਿ. ਕਾ.) ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਾਂਗੇ।

੨

(ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ)

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ : ਪਹਲੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ, ਤੀਜੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ, ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਇਸ ਵਕਤ ਤਕ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਪਹਲੀ ਇਸੇ ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਡਾ. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਹਥੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ੫੭ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਲੇ ਅੱਧ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ[1]।

ਦੂਜੀ ਅਰਥਾਤ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵੀ ਦੋ ਸੈਂਚੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਿਤ ਹੋ ਕੇ ਛਪ ਚੁਕੀ ਹੈ[2]। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ (੧੫੮੧-੧੬੩੯ ਈ.), ਸੁਪੁਤ੍ਰ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਲ ੫੭੫ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ੨੯੮ ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹਨ ; ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ ਖੋਜ ਜਾਰੀ ਹੈ।

---

[1]ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਚੌਥਾ ਸੰਸਕਰਣ, ਪੰਨਾ ਅ। [2]ਇਹ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਛਪੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ, ਕ੍ਰਮਵਾਰ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ/ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਅਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ/ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਹਨ।

ਤੀਜੀ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਕਈ ਸ਼ਾਖ਼ਾਵਾਂ (recensions) ਵਿਚ ਛਪੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਸੰਸਕਰਣ ਹਾਲੀ ਤਕ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ; ਜੋ ਵੀ ਛਪੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਦਾ ਰਲਾ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ 'ਵਡੀ' ਤੇ 'ਅਸਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੇ ਲੇਬਲਾਂ ਥੱਲੇ ਇਸ ਦੇ ਛਾਪਣ ਵਿਚ ਮਨ ਆਈ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਕਾਪੀਆਂ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਲਗੱਡ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਅਸਲ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਾਰੇ, ਸੱਚ ਪੁਛੋ, ਤਾਂ ਬਿੰਨਾ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ੧੭੧੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਇਕ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਮਿਤੀਗਤ ਨੁਸਖ਼ਾ ਹੈ,ਤੇ ਇਸ ਵਕਤ ਸ੍ਰੀ ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਕਪੂਰ, ਹੌਜ਼ ਕਾਜ਼ੀ, ਦਿੱਲੀ, ਪਾਸ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ[1]।

ਚੌਥੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਪਹਲੀ ਵਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਗਪਗ ੨੧੯ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਧ ਸਾਖੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ਜਾਂ ਫਿਰ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਮਿਲਗੋਭਾ ਸਿੱਧਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਲਗਦੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਹੀ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ, ਇਹ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਾਂ ਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਪਹਲਾ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਦਹਾਕਾ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।[2] ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਸੰਸਕਰਣ ਪੱਥਰ ਦੇ ਛਾਪੇ ਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਟਾਇਪ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸਾਡੇ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਤ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਹਾਲੀ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ। ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਕਹਾਂਗੇ।

੩

(ਪ੍ਰਥਮਤਮ ਪਰੰਪਰਾ)

ਉਪਰੋਕਤ ਚਾਰੇ ਜਾਂ ਪੰਜੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਚੋਖੇ ਤੱਤ ਸਾਂਝੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੰਨੀ

---

[1]ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਫੋਟੋ-ਸਟੈਟ ਕਾਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੇ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਔਫ ਹਿਸਟਾਰੀਕਲ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। [2]ਵਿਸਤਾਰ ਲਈ ਦੇਖੋ ਅਗੇ, ਖੰਡ ੮.

ਕੁ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਨਿਖੇੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਇਸ ਕਾਰਣ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪਾਵਨਤਾ (sanctity) ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ, ਤੇ ਨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਕਦੀ ਆਪਾ ਜਣਾਇਆ ਹੈ ; ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਰਚਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਲਿਖਣ ਤਕ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਵਿਕਾਸ-ਲੜੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਸਕਣਾ ਅਤਿ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੁੱਲ ਸੀ, ਉਹ ਸਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚੋਜ ਅਤੇ ਬਚਨ। ਇਹ ਉਹ, ਜਿਥੋਂ ਕਿਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ, ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਦ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ-ਜੀਵਨੀਆਂ ਵਖ ਵਖ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਗੋਭਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹੀ ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜੋ 'ਅਮਰ ਕਥਾ' ਵਰਗੀਆਂ ਵਡੇ ਆਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂ-ਜੀਵਨੀਆਂ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ[1]।

ਖ਼ੈਰ, ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਮਤ-ਭੇਦ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਰਗ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪਹਲੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਥਮਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਸਰਾ ਹੋਰ, ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਮੁਢਲੀ ਰਚਨਾ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਲੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ ?

ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪਹਲ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਪੈੜੇ ਮੋਖੇ ਪਾਸੋਂ ਆਪ ਲਿਖਵਾਈ[2]। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਤ ਦਾ ਆਧਾਰ, ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਂਤ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਆਈ ਇਹ ਟੂਕ ਹੈ :

> ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ॥ਸੰਮਤ ੧੫੮੨॥ ਪੰਦ੍ਰਹ ਸੈ ਬਿਆਸੀਆ॥ ਮਿਤਿ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ॥ ਪੋਥੀ ਲਿਖਿ ॥ ਪੈੜੇ ਮੋਖੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਕੇ ਖਤਰੀ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਲਿਖਵਾਈ ॥ ਪੈੜਾ ਮੋਖਾ ਬਾਲੇ ਸੰਧੂ ਜਟੇਟੇ ਨਾਲਿ ਰਾਇ ਭੋਏ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਆਇਆ ਆਹਾ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਢੂੰਡਿ ਕੇ ਲਧਾ ਆਹਾ। ਦੁਇ ਮਹੀਨੇ ਸਤਾਰਹ ਦਿਨ ਲਿਖਦਿਆ ਲਗੇ ਆਹੇ। ਜੋ [ਜੋ] ਹਕੀਕਤ ਆਹੀ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਫਿਰੇ ਆਹੇ ਤਿ[ਥੋਂ] ਤਿ[ਥੋਂ] ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਸਹਜਿ ਨਾਲਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ

---

[1]ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸੰਗ੍ਰਹ ਇਸ ਨਾਂ ਹੇਠ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਗਲੀਵਤ ਪਰੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

[2]ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, "ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦਾ ਸਥਾਨ", 'ਆਲੋਚਨਾ' ਪੰਨਾ ੨੨ ; ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੁਆਰਾ ਛਪਿਆ ਇਕ ਹੋਰ ਖੋਜ-ਪਤ੍ਰ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ' (੧੯੬੦), ਪੰਨਾ ੪.

ਲਿਖਵਾਈ[1] ।

ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਸੰਦਿਗ੍ਧ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਿਤਾਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ੧੫੯੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਾਲੀ ਪੰਚ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ; ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਲਹਣਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਏ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਾਬਾ ਹਿੰਦਾਲ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਨਿਰੰਜਣੀਏ' ਨਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਵਖਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਚਲਾਈ। ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੀਆਂ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਮਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਏਤਰਾਜ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਕਹ ਕੇ ਖਹੜਾ ਛੁਡਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲਾ ਨੁਸਖਾ ਜੋ ਪੈੜੇ ਮੋਖੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ, ਹੁਣ ਅਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ; ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਲਾਉ ਹਨ, ਬਾਅਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦੀ, ਕਿਉਂਜੋ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਾਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ—ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹਨ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਤ੍ਰਿਆ ਰਾਜ ਦੀ ਸਾਖੀ ਜਾਂ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਜਾਂ ਕਉਡਾ ਰਾਕਸ਼ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਜੇਹੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਬਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਆਈਆਂ ਹਨ[2] । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਅਜੇਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਲਾ ਪਿਛੋਂ ਦਾਖਿਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਹੈ[3]। ਸੋ, ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਮਹੱਤ੍ਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਘੜਿਆ ਗਇਆ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦਾਖਿਲ ਕਰ ਲਇਆ ਗਇਆ ; ਨਵੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਸ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਤਾਂ ਵੀ, ਇਸ ਦੀ ੧੭੧੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਇਸ ਨੂੰ

---

[1]ਵੇਖੋ ੧੭੧੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਕਪੂਰ ਵਾਲੀ), ਪੰਨਾ ੧ (ੳ).

[2]ਵੇਖੋ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ Panj. B 40, ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ (ਲੰਡਨ) । ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਫ਼ੋਟੋ-ਸਟੇਟ ਕਾਪੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਬੈਰਿੰਗ ਕ੍ਰਿਸ਼ਚੀਅਨ ਕਾਲਿਜ, ਬਟਾਲਾ, ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।

[3]ਵੇਖੋ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੧੯੪, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਵਾਲੀ (ਚਲਾਣੇ ਦੀ) ਸਾਖੀ ਵਿਚ, ਜੋ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਬਾਲਾ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਇਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸੇ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ (recensions) ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸਹਜੇ ਹੀ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਥਮਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤ ਅਸੀਂ ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ/ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਪਾਦਕ ਹਰਿ ਜੀ ਰਚਿਤ 'ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀ' ਵਿਚ ਆਈ ਇਸ ਟੂਕ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[1] :

> ਅਰ ਸਭਨਾ ਗੁਰਾਂ ਕੀਆਂ ਗੋਸਟੀ ਸਭਨਾਂ ਭਗਤਾਂ ਕੀਆਂ ਗੋਸਟੀ ਗੁਰੂ [ਸਾਹਿਬ] ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਦੇ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਥੀ. . .ਕਬੀਰ ਗੁਸਾਈ ਕੀਆਂ ਗੋਸਟਾਂ ਭਈ ਥੀਆਂ ਤਿਸ ਥੀ ਪੀਛੇ ਅਉਰ ਸਭ ਗੋਸਟਿ ਹੋਈਆਂ।

"ਗੁਰੂ [ਸਾਹਿਬ]" ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਤੋਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੫ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੬੧੯ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਉਪਰੋਕਤ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ੧੬੧੯ ਈਸਵੀ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਲਿਖੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ ; ਨ ਕੇਵਲ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੀ, ਸਗੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਵੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਾਲੀ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਨਾਲੀ ਵਿਚ "ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ" ਤੋਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਲਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਟੂਕ ਤੋਂ ਇਹੀ ਭਾਵ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਟੂਕ ਇੰਨੀ ਕੁ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਪੂਰਣ ਟੂਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

> ਅਰੁ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਐਸਾ ਸੁਭਾਉ ਭਇਆ ਥਾ ਜੋ ਆਠੋ ਪਹਿਰ ਗੁਰਾ ਅਰੁ ਭਗਤਾ ਕੇ ਚਲਾਣੇ ਹੀ ਕੀਆ ਬਾਤਾ ਕੀਜੀਅਹਿ ॥ ਅਰੁ ਗਿਆਨੁ ਕਥਾ ਭਾਗਵਤੁ ਅਰੁ ਭਾਰਥੁ ਕੀ ਕਥਾ ਸਭ ਮੁਖੁ ਕਰਿ [ਕਰਿ] ਕੀਜੀਅਹਿ ॥ ਅਰਿ ਗੀਤਾ ਸਾਰੀ ਕਾ ਅਰਥੁ ਮੁਖ ਹੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਹੀਐ ॥ ਖਰੇ ਹੀ ਆਨੰਦਮਾਨੁ ਰਹੀਐ ॥ ਅਰੁ **ਗੋਸਟੀ ਪੜੀਅਹਿ ਅਰੁ ਸਾਥੇ ਹੀ ਸਵਾਰੀਅਹਿ** ॥ ਅਰ ਸਭਨਾ ਗੁਰਾ ਕੀ ਗੋਸਟੀ ਅਰੁ ਸਭਨਾ ਭਗਤਾ ਕੀਆ ਗੋਸ਼ਟੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਲਾਮਤਿ ਹੋਂਦੇ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਥੀਆਂ ਅਰੁ ਨੰਗਲੁ ਸਹਰੁ ਸਾਡੇ ਧਉਲੇ ਵਿਚਿ ਚਉਬਾਰੇ ਉਪਰਿ ਗੋਸਟੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਥਾ ॥ ਤਬ ਆਦਿ ਹੀ **ਕੰਬੀਰੁ ਗੋਸਾਈ ਕੀਆ ਗੋਸਟਾ ਭਈ ਥੀਆ ॥ ਤਿਸ ਥੀ ਪੀਛੇ ਅਉਰੁ ਸਭੁ ਗੋਸਟੀ ਹੋਈਆਂ** ॥ ਬਾਣੀ ਕਾ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਵਚਨਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਹੋਇਆ ॥ ਜੋ ਕਛੁ ਵੇਦੁ ਪੁਰਾਣ ਕੀ ਬਾਤਿ ਥੀ ਸੋ ਸਭੁ

---

[1] ਭੂਮਿਕਾ, ਪੰਨਾ 7

ਬਾਣੀ ਕੇ ਅਰਥਿ ਮਹਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਿ ਦਿਖਲਾਈ ॥ ਅਰੁ ਸਭਨਾ ਗੁਰਾ ਕੇ ਅਰੁ ਸਭਨਾ ਭਗਤਾ ਕੇ ਸਬਦ ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ ਪਰਥਾਇ ਭਏ ਥੇ ਸੋ ਸਭੁ ਕਹਿ ਸਮਝਾਇ ॥ ਅਰ ਪਿਛਲੇ ਭਗਤਾ ਕੇ ਜਨਮ ਪਰਗਟਿ ਕੀਏ[1] ॥

ਇਹ ਟੂਕ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਵੇਰਵਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਮੋਟੇ ਟਾਈਪ ਵਿਚ ਦਿਖਾਏ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤ੍ਵਪੂਰਣ ਹਨ। ਇਹ ਕੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਇਥੇ ਸ਼ਬਦ "ਗੋਸਟੀ ਪੜੀਅਹਿ ਅਰੁ ਸਾਥੇ ਹੀ ਸਵਾਰੀਅਹਿ" ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਭਾਗਵਤੁ ਅਰੁ ਭਾਰਥੁ ਅਰ ਗੀਤਾ ਦੀ ਕਥਾ "ਮੁਖਿ ਕਰਿ ਕਰਿ" ਹੁੰਦੀ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਸਾਥ ਹੀ ਸੰਵਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅੱਗੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇ; "ਸੰਵਾਰਨ" ਪਦ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਸੰਪਾਦਨ ਕ੍ਰਿਆ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ, ਇਹ ਟੂਕ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਤਬ ਆਦਿ ਹੀ ਕਬੀਰ ਗੋਸਾਈ ਕੀਆਂ ਗੋਸਟਾਂ ਭਈਆਂ ॥ ਤਿਸ ਥੀ ਪਿਛੇ ਅਉਰੁ ਸਭੁ ਗੋਸਟੀ ਹੋਈਆਂ।" ਜੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਿਯ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਲਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਨ ਆਰੰਭਦੇ। ਉਹ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਰਚਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁਕਦੇ। ਕੇਵਲ ਇਸ ਇਕ ਗੱਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਦੇ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ ਇਸ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦੀ ਟੋਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਖ਼ੈਰ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਫਿਰ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ "ਗੰਗਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ" ਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਿਛੇ ਇਸ ਮਤਲਬ ਦੀ ਇਕ ਟੂਕ ਆਈ ਹੈ ਕਿ "ਇਹ ਸਾਖੀ ਅਕਬਰ ਪਾਤਿਸਾਹ ਕਰਿ ਸੁਨਾਈ ਥੀ, ਜਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਲਾਹੌਰ ਆਇ ਮਿਲਿਆ ਥਾ ਅਕਬਰ ਪਾਤਿਸਾਹ ਕਉ"।[2] ਇਹ ਘਟਨਾ ਕਦੋਂ ਕੁ ਵਾਪਰੀ ? ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਅਕਬਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੈਡ ਕੁਆਰਟਰ ਲਾਹੌਰ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ; ਅਰਥਾਤ ੧੫੮੪ ਅਤੇ ੧੫੯੮ ਈ. ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ[3]।

ਹੁਣ ੧੫੯੮ ਈ. ਵਿਚ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਆਯੂ ਕੇਵਲ ੧੭ ਸਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦਾ ਜਨਮ ੧੫੮੧ ਈ.

---

[1]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੩੫੧੦ (ਸਿੱਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਪੰਨਾ ੩੪੯ (ੳ).

[2]ਦੂਜੀ ਸੈਂਚੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੭. [3]V.A. Smith, *Akbar the Great Mughal*, pp. 456-58.

ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਭਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਲਕ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਰਚ ਲਈਆਂ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸੁਣਾਈ ਵੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਮੰਨਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ ਇਸ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਵਰਤਿਆ, ਸੰਵਾਰਿਆ, ਵਧਾਇਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਕ੍ਰਿਆ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਤਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ; ੧੬੧੯ ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਕਾਰਣ ਇਹ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ ਸੁਪੁਤ੍ਰ ਹਰਿ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਮਹਲਾ ੮' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ[1]। ਸੋ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਤਕ—ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਛੋਂ—ਲਿਖੀਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਆਈ ਇਕ ਟੂਕ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਟੂਕ ਵਲ ਡਾ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ[2], ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਉਹ ਫਿਰ ਉਕਾਈ ਖਾ ਗਏ ਹਨ। ਟੂਕ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

> ...ਤਿਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜੋ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਮਿਰਜਾਦਾ ਕੋਈ ਹੋਈ ਨਾਹੀ ਮਤਿ ਪੰਜਾ ਮੇਲ ਵਾਲੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਅਜੁਗਤਾਂ ਪਾਇ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਇ ਦੇਂਦੇ ਹੋਵਨਿ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੂੰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਇਕ ਵਾਰ ਕਰਨੀ...

ਡਾਕਟਰ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ "ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ" ਲਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਟੂਕ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੂੰ ਵਾਰ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਜੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਤਾੜਨਾ ਪੰਜ ਮੇਲ ਵਾਲਿਆਂ ਹੱਥੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ "ਅਜੁਗਤਾਂ ਪਾਏ" ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਉਦੋਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪੈਰ ਪਾਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਸਮੇਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਆਯੂ ਹਾਲੀ ਮਸਾਂ ੨੫ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਤਾਂ ਫਿਰ, ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਗੜਨ ਦਾ ਡਰ ਸੀ, ਜਾਂ ਜੋ, ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲੇਰੀਆਂ ਸਨ ? ਇਹ ਚੀਜ਼

---

[1]ਦੇਖੋ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੩੦੬, ਸਿਖ ਹਿਸਟਰੀ ਰਿਸਰਚ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

[2]ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਪੰਨਾ ੬.

ਸਾਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਸਰੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪਿਛੋਂ ਦੀ, ਭਾਵ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

੪

(ਪੁਰਾਤਨ ਜਾਂ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ)

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ', ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ ਜੋ ਹੁਣ ਲਗਪਗ ਪੱਕਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਕਈ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਚਿਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਲਾ ਨਾਂ 'ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਪਹਲੀ ਵਾਰੀ ਮਾਰਚ ੧੮੮੫ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ, ਸਰ ਚਾਰਲਸ ਐਚੀਸਨ, ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇੰਡੀਆ ਆਫਿਸ, ਲੰਡਨ, ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਮਿਸਟਰ ਐਚ.ਟੀ. ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ (**H.T.** Colebrooke, 1765-1837) ਦੁਆਰਾ ਇਥੋਂ ਲੰਡਨ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਤੀਸਰਾ ਨਾਂ 'ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਹਲੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਦੇ ਸਰਵੇ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਫੋਟੋ-ਜ਼ਿੰਕੋਗ੍ਰਾਫੀ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਸਜਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਚੌਥਾ ਨਾਂ 'ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਾਬਾਦ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਣ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਦੁਰਲੱਭ ਨੁਸਖ਼ਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਾਬਾਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਯੁਤ ਮੈਕਸ ਆਰਥਰ ਮੈਕਾਲਿਫ਼ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਓਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਿਜ, ਲਾਹੌਰ, ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਨਵੰਬਰ, ੧੮੮੫ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਇਸ ਨੂੰ 'ਮੈਕਾਲਿਫ਼ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਿੱਮੇਦਾਰ ਬਣੀ। ਮੈਕਾਲਿਫ਼ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨੁਸਖ਼ਾ ਇਸ ਵਕਤ ਕੇਵਲ ਪੱਥਰ ਦੇ ਛਾਪੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ; ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਧਿੰਙੋਜ਼ੋਰੀ ਬਣੇ ਭਤੀਜੇ ਨੇ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ, ਸਣੇ ਹੋਰਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ, ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਿੱਤੀ[1]। ਇੰਜ ਇਹ ਦੁਰਲਭ ਨੁਸਖ਼ਾ ਸਦਾ ਲਈ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਇਆ।

---

[1]ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਸਾਨੂੰ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: ''ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ (ਮੋਢੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਰ) ਦੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ੧੯੨੩ ਈਸਵੀ ਵਿਚ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਪਰਮੇਸਰੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਲਾਹੌਰ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਇਕ ਚਲਾਕ ਸੁਨਿਆਰੇ ਸਿਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰ ਕੇ, ਸਾਂਭ ਲਿਆ। ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਘੁਣਤਰੀ ਨੇ ਅਸਲ ਪਾਜ ਉਘੇੜਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਸੁਨਿਆਰਾ ਸਿਖ ਅਜੇਹਾ ਚਲਾਕ

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਤੇ)

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਜਿੱਨੇ ਕੁ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸ਼ਾਖ਼ਾਵਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਦੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਿਗਸਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਖ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਘਟ ਵਧ, ਜਾਂ ਫਿਰ, ਮੂਲ-ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਫ਼ਰਕ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪੁਸ਼ਪਿਕਾਵਾਂ, 'ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਸਿਖ ਹੋਆ', 'ਪਹਲੀ ਧਰਮਸਾਲ ਉਥੇ ਬੱਧੀ', ਜਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ਹੋਈ', 'ਤੇਰਾ ਪਰਾਨਾ', ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੧੯੪ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਉਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ। ਹੋਰਨਾਂ ਗਿਆਤ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਵਾਲਾ ਨੁਸਖ਼ਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਾਬਾਦ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ[1] ਨਾਲੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇਰੇ ਦੋਹਾਂ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗ ਘਟ ਹਨ ; ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵੀ ਸੰਖਿਪਤ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਧਾਏ ਗਏ। ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇਕ ਕਾਪੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ, ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੇ ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ। ਸਿਵਾਇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਦੇ, ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਹੈ ; ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਜੁਗਾਵਲੀ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ੪੭੩੫ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤਣ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚਨਾ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਵਾਲਾ ਖਰੜਾ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝੇ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ।

(ਪੰਨਾ 23 ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਗਵਾਹ ਭੁਗਤਾ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਏਤਰਾਜ਼ ਰੱਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕੇਸ ਜਿੱਤ ਲਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਇਹ ਕੇਸ ਲਾਹੌਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਸੁਨਿਆਰੇ ਸਿਖ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਨੁਸਖ਼ੇ, ਸਮੇਤ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਤ ਦੇ, ਭੇਤ ਖੁਲ੍ਹਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਗੱਡਾ ਭਰ ਕੇ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਮੈਨੂੰ ਸੰਨ ੧੯੪੩-੪੪ ਵਿਚ, ਜਦ ਮੈਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਲਾਹੌਰ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਸੁਨਿਆਰੇ ਸਿਖ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਦੱਸੀ ਸੀ ਤੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਇਕ ਦੋ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਦਿਖਾਏ ਸਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿਖ ਕਿਥੇ ਗਇਆ ?–ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜਾਤਿ ਦਾ ਚੰਧੜ ਜਟ ਸੀ, ਸੁਨਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।''

[1]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੩੧੦.

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਆਯੂ ਬਾਰੇ ਆਏ ਸੰਕੇਤ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਆਂ ਇਹ ੧੬੩੫ ਈਸਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ[2] ; ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕੇਵਲ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਦਾ ਅਨਿਖੜ ਅੰਗ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਉਤਾਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਲਿਪੀਆਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ; ਪਰ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਾਬਾਦ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਜੋ ਛਪੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਹਿੱਸਾ (ਜੁਗਾਵਲੀ ਵਾਲਾ) ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਪੁਸਤਕ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਵੀ, ਇਸ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਨ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਨ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੯੧੩ ਵਿਚ। ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਇੱਕੀਆਂ ਦੁੱਕੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਲਿਪੀਆਂ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਸੰਕੇਤ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ, ਸਿੱਟਾ ਇਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ੧੬੩੫ ਈਸਵੀ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਪਹਲਾਂ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ।

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਡਾ. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਲਇਆ ਜਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਆਇਆ ਵਾਕ "ਬੋਲਹੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ਹੋਈ" ਹੈ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਾਕ ਇਸ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[1]। ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਪਾਠ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੯੧੩ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਸੋ, ਇਹ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ; ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ ਨਿਵ੍ਰਿਤੀ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਹੋਣ ਲਈ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਿਰ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਈ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਠੀਕ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਕਠਿਨ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ

---

[1]ਦੇਖੋ : ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਚੌਥਾ ਸੰਸਕਰਣ, ਪੰਨਾ ੧੧੬-੧੭. [2]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਹ ਅਤੇ ੧੧੫.

ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪਿਛੋਂ ਇਕੱਲੀ ਦੁਕੱਲੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਇਸ ਭਾਂਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਵਿਚ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਆ ਕੇ ਜੁੜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਫਿਰ ਉਤਸਾਹੀ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਕਿਸੇ ਹੱਥ ਕੋਈ ਖਰੜਾ ਆ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਹੱਥ ਕੋਈ। ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੰਘਣ ਨਾਲ ਚੋਖੇ ਅੰਤਰ ਵੀ ਆ ਚੁਕੇ ਹੁੰਦੇ; ਅਤੇ, ਨਾਲ ਹੀ, ਸੰਗ੍ਰਹ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਿਤਮ-ਜ਼ਰੀਫ਼ੀ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਲਿਆਉਂਦੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਦਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਵਖ ਵਖ ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵੇਰਵੇ, ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਚੋਖਾ ਅੰਤਰ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਇਕੋ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੋਣਾ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਉਘੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਢਲੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜਨਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ, ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ ਅਤੇ ਸੂਝ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪਾ ਲਏਗਾ।

ਆਪਣੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ 'ਸਜਣ ਠਗ ਨਿਸਤਾਰਾ' ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਂਝੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਪਾਠ[1], 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲਾ ਪਾਠ[2], ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਪਾਠ[3] ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਜੋ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੰਗਣ ਦੇਣ ਲਈ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿਆ, ਕਿਸੇ ਇਕੋ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਜੇ ਪਾਠਕ ਇਸ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਰੂਪ ਦੇਖਣਾ ਲੋੜਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ (ਲੰਡਨ) ਦੀ ਉਪਰ ਕਥਿਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ, Panj. B 40, ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਠੱਗ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ "ਭੋਲਾ ਚੋਰ" ਕਹ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ[4]। ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਉਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਵਰਤਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਉਹੀ "ਉਜਲ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ" ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੋ, "ਭੋਲੇ ਚੋਰ" ਨੂੰ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਵਾਲਾ ਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਜੁੜਿਆ ਅਤੇ ਇਹ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ, ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ "ਸਜਣ ਸੇਈ ਨਾਲਿ ਮੈਂ ਚਲਦਿਆਂ ਨਾਲ ਚਲੰਨਿ" ਤੋਂ ਸੁਝਾਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਕਲਪਿਤ ਕਰ ਲਇਆ ਗਇਆ ਹੈ। ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ

[1]ਚੋਥਾ ਸੰਸਕਰਣ, ਪੰਨਾ ੨੧-੨੨. [2]ਦੇਖੋ ਅਗੇ, ਪੰਨਾ ੩੧-੩੨;
[3]ਸੰਪਾਦਕ: ਕਿਰਪਾਲਸਿੰਘ/ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੨੩੫-੩੮. [4]ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਫੋਟੋ ਸਟੇਟ ਕਾਪੀ, ਪੰਨਾ ੪੧ (ੳ)-੪੪ (ੳ).

ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਸਿਰੜ ਸਹਿਤ ਜੁਟੇ ਰਹੀਏ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ, ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

੫

(ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ)

ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਾਨੂੰ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਪਲਬਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਖੰਡ ੧ ਵਿਚ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੀ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' (*Adi Sakhis*) ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਵਿਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਆਈ ਇਸ ਟੂਕ—

ਬਾਬੇ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਆਦਿ ਤੇ ਲੈ ਕਰਿ ਚਲੀਆਂ

ਤੋਂ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਇਹੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਢਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ। ਖ਼ੈਰ, ਇਹ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਨਾਂ 'ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੀ' ਨਾਲੋਂ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ, 'ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੀ' ਨਾਂ ਬੜਾ ਆਮ ਹੈ ਤੇ 'ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਵਿਖੇਪਤਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲਾ ਨਾਂ ਇਸ ਵਕਤ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਚਲ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਜੁੜ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਸੋ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਕੁਲ ੩੦ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਕ ਅੰਕ ਨਾਲ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਸਾਖੀਆਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਗਿਣੀਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਲ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੫੧ ਕੁ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।[1] ਪਹਲੀ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾਣ

[1]ਦੇਖੋ ਵਿਸ਼ੇ-ਸੂਚੀ (ਪੰਨਾ ੩-੪).

ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਨਵਾਂ ਪੰਥ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੀ 'ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਹੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹੈ। ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਵਿਚ 'ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵੀ ਲਗਪਗ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲਿਖਤ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਲਈ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੋਤ ਦੀ ਰਿਣੀ ਹੈ ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਹਲੀ ਸਾਖੀ ਆ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੰਦੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਉਘੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦੂਜੀਆਂ ਦੋ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਭਾਵ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਜੇਹੇ ਇਕ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਫਲਸ੍ਵਰੂਪ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੱਤ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਖੀਆਂ (ਨੰਬਰ ੨, ੩, ੪, ੫, ੬, ੭, ੮, ੧੦, ੧੧, ੧੨, ੧੪, ੧੬, ੧੭, ੧੮, ੧੯, ੨੦, ੨੧ ਅਤੇ ੨੩) ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਵਿਖੇਪਤਾ ਅਤੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਆਏ ਅੰਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਵਿਚਲੀ ਕੜੀ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੀ ਲਿਖਤ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਫ਼ਰਕ ਪਾ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਫ਼ਰਕ ਬੜਾ ਮਹੱਤ੍ਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ਰਕ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ, "ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ" ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਵਿਚ "ਸ੍ਰੀ ਸਤ ਜਨਕ ਭਗਤ ਨਿਰੰਕਾਰ" ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਪਿਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਖੀ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ, ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵੱਯੇ ਵਿਚ ਆਏ ਕਾਵਿ-ਅਲੰਕਾਰ "ਤੂੰ ਤਾਂ ਰਾਜ ਜਨਕ ਅਵਤਾਰ" ਤੋਂ ਚਲ ਪਈ ਲਗਦੀ ਹੈ।[1] ਇਥੇ ਜਨਕ ਵਾਲੀ ਰਵਾਇਤ ਦੇ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਲੀ ਵਾਰੀ ਸ੍ਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੈਰ, ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਲਏ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਡੰਬਰ ਭਰੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੱਤ ਸਾਖੀਆਂ (ਨੰਬਰ ੧੩, ੧੫, ੨੨, ੨੫, ੨੬, ੨੭ ਅਤੇ ੨੯) ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ; ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ

---

[1]ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਦੇਖੋ ਇਸ ਲੇਖਕ ਦਾ ਲੇਖ : "ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ" ਜੋ 'ਤਿੰਨ ਖੋਜ-ਪਤ੍ਰ' ਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ-ਸੰਗ੍ਰਹ ਵਿਚ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਉਤਸਵ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਇਆ।

ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੱਕ ਪੈਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਨ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ। ਜੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੋ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ, ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਬਣ ਕੇ ਰਹ ਜਾਏਗੀ। ਪਰੰਤੂ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚਲੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਤੋਂ ਇੱਨੇ ਭਿੰਨ ਅਤੇ ਸੰਖਿਪਤ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਲਾ ਰੂਪ (version) ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਪਿਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਆਡੰਬਰ ਭਰੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ।

ਉਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ੧੯+੭ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਬਾਕੀ ਪੰਜ ਸਾਖੀਆਂ (ਨੰਬਰ ੧, ੯, ੨੪, ੨੮ ਅਤੇ ੩੦) ਵਿਚੋਂ ਪਹਲੀ (ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਗਹ ਵਿਚ) ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ[1], ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਇੱਨਾ ਭਿੰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਖੀ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਠ ਸਾਡੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਹੈ।[2] ਸੋ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਏ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣਾ ਰੂਪ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ੯ (ਤ੍ਰਿਆ ਰਾਜ) ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲੀ ਤਕ ਨ ਮਿਲੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਉਂਜ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਜਾਖੀ ਨਾਲੋਂ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ; ਸ਼ਾਇਦ ਉਥੋਂ ਆਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਥੋਂ ਲੈ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਕ ਦੂਸਰਾ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ੨੪ (ਮੂਲੇ ਵਾਲੀ), ਫਿਰ, ਨ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਨ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ। ਇਹ ਭੀ ਸ਼ਾਇਦ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਗੁਮ ਹੋਈਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਅੰਗ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੀ ੨੮ਵੀਂ ਸਾਖੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਹੈ, ਇਕ 'ਸੋ ਦਰੁ' ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ 'ਉਦਿਆਨ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਆਣੀ' ਬਾਰੇ। ਇਹੀ ਸਾਖੀ ਹੈ ਜੋ 'ਅਕਬਰ ਨੇ ਸੁਣੀ' ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਖੀ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ ਪਹਲੀ ਸੈਂਚੀ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ 'ਸੋ ਦਰੁ ਤੇਰਾ

---

[1]ਸੈਂਚੀ ਪਹਲੀ, ਪੰਨਾ ੪੮੫-੮੮.

[2]ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਅੱਗੇ, ਮੂਲ-ਪਾਠ ਦੇ ਪਹਲੇ ਪੰਨੇ ਉਤੇ ਦਿੱਤਾ ਫੁਟਨੋਟ ਨੰ: ੧। ਉਥੇ ਲਿਖੇ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਸਾਖੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ੧੮੦੪ ਬਿ. ਦੀ ਲਿਖੀ ਇਕ ਸਚਿਤ੍ਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ' ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਪਰਮਾਰਥ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ[1]। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਯਾਈ ਦੀ ਦਖ਼ਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਫਲ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਸਾਖੀ, 'ਉਦਿਆਨ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਆਣੀ', ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸੈਂਚੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਹ ਟੂਕ ਆਈ ਹੈ[2] :

ਏਹ ਸਾਖੀ ਅਕਬਰ ਪਾਤਿਸਾਹ ਕਰਿ ਸੁਨਾਈ ਥੀ ਜਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਲਾਹੌਰ ਆਇ ਮਿਲਿਆ ਥਾ ਅਕਬਰ ਪਾਤਿਸਾਹ ਕਉ।

ਹੁਣ, ਇਹ ਟੂਕ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਰਥਾਇ ਆਈ ਟੂਕ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਭਿੰਨ ਹੈ। 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇੰਨੀ ਕੁ ਟੂਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ : "ਇਹ ਸਾਖੀ ਅਕਬਰ ਪਾਤਸਾਹ ਸੁਣੀ ਥੀ"। ਦੋਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੂਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਵੇਰਵੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ, ਅਰਥਾਤ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ, ਪਿਛਲੇਰੀ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਾਖੀਕਾਰ ਅੱਗੇ ਆਈ ਸੂਚਨਾ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੂਚਨਾ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਦੇ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਪਹਲੀ ਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦੇਂਦਾ। ਦੂਜੇ, ਸਾਖੀ ਜੋ ਅਕਬਰ ਨੇ ਸੁਣੀ, 'ਸੋ ਦਰੁ' ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਾਲੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਿਪਟ 'ਗੰਗਾ ਆਣੀ' ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਕਬਰ ਤੇ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਉਕਾਈ ਖਾ ਗਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇਹ ਟੂਕ ਜਿਥੇ ਠੀਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਨ ਗਈ। ਇਹ ਸਗੋਂ 'ਗੰਗਾ ਆਣੀ' ਵਾਲੀ ਮੁਅਜਿਜ਼ਾ-ਨੁਮਾ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖ਼ੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ੰਕੇ ਦੇ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਉਤੇ ਚਰਚਾ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਠੀਕ ਥਾਂ ਸਿਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਅੰਤਲੀ ਸਾਖੀ (ਨੰਬਰ ੩੦, ਓੜਕ ਦੀ) ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਕੁਝ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਜੇਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸੇ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਦੀ ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਲਿਪੀ (ਨੰਬਰ ਪ੪੬੨), 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਖਾ ਤੇ ਛੰਦਾਬੰਦੀ' ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ PUL 4141 ਅਤੇ 'ਨਿਜੀ ਕਾਪੀ' ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਰਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੇਦੀ, ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੯੫ ਅਤੇ ਇੰਡੀਆ ਆਫਿਸ

[1]ਪੰਨਾ ੧੯੮-੨੦੦. [2]ਪੰਨਾ ੧੨੫-੧੩੭.

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ Panj. B 40 ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪਾਠ ਰਹ ਗਏ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਬੇਦੀ, ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੯੫ ਅਤੇ ਇੰਡੀਆ ਆਫਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ Panj. B 40 ਵਾਲੀ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸਾਡੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵੀ ਹੈ। ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਅਸੀਂ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਤੋਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਦਿਆਂਗੇ, ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛੋਂ ਆ ਕੇ ਜੁੜਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਜੋ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ PUL 4141, ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ Panj. B 40 , ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੯੫ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਪੁਰਾਣਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਖੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ :

ਅਬ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥ [ਚਲਤੁ ਸਮਾਵਣੇ ਕਾ ਪਹਲੇ ਮਹਲੇ ਕਾ ॥] ਬਾਬੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਅਗੈ ਇਕ ਪਿਪਲ ਸੀ ਤਿਸ ਪਿਪਲ ਹੇਠਿ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮੰਜੀ ਵਿਛਦੀ ਸੀ ॥ ਮੰਜੀ ਉਪਰ ਬੈਠਿਆ ਰਹੰਦਾ ਹੈ ਛਾਵੈ ॥ ਬਾਬੇ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਟਹਲੀਆ ਸੀ ॥ ਤਿਸ ਦਾ ਨਾਉ ਕਮਲਾ ਕਮਲਾ ਬਾਬਾ ਸਦਦਾ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਕਮਲਿਆ ॥ ਤਬ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਕਿਆ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਬੇਲੇ ਜਾਇ ਕਰ ਘਾਹੁ ਲੈ ਆਉ ॥ ਘੋੜੀਆ ਮਹੀਆ ਭੁਖੀਆ ਹੈਨਿ ॥ ਕਮਲੇ ਦਾਤ੍ਰੀ ਲਈ ॥ ਲੈ ਕੇ ਬੇਲੇ ਗਇਆ ॥ ਕਮਲਾ ਦੇਖੇ ਤਾ ਜੋਗੀਸਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਜਣੇ ਤ੍ਰੈ ਬੈਠੇ ਹੈਨਿ ॥ ਬੇਲੇ ਵਿਚਿ ॥ ਕਮਲਾ ਓਨੀ ਜੋਗੀਸਰੀ ਸਦਿਆ ॥ ਕਮਲਾ ਗਇਆ ਤਾ ਓਇ ਜੋਗੀਸਰ ਬੋਲੇ ॥ ਇਤੁ ਗਾਉ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੈ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਇਤੁ ਗਾਉ ਹੀ ਹੈ ॥ ਉਨੀ ਵਿਭੂਤ ਕੀ ਚੁਟਕੀ ਕਢੀ ਏਹੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੋਗੁ ਸਨੇਹਾ ਲੈ ਜਾਇ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਨਾਹੀ ॥ ਹਉ ਘਾਉ ਲੈਇ ਕੇ ਜਾਵਾਗਾ ॥ ਓਨਾ ਵਿਚੋ ਇਕੁ ਜਣਾ ਉਠਿਆ ਕਮਲੇ ਦੇ ਹਥਹੁ ਦਾਤ੍ਰੀ ਲਈ ਦਾਤ੍ਰੀ ਲੈ ਕਰ ਘਾਹੁ ਦੀ ਮੁਠਿ ਭਰੀ ॥ ਮੁਠਿ ਭਰ ਕੇ ਖਿਲਾਰੀ ਘਾਹੁ ਦਾ ਢੇਰ ਉਸਰ ਗਇਆ ॥ ਤਾ ਓਹਿ ਜੋਗੀਸਰ ਬੋਲੇ ਜਿਤੜਾ ਘਾਹੁ ਤੂੰ ਚੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਿਤੜਾ ਬੰਨ ਕੈ ਚੁਕਿ ਲੈ ਜਾਇ ॥ ਕਮਲੇ ਵਡੀ ਭਰੀ ਬਧੀ ਉਨੀ ਜੋਗੀਸਰੀਂ ਚੁਕ ਕਰ ਸਿਰਿ ਦਿਤੀ ॥ ਕਮਲਾ ਉਠਾਇ ਕਰ ਭਰੀ ਲੈ ਆਇਆ ॥ ਅਗੈ ਬਾਬਾ ਪਿਪਲ ਹੇਠਿ ਮੰਜੀ ਵਿਛਾਇ ਬੈਠਾ ਸਾ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਤੂੰ ਦਰ ਹਾਲ ਆਇਓ ॥ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚੁਰਾਇ ਲਿਆਇਓ ॥ ਤਾ ਅਸਾਡੀਆ ਮਹੀ ਘੋੜੀਆਂ ਅਗੈ ਨ ਪਾਇ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਮੈ ਘਾਹੁ ਚੁਰਾਇ ਨਾਹੀ ਆਂਦਾ ਮੈ ਇਕੁ ਸਨੇਹਾ ਆਂਦਾ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਦੇ ਹਥਿ ਬਿਭੂਤ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਦਿਤੀ ॥ ਤਾ

ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਨੇਹਾ ਆਂਦੋ ਸਨੇਹਾ ਆਂਦੋ ॥ ਤਿਨ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ॥ ਕਮਲਾ ਅਸਾਡਾ ਸਨੇਹਾ ਤੁਧ ਆਂਦਾ ॥ ਪਰੁ ਜਾਇ ਕਰ ਸਧਾਰਣ ਨੂੰ ਸਦ ਲੈ ਆਉ ॥ ਸਧਾਰਣ ਪਖੋ ਕੇ ਰੰਧਾਵੇ ਰਹਦਾ ਸੀ ॥ ਜਾਇ ਕਰ ਆਖੁ ਬਾਬਾ ਬੁਲਾਵਦਾ ਹੀ ॥ ਦਰ ਹਾਲੁ ਆਉ ॥ ਸਧਾਰਣ ਬਾਬੇ ਦਾ ਸਿਖ ਸਾ ਉਸ ਦੈ ਘਰ ਬਾਬਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸੈ ਦੈ ਘਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਦਾ ॥ ਹੋਰ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਪਿਛੈ ਲਗੀ ਫਿਰਦੀ ॥ ਕਿਸੈ ਦੇ ਪਰਸਾਦਿ ਨ ਲੈਦਾ ॥ ਬਿਨਾ ਸਧਾਰਣ ਦੇ ਘਰੈ ॥ ਬਾਬਾ ਦੁਇ ਚਾਦਰਾਂ ਪੈਨਦਾ ਇਕ ਚਾਦਰ ਉਪਰਿ ਇਕ ਚਾਦਰ ਤਲੇ ॥ ਓਇ ਚਾਦਰਾਂ ਸਧਾਰਣ ਵੁਣਾਇਦਾ ॥ ਚਾਦਰਾਂ ਚਾਰਿ ਕਰਾਇਦਾ ਸੀ ॥ ਦੁਇ ਧੁਆਇ ਰਖੀਆਂ ॥ ਦੋਇ ਚਾਦਰਾਂ ਬਾਬਾ ਪੈਨਦਾ ॥ ਸਧਾਰਣ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹਥੀ ਚਾਦਰਾਂ ਧੋਇ ਆਣਦਾ ॥ ਕਮਲਾ ਸਧਾਰਣ ਜੋਗ ਸਦਣਿ ਗਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿਆ ਆਖੈਗਾ ਜਾਇ ਕਰ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਸੋ ਆਖੀ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਆਵੀਗਾ ਨਾਹੀ ਤਾ ਇਉ ਆਖਣਾ ਬਾਬੇ ਨੂ ਕਸ ਆਈ ਹੈ ॥ ਦਰ ਹਾਲ ਚਲ ॥ ਕਮਲਾ ਜਾਇ ਮਿਲਿਆ ॥ ਤਾ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਤੂ ਬਾਬੇ ਸਦਿਆ ਹੈ ਦਰ ਹਾਲ ਚਲੁ ॥ ਬਾਹੀਆਂ ਦੁਇ ਲੰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੰਞ ਦਾ ਵਾਣ ਲੈ ਕਰ ਚਲ ॥ ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ਚਲੀਏ ॥ ਕਮਲੇ ਆਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਨਾਹੀ ਤੂ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ਕਰ ਦਰ ਹਾਲ ਚਲ ॥ ਸੋ ਆਇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਕਰਤਾਰ ਕਰਤਾਰ ॥ ਤਾ ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਬਹੁਤੁ ਉਤਾਵਲੇ ਸਦਿਓ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਕਮਲਾ ਅਸਾ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਨੁ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਚਲਣੇ ਦਾ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਸਧਾਰਣਾ ਚਲ ਅਸੀ ਬੇਲੇ ਜਾਵਹ ॥ ਬਾਬਾ ਤੇ ਸਧਾਰਣ ਬੇਲੇ ਗਏ ॥ ਬੇਲੇ ਵਿਚ ਬਾਬੇ [ਦਾ] ਖੇਤ ਸਾ ਵਿਘੇ ਅਠ ॥ ਚਾਰੇ ਕੂੰਡਾ ਖੇਤ ਦੀਆਂ ਡਿਠੀਆਂ ॥ ਖੇਤੁ ਦੇਖ ਕੈ ਨਦੀ ਤੇ ਤਲੇ ਡਿਠੇ ॥ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਇਕੁ ਤਲਾ ਖੁਸੀ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬੇਟਾ ਸਧਾਰਣਾ ਏਹੁ ਕੇਹਾ ਥਾਉ ਹੈ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਏਹੁ ਭਲਾ ਥਾਉ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਅਸਾਡੀਆਂ ਲਕੜੀਆਂ ਇਤ ਥਾਇ ਪਾਵਣੀਆ ॥ ਕਿਸੈ ਪਾਸ ਆਖਣਾ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਬਾ ਤੇ ਸਧਾਰਣੁ ਘਰ ਆਏ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਸਧਾਰਣਾ ਚਾਦਰਾਂ ਧੋਇ ਲੈ ਆਉ ॥ ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਚਾਦਰਾਂ ਉਤਾਰ ਦੇਹਿ ॥ ਬਾਬੇ ਚਾਦਰਾਂ ਉਤਾਰ ਦਿਤੀਆਂ ॥ ਧੋਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਪੈਧੀਆ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬਾਬੇ ਦੀਆ ਚਾਦਰਾਂ ਧੋਵਣ ਗਇਆ ॥ ਧੋਇ ਕਰਿ ਹਛੀਆਂ ਲੈ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਹਛੀਆਂ ਧੋਤੀਉ ॥ ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਹਛੀਆਂ ਧੋਤੀਆਂ ਹੈਨਿ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਕੋਠੀ ਉਤੇ ਧਰਿ ਆਉ ॥ ਬਨਿ ਕੈ ॥ ਸਧਾਰਣ ਧਰ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਸਧਾਰਣਾ ਮੇਰਾ ਘਰੁ ਹਛਾ ਲਿੰਬੁ ॥ ਜਿਥੈ ਹਉ ਤਪੁ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਥਾਉ ਭਿ ਹਛਾ ਲਿੰਬ ॥ ਸਧਾਰਣ ਗਇਆ ਜਾਇ ਕਰ ਹਛਾ ਘਰ ਲਿੰਬਾ ॥ ਬਾਬਾ

ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਸਧਾਰਣਾ ਘਰ ਲਿੰਬਾ ।। ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਦਿਸੈ ਖੁਸੀ ਆਵੈ ਤਾ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ।। ਬਾਬੇ ਜਾਇ ਘਰ ਡਿੱਠਾ ਬਾਬਾ ਖੁਸੀ ਹੋਇਆ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਮੇਰੇ ਚਲਣੇ ਦੀ ਸਮਿਗਰੀ ਆਨਿ ।। ਕੁਸਾ ਪਾਈ ਕੈ ਵਿਛਾਇ ।। ਅਸੀਂ ਚਲੈ ਘੜੀ ਢਿਲ ਨਾਹੀ ਬਣਦੀ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਜਾਇ ਕਰ ਮੁਕਦਮਾ ਚਉਧਰੀਆ ਨੂੰ ਸਦ ਲੈ ਆਉ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਸਧਾਰਣਾ ਕਿਆ ਆਖਹਿਗਾ ਜਾਇ ਕੈ ।। ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੋਵੈ ਸੋ ਆਖਾ ।। [ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਆਖਹਿ] ਇਕ ਮਸਲਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤੁਸਾ ਨਾਲਿ ਤੁਸੀ ਦਰ ਹਾਲ ਅਵਹੁ ।। ਚਉਧਰੀ ਮੁਕਦਮ ਆਇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਏ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿਹੁ ਜਾਣਦੇ ਹਉ ਤੁਸੀ ।। ਕਿਉ ਸਦੇ ਹਹੁ ।। ਚਉਧਰੀ ਬੋਲੈ ਤਪਾ ਜੀ ਆਖੈ ਸੋ ਕਰਹਾ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਅਸਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮੁ ਤੁਸਾਡਾ ਏਹੋ ਹੈ ।। ਲਕੜੀਆਂ ਦੀ ਸਮਿਗ੍ਰੀ ਕਰਹੁ ।। ਹੋਰ ਸਭ ਕਿਛੁ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।। ਚਉਧਰੀ ਬੋਲੈ ਜੀਉ ਲਕੜੀਆਂ ਬਹੁਤੁ ਹੈਨਿ ।। ਚਉਧਰੀ ਲਕੜੀਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਉਸਾਰ ਗਏ ।। ਤਿਚਰ ਤਾਈ ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਸੁਣਿਆ ਤਪਾ ਜੀਉ ਚਲਦਾ ਹੈ ।। ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਸਧਾਰਣ ਸਦਿ ਆਂਦੀ ।। ਮਾਤਾ ਬੋਲੀ ਸਧਾਰਣਾ ਤਪਾ ਕਿਆ ਆਖਦਾ ਹੈ ।। ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਤਪਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ।। ਵਡੇ ਚਲਾਣੇ ।। ਮਾਤਾ ਬੋਲੀ ਇਉਂ ਕਿਉਕਰ ਚਲੀਦਾ ਹੈ ।। ਮੈਨੂ ਤਪੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਸਿਰਾਧ ਆਏ ਹੈਨ ਮੈ ਵੜਿਆ ਦੀ ਦਾਲ ਕਰ ਛਡੀ ਹੈ ।। ਸਿਰਾਧ ਕਰਹਿ ਨਉਮੀ ਦਾ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਮਾਉ ਕਿਆ ਆਖਦੀ ਹੈ ।। ਜੀ ਆਖਦੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਾਧ ਦੀ ਸਮਿਗ੍ਰੀ ਕਰਾਈ [ਹੈਸੂ] ਤਪਾ ਕਿਉ ਚਲਦਾ ਹੈ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਤੇਰੀ ਮਾਉ ਸਚਿਆਰ ਹੈ ਅਸੀ ਦਿਨ ਪੰਦ੍ਰਹ ਹੋਰ ਭੀ ਰਹੇ ।। ਤਾ ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਭਲਾ ਜੀ ।। ਤਾ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਘਰ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਹੋ ਆ ।। ਤੂੰ ਜਾਇ ਕਰ ਸਿਰਾਧ ਨੂੰ ਦਹੀ ਦੁਧ ਲੈ ।। ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਅਸੀ ਭੀ ਤੁਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਦਿਆ ਹੋਵਣ ਆਵਹਗੇ ।। ਦਿਨ ਅਠਾਂ ਨੂੰ ।। ਤਾ ਸਧਾਰਣ ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੈ ਵਿਦਿਆ ਹੋਇਆ ।। ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਪਿਛੋ ਦਿਨੀ ਅਠੀ ਸਧਾਰਣ ਦੇ ਘਰ ਗਇਆ ।। ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਭੇ ਲੈ ਆਉ ।। ਪੈਰੀ ਪੈ [ਜਾਹਿ] ਅਸੀ ਵਿਦਿਅਹ ਹੋਵਹ ।। ਬਾਬੇ ਦੇ ਅਗੈ ਸਧਾਰਣ ਆਦਮੀ ਸਦ ਕੈ ਪੈਰੀ ਪਾਏ ।। ਬਾਬਾ ਵਿਦਿਆ ਹੋਇਆ ।। ਸਧਾਰਣ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਬਾਬਾ ਕਰਦਾ ਜਾ ਕੋਹ ਇ[ਕ] ਬਾਬੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗਾ ਆਵਦਾ ।। ਉਤ ਦਿਨ ਸਧਾਰਣ ਦੇ ਜੀ ਆਈ ਜਿ ਹਉ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀ ।। ਤਿਚਰ ਤਾਈ ਬਾਬਾ ਫਿਰ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਗਲਿ ਕਰਹਿਗਾ ।। ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਤੁਧ ਭਾਵੈ ਤਾਂ ਕਰੀ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਤੁਠਾ ਹੂ ਕਿਹੁ ਮੰਗ ।। ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਆਗਰੇ ਬਧਾ ਹੈ ਸੋ ਛੁਟੈ ।। ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਕੁੜਮ ਛੁਟਾ ਕਿ ਦੇਈਗਾ ।।

ਆਖੈਗਾ ਕੁੜਮ ਹਉ ਦੁਰਗਾ ਭਵਾਨੀ ਛੁਡਾਇਆ ਹਾਂ ॥ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਕੋਈ ਲਹਸੀਉ ਨਾਹੀ ॥ ਜਿ ਹਉ ਸਧਾਰਣ ਛੁਡਾਇਆ ਹਾਂ ॥ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਹਉ ਤੁਠਾ ਹਉ ਕਿਹੁ ਮੰਗੁ ॥ ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਜੀਉ ਜੇ ਤੂੰ ਤੁਠਾ ਹੈ ਤਾ ਆਗਰੇ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮੁ ਛੁਟੈ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਈਜਾਦਾ ਕੁੜਮੁ ਛੁਟਾ ਕਿ ਦੇਈਗਾ ॥ ਆਖੀਗਾ ਹਉ ਦੁਰਗਾ ਛੁਡਾਇਆ ਹੈ ॥ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਕੋਈ ਨ ਲਈਗਾ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਤੁਠਾ ਹਉ ਕਿਹੁ ਮੰਗੁ ॥ ਏਹੁ ਘੜੀ ਲਿਖ ਲੈ ਤੇਰਾ ਕੁੜਮ ਛੁਟਾ ਕਿਹੁ ਹੋਰ ਮੰਗ ॥ ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਹੋਰ ਕਿਹੁ ਮੰਗਾ ਕੁੜਮ ਛੁਟੈ ॥ ਬਾਬਾ ਘਰ ਆਇਆ ਪਖੋਕੇ ਰੰਧਾਵੈ ॥ ਸਧਾਰਣ ਦਹੀ ਦੁਧ ਕਰ ਕੈ ਬ੍ਰਹਮਣ ਜਿਵਾਲੇ ॥ ਸਰਾਧ ਹੋਆ ॥ ਤਾ ਪਿਛੈ ਸਧਾਰਣ ਆਇਆ ॥ ਆਣ ਕਰ ਸਰਾਧ ਦੀ ਸਮਿਗ੍ਰੀ ਅਗੈ ਰਖੀਓਸ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਓ ਮੂਹ ਪਾਈਐ ॥ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਦਹੀ ਵੜੇ ਮੁਹਿ ਪਾਏ ॥ ਤਾਂ ਆਖਣ ਲਗਾ ਬਾਬਾ ਅਸਾ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਪਾਸਹੁ ਪੰਦ੍ਰਹ ਦਿਨ ਮੰਗ ਲਏ ਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀ ਰਹੇ ਸੇ ॥ ਹੁਣ ਤੁਸੀ ਲਕੜੀਆ ਬੇਲੇ ਪਾਹ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਰ ਹਾਲ ਹੈ ॥ ਉਨੀ ਚਉਧਰੀਆਂ ਆਏ ਆਖਿਆ ਜੀ ਤੂੰ ਚਲਹਿਗਾ ॥ ਅਸਾਡਾ ਕਉਣ ਹਾਲ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਤੁਸੀ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਏ ॥ ਤੁਸਾਡੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਆ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਫਿਰ ਬੋਲਣਾ ਨਾਹੀ ॥ ਚਉਧਰੀ ਲਕੜੀਆ ਲੈ ਕਰ ਬੇਲੇ ਚਲੇ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਫੇਰਿ ਸਦ ਕੈ ਆਖਿਆ ਦਰ ਹਾਲ ਲਕੜੀਆ ਪਾਇ ਕੈ ਆਵਣਾ ॥ ਤੁਸਾ ਆਇਆ ਚਲਹਗੇ ॥ ਓਇ ਲਕੜੀਆਂ ਪਾਇ ਕੈ ਬੇਲੇ ਫਿਰਿ ਆਏ ॥ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਮੈਨੂੰ ਲਕੜੀਆ ਦੇਹੁਗੇ ਚਾਰ ਪਾਹਰੂ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਬਹਾਲਣੇ ॥ ਚਹੁੀ ਕੂੰਟੀ ਚਾਰੇ ਪਾਹਰੂ ਬਹਾਲਣੇ ॥ ਹਥੀਆਰਾ ਨਾਲ ਬਹਾਲਣੇ ਡਰਨਾ ਨਾਹੀਂ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਲੇਟਿਆ ॥ ਇਹ ਗਲ ਕਰ ਕੈ ਸਮਾਇ ਗਇਆ ॥ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੁਤ ਸਿਕਾਰ ਗਏ ਸੇ ॥ ਉਥੈ ਬਾਹਰ ਸੁਣਿਆ ਨਾਨਕ ਤਪਾ ਸਮਾਣਾ ਤਾ ਓਥਿ ਘੋੜੀ ਦਉੜਾਇ ਕੇ ਆ ਗਏ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਅਤੈ ਲਖਮੀ ਦਾਸੁ ॥ ਜਾਂ ਵੇਖਨ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸਮਾਣਾ ਹੈ ॥ ਓਨੀ ਦੋਹੀ ਦਿਤੀ ਤੁਧ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦੋਹੀ ਹਈ ॥ ਇਕਿ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਿ ਕੈ ਸਮਾਉ ॥ ਬਾਬਾ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਉਠ ਬੈਠਾ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਆਖਹੁ ਕਿਆ ਆਖਦੇ ਹਉ ॥ ਤੁਸਾਂ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ ਜੇ ਚਾਰ ਪਹਰ ਮੰਗਦੇ ਤਾ ਚਾਰੇ ਪਹਰ ਰਹਦਾ ॥ ਜੇ ਚਾਰਿ ਦਿਨ ਮੰਗਦੇ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰਹਦਾ ॥ ਜੇ ਚਾਰਿ ਮਹੀਨੇ ਮੰਗਦੇ ਤਾ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰਹਦਾ ॥ ਜੇ ਚਾਰਿ ਵਰੇ ਮੰਗਦੇ ਤਾਂ ਚਾਰ ਵਰੇ ਰਹਦਾ ॥ ਜੇ ਚਾਰ ਜੁਗ ਮੰਗਦੇ ਤਾਂ ਚਾਰ ਜੁਗ ਰਹਦਾ ॥ ਆਖਹੁ ਕਿਆ ਆਖਦੇ ਹਹੁ ॥ ਤਾਂ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਬੋਲਿਆ ਤੁਧੁ ਪਾਤਸਾਹੀ ਦਿਤੀ ਨਿਵਾਦੀਆ ਖਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਅਸਾਡਾ ਕਉਣ ਹਵਾਲੁ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ॥ ਮੈ ਨਾਹੀ ਦਿਤੀ ਨਿਵਾਦੀਆ ਖਤ੍ਰੀ ਨੂ ਪਰ ਅੰਗਦ ਦੇ ਮਸਤਕ ਪਈ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਮਸਤਕ ਲਿਖੀ ਪਈ ਸੀ ॥ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਬੋਲਿਆ ਅਸੀ ਘੋੜੀਏ

ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੇ ਮਹੀਨ ਕਪੜੇ ਪੈਨਦੇ ਸੇ ॥ ਅਤੇ ਪਰਸਾਦ ਖਾਂਦੇ ਸੇ ॥ ਹੁਣ ਅਸੀ ਕਿਕਰ ਰਹਾਗੇ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ॥ ਇਨੀ ਕਪੜੀਹੁ ਮਹੀਨ ਕਪੜੇ ਪੈਨਹੁਗੇ ॥ ਅਤੇ ਐਰਾਕੀਏ ਘੋੜੇ ਚੜਹੁਗੇ ॥ ਚੰਗਾ ਖਾਹੁ ਮਨ ਭੀੜ ਕਾਈ ਨਹੀ ਰਖਣੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਗੁਰੂ ਸਿਖੀ ਅਗੈ ਹੋਵੈਗੀ ॥ ਤੁਸੀ ਮੂਹਿ ਮੰਗੋਗੇ ਸੋ ਮਿਲੈਗਾ ॥ ਹਥ ਉਪਰ ਰਖੀਐਗੇ ॥ ਸਿਰੀ ਰੰਦ ਬੋਲਿਆ ਅਸਾਨੂੰ ਕਿਸੈ ਨੂੰ ਸਉਪੇ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਮੈ ਤੁਸੀ ਤਿਸ ਨੂੰ ਸਉਪੇ ਹਉ ਜਿਨ ਇਹ ਕਲਾ ਧਾਰੀ ਹੈ ॥ ਹੋਰਸ ਕਿਸ ਨੂ ਹਉ ਸਉਪੋ ॥ ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਕੁਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹੈਨਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪੁਤ ਹਹੁ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਾਹੀ ਕਰਣੇ ॥ ਫਿਰ ਚਉਧਰੀ ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਜਗਤ ਰਹਿਸੀਓ ਨਾਹੀ ਨਿੰਦਿਆ ਹੋਵੇਗੀ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਤੁਸਾਡੀ ਖੁਸੀ ਹੈ ਸੋ ਕਰਣਾ ॥ ਰੋਵਣਾ ਨਾਹੀ ॥ ਇਤਨੀਆ ਗਲਾ ਆਖ ਕਰ ਬਾਬਾ ਸਮਾਣਾ ॥ ਫਿਰ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਚਉਧਰੀਆਂ ਪਗਾਂ ਉਤਾਰੀਆਂ ॥ ਸਧਾਰਣ ਪਿਛਵਾੜੇ ਆਇ ਕਰ ਪਗ ਧਰਤੀ ਨਾਲਿ ਮਾਰੀ ॥ ਆਖਣਿ ਲਗਾ ਨਾ ਮੈ ਆਪਣਾ ਘਰ ਰਖਿਆ ਮੈ ਆਪਣਾ ਘਰੁ ਉਜਾੜਿਆ ॥ ਮੇਰੀ ਘਾਲ ਬਿਰਥੀ ਗਈ ॥ ਮੈ ਕਿਛੁ ਪਲੈ ਨ ਪਇਉ ॥ [ਬਾਬਾ ਫਿਰ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ॥][1] ਤੁਸੀ ਉਸ ਨੂ ਸਦ ਕਰ ਪੁਛਹੁ ਮੈ ਵਿਚਿ ਦੋਸੁ ਹੈ ਕਿ ਉਸੁ ਵਿਚ ਦੋਸ ਹੈ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਸਦਿ ਆਂਦਾ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਮੈਨੂ ਅਗੈ ਦਰਗਾਹੇ ਮਿਲਹਿਗਾ ਨਾਹੀ ਜੇ ਕੂੜ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਮੈ ਆਖਿਆ ਤੁਠਾ ਹੂੰ ਕਿਛੁ ਮੰਗ ॥ ਤਾਂ ਤੁਧ ਕੀ ਮੰਗਿਆ ਜਿ ਆਗਰੇ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਹੈ ਸੋ ਛੁਟੈ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਤਿਨ ਵਾਰ ਹਉ ਤੁਠਾ ਹਾਂ ਕਿਛੁ ਮੰਗ ਤਿਨ ਵਾਰੀ ਇਨਿ ਕੁੜਮ ਮੰਗਿਆ ॥ ਇਸ ਨਉ ਪੁਛਉ ॥ ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ॥ ਮੈ ਤਿਨ ਵਾਰੀ ਕੁੜਮੁ ਮੰਗਿਆ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਛੁਟੈ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਹੁਣਿ ਅਸਾ ਨੂ ਕਿ ਆਖਦਾ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਫਿਰ ਸਮਾਇ ਗਇਆ ॥ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਕੀਤੀ ॥ ਲੈ ਚਲੈ ਉਥੇ ਖੜ ਉਤਾਰਿਆ ॥ ਬੈਸੰਤਰ ਦੀ ਚਉਕੀ ਉਤੇ ਬਾਬਾ ਚਉਕੜੀ ਮਾਰਿ ਬੈਠਾ ॥ ਤਾਂ ਬੈਸੰਤਰ ਸੀਤਲ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਤਾਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਘਰੀ ਆਏ॥ ਪਾਹਰੂ ਚਾਰ ਚਉਕੀ ਰਹੇ ਸੇ ਹਥੀਆਰੇ ॥ ਰਾਤੀ ਰਾਤਿ ਪਈ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਪਾਹਰੂ ਚਹੁੰ ਕੁੰਟੀ ਬੈਠੇ ॥ ਜਾ ਅਧੀ ਰਾਤਿ ਹੋਈ ਤਾਂ ਵਾਜੇ ਅਤੈ ਸੁਗੰਧ ਇਤੈ ਥਾਇ ਆਇ ਰਹੀ ਹੈ ॥ ਝਨਾਟ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਬਾਜੰਤ੍ਰ ਬਹੁ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਵਜਦੇ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਚਉਕੜੀ ਮਾਰ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ॥ ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਕਰਿ ਪੈਧੀ ਕਪੜੇ ਮਥੇ ਲਾਲ ਟਿਕਾ ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਵਿਚਿ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ॥ ਓਇ ਚਾਰੇ ਪਾਹਰੂ ਹਥ ਜੋੜ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਅਗੇ ਓਨਾ ਨੂੰ ਸੈਨੀ ਹੋਈ ॥ ਉਤੇ ਵੇਲੇ

---

[1] ਨਕਲ ਵਿਚ ਰਹ ਗਏ ਇਹ ਪਦ ਇੰਡੀਆ ਆਫਿਸ (ਲੰਡਨ) ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ Panj. B 40 ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ ।

ਵਾਉ ਚਲੀ ॥ ਬਾਬੇ ਦੀ ਦਾੜੀ ਦੇ ਵਾਲ ਫਰਕ ਫਰਕ ਹਲਣ ਲਗੇ ॥ ਚਉ ਘੜੀਆ ਤਕ ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ਰਹਿਆ ॥ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਤਕ ਬਜੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧਤ ਹੋਈ ॥ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਅਸਵਾਰ ਹੋਇ ਕਰ ਦਰਗਾਹੇ ਅਸਥਲ ਜਾਇ ਬੈਠਾ ॥ ਭਲਕੇ ਭਲਕੁ ਹੋਆ ਤਾਂ ਪਾਹਰੂ ਘਰ ਆਏ ਘਰ ਆਇ ਕਰਿ ਏਹਿ ਗਲ ਚਲਾਈ ਸਿਖਾ ਪਾਸਿ ॥ ਸਿਖ ਪਛਤਾਵਣੁ ਲਗੈ ਕਿਨੈ ਨ ਜਾਤੋ ਛਲਿ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਬੋਲੀ ਬੇਟਾ ਸਧਾਰਨਾ ਇਕ ਤਪੇ ਦਾ ਦੰਦ ਰਖੀਂ ਹਉ ਤਵੀਤੁ ਕਰ ਕੈ ਗਲਿ ਪਾਈਏਗਾ ॥ ਉਥੈ ਚਉਥੇ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ॥ ਜਦ ਜਾਇ ਕਰ ਸਿਵਾ ਦੁਧ ਨਾਲਿ ਛਿੜਕਨਿ ਜਿ ਵੇਖਣ ਚਿਖਾ ਵਿਚਿ ਫੂਲੁ ਹਸਤੀ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਲਕੜੀਆਂ ਸੜੀਆਂ ਬੈਸੰਤਰੁ ਸਭ ਵੇਖਰ ਹੈ ॥ ਫੁਲ ਹਸਤੀ ਕਾਈ ਨਾਹੀ ॥ ਕੋਲੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਪਾਏ ॥ ਸਭ ਪਛਤਾਵਣ ਲਗੈ ਕਿਨੇ ਨ ਜਾਤੋ ਛਲ ਗਇਆ ॥ ਸੰਮਤ ੧੫੯੫ ॥ ਵਰਖੇ ਮਾਹਿ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ॥ ਦਸਮੀ ਕੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਸਮਾਣਾ ॥ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਸਤਿ ॥ ਗੋਸਟਿ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਜਨਮ ਪ੍ਰਤੀ ॥ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕੀ ॥[1]

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਦੇਖਾਂਗੇ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ; ਨ ਹੀ ਇਹ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਆਈ ਲਗਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ "ਕਰਤਾਰ ਕਰਤਾਰ"[2] ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ, ਸਾਡੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਆਈ ਇਸੇ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨਾ ਹਾਲੀ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ[3] ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਹਲਾਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਲੀ ਉਦਾਸੀ ਸਮੇਂ, ਖੁਰਮਾ ਸ਼ਹਰ ਵਿਚ ਮਰਦਾ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਸਧਾਰਣ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਾਣ ਸੰਬੰਧੀ ਆਈ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦੀ। ਇਹ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਛਪੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਸਾਡੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਛਿਆਂ ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ : 'ਸਚਖੰਡ ਪੋਥੀ', 'ਹਰਿ ਜੀ ਪੋਥੀ' ਤੇ 'ਚਤੁਭੋਜ ਪੋਥੀ',

---

[1]ਦੇਖੋ : ਬੇਦੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ, ਪਤਿ, ੨੫੨-੫੭. [2]ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਈ ਇਕ ਟੂਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ "ਕਰਤਾਰ, ਕਰਤਾਰ" ਹੀ ਸੀ। (ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ', ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ ੫੬੪) ਇਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ "ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ" ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ। [3]ਦੇਖੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ੩੦ (ਓੜਕ ਦੀ)।

ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਗੁਮ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸੋ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਕਿਸ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ ? ਜੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਭਾਈ ਬਾਲਾ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਪਰੰਪਰਾ ਹੋ ਨਿਬੜੇਗੀ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਮਸਿਆ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਓ, ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਕਰ ਲਈਏ।

੬

(ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ)

ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਬੜੀ ਮਹੱਤ੍ਵਪੂਰਣ ਹੈ। 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੀ ਕੋਲਬ੍ਰੁਕ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਈ ਹੈ :

ਤਦਹੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਰੀਹ ਤਲੈ ਜਾਇ ਬੈਠਾ ॥ ਸਰੀਹੁ ਸੁਕਾ ਖੜਾ ਥਾ ॥ ਸੋ ਹਰਿਆ ਹੋਆ ॥ ਪਾਤ ਫੁਲ ਪਏ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਤਬ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੈਰਾਗੁ ਲਗੀ ਕਰਣਿ ॥ ਤਿਤੁ ਮਹਲਿ ਸਬਦੁ ਹੋਇਆ ॥ ਭਾਈ ਬੰਧੁ ਪਰਵਾਰੁ ਸਭ ਲਗੇ ਰੋਵਣਿ ॥ ਤਦਹੁ ਰਾਗ ਵਡਹੰਸੁ ਵਿਚ ਸਬਦ ਹੋਇਆ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਧੰਨਿ ਸਿਰੰਦਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਜਿਨਿ ਜਗੁ ਧੰਧੈ ਲਾਇਆ ॥. . .ਜੋ ਰੋਵੈ ਲਾਇ ਪਿਆਰੋ ॥ ਤਬ ਸੰਗਤਿ ਲਗੀ ਸਬਦੁ ਗਾਵਣ ॥ ਅਲਾਹਣੀਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਬਿਸਮਾਦ ਦੈ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥ ਤਿਤੁ ਮਹਲੁ ਹੁਕਮੁ ਹੋਇਆ ਰਾਗ ਤੁਖਾਰੀ ਕੀਤਾ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਾਰਾ ਮਾਹ ॥ ਰਾਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੋਆ ॥ ਚਲਾਣੇ ਕੈ ਵਖਤਿ ॥ ਤਿਤੁ ਮਹਲਿ ਜੋ ਸਬਦੁ ਹੋਆ ਸੋ ਪੋਥੀ ਜੁਬਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੋਗ ਮਿਲੀ ॥ ਤਦਹੁ ਪੁਤ੍ਰਾ ਆਖਿਆ ਅਸਾਡਾ ਕਿਆ ਹਵਾਲ ਹੋਵੈਗਾ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਬਚਨੁ ਆਖਿਆ ॥ ਜੋ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਿਆ ਕੁਤਿਆ ਨੂੰ ਭੀ ਕਮੀ ਨਾਹੀ ॥ ਰੋਟੀਆ ਕਪੜੇ ਬਹੁਤੁ ਹੋਵਿਨਗੇ ॥ ਅਤੈ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਹੁਗੇ ਤਾ ਜਨਮ ਸਵਰੇਗਾ ॥ ਤਬ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਉਧਰੀਕ ਲਗੇ ਆਖਣ ॥ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਗੇ ਆਖਣਿ ਅਸੀ ਦਬਹਗੇ ॥ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਲਗੇ ਆਖਣਿ ਜੋ ਅਸੀ ਜਲਾਹਾਗੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੋ ਤੁਸੀ ਦੁਹਾ ਵਲੀ ਫੁਲ ਰਖਹੁ ॥ ਦਾਹਣੀ ਵਲਿ ਹਿੰਦੂਆ ਕੇ ਰਖਹੁ ॥ ਅਤੇ ਬਾਵੀ ਵਲਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਕੇ ਰਖਹੁ ॥ ਜਿਸ ਦੇ ਭਲਕੇ ਹਰੇ ਰਹਿਨਿਗੇ ॥ ਜੇ ਹਿੰਦੂਆ ਕੇ ਹਰੇ ਰਹਿਨਗੇ ਤਾਂ ਜਾਲਹਿਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਕੇ ਹਰੇ ਰਹਿਨਗੈ ਤਾਂ ਦਬਹਿਗੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੈ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਹੁਕਮੁ ਕੀਤਾ ॥ ਕੀਰਤਨ

ਪੜਹੁ ॥ ਤਬ ਸੰਗਤਿ ਲਗੀ ਕੀਰਤਨੁ ਪੜਣਿ ॥੧॥ ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਜੈ ਘਰ ਕੀਰਤਿ ਆਖੀਐ. . . . . ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਹੋਯਾ ॥ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀ ॥ ਤਿਤ ਮਹਲਿ ਕੀਰਤਨ ਹੋਆ ॥ ਸਬਦ ॥ ਤਬ ਸਲੋਕ ਪੜਿਆ ॥ ਪਉਣ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ. . .ਜਬ ਸਲੋਕ ਪੜਿਆ ਤਬ ਬਾਬੈ ਚਾਦਰ ਉਪਰਿ ਲੈ ਕਰਿ ਸੁਤਾ ॥ ਸੰਗਤ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ॥ ਜਬ ਚਾਦਰ ਉਠਾਵਨਿ ਤਾ ਕਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਤਦਹੁ ਫੂਲ ਦੁਹਾ ਕੇ ਹਰੇ ਰਹੈ ॥ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਲੈ ਗਏ ॥ ਅਤੈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਲੈ ਗਏ ॥ ਸਰਬਤਿ ਸੰਗਤਿ ਪੈਰੀ ਪਈ ॥ ਬੋਲਹੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ॥ ੧ ॥ ੧੫੯੫ ਮਿਤੀ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ॥ ੧੦ ॥ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਜੀ ਸਮਾਣੈ ਕਰਤਾਰਿਪੁਰਿ ॥[1]

ਹੁਣ, ਇਸੇ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਾਡੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਏ ਵੇਰਵੇ ਨੂੰ ਵਾਚੋ । ਜਾਂ ਫਿਰ, ਇਸੇ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਦੇ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਦੇ ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖੋ । ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਪਾਠ ਹੀ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ੰਕੇ ਦੇ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਹੀ ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੂਲ ਢਾਂਚਾ ਉਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਅਧਿਐਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਤਰ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲਿਆਵੇਗਾ :

(੧) ਸਾਡੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ : ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ, ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਚਲਾਣਾ । ਫਿਰ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਖਰੜੇਂ ਵਾਲੀ 'ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ' ਦੀ ਸਾਖੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਤੇ ਚੋਖੀ ਵਧਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਵੇਰਵੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਵੀ ਹੈ ।

(੨) 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੀ ਚਲਾਣੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਏ 'ਸਰੀਹ' ਦੀ ਥਾਂ ਪਿਪਲ' ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ !

(੩) ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਇਕ ਨਵੀਂ ਘਟਨਾ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ : ਕਮਲੇ ਦਾ ਘਾਹ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਤਿੰਨ ਜੋਗੀਸਰਾਂ ਹੱਥੋਂ ਭੇਦ ਭਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਲੈ ਆਉਣਾ । 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ ਇਹ ਸਨੇਹਾ ਬਹਾਵਦੀ (ਬਹਾ-ਉੱਦੀਨ) ਵਲੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਕਮਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਪਾਤ੍ਰ ਸਧਾਰਣ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਬੜਾ ਗੁੰਝਲਮਈ ਹੈ । 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ—ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ, PUL 4141, 'ਨਿਜੀ ਕਾਪੀ' ਵਾਲੇ ਉਤਾਰੇ ਅਤੇ ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੫੪੬੨—ਚੌਹਾਂ ਹੀ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੀ 'ਭਾਗੀਰਥ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ 'ਸਧਾਰਣ' ਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਇਹ

---

[1] ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਵਾਲੀ ਫੋਟੋ-ਜ਼ਿੰਕੋਗ੍ਰਾਫ ਕਾਪੀ, ਪੰਨਾ ੪੩੭-੬੧.

ਲਗਾਤਾਰ "ਸਧਾਰਣ"[1] ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨਾਂ ਇੱਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਨ ? ਜਾਂ ਫਿਰ, ਕੀ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਸਾਖੀਕਾਰ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੇ। ਫਿਰ, 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭਿ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਭਾਗੀਰਥ ਨੂੰ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਅਣਦ ਖਤ੍ਰੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਧਾਰਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਇਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਿੱਖ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪਖੋਕੇ ਰੰਧਾਵੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਬੱਧਾ ਉਸ ਦਾ ਕੁੜਮ ਛੁਡਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

(੫) ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਦੀ ਸਧਾਰਣ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸ੍ਰਾਧ ਤਕ, ਜੋ ਨਉਮੀ ਦਾ ਹੈ, ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਨੂੰ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

(੬) ਸਧਾਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿਚ (ਪਰੰਤੂ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ) ਮਰਦਾਨਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਠਾਂ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਸੱਦੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[2]।

(੭) 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ ਸਾਡੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਿਥ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਾਲੋਂ ਫ਼ਰਕ ਪਾ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਮਤ ੧੫੯੫ **ਅਸੂ ਸੁਦੀ** ੧੦ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੫੯੫ **ਅਸੂ ਵਦੀ** ੧੦ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਹ ੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਪਿਛਲਾ ਅੰਤਰ ਕਿਉਂ ਪਇਆ, ਕਿਵੇਂ ਪਇਆ ਤੇ ਕਦੋਂ ਪਇਆ ? ਆਓ, ਇਸ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਯਤਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਉਪਲਬਧ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਉਤੇ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰਾਂਗੇ।

ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲਾ ਨੁਸਖ਼ਾ ਹੈ—ਉਹੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਿਥ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਲਿਖ ਕੇ ਫਿਰ "ਸੁਦੀ" ਪਦ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ "ਵਦੀ" ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੁਧਾਈ ਦਾ ਪਦ ਹੇਠਾਂ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ[3]। ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ

---

[1]ਉਂਜ "ਕਮਲਾ" ਤੇ "ਸਧਾਰਣ" ਪਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦ "ਮਜਜ਼ੂਬ" ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਖੀ ਕਿਸੇ ਮਜਜ਼ੂਬ ਦੀ ਹਕਾਇਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਜਜ਼ੂਬਾਂ ਬਾਰੇ ਚਲੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

[2]ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਪਾਠ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

[3]ਵੇਖੋ ਆਧਾਰ-ਮੂਲਕ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ, ਪੰਨਾ ੩੦੮ (ੳ).

ਦੁਆਰਾ ਉੱਧਰਿਤ PUL 4141 ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਤੀ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੈ[1]। ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਇਹ ਫਿਰ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੈ[2]। ਉਪਰ ਲਿਖੀ ਟੂਕ ਵਾਲੀ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੯੫ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੀ ਤਿਥ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ[3]। ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰ ਕਹਿਆ ਗਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ "ਨਿਜੀ ਕਾਪੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ" ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ਹੈ[4]। ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੫੪੬੨ ਵਿਚ ਪਾਠ ਜ਼ਰੂਰ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਹੈ[5], ਪਰ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਰੜਾ ਸੁਧਾਈ—ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਕਰਾਂਗੇ—ਪਿਛੋਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਸਾਖੀ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ (ਲੰਡਨ) ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ Panj. B 40 ਵਿਚ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ[6]। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੭੯ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੈ[7]। ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ, ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ, ਦੋਵੇਂ, ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਅਦਭੁਤ ਸੰਗ੍ਰਹ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ੰਕਾ ਦੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਲੱਭੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਇਹੀ ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਜਾਂ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਦੀ ਤਿਥ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਪਰੰਤੂ, ਸਾਡੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਇੱਨੀਆਂ ਕੁ ਹੀ ਬਹੁਤੇਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਤਾਂ ਵਿਚ ਤਿਥ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੈ; ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਿਚ ਪਹਲਾਂ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਲਿਖ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨੌਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਦਸਦੀ ਹੈ? ਇਹੀ ਕਿ ਮੂਲ ਵਿਚ ਤਾਰੀਖ਼ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਸੀ, ਜੋ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਖੀ ਲਈ ਗਈ, ਅਭੋਲ ਨਕਲ ਹੁੰਦੀ ਆਈ, ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ "ਬਾਦੀ" ਕਹ ਲਓ ਜਾਂ "ਖੋਜੀ" ਕਹ ਲਓ, ਨੇ ਸਾਖੀ ਵਿਚਲੇ ਵੇਰਵੇ—ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਉਮੀ ਦਾ ਸ੍ਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਿਰ ਜੋ ਅਸੂ ਵਦੀ ੯ ਦਾ ਸੀ, ਕੁਝ ਚਿਰ ਹੋਰ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ

---

[1]ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਖਾ ਤੇ ਛੰਦਾਬੰਦੀ—ਜਪੁ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਪੰਨਾ ੧੬੮. [2]ਪੰਨਾ ੧੭੬ (ੳ). [3]ਪੰਨਾ ੨੮੧ (ੳ) [4]ਇਸ ਨੁਸਖ਼ੇ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਪਿਛੇ, ਪੰਨਾ ੧੬ [5]ਦੇਖੋ ਸਾਖੀ ਨੰ. ੩੦. [6]ਪੰਨਾ ੨੩੧ (ਅ)। [7]ਪੰਨਾ ੩੧੮ (ਅ)।

ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਫਿਰ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਵਾਲੀ ਤਾਰੀਖ, ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ, ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ।

ਵਾਸਤਵਿਕ ਤਾਰੀਖ਼ ਕੀ ਸੀ ? ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ, ੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਮਤ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਬੇਸ਼ਕ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਿਥ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ; ਇਹ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਠੀਕ ਵੀ ਇਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਉਪਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਮੂਲ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਜ਼ੁਮਰੇ ਦੀਆਂ ਹਨ ਉਪਰਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ (ਕਮਲਾ, ਜੋਗੀਸਰ, ਸਧਾਰਣ, ਆਦਿ) ਜ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੀ ਮੁਢਲੀ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹੀ ਸਾਖੀ ਵਖ ਵਖ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਸਹਿਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ; ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ; ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਭਾਗੀਰਥ ਤੇ ਸਧਾਰਣ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖ਼ਲਤ-ਮਲਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀ ਇਕੋ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਚਿਖਾ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਤੇ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਅਦਭੁਤ ਸੁਗੰਧੀ ਬਖੇਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸ਼੍ਰਾਧ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਧਾਰਣ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸ਼੍ਰਾਧ ਲਈ ਅਟਕਦਾ ਹੈ[1]। ਇੰਜ ਵੇਰਵੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਸਧਾਰਣ ਆ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਧਾਰਣ ਰਾਹੀਂ ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰ ਕੇ ਸਮਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੂ ਵਦੀ ੯ ਦਾ ਹੈ, ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਅਵੱਸ਼ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਤੋਂ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਤੇ ਲਿਆਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਸ਼੍ਰਾਧ ਅਸੂ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇਰੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪੱਖ (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਸੂ ਸੁਦੀ) ਅੰਨ੍ਹੇਰੇ ਪੱਖ (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਸੂ ਵਦੀ) ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਨੌਵੀਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਕੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਹੋਰ ਲੰਮੇਰੇ ਅਰਸੇ ਲਈ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਜੋ ਸੱਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਹਲਾਂ ਆ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤਿ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਘੜੀ ਗਈ ਸੀ! ਸਾਖੀ ਘੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਤਾਂ ਘੜ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਮੂਲ ਤਾਰੀਖ (ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦) ਬਦਲਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਨ ਰਹਿਆ, ਅਤੇ ਉਹ ਨਵੀਂ ਘੜੀ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਨਕਲ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਆਈ। ਐਪਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਉਕਾਈ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਜਨਮ ਸਾਖੀ-ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਧੇਰੇ ਘੁਣਤਰੀ ਨੂੰ ਬਾਬੇ

---

[1]ਵੇਖੋ ਸ਼.ਸਿ.ਅ., ਪਤਿ ੧੭੫

ਦੇ ਨਉਮੀ ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਕੇ ਦਸਵੀਂ ਨੂੰ ਸਮਾਉਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਿੱਛੇ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਤਿਥ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚਲ ਨਿਕਲੀ[1]।

ਇਹ ਹੈ ਉਹ ਹਕੀਕਤ ਜੋ ਇਹ ਸਾਖੀ ਗਲਾ ਫਾੜ ਫਾੜ ਕੇ ਕਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਜ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਤਿਥ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਚੇਤਨ ਵੀ ਹਨ। ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੯੫ ਵਿਚ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੀ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਿਥ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਹੈ[2]। ਇਸੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਿਥ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੈ[3]। ਇਹ ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲੀ। ਪਰੰਤੂ, ਉਹ ਤਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਚੇਤਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਸੇ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਤੋਂ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਉਪਰਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਵਾਰ ਇਸ ਮਤਲਬ ਦੀਆਂ ਟੂਕਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ "ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਪੰਦਰਹ ਹੋਰ ਭੀ ਰਹੈ" ਅਤੇ "ਅਸਾਂ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਦਿਨ ਪੰਦਰਾਂ ਮੰਗ ਲਏ ਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰਹੇ ਸੇ'[4]। ਲੇਖਕ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਪਤਾ ਸਾਫ਼ ਪਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸ੍ਰੋਤ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਸਾਖੀ ਨਕਲ ਕਰ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ਸੰਮਤ ੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ਹੈ। ਸਾਖੀ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਨਉਮੀ ਤਕ ਅਟਕਾਉਂਦੀ ਹੈ ; ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਅਟਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਦਿਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪਰ, ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਠੀਕ ਤਿਥ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ਤਕ ਲੈ ਜਾਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਉਹ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੇ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ ਇਸ ਖਰੜੇ ਵਾਂਗ 'ਸੁਦੀ' ਨੂੰ 'ਵਦੀ' ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲੈਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਦੀ ਦੇ ਸੁਦੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਆਉਣ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਮੂਲ ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਤਿ ਉਸ ਦੀ ਸਹਿਰਦਤਾ ਦੀ ਦਾਦ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲੀ ਤਿਥ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।

ਬਾਬੇ ਹੱਥੀਂ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਵਾਲੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਿਸੇ ਲੰਮੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਬਾਬੇ ਦੀ

---

[1]ਤਿਥਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਅਕਸਰ ਟਪਲਾ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅਗੇ ਵੇਖੋ ਖੰਡ ੧੧ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਚਰਚਾ। [2]ਪੰਨਾ ੨੨੨ (ੳ). [3]ਪੰਨਾ ੨੮੧ (ੳ), [4]ਵੇਖੋ ਪਿਛੇ, ਪੰਨਾ 33 ਅਤੇ 34.

ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਹੇਠ ਟੁਟ ਚੁਕੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਤਰਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਜੰਞੂ, ਭਦਨ, ਹੋਮ, ਆਦਿ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਗ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਨਾਤਨੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਵਾਇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਡੇ ਮੁਢਲੇ ਸਾਖੀਕਾਰ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਸਨ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮਣ। ਸੋ, ਇਹ ਸਾਖੀ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ਵੀ ਚਲਾਣੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗਈ, ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼੍ਰਾਧਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤ੍ਵ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਰੁਕਣਾ ਪਇਆ ਸੀ।

ਉਪਰ ਪੰਨਾ 35 ਤੇ ਆਏ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਲੇਖਕ (ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ) ਦੇ ਸੋਚਣ ਢੰਗ ਦੀ ਅਸੰਗਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਤਾਂ ਕਹੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਮੈ ਪਿਛੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ"। ਪਰ ਚਉਧਰੀ ਕਹੰਦੇ ਹਨ, "ਜਗਤਿ ਰਹਸੀਓ ਨਾਹੀ, ਨਿੰਦਾ ਹੋਸੀ"! ਬਾਬਾ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, "ਤੁਸਾਡੀ ਖੁਸੀ ਸੋ ਕਰਣਾ"! ਅਜਬ ਆਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬਾਬੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਢਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬਾਬੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਹੇਠ ਟੁਟ ਚੁਕੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨਤਾਵਾਦੀ ਲੋਕਾਂ ਹੱਥੋਂ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰਲੇ ਸਨ।

੭

('ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ)

ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਖੰਡ ੫ ਵਿਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਿ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੀ 'ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਕਿਸ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ ਵਲ ਮੁੜ ਪਰਤਣ ਅਥਵਾ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਕਿਸੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ ਕਿ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਤਥਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਹੁਣ ਤਕ ਕੀਤੀ ਖੋਜ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਕੋਈ ਅਸਲੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਪਰੰਪਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਗੋਂ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਹਾਲੀ ਰਹੰਦਾ ਹੈ—ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਆਓ, ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੇ ਹੁਣ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਅਸੀਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਵਾਲੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਖੀ ਦੀ ਹੀ ਮੁੜ ਸਹਾਇਤਾ ਲਵਾਂਗੇ।

ਇਹ ਸਾਖੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ

ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਨਿਸ਼ਚੈ ਨਾਲ, ਹਾਲਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਜੋ ਉਸ ਦੀ ਚਲਾਣੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਸਾਡੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸੋ, ਸ਼ੰਕਾ ਬਣੀ ਰਹੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਕਿਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਲੁਪਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸਾਖੀ ਹੀ ਨ ਹੋਵੇ ?

ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਡਾ ਉੱਤਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ : "ਇਹ ਸਾਖੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਹੈ।" ਜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਬਝਦਾ ਤਾਂ ਆਓ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਈਏ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਆਰਕਾਈਵਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੩੪੨ ਵਿਚ ਵਖਰੇ ਪਰੋਤੇ ਪਤ੍ਰਿਆਂ ਤੇ ਮਿਲੀ ਹੈ । ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਆਰਕਾਈਵਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ, ਵਾਲੀ ਉਪਰ-ਕਥਿਤ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਕਿਸੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਇਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਉਥੇ ਜੁੜ ਨ ਸਕੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਸੋਚਵਾਨ ਪਾਠਕ ਨੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਪਿਛੋਂ ਟਾਂਕ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਆਈ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਜੋ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਜੋ ਚੋਖੀ ਲੰਬੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਜੋ ਮੂਲ ਪਾਠ ਨਾਲ ਪਰਿਚਯ ਕਰਾਏ ਬਿਨਾ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ :

[(ੳ) **ਸਾਖੀ ਓੜਕ ਦੀ**] ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰਿ ਅਗੇ ਪਿਪਲੁ ਸੀ ॥ ਤਿਸੁ ਪਿਪਲੁ ਹੇਠਿ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮੰਜੀ ਵਿਛਦੀ ਸੀ ॥ ਮੰਜੀ ਉਪਰਿ ਛਾਵੇ ਬੈਠਾ ਰਹਦਾ ਸੀ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਟਹਲੂਆ ਸਾ ॥ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉ ਕਮਲਾ ਕਮਲਾ ਸਦੀਦਾ ਸੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਕਮਲਿਆ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ॥ ਜੀ ਕੁਛ ਹੁਕਮ ਹੋਵੈ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਬੇਲੇ ਜਾਇ ਕੇ ਘਾਹੁ ਲੈ ਆਉ ॥ ਘੋੜੀਆਂ ਮਹੀਆਂ ਭੁਖੀਆਂ ਹੈਨਿ ॥ ਕਮਲੇ ਦਾਤ੍ਰੀ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਬੇਲੇ ਗਇਆ ॥ ਜਾਂ ਕਮਲਾ ਦੇਖੇ ਤਾ ਜੋਗੀਸੁਰਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਜਣੇ ਤ੍ਰੈ ਬੈਠੇ ਹੈਨਿ ਬੇਲੇ ਵਿਚਿ ॥ ਕਮਲਾ ਓਨੀ ਜੋਗੀਸਰੀ ਸਦਿਆ ॥ ਕਮਲਾ ਗਇਆ ਤਾ ਓਇ ਜੋਗੀਸਰ ਬੋਲੈ ॥ ਇਤੁ ਗਾਵ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੈ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਇਤੁ ਗਾਵ ਹੀ ਹੈ ॥ ਉਨੀ ਬਿਭੂਤ ਕੀ ਚੁਟਕੀ ਕਢੀ ॥ ਆਖਿਓਨੇ ਏਹੁ ਅਸਾਡਾ ਸਨੇਹਾ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾਹਿ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਨਾਹੀਂ ॥ ਘਾਹੁ ਲਈਗਾ ਤਾ ਜਾਵਾਗਾ ॥ ਓਨਾ ਵਿਚਿ ਇਕੁ ਜਣਾ ਉਠਿਆ ॥ ਕਮਲੇ ਦੇ ਹਥੋ ਦਾਤ੍ਰੀ ਲੈ ਕੇ ਘਾਹ ਦੀ ਮੁਠ ਭਰੀ ॥ ਮੁਠ ਭਰ ਕੈ ਖਿਲਾਰੀ ॥ ਘਾਹ ਦਾ ਢੇਰ ਉਸਰਿ ਗਇਆ ॥ ਤਬ ਜੋਗੀਸੁਰ ਬੋਲਿਆ ॥ ਜਿਤਨਾ ਚਾਇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਿਤਨਾ ਬੰਨ ਕੇ ਚਕਿ ਲੈ ॥

ਕਮਲੇ ਵਡੀ ਭਰੀ ਬਧੀ ॥ ਓਨੀ ਜੋਗੀਸਰੀ ਚਾਇ ਕੇ ਸਿਰ ਦਿਤੀ ॥ ਕਮਲਾ ਉਠਾਇ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ॥ ਅਗੈ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਿਪਲੁ ਹੇਠਿ ਮੰਜੀ ਵਿਛਾਇ ਬੈਠਾ ਸੀ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਕਮਲਿਆ ਤੂੰ ਉਤਾਵਲਾ ਆਇਓ ॥ ਅਤੇ ਘਾਹੁ ਬਹੁਤੁ ਲੈ ਆਇਓ ॥ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੈ ਦਾ ਘਾਹੁ ਚੁਰਾਇਆ ਹਈ ॥ ਤਾ ਅਸਾਡੀਆ ਮਹੀਆ ਅਗੈ ਮਤੁ ਪਾਈ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਮੈ ਚੁਰਾਇ ਨਾਹੀ ਆਦਾ ॥ ਮੈ ਇਕ ਸਨੇਹਾ ਆਦਾ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਹਥਿ ਕਮਲੇ ਬਿਭੂਤ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਕਢਿ ਦਿਤੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਕਮਲਿਆ ਸਨੇਹਾ ਆਦੋ ॥ ਸਨੇਹਾ ਆਦੋ ॥ ਸਨੇਹਾ ਆਦੋ ॥ ਤ੍ਰਿਹੁ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ॥ ਕਮਲਿਆ ਅਸਾਡਾ ਸਨੇਹਾ ਤੁਧੁ ਆਦਾ ॥ ਪਰੁ ਜਾਇ ਕੇ ਸਧਾਰਣ ਨੂੰ ਸਦਿ ਲੈ ਆਉ ॥ ਸਧਾਰਣ ਸਣਖਤ੍ਰੇ ਦੇਵ ਦੇ ਗਇਆ [ਸੀ] ॥ ਭਜੜਕੰਨਾ ਜਾਇ ਕੇ ਆਖਿਉਸੁ ਬਾਬਾ ਬੁਲਾਇਦਾ ਹਈ ਦਰ ਹਾਲ ਚਲੁ ॥ ਬਾਹੀਆ ਲੰਮੀਆ ਅਤੇ ਮੁੰਢ ਦਾ ਵਾਣੁ ਲੈ ਕੇ ਚਲੁ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬਾਬੇ ਕਾ ਸਿਖੁ ਸਾ ॥ ਜੇ ਕਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਾਦਾ ਤਾ ਸਧਾਰਣ ਦੇ ਘਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਦਾ ॥ ਹੋਰਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਪਿਛੇ ਲਗੀ ਫਿਰਦੀ ॥ ਹੋਰਸਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨ ਲੈਦਾ ॥ ਬਿਨਾ ਸਧਾਰਣੁ ਦੇ ਘਰਿ ॥ ਬਾਬਾ ਚਾਦਰਾ ਦੁਇ ਪੈਨਦਾ ॥ ਇਕੁ ਤੇੜ ਇਕੁ ਉਪਰਿ ॥ ਓਹੁ ਚਾਦਰਾ ਸਧਾਰਣੁ ਹੀ ਵੁਣਾਇਦਾ ॥ ਚਾਦਰਾ ਦੁਇ ਧੋਇ ਰਖੀ ਦੀਆ ॥ ਚਾਦਰਾ ਦੁਇ ਬਾਬਾ ਪੈਨਦਾ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹਥੀ ਧੋਵਣ ਜਾਦਾ ॥ ਦਿਨੀ ਅੱਠੀ ਧੋਵਣ ਜਾਦਾ ॥ ਕਮਲਾ ਸਧਾਰਣੇ ਨੂੰ ਸਦਣ ਗਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਕੀ ਆਖਹਿਗਾ ਜਾਇਕੇ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਸੋ ਆਖਾ ॥ ਜੇ ਆਵੀਗਾ ਨਾਹੀ ਤਾ ਇਵੈ ਕਹੀ ਜੋ ਸਤਾਬੀ ਚਲੁ ॥ ਕਮਲਾ ਗਇਆ ਜਾਇ ਮਿਲਿਆ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਆਖਿਆ ਤੂੰ ਕਿਉ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਕਮਲਾ ਬੋਲਿਆ ਤੂੰ ਬਾਬੇ ਸਦਿਆ ਹੈ ॥ ਦਰ ਹਾਲ ਚਲੁ ॥ ਬਾਹੀਂ ਦੁਇ ਲੰਮੀਆ ਮੁੰਢ ਦਾ ਵਾਣੁ ਲੈ ਕੇ ਚਲੁ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬੋਲਿਆ ਰੋਟੀਆ ਖਾਇ ਚਲੀਏ ॥ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਆਇ ਪਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਕਰਤਾਰ ਕਰਤਾਰ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬੋਲਿਆ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰੁ ਜੀ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਉਤਾਵਲੇ ਸਦਿਆ ਹਈ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਅਸਾ ਨੂੰ ਕਮਲਾ ਫੁਰਮਾਣੁ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਦਰਗਾਹਿ ਦੇ ਚਲਣੇ ਦਾ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਸਧਾਰਣਾ ਬੇਲੇ ਚਲੁ ਅਸੀ ਬੇਲੇ ਜਾਹਾਂ ॥ ਬਾਬਾ ਤੇ ਸਧਾਰਣ ਬੇਲੇ ਗਏ ॥ ਬੇਲੇ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦਾ ਖੇਤ੍ਰ ਸਾ ਵਿਘੇ ਅਠ ॥ ਬਾਬਾ ਤੇ ਸਧਾਰਣ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚਿ ਗਏ ॥ ਚਾਰੇ ਕੂੰਟਾ ਖੇਤ੍ਰ ਦੀਆ ਡਿਠੀਆ ॥ ਖੇਤ੍ਰ ਦੇਖ ਕੇ ਨਦੀ ਦੇ ਤਾਲ ਡਿਠੇ ॥ ਬਾਬੇ ਨੂ ਇਕ ਤਲਾਉ ਖੁਸੀ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬੇਟਾ ਸਧਾਰਣੁ ਏਹੁ ਕੇਹਾ ਥਾਉ ਹੈ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਕਹਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਏਹੁ ਭਲਾ ਥਾਉ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਾਡੀਆ ਲਕੜੀਆ ਇਥੈ ਪਾਵਣੀਆ ॥ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਆਖਣਾ

ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਬਾ ਤੇ ਸਧਾਰਣ ਘਰਿ ਆਏ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਸਧਾਰਣਾ ਚਾਦਰਾ ਧੋਇ ਲੈ ਆਉ ਮੇਰੀਆ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਉਤਾਰ ਦੇਹਿ ॥ ਬਾਬੇ ਚਾਦਰਾ ਉਤਾਰ ਦਿਤੀਆ ॥ ਧੋਤੀਆ ਚਾਦਰਾ ਪੈਧੀਆ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾ ਧੋਵਣ ਗਇਆ ॥ ਧੋਇ ਕੈ ਹਛੀਆ ਲੈ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਹਛੀਆ ਧੋਤੀਆ [ਹੈਨਿ ॥] ਸਧਾਰਣ ਬੋਲਿਆ ਹਛੀਆ ਧੋਤੀਆ ਹੈਨਿ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਕੋਠੀ ਉਤੇ ਧਰਿ ਆਉ ਬੰਨਿ ਕੈ ॥ ਸਧਾਰਣ ਧਰਿ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬੇਟਾ ਸਧਾਰਣਾ ਧਰਿ ਆਇਆ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਕਹਿਆ ਧਰਿ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਮੇਰਾ ਘਰੁ ਹਛਾ ਲਿੰਬੁ ॥ ਜਿਥੇ ਹਉ ਸਉਦਾ ਹਾਂ ॥ ਜਪੁ ਪੜਿਦਾ ਹਾਂ ॥ ਓਹੁ ਥਾਉ ਹਛਾ ਲਿੰਬੁ ॥ ਸਧਾਰਣ ਗਇਆ ਜਾਇ ਕੈ ਹਛਾ ਘਰ ਲਿਤਾ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਘਰਿ ਲਿਤਾ ॥ ਸਧਾਰਣੁ ਬੋਲਿਆ ਤਪਾ ਜੀ ਦਿਸੈ ਖੁਸੀ ਕੀਚੈ ॥ ਬਾਬੇ ਜਾਇ ਕੈ ਘਰਿ ਡਿਠਾ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਖੁਸੀ ਹੋਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਸਧਾਰਣੁ ਚੁਪ ਕਰਿ ਜਾਹੁ ॥ ਬੋਲੋ ਭਾਈ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ॥

(ਅ) ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥ **ਗੋਸਟਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਚਲੀ ॥ ਓੜਕਿ ਕੀ** ॥ ਤਬ ਐਸੀ ਆਗਿਆ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕੀ ਭਈ ॥ ਜੇ ਏਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸਾਲ ਬੀਚ ਬੈਠਾ ਥਾ ॥ ਅਰੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੇ ਜੀਅ ਸੀ ॥ ਜੇ ਅਬ ਹੋਇ ਤਉ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾ ਪਹਿ ਜਾਈ ਸਚੇ ਖੰਡ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੀਆ ਕੇ ਜਾਨਣਹਾਰੇ ॥ ਭਗਤ ਵਛਲੁ ਭਗਤਾ ਕਾ ਅਧੀਨੁ ॥ ਭਗਤ ਕਾ ਮਨੁ ਰਖਣਹਾਰਾ ॥ ਭਗਤਾ ਕਾ ਕਹਿਆ ਮੰਨਣਹਾਰਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਸਚਿਖੰਡ ਮਹਿ ਸਭਾ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ॥ ਸਮਸਤਿ ਭਗਤਿ ਨਿਕਟਿ ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਠਾਢੇ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਇਤਨੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਮਨਿ ਵਰਤਣੇ ਸਾਥਿ ਬੋਲਿ ਉਠਿਆ ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਵਡਾ ਭਗਤ ਹੈ ॥ ਸੋ ਤਿਸ ਕੇ ਜੀ ਇਉ ਕਰਿ ਕਰਿ ਉਪਜੀ ਹੈ ॥ ਡਬ ਜਿਤਨੇ ਭਗਤ ਥੇ ਤਿਨਹੁ ਸਗਲਿਅਹੁ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ॥ ਜਿ ਏ ਸ੍ਰੀ [ਪਾਰ]ਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿ ਹੈ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤੁ ਹੈ ॥ ਜਿਉ ਨਾਨਕ ਕੇ ਜੀਆ ਬਸੀ ਹੈ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕਰਿ ਤਿਵ ਹੀ ਕਰੀਐ ਜੀ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਸੇਵਕਾ ਕਉ ਆਗਿਆ ਕਰੀ ॥ ਜੋ ਤੁਮ ਜਾਹੁ ਨਾਨਕ ਭਗਤੁ ਕਉ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲੈ ਆਵਹੁ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੀ ਆਗਿਆ ਪਾਇ ਕਰਿ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੇ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸ ਆਏ ਠਾਢੇ ਭਏ ॥ ਅਰੁ ਦੋਨੋ ਹਥਿ ਜੋੜ ਕਰਿ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ॥ ਜੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤੁਮ ਕਉ ਕਹਿਆ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੇ ਮਨ ਉਪਜੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈ ਸਚੇ ਖੰਡ ਕਉ ਜਾਉ ॥ ਤਿਸ ਤੇਰੇ ਜੀ ਕੀ ਜਾਨ ਕਰਿ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਹਮ ਕਉ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ॥ ਅਰੁ

ਕਹਿਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾਨਕ ਕਉ ਇਉ ਕਹਿਣਾ ॥ ਜਿ ਤੇਰੇ ਮੰਦਰਿ ਘਰਿ ਈਹਾ ਸਚਖੰਡ ਮਹਿ ਸਵਾਰੇ ਹੈ ॥ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਕੇ ॥ ਜੈਸੇ ਤੇਰੇ ਮਨ ਮਹਿ ਕਾਮਨਾ ਥੀ ਤੈਸੇ ਹੀ ਮੰਦਰਿ ਤਈਆਰੁ ਭਏ ਹੈ ॥ ਏਕ ਵਾਰ ਦੇਖਹੁ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ॥ ਜਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਉਣੁ ਹੈ ਜੋ ਜਾਨੈ ॥ ਮੈ ਬਲਿਹਾਰੁ ਜਾਉ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰੁ ਕੀਆ ॥ ਆਪੁਨੇ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰਹੁ ॥ ਚਲੀਐ ਜੀ ॥ ਤਬ ਉਹੁ ਸੇਵਕੁ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਉ ॥ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਧਾਮ ਲੈ ਗਏ ॥ ਅਰੁ ਸੇਵਕਹੁ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ॥ ਜਿ ਜੀ ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਭਗਤਿ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਸਾਥ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਉ ਲੰਬੇ ਹੋਇ ਕਰਿ ਡੰਡਉਤ ਕਰਤਾ ਕਰਤਾ ਨਮਸਕਾਰ ਪ੍ਰਣਾਮੁ ਕਰਤਾ ਕਰਤਾ ਜਾਇ ਨਿਕਟਿ ਭਇਆ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਹਿਆ ਜਿ ਨਾਨਕ ਭਗਤ ਭਲਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ॥ ਜਿ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭਲਾ ਹੌ ਜੀ ॥ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਡਿਠਿਆ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਹੈ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਕਹਿਆ ॥ ਜਿ ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਮਹਿ ਭਈ ਸੀ ਈਹਾ ਆਵਣੇ ਕੀ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ਜਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੀ ਐਸਾ ਮੇਰਾ ਕਉਣ ਹੈ ॥ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਜਿ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਕੀ ਜਾਣੈ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜਿ ਏ ਨਾਨਕ ਏਹੁ ਬਾਤ ਈਹਾ ਕਿ ਆਵਣੇ ਜਾਵਣੇ ਕੀ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹਥ ਹੈ ॥ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਦਾ ਹੈ ਸੋ ਕਰੁ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ॥ ਜਿ ਏ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਹਉ ਕਉਣ ਕੀਟੁ ਹਾਂ ॥ ਜੀ ਸਭੋ ਬਾਤੁ ਤੇਰੇ ਵਸੁ ਹੈ ਜੀ ॥ ਜੋ ਤੁਧ ਭਾਵੈ ਤਿਵ ਹੀ ਕਰੁ ਜੀ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਕਹਿਆ ॥ ਜਿ ਏ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਬਿਧਿ ਪੀਛੇ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥ ਅਬ ਤੂ ਸਚਖੰਡ ਕਉ ਆਉ ॥ ਅੰਗਦ ਕਉ ਸਮਝਾਵਣਾ ਜੋ ਕੋਈ ਸਮਝੇਗਾ ਕਮਾਵੈਗਾ ਤਿਸ ਕਾ ਭਲਾ ਹੋਵੈਗਾ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਮਹਾ ਅਨੰਦਿਮਾਨ ਹਰਖਮਾਨ ਹੋਇ ॥ ਤਬ ਅਨੰਦੁ ਮਹਿ ਹੋਇ ਕਰਿ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕਉ ਡੰਡਉਤ ਪ੍ਰਨਾਮੁ ਕੀਆ ॥ ਸਚਖੰਡ ਕੀਆ ਬਾਤਾ ਸਭ ਸਮਝਾਇ ਕਰਿ ਵਿਦਿਆ ਭਇਆ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਆਗਿਆ ਸਾਥਿ ਫੇਰਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ ॥ ਤਬ ਆਇ ਕਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦਿ ਜੀ ਸਾਥਿ ਜੀਅ ਕੀਆ ਬਾਤਾ ਕਰੀ ॥ ਜਿ ਪੁਰਖਾ ਅੰਗਦਾ ਅਸਾ ਨੋ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਹਜੂਰ ਬੁਲਾਵਣੇ ਕੀ ਆਗਿਆ ਕਰੀ ਹੈ ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਆਗਿਆ ਕਰੀ ਥੀ ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਬਾਤਾ ਕਰੀਆ ਥੀਆ ਤਿਉ ਤਿਉ ਸਭ ਬਾਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕਉ ਸਮਝਾਈਆ ॥ ਤਬ ਇਤਨੈ ਕਹਨੇ ਸਾਥਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕਾ ਆਤਮਾ ਉਦਾਸ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਬਹੁਤ ਬੈਰਾਗੁ ਲਗਾ ਕਰਣੇ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸੰਤੋਖ ਬਹੁਤ ਕੀਆ ॥ ਜਿ ਪੁਰਖਾ ਉਦਾਸੁ ਨਾਹੀ ਹੋਵਣਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ॥ ਬਹੁਰਿ ਹਰਖ ਮਹਿ

ਹੋਵਣਾ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਬਚਨਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕਾ ਮਨੁ ਫਿਰ ਆਇ ਟਿਕਿਆ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕੇ ਮਨ ਕਉ ਟਿਕਾਇ ਕਰਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਸੀਲ ਸੰਜਮੁ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮ ਭਾਉ ਭਗਤੁ ॥ ਗਰੀਬੀ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਜਿਤਨੀਆ ਭਲਿਆਈਆ ਹੈਨਿ ॥ ਇਤਨੀਆ ਦ੍ਰਿੜਾਇ ਕਰਿ ਅਰ ਸਬਦਿ ਕੀ ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਕਰਿ ਅਰੁ ਅਜਮਤਿ ਆਪਣੀ ਦੇ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕਉ ਵਿਦਿਆ ਕੀਆ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ॥ ਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਲਾਮਤਿ ਜਬ ਤੁਮ ਸਚਖੰਡ ਕਉ ਸਿਧਾਰਹੁਗੇ ॥ ਤਿਤ ਸਮੇ ਮੇਰੇ ਆਵਣੇ ਕੀ ਕਿਉਕਰਿ ਆਗਿਆ ਹੈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ॥ ਜਿ ਪੁਰਖਾ ਅੰਗਦਾ ਤੁਧੁ ਇਥੇ ਨਹੀ ਆਵਣਾ ॥ ਅਸੀਂ ਹੀ ਤੁਧੁ ਵਿਚਦੇ ਜਾਹਿਗੇ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦਿ ਜੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੇ ਚਲਾਣੇ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਦਿਨੁ ਆਗੇ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਹੋਇ ਕਰਿ ਆਇਆ ॥ ਬੋਲਹੁ ਭਾਈ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਜੀ ॥

[(ੲ)ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥ ਸਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਲਈਂ ਅਟਕਣਾ ॥] ਤਬ ਜਿਉ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਾ ਸੁਭਾਉ ਥਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰਿ ਰਹਣੇ ਕਾ ਤਿਵ ਹੀ ਰਹੇ ॥ ਕੀਰਤਨ ਕੇ ਸਮੇ ਕੀਰਤਨਿ ਹੋਇ ॥ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤਿ ਨਾਵੈ ॥ ਨਾਵਣ ਕੇ ਸਮੇ ਇਸਨਾਨੁ ਹੋਇ ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਜਿਉ ਜਿਉ ਸੇਵਾ ਕਰਤਾ ਥਾ ॥ ਤਿਵੇ ਹੀ ਤਿਵੇ ॥ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕਾ ਜਸ ਹੋਤਾ ਹੀ ਰਹੇ ॥ ਸੰਗਤੀ ਆਵਨ ਲੰਗਰ ਚਲੇ ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸੂਤ੍ਰ ਬਨਾ ਬਨਾਇ ਥਾ ॥ ਤਿਵੇ ਹੀ ਤਿਵ ਸੂਤ੍ਰ ਚਲਿਆ ਜਾਇ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਜੀਉ ॥ ਉਤ ਹੀ ਠਉੜ ਜਿ ਕਬਿ ਓਹੁ ਸਮਾ ਆਵੈਗਾ ॥ ਜਿਤਿ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੇ ਚਰਨਿ ਕਮਲ ਦੇਖੀਅਹਿਗੇ ॥ ਓਹੁ ਮਨ ਮਹਿ ਧਿਆਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਮਨੁ ਬਸ ਰਹਿਆ ॥ ਜਬ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਦਿਨੁ ਗੁਜਰੇ ਤਬ ਓਹੁ ਦਿਨ ਆਇਆ ॥ ਅਸੂ ਕਾ ਮਹੀਨਾ ਆਇਆ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਹੁਤੁ ਅਨੰਦ ਹਰਖਮਾਨੁ ਹੋਇ ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਓਇ ਦਿਨੁ ਆਵਹਿ ॥ ਤਬ ਵਦੀ ਸਤਵੀ ਕੇ ਦਿਨੁ ਹੋਤਾ ਹੈ ॥ ਅਨੰਦ ਸੋਹਲੇ ਗਾਵਤੇ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕਾ ਜਸੁ ਉਚਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਤਬ ਧਿਆਨ ਖੋਲ ਕਰਿ ਸੇਵਕਾ ਨੋ ਕਹਿਆ ॥ ਪੁਰਖਹੁ ਆਜ ਅਸਾ ਸਮਾਵਣੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਜਾਇ ਕਰ ਚਉਕਾ ਦੇਹੁ ॥ ਕੁਸਾ ਉਤੇ ਘਤਹੁ ਸਭ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸਮਾਵਣੇ ਕੀ ਤਿਆਰ ਕਰਹੁ ॥ ਤਬ ਸੇਵਕ ਲਗੇ ਬੈਰਾਗ ਕਰਨੈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਉਨ ਕਾ ਸੰਤੋਖੁ ਕੀਆ ॥ ਤਬ ਸੇਵਕ ਲਗੇ ਸਮਗ੍ਰੀ ਇਕਠੀ ਕਰਣੇ ॥ ਤਬ ਲਖਮੀ ਦਾਸੁ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਨੂ ਆਦਮੀ ਬੁਲਾਵਣੇ ਤਾਈ ਗਇਆ ॥ ਜਿ ਤੁਸੀ ਸਦੀਦੇ ਹਹੁ ॥ ਤਬ ਲਖਮੀ ਦਾਸੁ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਆਵਣ ਦੀ ਢਿਲੁ ਕੀਤੀ ॥ ਆਖਣ ਲਗੇ ਜਿ ਚੰਗਿਆ ਭਲਿਆ ਇਉ ਕਿਉਕਰਿ ਚਲੀਦਾ ਹੈ ॥ ਸਦੇ ਹੋਏ ਨ ਆਏ ॥ ਤਬ ਸੁਭਾਇ [ਕਰਿ ਕਰਿ ਮਾਤਾ

ਚੋਣੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸਦਿਉ ਚਲੀ ॥ ਤਬ ਜਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇਖੇ ਤਾ ਮਹਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ਨਾਲ ਹਥਿ ਲਵੇੜੇ ਹੋਏ ਹੈਨਿ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜੇ ਕਿਉ ਚੋਣੀਏ ॥ ਕਾਈ ਗਲ ਕਹਦੀ ਹੈ ॥ ਅਤੇ ਹਥਿ ਕਾਇਤੂ ਨੂੰ ਲਵੇੜੇ ਨੀ ॥ ਕਾਈ ਗਲ ਹੈ ਤੇਰੇ ਜੀ ਸੋ ਕਰਿ ਲੈ ॥ ਤਬਿ ਜਦ ਮਾਤਾ ਦੇਖੈ ਤਬ ਗੁਰੂ ਸਮਾਵਣੇ ਦੇ ਘਰਿ ਹੈ ॥ ਤਬ ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਕਹਿਆ ਜਿ ਜੀ ਭਲਕੇ ਸਰਾਧ ਹੈ ਜੀ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਥਿਤ ਹੈ ਜੀ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੇ ਤਾ ਸਰਾਧ ਕਰਿ ਚਲੀਐ ॥ ਤਬ ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਜੀ ਖਰੇ ਨਿਮਾਣੇ ਘਰਿ ਹੋਇ ਕਰਿ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜੇ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ਚੋਣੀਏ ਸਰਾਧੁ ਕਰਿ ਕਰਿ ਅਸਟਮੀ ਦਾ ਦਿਨੁ ਅਰੁ ਨਉਮੀ ਦਾ ਦਿਨੁ ਰਹ ਕਰਿ ਦਸਮੀ ਕੇ ਦਿਨੁ ਸਮਾਵਹਿਗੇ ॥ ਮਾਤਾ ਚੋਣੀ ਦੀ ਅਧੀਨਤਾ ਦੇਖ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਾ ਮਨੁ ਫਿਰੁ ਦਇਆ ਕੇ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜੇ ਚੋਣੀਏ ਏਹੁ ਸਰਾਧੁ ਕੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤਈਆਰੁ ਕਰਿ ॥ ਤਬ ਮਾਤਾ ਘੁਮੀ ਪੈਰੀ ਬਾਬੇ ਦੇ ਆਇ ਪਈ ॥ ਸਮਗ੍ਰੀ ਲੈ ਸਰਾਧ ਕੀ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਸੇਵਕਾ ਨੋ ਹੁਕਮੁ ਕੀਤਾ ॥ ਅਜੇ ਸਮਾਵਣੇ ਕੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਚੁਕ ਰਖਹੁ ॥ ਤਬ ਓਨੀ ਸੇਵਕੀ ਉਠਾਇ ਰਖੀ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ[ਕੇ] ਜੀ ਦਸਮੇ ਦਿਨ ਸਮਾਵਹਗੇ ॥ ਤਬ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਗੁਲਗੁਲਾ ਸਭਨਾ ਲੋਕਾ ਮਹਿ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਮਾਵਦਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਸਟਮਿ ਕੇ ਦਿਨ ਪਿਤਾ ਕਾ ਸਰਾਧੁ ਕੀਆ ॥ ਤਬ ਸਰਾਧ ਕਰ ਕੈ ਨਉਮੀ ਕੈ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਸਭ ਪਰਵਾਰੁ ਇਕਠਾ ਹੋਇਆ ॥ ਲੋਕਾ ਵਿਚਿ ਅਚਰਜੁ ਹੋਆ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜ ਕੀ ਗਲ ਸਮਾਵਣੇ ਕੀ ਸੁਣਿ ਕਰਿ ॥ ਜਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਦਿ ਕਰਿ ਦਸਮੀ ਕੇ ਦਿਨੁ ਸਮਾਵਤਾ ਹੈ ॥ ਹਿੰਦੂਆ ਕਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਰੁ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਕਾ ਪੀਰੁ ॥

[(ਸ) **ਸਾਖੀ ਸਚਖੰਡ ਸਮਾਵਣੇ ਕੀ**] ਹਿੰਦੂਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਵਿਚਿ ਗੁਆਉ ਕਰਿਆ ਜੇ ਕੋਈ ਪੰਚ ਮਹਾਜਨ ਸਾ ॥ ਸੁ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਵਿਦਿਆ ਹੋਏ ਜਾਹਿ ॥ ਪਾਸਲਿਆਂ ਗਿਰਾਵਾਂ ਕੇ ਲੋਗ ॥ ਮੁਕਦਮੁ ਚਉਧਰੀ ਥੇ ॥ ਸੇ ਸਭ ਇਕਠੇ ਹੋਇ ਆਵਹਿ ॥ ਸੇ ਪੈਰੀ ਪਵਿ ਪਵਿ ਵਿਦਿਆ ਕੀਚਹਿ ॥ ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਣਿ ਬੈਸ ਸੂਦਰ ਸਭ ਆਇ ਆਇ ਵਿਦਿਆ ਹੋਦੇ ਜਾਹਿ ਜੇ ਕੋਈ ਬੈਸਨੋ ਖਤ੍ਰੀ ਸੀ ਸਿਖ ਸੇ ਆਇ ਦਰਸਨ ਦੇਖ ਵਿਦਿਆ ਹੋਦੇ ਜਾਂਨਿ ॥ ਬਾਰਾ ਪੰਥ ਜੋਗੀਆ ਕੇ ਆਏ, ਦਸੁ ਨਾਮੁ ਸਨਿਆਸੀਆ ਕੇ ਆਏ, ਨਉ ਨਾਥ, ਚਉਰਾਸੀ ਸਿਧ, ਛੇ ਜਤੀ, ਸੰਤ ਭਗਤਿ, ਗੁਪਤੁ ਪ੍ਰਗਟੁ ਸਗਲੇ ਆਏ ॥ ਸਾਦਕ, ਸਾਬਰਿ, ਸੇਖ, ਗਉਸ, ਕੁਤਬ, ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਅਉਲੀਏ ਅੰਬੀਏ, ਮਸਾਇਕ, ਮਲਾਇਕੁ, ਚਾਰ ਪੀਰੁ, ਚਉਦਹ ਖਨਿਵਾਦੇ ਆਏ ॥ ਜੋ ਕੋਈ ਆਵੈ ਸੋ ਵਿਦਿਆ ਹੋਇ ਜਾਵੈ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਥਾ ਸੋ ਸਭੁ ਆਇ ਆਇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਉ ਮਿਲਿਆ ॥ ਦਰਸਨ ਦੇਖ ਦੇਖ ਵਿਦਿਆ ਹੋਇ ਹੋਇ ਜਾਨਿ ॥ ਆਸ ਪਾਸ ਗਿਰਾਵਾ

ਦੇ ਵਿਚਿ ਅਰੁ ਗਿਰਾਵਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਡੇਰੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਦੇ ਜਾਹਿ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਦਰਸਨ ਦੇਖੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇ ਜਾਇ ॥ ਲੋਕ ਸਭੁ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹੇ ॥ ਮਥੇ ਕੀ ਡਲਕ ਦੇਖ ਕਰਿ ਜਾਣੀਏ ਜੇ ਕੋਈ ਕੋਟਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਮੇ ਕੀ ਉਜਾਲੇ ਕੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ਜੀ ॥ ਐਸਾ ਮਸਤਕੁ ਦੇਖੀਐ ॥ ਤਬ ਕੀਰਤਨੀਆ ਕਉ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਗਿਆ ਕਰੀ ਜੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਹੁ ॥ ਅਰੁ ਪੰਡਿਤਾ ਕੋ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ਜੇ ਵੇਦ ਪੜਹੁ ॥ ਕੀਰਤਨੀਏ ਕੀਰਤਨ ਲਾਗੇ ਕਰਣੇ ॥ ਪੰਡਿਤ ਵੇਦ ਲਾਗੇ ਪੜਨਿ ॥ ਸਾਸਤ੍ਰ ਭਗਵਤਿ ਗੀਤਾ ਪੜੇ ॥ ਬੈਸਨੋ ਅਰੁ ਸੇਵਕ ਜੋ ਥੇ ॥ ਸੋ ਲਾਗੇ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕਾ ਜਸੁ ਕਰਣਿ ॥ ਘਨਿਘੋਰਿ ਪੜੀ ਕੀਰਤਨ ਕੀ ॥ ਸਭ ਕੋਈ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ ॥ ਤਬ ਕੀਰਤਨਿ ਹੋਤੇ ਰਾਤ ਪਰ ਗਈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ॥ ਸਭਨਾ ਕੋ ਕਹਿਆ ਜਿ ਜਾਇ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਲੈ ਕਰਿ ਫਿਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸ ਆਏ ॥ ਜਬ ਡੇਢ ਪਹਰੁ ਰਾਤਿ ਬੀਤੀ ॥ ਅਢਾਈ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਆਇ ਰਹੀ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ॥ ਕੀਰਤਨੀਆ ਕਉ ਹੁਕਮ ਹੋਆ ॥ ਜੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਹੁ ॥ ਪੰਡਿਤੋ ਕੋ ਕਹਿਆ ਜੋ ਬੇਦ ਪੜਹੁ ॥ ਪੁਰਾਨ ਪੜਹੁ ॥ ਲਾਗਾ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕਾ ਜਸੁ ਉਚਾਰ ਹੋਵਣ ॥ ਜਿਤਨਾ ਪਰਵਾਰ ਥਾ ਸੋ ਸਭ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਦਾਇਆ ॥ ਉਤੇ ਸਮੇ ਸਭ ਪਰਵਾਰ ਆਇਆ ॥ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਆਦਮੀ ਭੇਜਿਆ ॥ ਤਬ ਓਹ ਨ ਆਏ ॥ ਉਨੀ ਭੀ ਢਿਲ ਕੀਤੀ ॥ ਉਨੀ ਕਹਿਆ ਜੇਹਾ ਪਰਸਹੁ ਚਲਿਆ ਹੈ ॥ ਤੇਹਾ ਇਹੁ ਹੁਣ ਭੀ ਸਮਾਵੈਗਾ ॥ ਢਿਲ ਮਠਿ ਕਰਿ ਰਹੇ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸੇਵਕਾ ਨੋ ਹੁਕਮੁ ਕੀਆ ॥ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵੇੜੇ ਵਿਚ ਚਉਕਾ ਦੇਹੋ ॥ ਅਰੁ ਕੁਸਾ ਲੈ ਆਵਹੂ ॥ ਸਭ ਸਮਗ੍ਰੀ ਆਣਿ ਹਜ਼ੂਰ ਕਰਹੁ ॥ ਫੇਰਿ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਅਰੁ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਥੇ ਆਦਮੀ ਗਏ ॥ ਜੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਮਾਵਣੇ ਕੇ ਘਰਿ ਹੈ ॥ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸਭ ਤਈਆਰੁ ਹੋਈ ਹੈ ॥ ਤੁਸਾਡੀ ਹੀ ਢਿਲ ਹੈ ॥ ਤਦਿ ਜਾਤੋ ਨੇ ਜੇ ਮਤਿ ਸਚੇ ਹੀ ਸਮਾਵਦਾ ਹੋਵੈ ॥ ਤਬ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸਿ ਆਇ ਗਏ ॥ ਜਾਇ ਕਰਿ ਦੇਖਨਿ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਹੀ ਸਮਾਵਦਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਲਖਮੀ ਦਾਸੁ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਹਥਿ ਜੋੜ ਕਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ॥ ਜੇ ਜੀ ਕਰਤਾਰ ਕੀ ਦੁਹਾਈ ਹੈ ਜੇ ਚਾਰ ਘੜੀਆ ਅਸਾ ਨਾਲਿ ਗਲਾ ਕੀਤਿਆ ਬਗੈਰ ਚਲਹਿ ॥ ਜਦਿ ਉਨੀ ਕਰਤਾਰ ਕੀ ਦੁਹਾਈ ਦਿਤੀ ॥ ਤਬਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਖਿਆ ॥ ਜਿ ਬਚਾ ਚਾਰ ਘੜੀਆ ਆਖੀਆ ਹੈਨਿ ਅਰ ਜੇ ਏਤ ਸਮੇ ਤੁਸੀ ਆਖਦੇ ਜੇ ਕਿਤਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹਦਾ ॥ ਪਰ ਤੁਸਾਡੇ ਕੇ ਹਥਿ ਹੈ ॥ ਜਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮੁ ਈਵੈ ਸੀ ਚਲਣ ਦਾ ॥ ਤੁਸਾ ਜੋ ਗਲਿ ਕਰਣੀ ਹੈ ਸੋ ਕਰ ਲੇਹੁ ॥ ਜੇ ਕਿਛੁ ਤੁਸਾਡੇ ਜੀਅ ਹੈ ਸੋ ਕਹਹੁ ॥ ਤਬਿ ਉਨੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੂੰ ਸਭ ਕਿਛੁ

ਜਾਣਦਾ ਹੈ ॥ ਅਸੀ ਕੇ ਆਖੀਐ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਆਖਿਆ ਜੇ ਬਚਾ ਜੇ ਕੁਛੁ ਤੁਸਾਡੇ ਜੀਅ ਹੈ ਸੋ ਆਖਹੁ ॥ ਤਬ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਸੇ ॥ ਅਸਾ ਨੋ ਤੁਧੁ ਮਿਹਰੁ ਨ ਕੀਤੀਆ ॥ ਵਡਿਆਈ ਤੁਧ ਲਹਣੇ ਨੂ ਦਿਤੀ ॥ ਜਿਉ ਰਜਾਇ ਅਸਾਡਾ ਕਿਆ ਚਾਰਾ ਹੈ ॥ ਜਬ ਨਿਮ੍ਰਤਾਈ ਦੇ ਘਰਿ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਬੋਲੇ ॥ ਤਬ ਤਿਨ ਕੇ ਪਰਥਾਇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਾਣੀ ਬੋਲੀ ॥

ਸਲੋਕ ॥ ਲਖ ਨੇਕੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਲਖ ਪੁੰਨਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥
ਲਖ ਤਪ ਉਪਰਿ ਤੀਰਥਾਂ ਸਹਜ ਜੋਗ ਬੇਬਾਣ ॥
ਨਾਨਕ ਮਨ ਕੀਆ ਮਤੀ ਮਿਥੀਆ ਕਰਮੁ ਸਚੁ ਨਿਸਾਣੁ ॥

ਤਿਸ ਕਾ ਪਰਮਾਰਥ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ॥ ਜੇ ਬਚਾ ਏਹੁ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਗਲ ਦਿਤੀ ਹੈ ॥ ਸੋ ਹਥ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਹੀ ॥ ਅਤੇ ਕਿਤ ਸੇਵਾ ਸਿਆਣਪ ਭੀ ਹਥ ਨਹੀ ਆਵਦੀ ॥ ਏਹੁ ਵਡਿਆਈ ਤਾ ਕਿਤੇ ਨੇਕੀ ਕੀਤੇ ਹਥ ਆਵੇ ॥ ਨਾ ਸਹਜੁ ਸੁਭਾਇ ਨ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਕਮਾਇ ਹਥਿ ਆਵੈ ॥ ਨਾ ਸੂਰਤਣ ਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮੁ ਕੀਤੇ ਹਥਿ ਆਵੈ ॥ ਨਾ ਰਣ ਮਹਿ ਗਿਰਿਆ ਹਥ ਆਵੈ ॥ ਨਾ ਸੁਰਤ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹਥਿ ਆਵੈ ॥ ਨਾ ਵੇਦੀ ਨਾ ਸਾਸਤ੍ਰੀ ਪਾਠ ਪੜੇ ॥ ਪੁਰਾਣੀਂ ਨ ਹਥ ਆਵੇ ॥ ਬਚਾ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖੁ ਏਹੁ ਰਚਨ ਰਚਿਆ ਹੈ ॥ ਜੰਮਣ ਮਰਣੁ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਆਵਣਿ ਜਾਣਿ ਕਾ ॥ ਤਿਨਹੁ ਇਹੁ ਲੇਖੁ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ॥ ਵਡਿਆਈ ਕਾ ॥ ਸੋ ਏਹੁ ਹੋਰਸੁ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਥਿ ਨਾਹੀ ॥ ਬਚਾ ਜਿਸ ਦੇ ਲੇਖ ਵਡਿਆਈ ਪੜੀ ਥੀ ਸੋ ਸਬਦੁ ਲੈ ਗਇਆ ॥ ਤਬ ਲਖਮੀ ਦਾਸੁ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀ ਜੇ ਬਾਬਾ ਤੁਧੁ ਏਵੈ ਭਾਣਾ ॥ ਜਿ ਸਬਦੁ ਵਡਿਆਈ ਲਹਣੇ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆ ਅਤੇ ਜੀ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਆਖੀਦੇ ਹਾਂ ॥ ਜਾ ਆਜਜ ਹੋਇ ਫਿਰਹਿਗੇ ॥ ਅਤੇ ਰੋਟੀਆ ਕਪੜੇ ਨ ਲਹਾਗੇ ਤਾ ਏਹੁ ਸਰਮੁ ਤੁਧੁ ਨੂ ਹੈ ॥ ਅਸਾਡਾ ਕਿਆ ਚਾਰਾ ਹੈ ॥ ਖਰੇ ਨਿਮਰੁਤਾਈ ਨਿਮਾਣੇ ਘਰਿ ਬੋਲੇ ॥ ਤਾ ਜਾਇ ਕਰਿ ਫਿਰ ਆਏ ॥ ਓਇ ਖਰੇ ਨਿਮਾਣੇ ਹੋਇ ਬੋਲੇ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਇਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਬੋਲਿਆ ॥ ਜੋ ਬਚਾ ਤੁਸਾ ਨੂ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਬਹੁਤ ਹੋਗੁ ॥ ਤਾ ਫਿਰ ਲਖਮੀ ਦਾਸੁ ਅਤੇ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਬੋਲਿਆ ॥ ਬੈਰਾਗ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ॥ ਜੋ ਰੋਟੀਆ ਕਪੜਾ ਬਹੁਤੁ ਹੋਗੁ ॥ ਪਰ ਅਸਾਨੂ ਮੰਨਸੀਆ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਅਜੀ ਅਸਾਡੇ ਕੇ ਵਸ ਹੈ ॥ ਜਿਵ ਰਜਾਇ ਹੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜੇ ਬਚਾ ਚਿੰਤਾ ਮਤੁ ਕਰਹੁ ॥ ਗੁਰਾਂ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਕੁਤੇ ਮੰਨੀਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਤੁਸੀਂ ਤਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਨ ਮੰਨੀਅਹੁਗੇ ॥ ਬਚਾ ਤੁਸੀ ਭੀ ਮੰਨੀਅਹੁਗੇ ॥ ਤੁਸਾਡੇ ਪਿਛੈ ਲਗੀ ਫਿਰਹਿਗੀ ਮਾਇਆ ॥ ਤੁਸਾਡੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੈ ॥ ਚਿੰਤਾ ਮਤੁ ਕਰਹੁ ॥ ਪਰੁ ਨਾਮੁ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਸਬਦੁ ਮੋਹਰੁ ਅੰਗਦਿ ਪਾਸ ਹੈ ॥

ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਬਹੁਤ ਪਹੁਚੈਗਾ ॥ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਅੰਸੁ ਹਉ ॥ ਜਬ ਏਹੁ ਆਗਿਆ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀਤੀ ॥ ਤਾ ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਅਤੈ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਸਭੋ ਪਰਵਾਰੁ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਸੀ ਸਭੋ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਕਹਾਹਿ ਪੜ ਗਈ ॥ ਜਬ ਡੇਢ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਆਇ ਰਹੀ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਧਿਆਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਲੋਕਾ ਨੂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਭ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤਈਆਰੁ ਕਰਹੁ ॥ ਅਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਧਿਆਨ ਮਹਿ ਥਾ ॥ ਤਾ ਤੌੜੀ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰੁ ਗਰੁੜ ਧੁਜ ਸਿਆਮੁ ਸੁੰਦਰ ਪੀਤੰਬਰ ਧਾਰੇ ॥ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਸੀ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਗਰੁੜ ਆਇ ਵਿਦਮਾਨ ਦਰਸਨੁ ਦੀਆ ॥ ਸੋ ਧੰਨੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਹੈ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਮਾਤਲੋਕੁ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਆਪਿ ਲੈਣਿ ਗਏ ਹੈਨਿ ॥ ਤਬ ਸਚੇ ਖੰਡ ਤੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਆਏ ॥ ਜਿਤਨੇ ਭਗਤ ਥੇ ਸੋ ਸਭੇ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੇ ਸਾਥਿ ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜੀ ਦੇਵਤੇ ॥ ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨ ਜਨ ਗ਼ਣਿ ਗੰਧਰਬ ਆਏ ॥ ਅੰਮਰੀਕ ਜੀ ਆਏ ॥ ਨਾਰਦ ਜੀ ਆਏ ॥ ਧ੍ਰੂਅ ਜੀ ਆਏ ॥ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸੁਕਦੇਵ ਭਗਤ ਜੀ ਆਏ ॥ ਭਭੀਛਨ ਜੀ ਆਏ ॥ ਜੜਭਰਥ ਜੀ ਆਏ ॥ ਅਰਜੁਨ ਊਧੋ ਜੀ ਆਏ ॥ ਅਕ੍ਰੂਰ ਭਗਤ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਾ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਕੰਬੀਰ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿਦਾਸੁ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਦੇਵ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਧੰਨਾ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਪੀਪਾ ਜੀ ਆਏ ॥ ਏਹਿ ਸਭੋ ਭਗਤਿ ਆਏ ॥ ਮਹਾਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਆਏ, ਸਨਕਾਦਿ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਬੇਨੀ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸਧਨਾ ਜੀ ਆਏ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸੈਨ ਜੀ ਆਏ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਰਿਖੀਸੁਰ ਮੁਨੀਸੁਰ ਆਏ ॥ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਆਏ ॥ ਬੈਸੰਤਰੁ ਮੂਰਤਿਮਾਨ ਆਇਆ ॥ ਵਜੰਤਰ ਵਜਦਿਆ ਸਾਥ ॥ ਕੁਦਰਤ ਕਾ ਸੁਖਾਸਨ ਪਵਨੁ ਚਲਾਵਨਹਾਰਾ ॥ ਏਹੁ ਸੁਖਾਸਨ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਚੜਿਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਸਚ ਖੰਡ ਤੇ ਲਿਆਏ ॥ ਜਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਾ ਧਿਆਨ ਖੁਲ ਗਇਆ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਡੰਡਉਤ ਪ੍ਰਣਾਮੁ ਕਰਤਾ ਕਰਤਾ ਆਗੇ ਆਇਆ ॥ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੀ ਚਰਣੀ ਲਾਗਾ ॥ ਜਿ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਉ ॥ ਬਲਿਹਾਰਣੇ ਜਾਉ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਉਪਰਹੁ ॥ ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰਣੇ ਜਾਉ ॥ ਮੈ ਅਧਮ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀ ॥ ਧੰਨੁ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦਇਆਲ ਭਏ ॥ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਹਿਆ ਜਾਹਿ ਮੈ ਤੇਰਾ ਪੰਥੁ ਬਖਸਿਆ ॥ ਆਗੇ ਪੀਛੇ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਲਏਗਾ ਸੋ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇਗਾ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੀ ਆਗਿਆ ਸਾਥਿ ਸੰਮਤੁ ੧੫੯੬ ॥ ਅਸੂ ਵਦੀ ॥ ੧੦ ॥ ਦਸਮੀ ਕੇ ਦਿਨ ਮਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਰਹਦੀ ਕੋ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੇ ਕੀਰਤਨਿ ਵਿਚਿ ਆਨੰਦ ਧੁਨਿ ਨਾਲਿ ॥ ਸਰਬ

ਕਲਿਆਣ ਕੇ ਘਰਿ॥ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੀ ਕੇ ਚਰਨਾ ਸਾਥ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਮਾਣਾ॥ ਤਬ ਭਗਤ ਕਰਤਾ ਕਰਤਾ॥ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕੀ ਚਰਣੀ ਲਪਟਾਇ ਰਹਿਆ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਆਪਣਿਆ ਚਰਨਾ ਸੰਗ ਸਮਾਇ ਲੀਆ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਉਪਰ ਕਹਾਹਿ ਪੜ ਗਈ॥ ਜਿਤਨਾ ਮਹਾਜਨੁ ਲੋਕ ਗੋਬਿੰਦੂ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਥੇ ਲਾਗੇ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਣੇ॥ ਜਦਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਚਿਖਾ ਉਪਰਿ ਉਠਾਇ ਰਖਿਆ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਮੁਰੀਦ ਪਠਾਣੁ ਲੋਕੁ ਸੇ॥ ਤਿਨਹੁ ਗਲਿ ਚਲਾਈ॥ ਜਿ ਟੁਕ ਅਸੀ ਭੀ ਦੀਦਾਰ ਦੇਖਹਿਗੇ॥ ਤਬ ਮਹਾਜਨ ਲੋਕਹੁ ਕਹਿਆ॥ ਜਿ ਖਾਨ ਜੀ ਹੁਣ ਤੁਮਾਰਾ ਸਮਾ ਨਾਹੀ॥ ਤਬ ਉਨਹੁ ਕਹਿਆ ਜੋ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹਮਾਰਾ ਪੀਰ ਹੈ ਪੀਰ ਦਾ ਪੀਰ ਹੈ॥ ਹਮ ਟਲਹਿਗੇ ਨਾਹੀ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਾ ਦੀਦਾਰ ਹਮ ਦੇਖਹਿਗੇ॥ ਤਬ ਮਹਾਜਨ ਲੋਕਹੁ ਕਹਿਆ ਜੋ ਆਜ ਦੀਦਾਰ ਦੇਖਣੇ ਕਾ ਸਮਾ ਨਾਹੀ॥ ਤੁਮ ਹਟਹੁ॥ ਤਬ ਓਇ ਪਠਾਣੁ ਸਿਦਿਤਿ ਉਪਰਿ ਆਏ ਗਏ॥ ਕਹਣੇ ਲਾਗੇ ਜੋ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹਮਾਰਾ ਪੀਰੁ ਹੈ॥ ਪੀਰਾ ਕਾ ਰਾਹੁ ਹੈ ਸੋ ਹਮ ਕਰਹਗੇ॥ ਹਮ ਬਾਬੇ ਕਉ ਗੋਰ ਮਹਿ ਜਲਿ ਪਹੁਚਾਹੇਗੇ '। ਤਬ ਮਹਾਜਨੁ ਲੋਕੁ ਜੋ ਬਾਬੇ ਕੇ ਊਪਰਿ ਜੋ ਥੇ॥ ਤਿਨੋ ਆਗੇ ਚਉਗਿਰਦ ਚਾਦਰਾ ਤਾਣੀਆ ਸਨ॥ ਤੁਰਕਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ॥ ਤਬ ਸੇਵਕ ਉਪਰਿ ਜੁ ਥੇ ਤਿਨਹੁ ਕਹਿਆ॥ ਜੇ ਭਾਈ ਤੁਮ ਹਿੰਦੂ ਅਰੁ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੁਮ ਝਗੜਾ ਕਿਸ ਬਾਤ ਉਪਰਿ ਕਰਤੇ ਹੋ॥ ਗੁਰੁ ਬਾਬਾ ਈਹਾ ਹੈ ਨਾਹੀ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਚਖੰਡ ਕਉ ਸਿਧਾਰੇ ਹੈ॥ ਜਬ ਜਾਇ ਦੇਖਹਿ ਚਿਖਾ ਊਪਰਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ॥ ਦੋਹਾ ਥੋਕੋ ਕਾ ਝਗੜਾ ਚੁਕ ਗਇਆ॥ ਬੋਲਹੁ ਭਾਈ ਵਾਹਗੁਰੂ॥ ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜਿਤਨਾ ਪਰਵਾਰ ਸੇਵਕ ਥੇ ਮਹਾਜਨੁ ਥਾ ਗੋਬਿੰਦ ਲੋਕ ਭਗਤ ਥੇ ਸੇ ਸਭ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹਿ ਉਠੇ॥ ਲਾਗੇ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ਕਰਨਿ॥ ਜਿ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ॥ ਪਰਤਖਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਥਾ॥ ਪਰ ਹਮਾਰੇ ਭਾਗ ਹਮੋ ਸੇਵਾ ਕਛੁ ਨ ਕਰਿ ਸਕੀਆ॥ ਲਾਗੇ ਪਛੋਤਾਵਣੇ॥ ਦੇਖ ਦੇਖ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਾ ਖੇਲੁ ਭੈ ਚਕਰਿਤ ਹੋਇ ਰਹੇ॥ ਜਿਤਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਥੇ ਲਾਗੇ ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਨਾਮੁ ਲੇਣੇ॥ ਜੇ ਵਾਹੁ ਖੁਦਾਇ ਵਾਹ ਖੁਦਾਇ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਡਾ ਪੁਰਖ ਪੁਰਾਣਾ ਥਾ॥ ਐਨ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਥਾ॥ ਲਗੇ ਸਿਫਤਿ ਖੁਦਾਇ ਕੀ ਕਰਣੇ॥ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨੁ ਥਾ ਸੇ ਦੇਖ ਕਰਿ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹੇ॥ ਤਾਂ ਜਿਤਨੇ ਲੋਕ ਥੇ ਸੇਵਕੁ ਪਰਵਾਰੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਥਾ॥ ਤਿਨਹੂ ਚਿਖਾ ਕਉ ਲੰਬੂ ਦੀਆ॥ ਲਾਗੇ ਕਰਮ ਧਰਮੁ ਕਰਣੇ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਣਿ ਦੇਹੀ ਬੈਕੁੰਠ ਕਉ ਸਚਿ ਖੰਡ ਸਿਧਾਰੇ॥ ਬੋਲਹੁ ਭਾਈ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ॥ ਜਨਮ

ਸਾਖੀ ਜੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ ॥ ਭੁਲ ਚੁਕ ਬਖਸਨੀ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਿਤ ਆਵੈ ॥

ਵੇਖ ਲਓ, ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਸੰਬੰਧੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਇਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਚਾਰ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਲੀ ਵਿਚ ਕਮਲੇ ਤੇ ਜੋਗੀਸਰਾਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ, ਜੋ ਸਧਾਰਣ ਨੂੰ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਉਤੇ ਮੁਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ; ਕੇਵਲ ਸਧਾਰਣ ਹੱਥੋਂ ਘਰ ਲਿੰਬਾ ਕੇ, ਬਾਬੇ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲਈ ਹੈ। ਅਗਲਾ ਸਾਰਾ ਵੇਰਵਾ, ਬਾਬੇ ਦੇ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਨ ਆਦਿ ਦਾ, ਤੀਜੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਸਾਖੀ ਜੋ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲੀ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਈ। ਇਹ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਧਾਨ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀਆਂ, ਦੋ ਸੈਂਚੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਦਾ। ਹਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੀ ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਰਲਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਤੀਜੀ ਸਾਖੀ ਜੋ ਸਧਾਰਣ ਦੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਉਪਰਲੀ, 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਸਾਖੀ ਠੀਕ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਰੰਗਨ, ਉਹੀ ਸ਼ੈਲੀ, ਉਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਧਾਨ, ਉਹੀ ਵੇਦ-ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲਾ ਸਨਾਤਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਅਤੇ ਉਹੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ। ਇੱਨੇ ਸਾਂਝੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਰਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਦੋਵੇਂ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਉਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹਨ ? ਜੇ ਹਾਲੀ ਵੀ ਮਨ ਨਹੀਂ ਪਤੀਜਦਾ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਉਪਰਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਆਇਆ ਪਦ ਮਾਤਾ ਘੁਮੀ। ਕਹਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਵਾਇ 'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਕਵਿਤਾ) ਦੇ, ਜੋ ਪਿਛਲੇਰੀ ਕਿਰਤ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸਾਰੀ ਘੁੰਡੀ ਨੂੰ ਖੋਲਣ ਲਈ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਬੜਾ ਮਹੱਤ੍ਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਮੰਨਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਾਡੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਉਲਝਣ ਹੱਲ ਹੋ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਕ੍ਰਮ ਸਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉਘੜ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ→'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ'→ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਭੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਪਹਲੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਸਾਖੀਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨਾਲ ਟਾਂਕ ਕੇ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਸਧਾਰਣ

ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ) ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

੮

(ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਆਗਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ)

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਸਥਾਨ ਅਸਾਂ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ, ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਨ-ਕਾਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਆਓ, ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭੀਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਯਤਨ ਵਿਚ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਚਲਾਣੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ? ਲਓ ਸੁਣੋ। ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸ੍ਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ਨੂੰ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਲਾਂ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਚਲ ਪਈ। ਇਹ ਕਦੋਂ ਕੁ ਹੋਇਆ ? ਫਿਰ, ਕਿਧਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਤਾਰੀਖ਼ ਸੰਮਤ ੧੫੯੫ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਨਾਲ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮੰਨੀਏ ? 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਦੇ ਚਲ ਪੈਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ—ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸ੍ਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਅਸੂ ਵਦੀ ਨੌਮੀ ਤਕ ਰੁਕਣਾ ਪਇਆ[1]—ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ, ਪਰ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੁੰਝਲ ਕੀ ਹੋਈ ? ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਏ ? ਹਾਂ, ਇਹ ਨਵੀਂ ਅੜਾਉਣੀ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਹੋਵੇ ?

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ 'ਚਲਿਤ੍ਰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਵਣੇ ਕੇ' ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸ੍ਰੋਤ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦੇਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ, ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਜਾਂ ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ-ਸਾਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਤਿਥਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਹੱਥ-ਲਿਖਤ	ਜਨਮ-ਤਿਥ (ਬਿਕ੍ਰਮੀ)	ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ (ਬਿਕ੍ਰਮੀ)
੧. ਕੋਲਬ੍ਰੂਕ ਵਾਲੀ	੧੫੨੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩	੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦
੨. ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ	੧੫੨੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩	੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦

[1]ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਧਾਰਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਸਾਖੀਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

੩. ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਾਬਾਦ ਵਾਲੀ	੧੫੨੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩	(ਪਤ੍ਰੇ ਗੁਮ ਸਨ)
੪. ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਵਾਲੀ	੧੫੩੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩	੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦
੫. ਨੰਬਰ ੬੫੩੫ (ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)	੧੫੨੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩	੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦
੬. ਨੰਬਰ ੨੯੧੩ (ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ)	੧੫੨੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩	੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਛੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੰਬਰ ੪, ਅਥਵਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਵਾਲੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿਥ, ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਸਾਫ਼ ਪਇਆ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ੧੫੨੬ ਦੀ ਥਾਂ ੧੫੩੬ ਲਿਖਿਆ ਗਇਆ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ੧੫੨੬ ਹੀ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿਥ ਰਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਅੜਾਉਣੀ ਹੋਰ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੯੧੩ ਵਿਚ ਇਹ ਤਿਥਾਂ ਪਹਲੀਆਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ[1]। ਇਸ ਇਕ ਭੇਦ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪਹਲਾਂ ਜਨਮ-ਤਿਥ '੧੫੨੫ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩' ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਪਾਂਜੇ ਨੂੰ ਛੀਕਾ ਬਣਾ ਕੇ, '੧੫੨੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩' ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸੁਧਾਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੱਥ ਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਿਥ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਪਿੱਛੋਂ ਭੰਨ ਤੋੜ ਕੇ ਪਾਂਜੇ ਦਾ ਛੀਕਾ ਬਣਾ ਕੇ '੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਹਲੀ ਵਾਂਗ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਲਮ ਦੀ ਅਤੇ ਵਖਰੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤਾਂ ਤੇ, ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੋਥੀ ਵਿਚ, ਨਕਲ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਤਿਥਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ '੧੫੨੫ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩' ਅਤੇ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਪਿਛੋਂ ਹੋਈ। ਪਰ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ਠੀਕ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਸੀ, ਪਰ ਇਸੇ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਐਨ ਪਿਛੋਂ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਸਨਮੁਖ ਪੰਨੇ ਉਤੇ 'ਚਲਿਤ੍ਰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਵਣੇ ਕੇ' ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ

---

[1]ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩ (ੳ) ਅਤੇ ੨੧੬ (ੳ)।

ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼੍ਰੋਤ ਤੋਂ—ਸ਼ਾਇਦ 'ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੀੜ ਤੋਂ—ਆਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ '੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਿਥਾਂ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਵਾਉਣ, ਅਰਥਾਤ ੧੫੯੫ ਨੂੰ ਕਟਵਾ ਕੇ ੧੫੯੬ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ, ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ, ਇਹ ਲਿਖਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪਾਠਕ ਨੇ ਇਸ '੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਵਾਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪਹਿਲਾਂ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਵਾਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਦਿਆਂ ਇਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਜਨਮ-ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਜੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਇਕਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ੧੫੨੫ ਦੀ ਥਾਂ ੧੫੨੬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਗਿਆਨ ਕਾਰਣ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖੀ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਗ਼ਲਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਤਾਂ ਤੇ, ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿਤੀਆਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ '੧੫੨੫ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩' ਅਤੇ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੀ ਸਨ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੁਝ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭੱਲਾ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਾ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ, 'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਨੌਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ੧੭੭੬ ਈ. ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਕਾਰਣ ਮਹੱਤ੍ਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿਥ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ਸਾਧਾਰਣ ਇਬਾਰਤ ਵਿਚ। ਇਹ ਤਾਰੀਖਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

(ੳ) ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਕੋ। ਪੰਦ੍ਰਹ ਸਹਸ ਪਚੀਸ।
ਬੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਥਿਤ ਤੀਨ ਕੋ। ਧਰਿਓ ਸੰਤ ਬਪੁ ਈਸ।[1]

(ਅ) ਸੰਮਤ ੧੫੯੬॥ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦॥ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਮਾਣੇ॥
੭੦ ਬਰਸ ੪ ਮਾਸ ੨੨ ਦਿਨ ਗੁਰਆਈ ਵਿਰ ਸਰੀਰ ਰਖਿਆ।।[2]

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪਹਲੀ ਤਿਥ ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪੁਸ਼ਪਿਕਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਬਦਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ, ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਜੋ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਨੂੰ ਸ੍ਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਯੂ ੭੧ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ, ੭ ਦਿਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਯੂ ੭੧ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ, ੭ ਦਿਨ

[1]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੧੭੬, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਨਾ ੨ (ੳ)।
[2]ਉਹੀ ਪੰਨਾ, ੧੭੨ (ੳ)।

ਲਿਖੀ ਹੈ। ਲਗਪਗ ਸਭ ਥਾਂ ੭੦ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ, ੭ ਦਿਨ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਾਂ ਫਿਰ ੬੯ ਵਰ੍ਹੇ, ੧੦ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ੧੦ ਦਿਨ[1]। ਇਹ ਪਿਛਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਬਾਬੇ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਕਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤੇ ਖਿੱਚ ਖੜਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਆਪ ਪੁਸ਼ਪਿਕਾ ਵਿਚ ਉਮਰ ਤਾਂ ੭੦ ਵਰ੍ਹੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਦਿਨ ਗਿਣਨ ਲਗਿਆਂ, ਸੁਦੀ ਵਦੀ ਦੇ ਗਿਣਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨ ਸਮਝਦਿਆਂ, ਉਮਰ ੧੫ ਦਿਨ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਉਮਰ ੭੦ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ, ੧੦ ਦਿਨ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਸੰਮਤ ਵਿਚ ਪਈ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਸੋਧ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ 'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਿਥ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮ-ਤਿਥ '੧੫੨੫ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩'।[2]

ਜ਼ਿਲਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਸਹਾਇ ਦੇ ਸੋਢੀ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪੋਥੀ ਸੀ[3] ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗੇ ਵਖਰੇ ਪਤ੍ਰਿਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤਾਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਸੀ :

> ੧੫੯੫ ਅਸੂ ਦੀ [ਸੁਦੀ ਕਿ ਵਦੀ ?] ੧ [੭?] ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ
> ਪਾਤਸਾਹੀ ਬੈਠਾ ॥
> ੧੬੦੯ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸਮਾਣਾ।
> ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਸੇਵਕ ੧ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ੧ ਸੀਹਾ ਉਪਲ
> ੧ ਸਰਵਣ ਖਤ੍ਰੀ. . .[4]

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ੧੫੯੫ ਵਿਚ ਸਮਾਏ, ਕਿਉਂਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਲਾਂ ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਇਆ ਸੀ ਤੇ

---

[1]ਚਰਚਾ ਲਈ ਵੇਖੋ ਅੱਗੇ, ਖੰਡ ੯. [2]'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਉਮਰ ਸੰਬੰਧੀ ਚੋਖਾ ਝਮੇਲਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਆਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਯੂ "ਉਨਹਤਰ ਬਰਖ" ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ "ਅਸੂ ਵਦੀ ਦਸਮੀ" ਵੀ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ :

> ਅਸੂ ਵਦੀ ਥਿਤ ਦਸਮੀ ਕਨਾਗਤ ਪਰਮ ਪੁਨੀਤਿ ।।
> ਨਿਜ ਪਰਮ ਧਾਮ ਸਤਿਗੁਰ ਚਲੇ ਧਰ ਜਗ ਭਗਤਿ ਬਿਨੀਤਿ ।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ :

> ਸਤਿਗੁਰ ਦਿਆਲ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਇਮ ਭਾਖਾ ।
> ਉਨਹਤਰ ਬਰਖ ਦੇਹ ਮਮ ਰਾਖਾ ।।

ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜੋ ਸੂਚਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ, ਉਹ ਉਹੋ ਉਹੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਟਾਂਕਦਾ ਗਇਆ। [3]ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਹੁਣ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈ ਦਸੀਦੀ ਹੈ। [4]ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਕ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਪਟਿਆਲਾ) ਪਾਸੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਬੀੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਗੱਦੀ ਦਾ ਸੰਮਤ ਉਪਰੋਕਤ ਟੂਕ ਅਨੁਸਾਰ ੧੫੯੫ ਬਿ. ਹੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਜੀ ਰਚਿਤ 'ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀ' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੩ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ, ੨੯ ਦਿਨ ਲਿਖੀ ਹੈ[1] ਜੋ ੭ ਅਸੂ, ੧੫੯੫ ਤੋਂ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੪, ੧੬੦੯ ਤਕ (ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਹੇਰ ਫੇਰ ਨੂੰ ਛਡਦਿਆਂ) ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ੧੫੯੬ ਤੋਂ ਗਿਣਿਆਂ ਇਹ ਇਕ ਸਾਲ ਘਟ ਰਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਸੰਮਤ, ਸੁਦੀ ਤੇ ਵਦੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਛਡਦਿਆਂ, ੧੫੯੫ ਹੈ, ੧੫੯੬ ਨਹੀਂ। ਸਾਲ ੧੫੯੫ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਤਾਂ ਇਸੇ ਰਚਨਾ ('ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀ') ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਤਿਥ, "੧੫੯੫, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦"; ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।[2] ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਸ ਤਾਰੀਖ਼ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਦਰਸਾ ਆਏ ਹਾਂ[3]। ਸੋ, ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੫੯੫ ਹੈ, ੧੫੯੬ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਆਯੂ ੭੦ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ, ੭ ਦਿਨ ਮੰਨਿਦਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿਥ ਸੰਮਤ ੧੫੨੫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ੧੫੨੬ ਨਹੀਂ।

ਪਿਛੇ ਜੇਹੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖੋਜੀ ਭਾ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਆਲੋਚਨਾ' ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਲੇਖ[4] ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਗੁੱਥੀ ਇਹ ਕਹ ਕੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ੧੫੨੫ ਅਤੇ ੧੫੯੫ ਸੰਮਤ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤਿਥ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਲਈ 'ਗਤ' ਪੱਧਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ੧੫੨੬ ਤੇ ੧੫੯੬ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ 'ਵਰਤਮਾਨ' ਪੱਧਤੀ ਦਾ। 'ਗਤ' ਪੱਧਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਿਆ ਸੰਮਤ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ੧੫੯੫ ਸਾਲ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਉਪਰ ਇੱਨੇ ਮਹੀਨੇ, ਦਿਨ, ਆਦਿ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, 'ਵਰਤਮਾਨ' ਪੱਧਤੀ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾ ਚਲ ਰਹੇ ਸਾਲ ਦੀ ਫਲਾਣੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਅਤੇ ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਗੱਲ ਇਉਂ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ।

੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ (ਗਤ)

੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ (ਵਰਤਮਾਨ)

ਇਕੋ ਕੁਝ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਉਪਰਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚੇ-ਜਨਕ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਣੇ ਪੰਚਾਂਗਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ 'ਗਤ' ਸੰਮਤ ਲਿਖਦੇ ਆਏ ਹਨ, 'ਵਰਤਮਾਨ ਨਹੀਂ'। ਹਾਂ, ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ

---

[1]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੩੫੧੦-੧੨ (ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ.), ਪੰਨਾ ੫ (ੳ)। [2]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੩ (ੳ)। [3]ਦੇਖੋ ਪਿਛੇ, ਪੰਨਾ 39-40. [4]"ਗੁਰਪੁਰਬ ਨਿਰਣਾ", 'ਆਲੋਚਨਾ' ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੂਨ, ੧੯੬੮ ਅੰਕ, ਪੰਨਾ ੨੦-੨੩.

ਲੇਖਕ ਨੂੰ 'ਵਰਤਮਾਨ' ਸੰਮਤ ਦੇ 'ਗਤ' ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨਮ ਸਾਲ ੧੫੨੫ ਤੋਂ ੧੫੨੬ ਤੇ ਬਦਲ ਗਇਆ ਹੋਵੇ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ—ਵਦੀ ਤੇ ਸੁਦੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਨ ਪੈਂਦਿਆਂ—ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਮਿਤੀ ੧੫੯੫ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦੀ (ਜੇ ਉਮਰ ੭੦ ਵਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਮੰਨਣੀ ਹੋਵੇ)—੧੫੨੫। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ, ਜੇ ਉਮਰ ੬੯ ਵਰ੍ਹੇ ਤੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਮੰਨਣੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜਨਮ ਮਿਤੀ ੧੫੨੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰੰਤੂ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਸੰਮਤ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ੧੫੯੫ ਰਹੇਗਾ। ਸਾਡੀ ਜਾਚੇ ਪਹਲੀ—੧੫੨੫ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩ ਵਾਲੀ—ਮਿਤੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਹੈ। ਸੋ, ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਤੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀਆਂ ਠੀਕ ਤਿਥਾਂ '੧੫੨੫ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩' ਅਤੇ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹਨ।

੯

('ਵਦੀ' ਤੇ 'ਸੁਦੀ' ਦੀ ਗੁੰਝਲ ਤਥਾ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ)

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ਦੇ ਸੁਦੀ ਤੋਂ ਵਦੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿਛੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਖੰਡ ੬ ਵਿਚ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ ਤੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਠੀਕ ਤਿਥ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਸੀ। ਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਅਤੇ ਸਮਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਿਥਾਂ ਤਾਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਆਯੂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ, ਬਹੁਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ੭੦ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ੭ ਦਿਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਫਿਰ ੬੯ ਵਰ੍ਹੇ, ੧੦ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ੧੦ ਦਿਨ[1]। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ (ਛਿੱਬਰ ?) ਰਚਿਤ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਜਨਮ-ਤਿਥ '੧੫੨੬ ਕਤਕ ਸੁਦੀ ੧੫' ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਉਣ ਤਿਥ '੧੫੯੬ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਯੂ 'ਸੱਤਰ ਵਰ੍ਹੇ, ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ, ਸੱਤ ਦਿਨ' ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇੰਨੀ ਆਯੂ '੧੫੨੬ ਕਤਕ ਪੂਰਨਿਮਾ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ '੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਤਕ ਗਿਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ; ਕੇਵਲ ੧੫੨੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩ ਤੋਂ ੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦ ਤਕ ਗਿਣਿਆਂ ਬਣਦੀ ਹੈ; ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਇਹ ੧੫੨੬ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩ ਤੋਂ '੧੫੯੬ ਵਦੀ ੧੦' ਤਕ ਗਿਣਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ

---

[1]ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਸਿਖ ਹਿਸਟਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਪੰਨਾ ੩, ੧੩, ੬੯, ੯੦, ੧੨੫.

ਬਣਦੀ, ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਘੱਟ ਰਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ[1]।

ਕਵੀ ਸੌਂਧਾ ਰਚਿਤ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਆਯੂ ਫਿਰ ੭੦ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ, ੭ ਦਿਨ ਹੈ ਪਰ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ '੧੫੯੬ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਹੈ[2] ਜੋ ਯਕੀਨਨ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਇੱਨੀ ਆਯੂ ਕੇਵਲ '੧੫੯੬ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਅਜੋੜ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਠੀਕ ਤਿਥ, ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ, 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੈ ; ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਸੰਮਤ ੧੫੯੫ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਓ ਤੇ ਚਾਹੇ ੧੫੯੬ ਨਾਲ। ਇਹੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ, ਅਤੇ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ਦਾ, ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਇਕ ਹੋਰ ਸ੍ਰੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ 'ਚਲਿਤ੍ਰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਵਣੇ ਕੇ' ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਿਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਈ ਹੈ :

੧.	ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਵਾਲੀ ਬੀੜ[3]।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦
੨.	ਬੂੜੇ ਸੰਧੂ ਵਾਲੀ ਸੰਮਤ ੧੬੬੨ ਵਾਲੀ ਬੀੜ[4]।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦
੩.	ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਵਿਚ ਪਈ ਸੰਮਤ ੧੬੬੭ ਵਾਲੀ ਬੀੜ।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦
੪.	ਸੰਮਤ ੧੭੨੪ ਵਾਲੀ ਬੀੜ[5]।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦

---

[1]ਤਿਥਾਂ ਦੇ ਗਿਣਨ ਵਿਚ ਇਕ ਟਪਲਾ ਜੋ ਆਮ ਲੋਕ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਚੰਦਰਮਾਸ਼ੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਅਤੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਦਰਮਾਸ਼ ਵਦੀ ੧ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੂਹ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਚੰਦਰਮਾਸ਼ੀ ਮਹੀਨਾ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ਪੰਦਰਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਪੁੰਨਿਆ) ਉਤੇ ਮੁਕਦਾ ਹੈ। ਪੁੰਨਿਆ (ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ) ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਵਦੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸਦਾ ਪਹਲਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਿਛੋਂ ਨਹੀਂ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਹੀਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਦੀ ੧ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਅਮਾਵਸ ਤੇ ਮੁਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨਹੀਂ।

[2]'ਗੁਰਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ', ਪੰਨਾ ੧੩.

[3]ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਭਾਈ, 'ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ', ਪੰਨਾ ੪੫.

[4]ਜੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ, ਪੰਨਾ ੧੧੦,

[5]ਇਹ ਬੀੜ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿਚ ਪਈ ਹੈ।

੫.	ਭਾਈ ਹਰਿਦਾਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ੧੭੩੨ ਵਿਚ ਨਕਲ ਹੋਈ ਬੀੜ[1]।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦
੬.	ਸੰਮਤ ੧੭੪੪ ਵਿਚ ਨਕਲ ਹੋਈ ਬੀੜ[2]।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦
੭.	ਸੰਮਤ ੧੭੪੯ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ[3]	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦
੮.	ਤਹਸੀਲ ਫਾਲੀਆ ਵਾਲੀ ਬੀੜ[4]।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦
੯.	੧੯੨੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜ[5]।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦
੧੦.	ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜ[6]।	੧੫੯੬, ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ਸਭ ਥਾਂ '੧੫੯੬ ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਕਾਰਣ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੂਲ ਬੀੜ (ਜੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਲਿਖਿਤ ਬੀੜ ਹੀ ਹੈ) ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮਾਨ ਇਸੇ ਤਿਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕਲ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਖ਼ੈਰ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਤਿਥ ਬੜੀ ਮਹੱਤ੍ਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਹ 'ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ 'ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦' ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਤਿਥ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ। ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕਹ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਉਮੀ (ਅਸੂ ਵਦੀ ੯) ਦਾ ਸ਼੍ਰਾਧ ਕਰਾ ਕੇ ਦਸਮੀ (ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦) ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਦਿਖਾਣ ਵਾਲੀ 'ਓੜਕ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜ਼ਿੱਮੇਦਾਰ ਬਣੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਸੰਮਤ ਪਹਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ '੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੦' ਹੀ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਬੜੇ ਦੂਰ-ਰਸ ਹਨ। ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਰਚੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ— ਨ ਸਿਰਫ਼ ਰਚੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਕੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੀ ਠੀਕ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰੋਖ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਇਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

---

[1]ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. [2-3]ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ। [4]ਜੀ.ਬੀ. ਸਿੰਘ, 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ', ਪੰਨਾ ੧੪੫. [5]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੨੯੩. [6]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੩੨੯.

ਕੋਈ ਵਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜੇ ਇਹ ਕ੍ਰਿਆ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਚਲ ਪਈ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਪਿੱਛੇ ਆਖ਼ਿਰ ਕੋਈ ਸਚਾਈ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਾ ? ਇਹ ਉੱਕਾ ਨਿਰਮੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਹਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਾਡੇ ਤਕ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨ ਵੀ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਲਾਂ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਟੋਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ, ਵਧ ਘਟ, 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਤੇ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

੧੦

(ਵੈਸਾਖ ਕਿ ਕੱਤਕ)

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਛਡੀਏ, ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਏ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ[1] ਲਗ ਪਗ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਅਪਵਾਦ ਦੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਦਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ 'ਕੱਤਕ ਕਿ ਵੈਸਾਖ' ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਬਜਾਇ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਆਈ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਵਲ ਝੁਕ ਗਿਆ ; ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰਪੁਰਬ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਹੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿਆ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ 'ਸੱਚੀ ਖੋਜ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਛਪਵਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ[2]। ਹੁਣੇ ਜੇਹੇ

---

[1] ਹੁਣੇ ਜੇਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਸੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਖੋਜ ਨਾਲ ਮਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਤਲਬ ਦੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਇਕ ਨੁਸਖ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਵੈਸਾਖੀ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਸੰਮਤ ੧੫੨੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੰਨੇ ਦਾ ਫੋਟੋ ਵੀ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਘਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨੁਸਖ਼ਾ ਹਾਲੀ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸੋ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਰਾਇ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਇਸ ਵਕਤ ਕਠਿਨ ਹੈ।

[2] ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੭੦ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ।

ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਨੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ 'ਵਸਾਖ ਨਹੀਂ—ਕੱਤਕ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਛਪਵਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਤ ਨੂੰ ਖੰਡਿਤ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ; ਪਰੰਤੂ, ਗੱਲ ਕੋਈ ਬਣੀ ਨਹੀਂ। ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਮੂਲਾਧਾਰ ਸੁਾਮੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਰਚਿਤ 'ਸੱਚੀ ਖੋਜ' ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਲਪਨਾ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੁਾਮੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਦਾ ਵੀ ਸ੍ਰੋਤ ੧੭੭੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੧੭੧੩ ਈ.) ਦੀ ਲਿਖੀ ਕੋਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ ਜੋ ਬਾਵਾ ਪੀ. ਐਲ. ਬੇਦੀ ਪਾਸ ਦਸੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਲਿਖੀ ਹੈ[1]। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸ੍ਰੋਤ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦਾ ੧੯੯੭ ਈ. ਦਾ ਰਚਿਆ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ੨੭ਵੇਂ ਨਛਤ੍ਰ, ਸੁਖ ਰਾਸ਼ੀ, ਸੰਮਤ ੧੫੨੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਰਾ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ "ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਵਡਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੰਸੈ ਤੋਂ ਬਿਨਾ" ਹੈ[2]।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ 17 ਉਪਰ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ ; ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਕੱਟ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ—'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ', ਆਦਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਤਾਂ ਫਿਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਿਉਂ ਨ ਮੰਨ ਲਇਆ ਜਾਵੇ ? ਨਾਰਾ ਜੀ ਦੀ ਦੱਸੀ ਦੂਜੀ ਲਿਖਤ, ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਸੀਨੇ ਬਸੀਨੇ ਵਡਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਖ਼ੈਰ, ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਕਰਾਂਗੇ ; ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ "ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲੇ ਦੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਥਾ ਹੈ ਉਹ ਬਾਬਾ ਲਖਮੀ ਚੰਦ ਲਿਖਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਹੀ ਸੰਮਤ ੧੫੯੨ [ਬਿਕ੍ਰਮੀ] ਦਾ ਹੈ"[3]। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਸੋਢੀ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ੩੨੫ ਸਾਲ ਬੀਤੇ ਗੁਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜਨਮ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਦਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ[4]। ਉਸ ਐਸਾ

---

[1]ਦੇਖੋ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ, 'ਵਸਾਖ ਨਹੀਂ—ਕੱਤਕ', ਪੰਨਾ ੮-੯ ਅਤੇ ੧੧. [2]ਉਹੀ ਪੰਨਾ ੮ ਅਤੇ ੯੨. [3]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੨੩. [4]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੧੦੯.

ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ? ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ[1] :

ਭਾਵੇਂ ਸਿਖੀ ਸੇਵਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੀ ਹੈਗੀ ਸੀ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤੇ ਮਸੰਦ ਵੀ ਰਖੇ ਸਨ। ਫਿਰ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਤੀਰਥ (ਹੇਹਰਾਂ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ) ਰਚੇ ਸਨ ; ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵਸਾਖੀ ਅਤੇ ਦੀਪਮਾਲਾ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਮੇਲਾ ਭਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਤਦੇ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਇਹੋ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਸੋਚੀ ਕਿ ਇਕ ਮੇਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ (ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ) ਜਨਮ ਦਿਨ (ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ) ਦਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਮੇਲਾ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਮੁਕਰਰ ਕਰੇ ਜੋ ਸੋਹਣੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਸੀ।

ਐਸੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਨੇ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਬਜਾਇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਨਮ "ਵਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ" ਦਾ ਲਿਖਿਆ। . , . ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਮੇਲੇ ਭਰਿਆ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਫਸਲ, ਨਵੀਂ ਕਣਕ, ਨਵੇਂ ਗੁੜ, ਚਾਵਲ ਤੇ ਕਪਾਹ ਦੇ ਢੇਰ ਲਗਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਕੇ ਗਈ ਸੰਗਤ ਕੇਵਲ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਮੁੜ ਯਾਤ੍ਰਾ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਉਠ ਤੁਰੇਗੀ ; ਅਤੇ, ਫਿਰ, ਵੈਸਾਖੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਕਣਕ ਵੱਢੀ, ਗਾਹੀ ਤੇ ਭੇਟ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ? ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੱਜਨ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦੀ ਵਢਾਈ, ਗਹਾਈ ਤੇ ਉਡਾਈ ਵੈਸਾਖੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਿਛੇ ਵੀ ਇੰਜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ; ਬਹੁਤੀ ਥਾਈਂ ਤਾਂ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਹੀ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਕੱਤਕ ਤੋਂ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰਪੁਰਬ ਲੈ ਆਉਣ ਨਾਲ ਕਣਕ ਦੇ ਬੋਹਲ ਕਿਥੋਂ ਲਗ ਜਾਣੇ ਸਨ ? ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਦਲੀਲ, ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਜਚਦੀ ਨਹੀਂ, ਥੋਥੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਨੇ ਵਦੀ ਸੁਦੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਯੂ ਦੇ ਗਿਣਨ ਗੱਠਣ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਲਣ ਉਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਚੋਖੇ ਅੱਥਰੂ ਵਹਾਏ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਯੂ ਦੇ ਗਿਣਨ ਗੱਠਣ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖੇ ਲਗਦੇ ਰਹੇ ਹਨ[2]। ਪਰੰਤੂ, ਸਾਨੂੰ ਬੜੇ ਖ਼ੇਦ ਨਾਲ ਕਹਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਂਗ ਵਿਦਿਆ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬੜਾ ਅਲਪ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੱਲ ਤਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰ ਮਾਸ (lunar month) ਵਦੀ ਏਕਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ

---

[1]ਵੇਖੋ 'ਵਸਾਖ ਨਹੀਂ—ਕੱਤਕ', ਪੰਨਾ ੧੧੦-੧੧੧.

[2]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੧੨੧-੪੮.

ਹੋ ਕੇ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਅੱਧ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਤੇ ਪੁੰਨਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[1]। "ਪੁੰਨਿਆਂ" ਜਾਂ "ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ" ਹੈ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਂ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੰਚਾਂਗਾਂ ਵਿਚ ਵਦੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪਹਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਦੀ ਪਿਛਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ। ਪਰੰਤੂ, ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸੁਦੀ ਨੂੰ ਪਹਲਾਂ ਤੇ ਵਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਆਉਂਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਚਾਲ ਤਾਂ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਚਾਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸਦਾ ਹੀ ਵਦੀ ਏਕਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਉਤੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਦਸਤੂਰ ਅੱਜ ਵੀ ਹੈ। ਸੋ, ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਨਿਰਾਰਥਕ ਬਣ ਕੇ ਰਹ ਗਈ ਹੈ[2]।

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਜਨਮ ਤਿਥ ਸੰਮਤ ੧੫੨੫ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਅਤੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਿਥ ੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ਦਸਮੀ ਅਤੇ ਕੁਲ ਆਯੂ ੭੦ ਸਾਲ ੫ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ੭ ਦਿਨ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਖੰਡ ੬, ੭, ੮ ਅਤੇ ੯ ਵਿਚ ਖੋਲ ਆਏ ਹਾਂ। ਜੇ ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਿਸੇ ਬੇਦੀ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਟ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਲ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਪਹਲਾਂ ਹੋਏ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਸੁਖਬਾਸੀ ਰਾਏ, ਵਲ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ, ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬ੍ਰਜੀ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੮੯੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਮੁਤਾਬਕ ੧੮੪੦ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬੰਸ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹਾਲਾਤ ਹਨ: 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਤੋਂ ਇਸੇ ਕੁਲ ਦੇ ਇਕ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਵਾਸੀ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ) ਨੇ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਸੁਖਬਾਸੀ ਰਾਏ ਤੋਂ ਚੌਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਿਛੇ ਜੇਹੇ ਛਪਵਾਉਣ ਹਿਤ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਨਕਲ ਅਤੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਇਕ ਉਤਾਰਾ[3] ਸਾਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਦੀ

---

[1]'ਵਸਾਖ ਨਹੀਂ—ਕੱਤਕ', ਪੰਨਾ ੧੨੨ ਅਤੇ ੧੪੩.

[2]ਆਯੂ ਗਿਣਨ ਸਮੇਂ ਚਲਾਣੇ ਜਾਂ ਜੰਮਣ ਦਿਨ, ਦੋਹਾਂ, ਨੂੰ ਆਯੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀਦੀ ; ਇਕ ਨੂੰ ਛਡ ਦੇਈਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਨੂੰ ਪੰਚਾਂਗ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਇਸ ਮੋਟੇ ਜੇਹੇ ਅਸੂਲ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਯੂ ਨੂੰ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ, ਸੰਮਤ ੧੫੨੬, ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ਦਸਮੀ, ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਤਕ ੭੦ ਸਾਲ, ੫ ਮਹੀਨੇ ੮ ਦਿਨ ਮੰਨਣ ਉਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹਨ (ਉਹੀ ਪੰਨਾ, ੧੨੨)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਅਲਪ ਗਿਆਨ ਕਾਰਣ ਨੌਜਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਟਪਲੇ ਲਗਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਅਸਾਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਥੇ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਪੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ।

[3]ਦੇਖੋ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੯੧੯ (ਸੈਂ. ਪ. ਲਾ.)।

ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ੧੯੯੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੧੯੪੧ ਈ.) ਵਿਚ ਛਪਵਾਇਆ ਇਕ ਟ੍ਰੈਕਟ 'ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ' ਵੀ ਵੇਖਣ ਦਾ ਇਤਫ਼ਾਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਟ੍ਰੈਕਟ ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ੩ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ[1] :

ਸੰਬਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨ੍ਰਿਪਤਿ[2] ਕੋ ਪੰਦ੍ਰਹ ਸਤਿ[3] ਖਟਿ[4] ਬੀਸ[5]।
ਅਖਯ[6] ਤੀਜ ਤਿਥਿ ਮਾਸ[7] ਬਰ[8] ਮਾਧਵਿ[9] ਪ੍ਰਗਟੇ ਈਸ ॥
ਰਿਤੁ ਬਸੰਤ ਸੋਭਾ ਘਨੀ ਪੁਹਪ[10] ਭ੍ਰਮਰ[11] ਗੁੰਜਾਰ।
ਇਕ ਜਾਮ[12] ਰਜਨੀ[13] ਰਹਿਤ ਅਵਰ ਭਾਵਿ ਮੁਰਾਰ ॥
ਸੁਕਲ[14] ਪਖ ਉਤਪਤਿ ਭਏ ਆਤਮ ਰਾਮ ਅਨੰਤ।
ਦਰਸਨ ਦੀਨੋ ਮਾਤ ਕੋ ਜਪੈ ਸਕਲ ਜਿਹ ਸੰਤ ॥

ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ : ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੧੫੨੬ ਦੀ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਹਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਜਨਮੇ।

ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਸਾਖੀਕਾਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਨੂੰ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਦੀ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਰਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਘਟੋ ਘਟ ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ!

ਹੁਣ ਰਹੀ ਕੱਤਕ ਦੇ ਚਲ ਪੈਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਖ ਵਖ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਤ ਵਖ ਵਖ ਹੈ। ਮੈਕਾਲਿਫ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੱਜਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮਾਨ ਦੇਂਦਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲਾਂ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਇਥੇ ਹਰੇਕ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੇਲਾ[15] ਭਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੀਵਾਨ ਲਖਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵੈਰੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅਨੇਕ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੁਣ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ

---

[1]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੯੧੯, ਪਤਿ ੫. [2]ਰਾਜਾ [3]ਸੌ [4]ਛੇ [5]ਵੀਹ [6]ਜੋ ਨ ਘਟੇ, ਸੁਦੀ [7]ਮਹੀਨਾ [8]ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ [9]ਵੈਸਾਖ ਫੁਲ[10] [11]ਭੌਰੇ [12]ਪਹਰ [13]ਰਾਤ [14]ਚਾਨਣਾ।

[15]ਇਸ ਨੂੰ "ਟੁਕੜੀ" ਦਾ ਮੇਲਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। "ਟੁਕੜੀ" ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕੱਤਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਵ੍ਰਤ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੀਰਥ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਏ। ਉਸ ਨੇ ਲੰਮੀ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਹਿਦਾਲੀਆਂ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ [ਭਾਵ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ] ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿਥ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨਮ ਉਤਸਵ ਦਾ ਮੇਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ"[1]।

ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਗ ਪਗ ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮੈਕਾਲਿਫ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਕੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸੰਮਤ ੧੯੨੫ ਤੋਂ ਮਨਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਉਥੇ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ[2]।

ਇਕ ਹੋਰ ਲੇਖਕ, ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਜੀਵਨ-ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਵਿਚ ਮੈਕਾਲਿਫ ਅਤੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਦੁਹਰਾਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆਗਮ ਦੇ ਪੁਰਬ ਦੇ ੧੮੧੫ ਈ. ਤੀਕ ਵੈਸਾਖ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਵੇਰਵਾ[3] ਕਿਥੋਂ ਲੈ ਲਇਆ? ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਦੋਹਾਂ ਤਾਰੀਖ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਜਾਂ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੰਮਤ ੧੯੨੫ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ, ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦਾ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਵਰਣਿਤ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ (ਮੈਕਾਲਿਫ, ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ) ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਐਵੇਂ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਗੱਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਵੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਸਾਖ ਵਿਚ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਦਾ ਰੁਝੇਵਾਂ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਹ ਉਤਸਵ ਵੈਸਾਖ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਕੱਤਕ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਇਆ। ਇਹ ਵੀ, ਪਰੰਤੂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ, ਇਕ ਕਿਆਸ ਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਿੱਗਰ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ।

ਖ਼ੈਰ, ਮੈਕਾਲਿਫ ਦੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੇ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸਮੇਂ ਚਲ ਪੈਣ ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਥ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਰੀਖ਼ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਚਲੀ। ਜਦੋਂ ਪੱਥਰ ਦਾ ਛਾਪਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਹਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਜੋ ਛਪ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੂਜੀਆਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੌਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਣ, ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਖੇਤ੍ਰ ਢੇਰ ਚਿਰ ਤਕ, ਮੱਲੀ ਰੱਖਿਆ। ਇੰਜ, ਇਕ ਵਾਰ ਚਲੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼—ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਵੀ

---

[1] *Sikh Religion*, vol. I. p. lxxxiv, [2] 'ਕੱਤਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ', ਪੰਨਾ ੨੫੧-੫੮
[3] ਉਪਰ-ਕਥਿਤ ਪੁਸਤਕ, ਪੰਨਾ ੪੮੬.

ਚਲ ਪਈ ਹੋਵੇ—ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਗਈ।

ਪਰੰਤੂ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਫਿਰ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਖ਼ਿਰ ਇਹ ਤਿਥ ਆਈ ਕਿਥੋਂ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਸੁਖਬਾਸੀ ਰਾਏ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਰਚਨਾ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖੀ 'ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ' ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਸੁਖਬਾਸੀ ਰਾਏ ਨੇ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਸੰਮਤ ੧੫੨੬, ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਤਪਸ੍ਵੀ ਸਪੂਤ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ "ਕਤਕ ਮਾਸ ਪੁਨੀਤ" ਲਿਖੀ ਹੈ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ[1] :

ਸੁਭ ਨਖਜਤ੍ਰ[2] ਸੁਭ ਲਗਨ ਬਰ[3], ਕਾਤਕ ਮਾਸ ਪੁਨੀਤ।
ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਗਟੇ, ਅਦਭੁਤ ਨਿਰਮਲ ਚੀਤ॥
ਸਿਧਿ ਸਾਧ ਅਰ ਦੇਵਤਾ, ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਨਰ ਜੋਗੁ।
ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਉਚਾਰਹੀ, ਮੰਗਲ ਗਾਵਹਿ ਲੋਗ॥

"ਕਤਕ ਮਾਸ ਪੁਨੀਤ" ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੀ ਸੰਪਾਦਿਤ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : "ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ਬਿ. ੧੫੫੧ (ਸੰ. ਰਾਸ਼. ੧੪੧੬ ਸਾਕਾ) ਦੀ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਹੋਇਆ"[4]। ਉਪਰਲੇ ਦੋਹਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤੇ "ਪੁਨੀਤ" ਪਦ "ਪਵਿਤ੍ਰ" ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ "ਪੁੰਨਿਆ" ਦਾ ਵੀ। ਫਿਰ, ਇਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖੀ 'ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਵੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰਮਤ ੧੫੫੧ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ[5]। ਦੋਵੇਂ ਸ੍ਰੋਤ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਹਨ ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਦੀਆਂ ਤਿਥਾਂ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਫਲਸ੍ਵਰੂਪ ਬਾਬਾ ਸੁਖਬਾਸੀ ਰਾਏ ਦੀ ਇਸ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਬਾਰੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰੁ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਚੁਪ ਹਨ। ਹਾਂ, ਨਿਕਟ ਕਾਲ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਪੁਸਤਕਾਂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ' ਕ੍ਰਿਤ ਮਾਤਾ ਲਛਮੀ

---

[1]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੯੧੯ (ਸੈਂ. ਪ. ਲਾ.) ਪਤਿ ੩੯. [2]ਨਛਤ੍ਰ [3]ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ [4]ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਛਾਪੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਪਿਛੇ ਜੇਹੇ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। [5]ਪੰਨਾ ੪ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ।

ਦੇਵੀ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਦ੍ਰੋਂ ਸੁਦੀ ੩, ਸੰਮਤ ੧੫੫੧ ਦਿੱਤੀ ਹੈ[1]। ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਵਿਚ ਭਾਦ੍ਰੋਂ ਸੁਦੀ ੯, ਸੰਮਤ ੧੫੫੧ ਦਿੱਤੀ ਹੈ[2] ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਹੋਇਆ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ 'ਤਵਾਰੀਖੇ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ' ਵਿਚ ੫ ਸਾਉਣ, ੧੫੫੧, ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਸਦਾ ਹੈ[3] ਜੋ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬੜ ਦੇ 'ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ'(ਕ੍ਰਿਤ ੧੯੩੪ ਈ.) ਤੋਂ ਲਈ ਲਗਦੀ ਹੈ[4]। ਸੋ, ਸੰਮਤੀ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਬਾ ਸੁਖਬਾਸੀ ਰਾਏ (ਜਨਮ : ੧੯੦੦ ਈ. ਦੇ ਕਰੀਬ) ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਸੂਰਤ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੰਨਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਤਿਥ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੜ ਦਿੱਤੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੀਆ ਤਿਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਲੇਖੇ ਵਿਚ ਇਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਵਿਚ, ਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲੁਪਤ ਹੋਵੇ। ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇਹ ਤਿਥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੁੜੀ ਵੀ ਅਭੋਲ ਹੈ ; ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਜੋੜੀ ਨਹੀਂ ਗਈ।

ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿਚ ਇਸ ਮਤਲਬ ਦੀ ਇਕ ਰਵਾਇਤ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹਰਖਮਾਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਮੰਗ ਲਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਵਲ ਖਿਚੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਵਾਲੀ ਤਿਥ ਤੇ ਹੀ ਜੰਮੇ ਹੋਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ[5]। ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਇਕ ਕਿਆਸ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਐਨ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੀ ਤਿਥ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਿਥ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਹ ਉਸ ਵਲ ਖਿਚੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਸੀ ਜੋ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਉਕਾਈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਗ਼ਲਤ ਸੂਚਨਾ ਕਾਰਣ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਚਾਹਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ[6]। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਸੀ।

---

[1]ਪੰਨਾ ੧੨. [2]ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ, ਪੰਨਾ ੧੯੯. [3]ਹਿੱਸਾ ੧, ਪੰਨਾ ੧੦੮ [4]ਦੇਖੋ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੬੩੯੮ (ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ), ਪਤਿ ੨ (ੳ) [5]'ਵਸਾਖ ਨਹੀਂ—ਕੱਤਕ', ਪੰਨਾ ੯੧-੯੨. [6]ਪੰਨਾ ੯.

ਪਿੱਛੇ ਦਿੱਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ, ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਨੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਬੜੀ ਭਾਵਪੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਕੱਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੰਮਣਾ ਅਤੇ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਕਾਰਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈਆਂ। ਬਸ ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਪਾਈਆਂ।

ਸੋ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ ਅਵਤਰਨ ਸਮਾਂ ਠੀਕ ੧੫੨੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ, ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਚਾਹਲਾਂ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਗਮਨ ਤਿਥ ੧੫੯੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ਦਸਮੀ ਹੈ। ਕੁਲ ਆਯੂ ਆਪ ਨੇ ੭੦ ਵਰ੍ਹੇ, ੫ ਮਹੀਨੇ, ੭ ਦਿਨ ਭੋਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਸੰਦੇਹ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

੧੧

('ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਸੂਚਿਤ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਵੀ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਪਿਛੋਂ ਛੇਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਲੀ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ ੨੩-੪੪, ਅਤੇ ਛੱਤੀਵੀਂ ਵਾਰ, ਪਉੜੀ ੨੧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪਹਲਾਂ 'ਬਖ਼ਸ਼ਦਰ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਫਿਰ ਘਾਲ ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਤਪਸਿਆ ਸਾਧਣ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਤੀਰਥੀਂ ਜਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਦੇਖਣ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਹੈ। ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਹੈ, ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ, ਮੱਕੇ ਦਾ ਫੇਰਨਾ, ਬਗਦਾਦ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਨਿਵਾਉਣਾ, ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਅਤੇ "ਬਾਬਰ ਕਿਆਂ ਦਾ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ" ਹਨ। ਕੁਝ ਵੇਰਵਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਥਾਪਣ ਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਬਸ ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਜੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀਵਨੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਿਖ ਰਹੇ, ਕੇਵਲ ਗੁਰ ਜਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਕ ਕਵੀ ਸਨ—ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਢਾਡੀ। ਆਪਣੇ ਨਾਇਕ ਦੀ ਦਿਗ-ਵਿਜੈ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚੁਣ ਲਏ ਜੋ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸ ਵਕਤ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਹੱਵਾਰੀ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦਾ। ਲੋੜ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਫੂਕ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਸਿਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ। ਸੋ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਭੇਂਟ ਉਪਰ ੨੨ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ੮ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਮੱਕਾ, ਬਗ਼ਦਾਦ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਵਿਜੈ ਉਤੇ ੭ ਪਉੜੀਆਂ ਖ਼ਰਚ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸੱਤਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਨੇ ਸਮੇਟ ਲਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਖਿਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵੇਰਵਾ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਫਲਸਰੂਪ, ਉਹ ਬੀਜ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਰਹ ਗਏ। ਤਾਂ ਵੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਰਚਿਤ ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚਲ ਚੁਕੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਦਰਪਣ ਹੈ।

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ, 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ ਬਿ. ੧੭੫੮/੧੭੦੧ ਈ. ਤਕ ਸੰਕਲਿਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਵਾਰ ਰਚੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ, ਸਾਡਾ ਸੰਕਲਨ-ਕਰਤਾ ਇਸ ਪਿਛਲੇਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਪਹਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਤੱਤ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਂਝੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ "ਪਹਲਾਂ ਬਾਬੇ ਪਾਯਾ ਬਖਸ਼ ਦਰ" ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸੰਕਲਨ-ਕਰਤਾ ਪਹਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੋਂ "ਤੇਰੀ ਸੱਭਾ ਘਾਲ ਥਾਇ ਪਾਈ" ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦੁਆ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਖੀ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਬਾਬੇ ਦੀ ਘਾਲ ਪਿਛੋਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਥੇ ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਵਿਚ ਪਹਲਾਂ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ "ਬਖਸ਼ ਦਰ" ਵਾਲਾ ਵਿਚਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਇਹ 'ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਉਸ ਵਲ ਹੋਵੇ।

'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਇਸੇ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ (salutation) ਦੇ 'ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ' ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ[1]। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਟੋਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :

ਰਾਜਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰੀ ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਜਗਿ ਵਰਤਾਇਆ।
ਉਲਟਾ ਖੇਲੁ ਪਿਰੰਮੁ ਦਾ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ।[2]

---

[1]ਮੂਲ-ਪਾਠ, ਪਹਲੀ ਸਾਖੀ। [2]ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, (ਟੀਕਾਕਾਰ : ਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ), ਪੰਨਾ ੨੪.

ਫਿਰ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ :

ਰੇਤੁ ਅਕੁ ਆਹਾਰੁ ਕਰ, ਰੋੜਾ ਕੀ ਗੁਰ ਕਰੀ ਵਿਛਾਈ ।
ਭਾਰੀ ਕਰੀ ਤਪਸਿਆ, ਵਡੇ ਭਾਗੁ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਣਿ ਆਈ ।[1]

ਦਾ ਬਿਓਰਾ ਵੀ ਸਾਖੀ ਨੰ. ੮ ਵਿਚ ਅਤੇ ੨੫ ਵਿਚ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਬਾਬੇ ਦਾ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਾਂਝੇ ਤੱਤ ਹਨ । ਸੁਮੇਰ ਅਤੇ ਅਚਲ ਬਟਾਲੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਮੱਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਦੀਨੇ ਵੀ, ਪਰ ਬਗਦਾਦ ਨਿਵਾਉਣ ਦੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਬਲ ਅਤੇ ਰੋਚਕ ਸਾਖੀ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ; ਨ ਹੀ ਮੱਕੇ ਦੇ ਫਿਰਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕਉਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਜੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਇਕ ਪੂਰੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਉਤੇ ਜਾਂ ਅਚਲ ਬਟਾਲੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਰ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਰਤਨ, ਜਵਾਹਿਰ, ਲਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਵੀ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਇੰਜ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਨਾਲੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਧੇਰੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹਨ । ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਤੱਤ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੇਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਧਾਰਣੀ ਹਨ ?

ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨਾਲ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ ਸੱਤ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਉਪਰ ਦਿਖਾਈ ਸਾਂਝ[2] ਉਪਰੋਕਤ ਸਿੱਟੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਬਾਧਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮਤ ਪਿਛੇ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹਨ । ਸੋ, ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਉਸ ਉਪਰ ਪ੍ਰਥਮਤਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਧਾਰਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ, 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀਂ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਰਚੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ ।

੧੨

('ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਕਰਤਾ)

ਕੁਝ ਉਤਸਾਹੀ ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਨੇ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਬਾਰੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣ

---

[1] ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੨੪. [2] ਦੇਖੋ ਪਿਛੇ, ਪੰਨਾ 28.

ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਇਕ ਅਧਿਐਨ 'ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ' ਦੇ ਜੁਲਾਈ ੧੯੭੦ ਅੰਕ ਵਿਚ "ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਕਰਤਾ" ਨਾਂ ਹੇਠ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੈ[1]। ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਿਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਏ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੂਪਿਤ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ "ਲੇਖਕ ਜੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ—ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਗੋਰਖ ਪੰਥੀ ਹੀ ਹੋਵੇ"[2]। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਡਾ. ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਸ਼ਾਰਦਾ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਲੇਖ Puratan Janamsakhi—A Re-appraisal ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਸੀ[3]। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਤੋਂ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋਏ ਹੋਣ। ਖ਼ੈਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਆਧਾਰ ਸਾਖੀਕਾਰ ਦਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ "ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦਾ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਸੰਕਲਪ ਹੈ[4]"। ਗੱਲ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇੰਜ ਨਹੀਂ। ਮਧਕਾਲੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਉਚਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ—ਉਹ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸੂਫੀਆਂ ਦਾ—ਸਭ ਥਾਂ, ਕਸ਼ਫ਼-ਉ-ਕਰਾਮਾਤ (ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ) ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜੋਗੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸਗੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰ ਫ਼ਕੀਰ ਨੂੰ ਵਲੀ ਜਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਓਨਾ ਚਿਰ ਮੰਨਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਕਸ਼ਫ਼-ਉ-ਕਰਾਮਾਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵੀ ਇਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਬਾਬੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਫ਼ੀ ਸੰਤਾਂ, ਪੀਰਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਤੇ ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦੇ ਪਾਇ ਦਾ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਲਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਸੋ, ਸਾਡੇ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਜ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ। ਮਨੋਰਥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉੱਨਾ ਜਿੰਨਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸੋ, ਅਜੇਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਆ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਅਤੇ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਆਈ ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਹੱਤ੍ਵਪੂਰਣ ਅੰਤਰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

---

[1] ਪੰਨਾ ੩੪-੬੧, [2] ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੬੧. [3] *Parkh* (July 1967), pp. 115-122

[4] ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਉਪਰ-ਕਥਿਤ ਲੇਖ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ', ਪੰਨਾ ੪੭.

"ਪਰ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ [ਵਿਚ] ਇਹ ਹੋਰ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾ ਹੀ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਲਾਮ, ਸਗੋਂ 'ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ' ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੀ ਨਾਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਹੈ[1]।"

ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਆਪ ਸਿੱਟਾ ਕਢਦੇ ਹਨ:

"ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨੁਖ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਲੇਖਕ ਦੇ ਜੋਗੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਰਹਿ ਜਾਵੇ[2]।"

ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਢੇ ਤਤ ਨਾਲ ਸਹਮਤੀ ਨਹੀਂ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਟੂਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉੱਧਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ "ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ" ਸੀ। ਉਹ ਟੂਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਲਦੀ ਹੈ:

"ਤਬ ਆਗੇ ਤੇ ਆਗਿਆ ਆਈ ਤੁਧ ਨੋ ਪਿਆਲਾ ਸੋ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤੁਧ ਨੋ ਕਿਹੁ ਨ ਪੋਹੈਗਾ॥ ਜੋ ਮੇਰਾ ਰੂਪ ਸੋ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਹੋਇਆ॥ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਉ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਿਤੀ॥ ਤੂੰ ਡਰਹਿ ਮਤੁ ਜਾਹੁ ਨਿਹਾਲੁ ਕੀਤੋ॥ ਨਉ ਨਿਧੀ ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਈਆ[3]॥"

ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਟੂਕ ਵਿਚ ਵਰਦਾਨ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਾਉ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ। ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਤਾਂ ਗੌਣ ਰੂਪ ਵਿਚ "ਨਾਵੇ" ਸਦਕਾ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਰਖ ਕੇ ਕੋਈ ਸਿੱਟਾ ਕਢਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ।

ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਗੋਰਖ ਪੰਥੀ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗੋਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮਤ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਦਬੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਗੋਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਜੋ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਵਡਾ ਸਨਮਾਨ ਵਾਲਾ ਆਗੂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਉਸ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਵਡਿਆਈ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਨੀਤੀ ਇਸੇ ਗਲ ਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਖੀਕਾਰ ਨੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਖ ਮਤ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ, ਜੋਗੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦਾ ਚੋਖਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਹਾਲੀ ਤਕ ਉਹ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਕਰਮ ਗਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਏ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਸਕਾਰ, ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਾਲੇ, ਚੋਖੇ ਪ੍ਰਬਲ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਜੋਗ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਚੋਖਾ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਭਰਿਆ ਉੱਲੇਖ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਮੁਠ ਭੇੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਾਖੀਕਾਰ ਬਾਬੇ ਦੀ

---

[1]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੪੯. [2]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੫੦. [3]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੪੯.

ਅਜ਼ਮਤ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਘਟਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਗੋਰਖ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ—

"ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੋਇ ਨ ਸਕੈਗਾ। ਤੇਰੇ ਹੀ ਘਰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੋਇਆ[1]।"

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਖੀਕਾਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ—

> ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋਗੀਆਂ ਅਥਵਾ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਜੋ ਵਕਾਰ ਘਟਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। . . , ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਰਸਮੀ ਜੇਹੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਿਖ ਆਪਣੇ ਉਲੂ ਸਿਧਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸਫਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਭੋਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਸੁਆਰਥ ਸਿਧੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ[2]

ਅਸਲੋਂ ਨਿਰਮੂਲ ਤੇ ਸਾਖੀਕਾਰ ਨਾਲ ਅਨਿਆਇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਸੋਚਣਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਇੰਨੀ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ, ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੋ ਆਜਿਜ਼ੀ ਦਾ ਪੁੰਜ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕਲਿਜੁਗ ਤਕ ਨੂੰ ਕਹ ਸਕਦਾ ਸੀ : "ਤੂੰ ਸਿਕਦਾਰ ਹੈਂ, ਅਸੀਂ ਚਾਕਰ ਹਾਂ" ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਜੇ ਗੋਰਖ ਪ੍ਰਤਿ ਪੂਰਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਅਰਥ ਕਢਣੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸਾਖੀਕਾਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਅਨੁਯਾਈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਹਰਕਾਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਉਚਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਉਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਨੋਰਥ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੋਈ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਨੇ ਸਚਮੁਚ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇਗੀ।

'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਬਾਰੇ ਇਕ ਹੋਰ ਲੇਖ ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਪਤ੍ਰ 'ਸੁਚੇਤਨਾ' ਦੇ ਸਾਲ ੧੯੭੧ ਦੇ ਪੱਤਝੜ ਅੰਕ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਛਪਿਆ ਹੈ[3]। ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ "ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸੋਮਾ" ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦਾ ਸੋਮਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਆਏ ਲੇਖ ਉਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਹੀ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮਤ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਖੰਡ ੭ ਵਿਚ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਚਲਾਣੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਪਹਲਾਂ ਰਚੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਉਪਰ ਆਪਣੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾ ਕੇ ਆਡੰਬਰ ਭਰਿਆ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ

---

[1]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੪੯. [2]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੬੧. [3]ਪੰਨਾ ੧੨੭-੩੬.

ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਤ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਆਪਣੇ ਉਪਰ-ਕਥਿਤ ਲੇਖ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਅਭੋਲ ਫਸ ਗਏ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਇਥੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਦੀ ਉੱਧਰਿਤ ੧੭੯੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਵਲੋਂ ਛਪਵਾਈ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੀ' ਨੂੰ ਇਕ ਮੰਨ ਲਇਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਦੀ ਛਪੀ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੀ' ਸੰਮਤ ੧੭੫੮, ਸੰਮਤ ੧੭੯੧ ਅਤੇ ਸੰਮਤ ੧੮੧੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਲਏ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਮਿਲਗੋਭਾ ਹੈ ; ੧੭੯੧ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੱਥ ਬਾਰੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ[1]। ਇਸ ਭੁੱਲ ਕਾਰਣ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਗਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਭੁੱਲ ਨ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਢੇ ਤੱਤ ਹੋਰਵੇਂ ਹੁੰਦੇ।

੧੩

(ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਾ)

ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖ ਹੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦ ਇੱਨੀ ਪ੍ਰੌੜ ਅਤੇ ਰਸੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਹੈ ਕਿ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਬਝਦਾ ਕਿ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਰਗੀ ਨਿਪੁਣ ਰਚਨਾ ਜਾਂ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਰਗੀ ਗੱਦ ਜਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਰਗੀ ਵਾਰਤਕ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਮੁਢਲੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਹਨ, ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਉਗਮ ਪਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਕਿਸੇ ਲੰਮੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਅਵੱਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ[2]।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੁੱਧ ਇਕ ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿੱਤ ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਹਿੱਤ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਪਾਲੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,

---

[1] ਵੇਖੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਪੀ ਉਪਰ-ਕਥਿਤ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਪੰਨਾ ੧੩.

[2] ਵੇਖੋ : ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, 'ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ", 'ਤ੍ਰਿੰਨਖੋਜ-ਪਤ੍ਰ', ਪੰਨਾ ੧-੩੦.

ਦੋਹਾਂ, ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਅਵਦਾਨ' ਸਾਹਿੱਤ ਦੀ ਹੈ। 'ਅਵਦਾਨ', ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ 'ਅਪਦਾਨ' ਹੈ, ਸਤ੍ਕਰਮ (noble deeds) ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਹਸਪੂਰਵਕ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਧ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਸ ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਕੁਝ ਗ੍ਰੰਥ 'ਅਵਦਾਨ ਸ਼ਤਕ', 'ਦਿਵਯਾਵਦਾਨ' ਅਤੇ 'ਅਵਦਾਨ ਕਲਪਲਤਾ' ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਇਕ ਹੋਰ 'ਲਲਿਤਵਿਸਤ੍ਰ' ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਜੀਵਨੀ) ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੁੱਧ ਮਤ ਦੇ ਬਾਨੀ, ਗੌਤਮ, ਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਚਕ੍ਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ, ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਤਕ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰਚੀਆਂ ਗੁਰੂ-ਜੀਵਨੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਇਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬੀਜਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹੀ ਹਨ ; ਵਿਸ਼ੈ ਦਾ ਉਠਾਣ, ਨਿਭਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ ; ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਪਿੱਛੇ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ; ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਲਗ ਪਗ ਉਹੀ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਧ ਅਵਦਾਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬੋਧ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਸੂਤ੍ਰ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤਕੀਆ ਕਲਾਮ—"ਤਬ", "ਜਾਂ ਭਾਣਾ", "ਆਗਿਆ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੀ ਹੋਈ", ਆਦਿ—'ਲਲਿਤ ਵਿਸਤ੍ਰ' ਦੇ ਤਕੀਆ ਕਲਾਮ "ਏਵੰ ਮਯਾ ਸ੍ਰੁਤਮ" (ਮੈਂ ਇੰਜ ਸੁਣਿਆ ਹੈ), "ਤੇਨ ਖਲੁ ਪੁਨ:" (ਇਸ ਪਿਛੋਂ)' 'ਅਥੁ ਖਲੁ' (ਇਸ ਪਿਛੋਂ) ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਲਿਟ੍ਰੇਰੀ ਸਟਾਈਲ ਜੋ ਇਕ ਵਾਰ ਚਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਮਾਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਹੋਰ ਸਮਾਨਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਆਡੰਬਰ ਭਰੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੈ। 'ਲਲਿਤਵਿਸਤ੍ਰ' ਵਿਚ ਜੇ ਬੋਧੀਸਤ੍ਵ ਦੇ ੩੨ ਸ਼ੁਭ ਲਛਣਾਂ ਅਤੇ ੮੦ ਉਪਲਛਣਾਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ੬੪ ਲਿਪੀਆਂ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਗਿਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ 'ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕਰਤਾ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਂਦਾ। ਜੇ ਨਵਾਂ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਚੌਰਾਸੀ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਚੋਰਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਗਿਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ; ਭਾਰਤੀ ਗੱਦ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਅਤਿ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ 'ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ

ਸਾਰੇ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਆਇਆ ਹੈ, ਲੱਭ ਲਭਾ ਕੇ ਜਾਂ ਮਨੋਂ ਘੜ ਕੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਦ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਨਿਭਾਉ ਸਚਮੁਚ ਵਿਸਮਯ-ਜਨਕ ਹੈ । ਪਰੰਤੂ ਇਹ, ਨਾਲ ਹੀ, ਉਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਖ਼ਤਾ ਜੇਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਖੁਸ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਨਾ-ਮਾਲੂਮ, ਕੀ ਕੀ ਸ਼ਾਹਪਾਰੇ ਸਾਡੇ ਹਥੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ ।

ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ ਸੁਥਰੀ, ਵਾਕ ਗੱਠੇ ਹੋਏ, ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਨਾਟਕੀ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪੀ ਹੈ । ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ "ਵੱਡਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਿਪਲ ਹੇਠ ਬੈਠਾ ਨੂਰੀ ਲੰਬੀ ਦਾਹੜੀ, ਕੇਸ ਮੋਢਿਆ ਤੇ ਸੁੱਟੀ, ਮਿੱਠੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਦਾ ਰੰਗ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਫ਼ਿਕਰੇ ਬਣ ਕੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਗੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਣ ; ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਾਖਿਓਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਹਿਆ ਹੋਵੇ ।" ਇਹ ਉਹ ਵਾਰਤਕ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਅਨੁਭਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਘੜੀ ਪਲ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ "ਸਹਜ ਸੁਭਾ ਅਫ਼ਲਾਤੂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਟੁਕੜੇ" ਹੋ ਨਿਬੜੀ । ਨਾਟਕੀ ਲਿਖਣ-ਢੰਗ, ਕਾਵਿਮਈ ਰੰਗਣ, ਅਨੁਪ੍ਰਾਸਯੁਕਤ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਵਾਕ, ਸੰਗੀਤਕ ਗੋਂਦ, ਰਵਾਨੀ, ਸੰਜਮ, ਸੁਝਾਉ ਤੇ ਸਰਲਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਉਚਤਮ ਗੱਦ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੀ ਗੱਦ, 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੀ ਗੱਦ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਗੱਦ ਇਕ ਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀਆਂ ਲਖਾਇਕ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਛੋਹੰਦੀ ਹੈ, 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਇਹ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਾਲੇ ਮਿਅਯਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨਾ ਅਸੰਭਵ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਠਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਕਾਰਣ ਇਹ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪਾਵਨਤਾ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੁਣ ਅਭੰਗ (immutable) ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਕੋਈ ਲੇਖਕ ਆਪਾ ਜਣਾ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ । ਉਸ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ । ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਏਤਰਾਜ਼ ਨ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸੋਧ ਸੰਵਾਰ ਕੇ, ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਫਲਸ੍ਵਰੂਪ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨ ਰਹ ਕੇ ਸਮੂਹਕ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀਆਂ ।

ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਇਹ ਗੱਦ ਜੋ ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਗੁਮਨਾਮ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਨਾ-ਮਾਲੂਮ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਸ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਹੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਰੂਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਘੜਦੀ ਹੈ। ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ, ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗੱਦ ਜੋ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘੀ ਹੈ, ਇੰਨੀ ਪ੍ਰੌੜਤਾ ਅਤੇ ਕਲਾ-ਨਿਪੁਣਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਜਿੰਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਗੱਦ ਦੇਂਦੀ ਹੈ; ਘਟੋ ਘਟ ਉਰਦੂ (ਦਖਣੀ) ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਗੱਦ ਤਾਂ ਚੋਖੀ ਊਣੀ ਦਿਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ—ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇੱਡੇ ਵਡੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਇੱਨੀ ਰਸਦਾਇਕ ਗੱਦ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇ ਸਕਿਆ । ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ? ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਰਕੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਪਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੋਈ ਮਿੱਟੀ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜੀ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕਲਾ ਦਾ ਚਿਰਕਾਲ ਤੋਂ ਰੁਕਿਆ ਪ੍ਰਵਾਹ ਛਮਛਮ ਕਰਦਾ ਵਹ ਤੁਰਿਆ।

ਕਲਾ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਿਆਂ ਇਸ ਗੱਦ ਨੂੰ ਇੱਨੀ ਸਬਲ, ਸਜਿੰਦ ਤੇ ਰਸ-ਮੁਗਧ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ, ਇਸ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਇਸ ਦਾ ਵਿਲਖਣ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲੀ ਟੰਕਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਓਪਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਮਾਨੂਸ ਹੋਣ ਉਤੇ ਇਹ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਉਪਜਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸੂਝ ਦੀ ਦਾਦ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖੋ ਕੁਝ ਟੂਕਾਂ :

ੳ) ਖੇਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕਰਿ ਪੰਚ ਸਿਰੇ ਸਿਰਿ ਕਢ ਪਏ ਉਸ ਨੋ॥ ਕੀ ਵੇ ਤੁਧ ਝੂਠ ਕਹਿਆ॥ ਸਈਯਾਦ ਕਮਲਿਆ॥ ਤੂੰ ਜੋ ਕੂੜੀ ਹੀ ਆਖਦਾ ਸੇ ਜਿ ਖੇਤ ਉਜੜਿਆ॥ ਖੇਤ ਤਾਂ ਅਜੇਹਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਿਸੈ ਦਾ ਨਾਹੀਂ ਜੰਮਿਆ . . ., ਪੰਚੀ ਹਾਛਿ ਹਾਛਿ ਕਰਿ ਲਇਆ॥

ਅ) ਤਦ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ਮਰਿ ਗਇਆ ਜੇ ਪਹਰਿਆ ਸਚੜ ਹੋਈ॥ ਇਹੁ ਜੁ ਆਇਆ ਹੈ ਸੋ ਕਿਹੁ ਸੇਕੁ ਲਾਵਣੁ ਆਇਆ ਹੈ॥ . . . ਪਰ ਰਾਇ ਜੀ ਕਿਹੁ ਨਾਹੀ ਜਾਪੀ ਕਿ ਕਿਆ ਹੋਇਆ॥ ਤਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਤਹਕੀਕ ਜਾਤਾ ਜੋ ਨਾਨਕ ਖਾਲੀ ਨਾਹੀ॥

ੲ) ਜੋ ਕਿਛੁ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸੂਤ ਸਾ ਸੋ ਸਭੋ ਹੀ ਹੋਇਆ॥ ਪਰ ਉਦਾਸੀ ਰਹੈ ਨਾਹੀ॥ ਕਿਸੈ ਨਾਲਿ ਗਲਿ ਕਰੈ ਨਾਹੀ॥ ਅਤੇ ਖਰਾ ਜੇਹਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲਿ ਹੇਤੁ ਕਰੈ ਨਾਹੀ॥

ਸ) ਜਦ ਬਾਬੇ ਜੀ ਏਹੁ ਵਚਨੁ ਕੀਤਾ ਤਬ ਪਾਤਸਾਹ ਬੰਦੀ ਸਭੇ ਛਡੀਆ॥ ਬਾਬੇ

ਜੀਉ ਕੇ ਹਜੂਰਿ ਕੀਚਨਿ ਉਨਾ ਨੋ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਾਈਅਨਿ ਅਤੈ ਛੋਡ ਦਿਚਨਿ ॥

ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਧਾਨ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ "ਹਿੰਦਵੀ" ਜਾਂ "ਸਧੁਕੜੀ" ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਕਰਾਂਗੇ।

ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਹਿਤਕ ਹੋਣ ਦੇ ਇਹ ਗੱਦ ਪੰਡਿਤਾਊ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਹੀ ਉਪਰ ਉਠਦੀ ਹੈ। ਵਾਕ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਂਦ ਸਰਲ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਹੈ। ਪਰ, ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਘਾਟ ਨਾਹੀਂ :

ਤਾ ਬਾਬੇ ਨੋ ਮਾਉ ਪਿਉ ਲੈ ਬੈਠੇ ॥ ਕਹਣ ਲਗੇ ਜੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦਿਆ ਪਿਆਰਿਆ ਤੂੰ ਜਿ ਬੈਠਾ ਰਹਦਾ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਕੰਮੁ ਕਿਉਕਰਿ ਚਲੈਗਾ ॥ ਅਤੈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੋਗੀ ਤੁਧਨੋ ਕਿ ਕਢਿ ਦੇਨਗੇ ॥ ਤੂੰ ਕਿਤੈ ਰੁਜਗਾਰ ਲਗ॥ ਤੇਰਾ ਟਬਰੁ ਹੈ ਪੁਤ ਹੋਏ ਘਰੁ ਹੋਆ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁਜਗਾਰ ਲਗੁ ॥ ਤੂੰ ਏਹ ਗਲਾ ਛਡਿ ਭਲੀਆ ਨਾਹੀ ॥ ਸਭ ਗਲਾ ਸੁਣਿ ਕੈ ਬਾਬੇ ਨੋ ਬੈਰਾਗੁ ਆਇਆ ॥ ਮੂਹ ਸਿਰ ਲਪੇਟ ਕਰਿ ਪੈ ਰਹਿਆ ॥ ਦਿਨ ਤਿਨ ਚਾਰਿ ਗੁਦਰ ਗਏ ॥ ਨਾ ਕਿਛੁ ਖਾਏ ਨਾ ਕਿਛੁ ਪੀਏ ॥ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲਿ ਬੋਲੈ॥

ਇਹੀ ਵਾਰਤਕ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਕਾਰਣ ਮੋਹੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮੂਲੋਂ ਕਲਾ-ਹੀਨ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਸੁਭਾਵਕਤਾ ਤੇ ਕਲਾ ਦਾ ਸੁਚੱਜਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਚੇਤਨ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਿਖ ਰਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਰਸਦਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ, ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਲਾ-ਜੁਗਤੀਆਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਨੁਪ੍ਰਾਸ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਸਹਿਤ ਵਰਤੋਂ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤਕ ਰਸ ਭਰਨ ਤੇ ਵਹਾਉ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹੈ। ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਖੋ :

ੳ) ਸੰਮਤ ੧੫੨੬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਜਨਮਿਆ ॥ . . . ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਬਾਜਾ ॥ ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜੀ ਦੇਵਤਿਆ ਨਮਸਕਾਰੁ ਕੀਆ ॥ ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧੋ ਨਮਸਕਾਰੁ ਕੀਆ ॥ ਨਵਾ ਨਾਥਾਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਆ ॥ ਬਵਜਹ ਬੀਰ ਚਉਸਠਿ ਜੋਗਨੀ ਛਿਆ ਜਤੀਆਂ ਆਇ ਕਰ ਨਮਸਕਾਰੁ ਕੀਆ ਜੋ ਵਡਾ ਭਗਤ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਣ ਕਉ ਆਇਆ ਹੈ ॥

ਅ) ਤਬ ਨਾਨਕ ਘਰਿ ਬਹਿ ਰਹਿਆ ॥ ਕਿਰਤੁ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਨਾਹੀ ॥ ਜੇ ਬਹੈ ਤਾ ਬੈਠਾ ਰਹੈ ਜੇ ਸੋਵੈ ਤਾ ਸੁਤੋ ਰਹੈ ॥

ੲ) ਓਇ ਜਿ ਚੇਰੀਆ ਚਲੀਆ ਤਬ ਉਨਹੁ ਜਾਣਿਆ ਜੈਸੇ ਅਗੈ ਤਪਾ ਤਪੀਸਰ

ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਹੋਤਾ ਤੈਸਾ ਏਹ ਭੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਓਇ ਚਲੀਆ ॥ ਜਾਇ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਬੈਠੀਆ ॥ ਬਾਬੇ ਕਉ ਲਾਗੀਆ ਬੁਲਾਵਣੇ ॥ ਭਲੇ ਮੀਠੇ ਰਸ ਭਲੇ ਮੀਠੇ ਬੋਲ ਭਲੇ ਮੀਠਾ ਭੋਜਨ ਲੈ ਆਈਆ ॥ ਜਾਇ ਆਗੈ ਰਖੇ ॥ ਸੋਲਹ ਸੀਗਾਰ ਕਰਿਕੈ ਲਾਗੀਆ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ॥ ਕਾਈ ਬਾਰਹ ਬਰਸਾ ਕੀ ਕਾਈ ਪੰਦ੍ਰਹ ਬਰਸਾ ਕੀ ਕਾਈ ਬੀਸ ਬਰਸਾ ਕੀ ॥ ਕਮਲ ਸੁੰਦਰ ॥

ਇਸ ਗੱਦ ਵਿਚ ਨਾਟਕੀ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਬਹੁਲਤਾ ਸਹਿਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਜੀ ਜੁਗਤੀ ਹੈ ਜੋ ਲੇਖਕ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਰਸਦਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ, ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਖ ਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਅਦਭੁਤ ਮਿਸਾਲਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ :

ੳ) "ਪਾਂਧਾ ਤੂੰ ਕਿਛੁ ਆਪਿ ਭੀ ਪੜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਤਾਈਂ ਪੜਾਇੰਦਾ ਹੈ"— ਪੜ੍ਹਨ ਆਏ ਬਾਲਕ ਦਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ;

ਅ) ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ : "ਅਸਾਂ ਖੇਤੀ ਤਕੜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ"—ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਂਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਬਰ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਉੱਤਰ ਹੈ ;

ੲ) "ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ"—ਬਾਬੇ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੂੜ ਤੇ ਕੁਸੱਤ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਲਈ ਲਾਇਆ ਅਦਭੁਤ ਨਾਅਰਾ ਹੈ।

ਸ) "ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਲਖ ਨਾਵਦੇ ਹੈਨਿ ਪਰੁ ਨਾਤੋ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੀ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਮ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ॥ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਲੋਕ ਨਾਤੇ ਪਰ ਬਾਬੇ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨਾਤੋ ਕੋਈ ਨਾਹੀ"—ਵਿਰੋਧੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੀਪਤਾ (juxtaposition) ਨਾਲ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ।

ਹ) "ਉਸ ਬਿਲਾਇਤ ਕੇ ਲੋਕ ਥੇ ਸੋ ਦਿਨ ਚੜੇ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਹਿ ਦੁਆਦਸ ਟਿਕੇ ਚੜਾਵਹਿ ॥ ਅਰੁ ਆਇਤਵਾਰ ਅਮਾਵਸਿਆ ਇਕਾਦਸੀ ਕਰਹਿ ॥ ਬ੍ਰਤ ਰਹੈ ਦੇਹੁਰੇ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰਹਿ ॥ ਠਾਕੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਹਿ ॥ ਉਹੁ ਬਾਣੀਆ ਨਾ ਬ੍ਰਤ ਨਾ ਪੂਜਾ ਨਾ ਉਮਸਿਆ ਨ ਆਇਤਵਾਰ ਉਨਾ ਕੀ ਕਾਈ ਪਰਕਿਰਤ ਨਾ ਕਰੈ ॥"—ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਟਾਕਰੇ ਨਾਲ ਉਘਾੜਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਮੌਕਾ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਮੁਸਕੜੀ ਭਰੇ ਹਾਸੇ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਸਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਉਲਟਭਾਵੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਸੂਖਮ ਜੇਹੇ ਟਕਰਾਉ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਸੂਝ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ :

ੳ) ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ : "ਤੂ ਮਰਦਾ ਨਾਹੀ ਉਠਿ ਪਰਮੇਸਰ ਜਪਿ ਅਤੇ

ਹੁਸਿਆਰੁ ਹੋ ॥" ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਮਰਦਾਨਾ ਬੋਲਿਆ "ਜੀਉ ਹੁਸਿਆਰੀ ਦੀ ਗਲਿ ਰਹੀ ਹਉ ਮਰਦਾ ਹਾ ਭੁਖਾ ॥ . . . ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ : "ਮਰਦਾਨਿਆ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸੀ ਹੈ ਤੁਧੁ ਉਪਰਿ ॥ ਤੈ ਵਿਦਾ ਕਿਉ ਮੰਗੀ ॥" ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ : "ਜੀ ਕੁਰਬਾਨ ਤੇਰੀ ਖੁਸੀ ਨੋ ਮੇਰੀ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ਹਉ ਘਰ ਜਾਈ" ॥

ਅ) ਮਰਦਾਨਾ ਜੋ ਛਤ੍ਰਾ ਹੋਆ ਬਧਾ ਸੀ ਬਾਬੇ ਨੋ ਨਦਰੀ ਆਇਓਸੁ ॥ ਪਇਆ ਖਹਰੂ ਖਹਰੂ ਕਰੇ ਬੋਲਿ ਨ ਸਕੈ ॥ ਛਤ੍ਰੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪਇਆ ਭਿਕਾਵੈ ॥ ਬਾਬੇ ਡਿਠਾ ਇਹੁ ਮਰਦਾਨਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਅਗੋਂ ਹਥ ਕੀਆ ਜੋ ਧੀਰਾ ਹੋ ॥

ੲ) ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ : "ਤੂ ਮੇਰੇ ਨਾਲਿ ਰਹੁ ਨਾਹੀ ॥ ਜਾਹਿ ॥" ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੋ ਨੱਠਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆਉਸੁ ਜੇ ਪਿਛੇ ਮੁੜਿ ਡਿਠੋਸੁ ਤਾ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾਵੇਗਾ ॥ ਹਥ ਲੈ ਛਿਤਰ ਤੇ ਭਜ ॥ ਤੈ ਉਰੈ ਨਾਹੀ ਖੜੋਣਾ ਤੈ ਧੁਰੇ ਜਾਣਾ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਜਿਉ ਦਉੜਿਆ ਲਾਹਿ ਕੇ ਛਿਤਰ ਤਾ ਪਿਛੋ ਮੁੜ ਡਿਠੋਸੁ ਨਾਹੀ ॥

ਇਹ ਨਾਟਕੀ ਅੰਸ਼ ਕਿਸੇ ਅਨਾੜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ; ਨਿਪੁਣ ਲੇਖਕ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਯਥਾਰਥਕ ਰੰਗ ਭਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ ਪਾਤ੍ਰ ਅਨੁਕੂਲ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੰਗ ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਲੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਂਤ ਉਘੜਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਮੁਲਤਾਨੀ ਲੱਦੀ ਹਿੰਦਵੀ ਵਿਚ ਹੈ :

ਤਾਂ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਜਿ ਬਚਾ ਕੋਈ ਬੈਤ ਤਉ ਭੀ ਸਿਖਿਆ ਤਿਹੁ ਕਣੋ ॥ ਤਾ ਉਸੁ ਆਖਿਆ ਜੀਵੈ ਪੀਰੁ ॥ ਇਕ ਬੈਤ ਮੈਕੂੰ ਭੀ ਹਾਸਲ ਥੀਆ ਉਹ ਕਣੋ ॥ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਡਿਖਾ ਆਲਾਇ ॥ ਡਿਖਾ ਕੇਹਾ ਬੈਤੁ ਹੈ ॥ . . . ਤਾ ਵਤਿ ਪੀਰ ਬੋਲਿਆ ਜਿ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੈਡਾ ਹਿਕੁ ਬੈਤ ਸੁਣਿ ਕਰਿ ਐਸੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਹੋਇ ਰਹੀ ਹੈ॥ . . . ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਪੀਰ ਸਲਾਮਤਿ ਜੋ ਖੁਦਾਇ ਆਖਾਇਸੀ ਸੋ ਆਖਸਾਹਾਂ ॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਚਿਤ੍ਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਘੜੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦ ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਚਿਤ੍ਰ ਖਿਚਦੇ ਹਨ :

"ਹਉ ਵਾਰੀ ਹਉ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥ ਹਉ ਤੁਧੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ॥ ਹਉ ਕੁਰਬਾਣ ਕੀਤੀ ਬੇਟਾ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਕੀਤੀ ਬੇਟਾ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਵਿਟਹੁ ॥ ਹਉ ਨਿਹਾਲੁ ਕੀਤੀ ਜੋ ਤਉ ਆਪਣਾ ਦਰਸਨੁ ਦਿਤਾ ਬੇਟਾ ॥ ਤੇਰਿਆ ਪੈਰਾ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥ ਏਨਾ ਜਟਾ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥

ਤੇਰੇ ਖਿਲਕਿਆ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥ ਤੁਧ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤੀ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕਾ ॥

ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਗੜੂੰਦ ਅਰਜੋਈਆਂ ਭਰੇ ਮਨ ਦੀ ਲੁਛਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕਦਾ :

ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਾ : ਜੀ ਪਾਤਸਾਹੁ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੁ ਤੁਝ ਕਉ ਮਲੂਮੁ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਤੂੰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ ॥ ਮੇਰੇ ਬਿਖੈ ਏਹ ਮਤਿ ਨਾਹੀ ਜਿ ਕੀਮਤਿ ਕਹਉ ॥ ਜਿਹਬਾ ਕੇ ਬਿਖੈ ਏਹ ਸਕਤਿ ਪਹੁਚਿ ਨਾਹੀ ॥ ਜੋ ਕਹ ਸੁਣਾਵਉ ॥ ਨੇਤ੍ਰ ਕੇ ਬਿਖੈ ਏਹੁ ਪਹੁਚਿ ਨਾਹੀ ਜੇ ਅਵਰਿ ਕਿਛੁ ਦੇਖਹਿ ॥ ਚਰਨਾ ਕੇ ਬਿਖੈ ਏਹੁ ਜੋਰੁ ਨਾਹੀ ਰਹਾ ਜਿ ਅਵਰ ਠਉਰ ਚਲਿ ਜਾਉ ॥ ਹਸਤਿ ਕੈ ਬਿਖੈ ਸਮਾਲਿ ਨਾਹੀ ਰਹੀ ਕਿਸੀ ਅਵਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ॥ ਜੀਉ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਅਨਾਥਾ ਕੇ ਨਾਥ ਮਨਸਾ ਕੇ ਦਾਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਈਐ ਆਪਣੇ ਚੇਰੇ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀਐ ॥

ਇਸ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਰੋਚਕਤਾ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ। ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :

ੳ) "ਸੁਣ ਹੋ ਸੁਆਮੀ ਏਹੁ ਜੁ ਸੰਸਾਰ ਕਾ ਪੜਣਾ ਹੈ ਸੋ ਐਸਾ ਹੈ ਮਸੁ ਦੀਵੇ ਕੀ ਕਾਗਦਿ ਸਣ ਕਾ ਕਲਮ ਕਾਨੇ ਕੀ ਮਨੁ ਲਿਖਣੁਹਾਰ ॥ ਲਿਖਿਆ ਸੋ ਕਿਆ ਲਿਖਿਆ ॥ ਮਾਇਆ ਕਾ ਜੰਜਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਿਤੁ ਲਿਖਿਆ ਸਭ ਵਿਕਾਰ ਹੋਏ ॥ . . . ਲਿਖੀਐ ਸੋ ਕਿਆ ਲਿਖੀਐ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਉ ਲਿਖੀਅ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਉ ਲਿਖੀਐ ਸਲਾਹ ਲਿਖੀਐ ਬੇਅੰਤ ਸੋਭਾ ਲਿਖੀਐ ਜਿਤੁ ਲਿਖਿਆ ਸਭ ਵਿਕਾਰੁ ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ ॥

ਅ) ਏਕ ਜੋ ਮਨੁਖ ਪੂਜਾ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਕੀ ਕਰਤੇ ਹੈ ਅਰੁ ਠਾਕੁਰ ਕੀ ਕਰਤੇ ਹੈ ॥ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਲੀਆ ਅਰੁ ਸੰਪਟ ਮਹਿ ਰਾਖਿਆ ਅਰੁ ਨਵਾਇਆ ਬੈਠਾਇਆ ਅਰੁ ਆਗੈ ਪਾਤੀ ਰਾਖੀ ਫੂਲ ਚੜਾਏ ਅਰੁ ਇਸ ਤੇ ਸਵਰਗ ਕੇ ਠਾਕਰ ਪਾਇਆ ਚਾਹਤੇ ਹੈ ਕਿਨਾ ਕੀ ਨਿਆਈ ਨਾਮੇ ਕੀ ਨਿਆਈ ਜੋ ਉਨਹੁ ਭੀ ਇਸੀ ਤੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਰੁ ਹਮ ਭੀ ਪਾਵਹਿ ॥ ਉਨ ਤਉ ਏਕ ਦਿਨ ਮਹਿ ਪਾਇਆ ਥਾ ॥ . . . ਏਕ ਜੋ ਨਾਹੀ ਪਾਵਤੇ ਸੋ ਕਿਉ ਨਾਹੀ ਪਾਵਤੇ ॥ ਓਇ ਸੰਜਮ ਨਾਹੀ ਜਾਣਤੇ ॥

ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜੀਵਨ-ਕਥਾ ਇਸੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਸਾਖੀਕਾਰ ਨੇ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਢਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾ-ਚੇਤਨਾ

ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਹ ਜਾਦੂ ਤਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਘੋਖਣਹਾਰ ਬੁੱਧੀ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ, ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਚਕ੍ਰਿਤ ਰਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਗੱਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਇ ਦੀ ਗੱਦ ਸਮਕਾਲੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਕਲਾ-ਨਿਪੁਣਤਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਤੁਹਫ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਿਆਲ ਮਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖਣਹਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ[1] ਅਸਲੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਸਗੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਲੀ ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ 'ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ' ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਕਿ "ਪੀਰ ਦਾ ਮਖਸੂਦ ਇਹੁ ਜੁ ਦੁਹ ਬਗੈਰ ਵਾਰ ਹੋਦੀ ਨਾਹੀਂ, ਦਿਖਾ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਸਰੀਕੁ ਕਉਣ ਪੈਦਾ ਕਰਸੀ", ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸੂਝ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ, ਆਖ਼ਿਰ, ਕਿੱਨੇ ਕੁ ਹਨ ਜੋ ਵਾਰ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ?—ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿ ਵਾਰ ਵਿਚ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਰੀਕ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬਾਰੀਕ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਤੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਇਹ ਗੱਦ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਵਾਰਤਕ ਵਾਲੀਆਂ ਊਣਤਾਈਆਂ ਤੋਂ ਵਿਹੀਨ ਨਹੀਂ। ਹਰੇਕ ਵਾਕ ਦਾ "ਜਾਂ", "ਜਬ", "ਤਬ', ' ਫਿਰ", ਆਦਿ ਦੇ ਤਕੀਅ -ਕਲਾਮ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਇਸ ਦੀ ਰਵਾਨੀ ਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਹਿਤ-ਰਸ ਨੂੰ ਫਿਕਾ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਦੁਹਰਾਉ ਘਟ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਲਿਖਤ ਅੱਜ ਦੇ ਮਿਅਯਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਬੜੀ ਉਚ ਪਾਇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ। ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਰੰਗ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਹ ਦੁਹਰਾਉ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੀ ਸੀ—ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤੁਰੀ ਆਈ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅੰਗ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਕਲਾ, ਸੰਗੀਤਾਤਮਕਤਾ, ਰਸ-ਵਿਲੀਨਤਾ, ਤੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਮਧੁਰਤਾ—ਕਿਸੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੇਖੀਏ, ਇਹ ਗੱਦ ਅਤਿ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੀ ਦਿਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪਰ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

੧੪

(ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਐਨ)

'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਰਨਾਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ

---

[1] ਵੇਖੋ ਜਗਜੋਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ, 'ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ', ਪੰਨਾ ੧੨੨ ; Khushwant Singh, *History of the Sikhs*, vol. I, p. 299.

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਅਤੇ 'ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਬੜੀ ਮਿਲਗੋਭਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਤੱਤ ਬਹੁਲਤਾ ਸਹਿਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ "ਹਿੰਦਵੀ", "ਸਾਧ ਭਾਸ਼ਾ", "ਸਧੂਕੜੀ", ਆਦਿ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਂ "ਹਿੰਦਵੀ" ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਮੀਰ ਖ਼ੁਸਰੋ ਨੇ ਇਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ ਨੂੰ "ਹਿੰਦਵੀ" ਕਹਿਆ ਹੈ। ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ "ਸਿੰਧੀ" ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ[1]। "ਸਿੰਧੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅੱਜ ਕਲ ਦੀ ਸਿੰਧੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਗੋਂ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ, ਡਾਕਟਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਪਤ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਗਸੀ ਅਤੇ ਸਤ ਅਠ ਸਦੀਆਂ ਤ੍ਕ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੀ[2]। ਇਹ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਮਧ ਕਾਲ ਦੇ ਰਮਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸੀ ਸਾਡੇ ਸੰਤ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

ਅਮੀਰ ਖ਼ੁਸਰੋ ਦੀ "ਹਿੰਦਵੀ" ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ "ਸਿੰਧੀ" ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਨਾਂ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਈਰਾਨ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੜੇ ਨਿਕਟੀ ਸੰਬੰਧ ਸਨ। ਈਰਾਨ ਦੇ ਹਖ਼ਾਮਨਸ਼ੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਸਮੇਂ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੋਖਾ ਇਲਾਕਾ ਈਰਾਨੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ "ਹਿੰਦੂ" (ਸਿੰਧੁ ਦਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰੂਪ) ਅਤੇ ਦੇਸ਼ "ਹਿੰਦ" (=ਸਿੰਧ) ਸੀ। ਦਸਵੀਂ ਗਿਆਰਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿਸ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਇਹੀ ਨਾਂਵ, "ਹਿੰਦਵੀ", ਚਲਦਾ ਰਹਿਆ। ਇਸੇ ਦੀ ਦਖਣੀ ਸ਼ਾਖਾ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚੌਦ੍ਹਵੀਂ ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਦਖਣੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਫਤਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਥੇ ਵਿਗਸੀ, "ਦਖਣੀ" ਕਹਲਾਈ। ਇਹ "ਦਖਣੀ" ਚੂੰਕਿ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕਲ "ਦਖਣੀ ਉਰਦੂ" ਵੀ ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰ ਕਥਿਤ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਰਥਾਤ "ਹਿੰਦਵੀ" ਦਾ ਸਰੂਪ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰ ਸੰਕੇਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਬੜਾ ਮਿਸ਼੍ਰਿਤ ਜੇਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਉਸ ਵਕਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ—ਲਹਿੰਦੀ, ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਖੜੀ ਬੋਲੀ, ਬ੍ਰਜੀ,

---

[1] 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' (ਸੰਪਾਦਕ : ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ/ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ), ਪੰਨਾ ੩੫੦.

[2] ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਖਾ ਤੇ ਛੰਦਾਬੰਦੀ–ਜਪੁ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ', ਪੰਨਾ ੧੧੮-੧੨੪.

ਗੁਜਰਾਤੀ, ਅਵਧੀ ਅਤੇ ਮਰਾਠੀ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਰਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਅਤੇ, ਸ਼ਾਇਦ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅੰਸ਼, ਵਧੇਰੇ ਦਾਖ਼ਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇੰਜ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ। ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾ ਲਈ, ਆਖ਼ਿਰ, ਜਿੱਨੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰਾਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੰਗਣ ਦੇਣ ਵਿਚ ਉਸ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਲਿਪੀ ਦਾ ਵੀ ਚੋਖਾ ਹੱਥ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਰਹਿਆ ਲੇਖਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਭੋਲ ਹੀ ਚਲ ਚੁਕੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਰਹਿਆ ਲੇਖਕ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਤਤਸਮ ਰੂਪ ਵਰਤਣ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਰੁਚੀ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜਰਾਤੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਰਹਿਆ ਲੇਖਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਸਾਂਝੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਗੁਜਰਾਤੀ ਨੁਹਾਰ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹੀ ਚੀਜ਼ ਜੇ ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ (ਘਟੋ ਘਟ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਰਬੀ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ) ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਰਬੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਢਲ ਜਾਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ "ਹਿੰਦਵੀ" ਵਿਚ ਰਚੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦੀਆਂ ਦਿਸ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਲਸਰੂਪ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਵਿਚ ਲਿਪੀਬਧ ਕੀਤੀ ਪੁਸਤਕ ਗੁਜਰਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਨੂੰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਖੜੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲਿਪੀ (ਦੇਵਨਾਗਰੀ) ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨ ਕਾਰਣ ਅੱਜ ਕਲ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਵਰਗੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਸੀ। ਅਜੇਹਾ ਹੋਣਾ ਐਨ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਗੱਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਉਹ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਵਾਨ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰੂੜ੍ਹ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਬ੍ਰਜੀ-ਲੱਦੀ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੀ ਕੋਈ ਰੂਪ ਜਾਂ ਬਣਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੈਲੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਨਚਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵੇਦਾਂਤ ਜਾਂ ਗੂਹੜ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਸ਼ੈਲੀ ਪੰਜਾਬੀ-ਲੱਦੀ-ਹਿੰਦਵੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਟੀਕਿਆਂ, ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੀ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬ੍ਰਜੀ ਅੰਸ਼ ਵਧ ਜਾਂ ਘਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨੁਹਾਰ ਵਿਚ ਖੜੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਮਿਸ਼੍ਰਿਤ ਜੇਹਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ', 'ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਤੇ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹਿੰਦਵੀ-ਮਿਸ਼੍ਰਿਤ-ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਲਹਿੰਦੀ ਦਾ ਰਲਾਉ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ ਤੇ ਖੜੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਤੱਤ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ', 'ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ' ਆਦਿ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਨਮੂਨੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਗੱਦ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ-ਲੱਦੀ-ਹਿੰਦਵੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਰਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੁਹਾਰ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਚੋਖੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ੁੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਦੇਖੋ ਇਹ ਇਕ ਟੋਟਾ :

> ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੇ ਸਿਰੇ ਉਸ ਧਰਤੀ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ਜਹਾ ਪੁਰਖ ਨਾਹ ਸੀ ਪਾਈਤਾ॥ ਤਿਰਿਆ ਰਾਜੁ ਹੈ ਸਭ ਦੇਸ ਗਿਰਾਉ ਤ੍ਰੀਮਤੀਆ ਕਮਾਵਤੀਆ ਹੈ॥ ਪੁਰਖੁ ਨਾਹੀ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨਾ ਬੋਲਿਆ ਬਾਬਾ ਜੀ ਏਜ ਦੇਸ ਤਾਈ ਦੇਖੀਐ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਏਹੁ ਦੇਸ ਰੰਨਾ ਦਾ ਹਈ॥ ਇਸੁ ਦੇਸੁ ਜਾਨਾ ਭਲਾ ਨਾਹੀ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀ ਆਖੇ ਤਾ ਦੇਖਿ ਆਵਾ ਫੇਰਿ ਕਉਣ ਆਵਦਾ ਹੈ ਇਤਨੀ ਦੂਰਿ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਾਹਿ ਜਿ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਹੈ ਤਾ ਦੇਖਿ ਆਉ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਲੈ ਕਰਿ ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਗਇਆ॥ ਨਗਰ ਜਾਇ ਵੜਿਆ॥ ਜਾ ਮਰਦਾਨਾ ਉਨਾ ਰੰਨਾ ਨੋ ਦਿਸਿ ਆਇਆ ਜਿਤਨੀਆ ਤੀਵੀਆ ਸੀਆ ਸਭ ਬਲਿ ਬਲਿ ਕਰਿ ਕੇ ਝੁਬਿ ਪਈਆ॥

'ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੋਸ਼ਟ' ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮੁਲਤਾਨੀ ਅਥਵਾ ਲਹਿੰਦੀ ਦੀ ਚੋਖੀ ਰੰਗਣ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥਕ ਰੰਗਣ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੁਲਤਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਦਾ ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ ਪਾਕਪਟਨ (ਅਜੋਧਨ) ਵੀ ਲਹਿੰਦੀ ਦੇ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਸੋ ਗੱਲ ਬਾਤ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮੁਲਤਾਨੀ ਦਾ ਕਢਵਾਉਣਾ ਐਨ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਫਲਸ੍ਵਰੂਪ, ਸਿਆਣੇ ਕਲਾਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਰਜ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਵੀ ਬੜੀ ਰਸਦਾਇਕ। ਇਸ ਦਾ ਰਸ ਸਾਖੀਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ ਮਾਣੋ :

> ਤਾਂ ਭੀ ਆਖਿਓਸੁ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਰਬਾਬੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਥੀਵੈ ਜਿ ਮੈ ਕੂੰ ਵਤਿ ਬੈਤ ਸੁਣਾਏ ਜੋ ਦਿੱਤਾ ਆਹਾਸੁ॥ . . . ਤਾ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਜਿ ਬਚਾ ਕੋਈ ਬੈਤ ਤਉ ਭੀ ਸਿਖਿਆ ਤਿਹ ਕਣੋ॥ ਤਾਂ ਉਸ ਆਖਿਆ ਜੀਵੈ ਪੀਰੁ॥ ਇਕ ਬੈਤ ਮੈਕੂੰ ਭੀ ਹਾਸਲ ਥੀਆ ਉਹ ਕਣੋ॥ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਡਿਖਾ ਅਲਾਇ॥ ਡਿਖਾ ਕੇਹਾ ਬੈਤੁ ਹੈ॥ . . . ਬਚਾ ਜਿਸਦਾ ਏਹ ਆਖਿਆ ਹੈ ਸੁ ਖੁਦਾਇ ਕੂੰ ਅਮੜਿਆ ਹੈ॥ ਪਰ ਚਲੁ ਮੈ ਕੂੰ ਘਿਨੁ ਜੁਲੁ ਉਹ ਫਕੀਰ ਨਾਲਿ ਡੁਇ ਗਲਾਂ ਖੁਦਾਇ ਦੀਆਂ ਕਰਾਹੇ॥ . . . ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕੋ ਆਖਣ ਲਗਾ ਸਦਕੇ ਕੀਤੇ ਆਜ ਕੇ ਡਿਹ ਤੋ

ਜੋ ਅਜੇਹਾ ਦੀਦਾਰ ਹੋਇਆ ॥ , . . ਤਾ ਵਤਿ ਪੀਰ ਬੋਲਿਆ ਜਿ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੈਡਾ ਹਿਕੁ ਬੈਤ ਸੁਣਿ ਕਰਿ ਐਸੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਹੋਇ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਹੀ ਨਾਹੀ ਜਾਤੀ ॥ . . . ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਪੀਰ ਸਲਾਮਤਿ ਜੋ ਖੁਦਾਇ ਆਖਾਇਸੀ ਸੋ ਆਖਸਾਹਾ ॥ . . .

ਇਹ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਤ੍ਰਗਤ ਵਰਤੋਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਿਰੂਪਣ ਲਈ ਲਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਬਣਤਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਲੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੀ "ਆਖਿਓਸੁ", "ਕੀਤੋਸੁ", "ਡਿਠੋਸੁ", "ਉਧਰਿਓਸੁ", "ਸਕਿਓਸੁ", "ਆਵਸੁ", "ਕਹਿਆਸੁ", "ਪਇਆਸੁ", "ਵਸੀਆਸੁ", "ਹੋਈਆਸੁ", "ਆਈਆਸੁ", "ਕੀਤੀਆਸੁ", "ਕਢਾਇਦਾ", "ਜਾਣਾਇਹੀ", ਆਦਿ ਆਏ ਹਨ। ਲਹਿੰਦੀ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ "ਕਿ","ਘਤਿ", "ਅਸਾਹਾਂ", "ਭੰਨਾ" ਆਦਿ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਬੜੀ ਥੋੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾਂ ਮਾਤ੍ਰ। ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਲਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰ ਉਭਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹਕਾਰ-ਯੁਕਤ ਹੋਣ ਵਿਚ ਉਘੜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲਹਿੰਦੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਭਾਉ ਹੈ। ਇਹੀ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਖੜੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਖੇਪਤਾ ਦੇਂਦੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਅਥਵਾ ਪੰਜਾਬੀ-ਲੱਦੀ-ਹਿੰਦਵੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਕੁਝ ਬਣਤਰਾਂ :

ਸੰਗਿਆ ਰੂਪ : ਕੁਟਣਹੁ, ਘੋੜਿਹੁ, ਫਕੀਰਹੁ, ਲੋਕਹੁ, ਮੇਰਿਅਹੁ, ਅਗਿਅਹੁ, ਥਾਵਹੁ, ਪਾਸਹੁ, ਉਥਹੁ, ਆਦਿ ;

ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪ : ਕਰਹੁ, ਚਲਹੁ, ਵੇਖਹੁ, ਦੇਹੁ, ਸਿਮਰਹੁ, ਬੀਜਹੁ, ਸੁਨਾਵਹੁ, ਫਿਰਨਹੁ, ਟਿਕਣਹੁ, ਕਹਹਿ, ਕਰਹਿ, ਲੇਹਿ, ਦੇਹਿ, ਆਦਿ ;

ਲਹਿੰਦੀ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕ੍ਰਿਆ "ਸਾ", "ਸੇ", "ਸੀਆਂ" ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :

ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਹੁਕਮ ਸਾ ; ਕੂੜੀ ਹੀ ਆਖਦਾ ਸੈ ;
ਜਿਤਨੀਆਂ ਰੰਨਾਂ ਸੀਆਂ ਸਭ ਬਲਿ ਬਲਿ ਕਰਿ ਕੇ ਝੁਬਿ ਪਈਆ ॥

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਜੀ ਅਤੇ ਅਵਧੀ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਚੋਖੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਿਆਵਾਂ ਦੇ "ਏ" ਨਾਲ ਅੰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ "ਐ" ਨਾਲ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਘੜਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਿਆਵਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ "ਏ" ਵਿਚ ਅੰਤ ਕਰਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਖੜੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ "ਐ" ਨਾਲ ਅੰਤ ਕਰਨਾ ਅਵਧੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਜੀ ਦਾ ਖ਼ਾਸਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਜੀ ਤਥਾ ਅਵਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਬਣਤਰਾਂ ਦੇਖੋ :

ਸੰਗਿਆ ਰੂਪ : ਉਤੈ, ਥਾਵੈ, ਉਚੈ, ਉਥੈ, ਐਥੈ, ਜਿਥੈ ;

ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪ : ਸੋਵੈ, ਆਖੈ, ਹੋਵੈ, ਭਾਵੈ, ਮੰਗੈ, ਮਿਲੈ, ਕਹੈ, ਪੜੈ, ਬਹੈ, ਲੀਚੈ, ਕੀਚੈ,

ਦੇਖੈ, ਬਣੈ, ਪਾਲੈ, ਬੋਲੈ, ਵਿਸਰੈ, ਗੁਜਾਰੈ, ਫਿਰਦੈ, ਵਜਾਇੰਦੈ, ਚਾਹੀਐ, ਜਾਣੀਐ, ਉਠੀਐ, ਹੋਈਐ, ਫਰਮਾਈਐ, ਵੀਆਹੀਐ, ਮਰੈਗਾ, ਅਪੜੈਗਾ, ਜਾਵੈਗਾ, ਚਲੈਗਾ, ਸਕੈਗਾ, ਆਦਿ ।

ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐ-ਅੰਤ ਸੰਗਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਏ-ਅੰਤ ਸੰਗਿਆਵਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਚਾਰਣ-ਭੇਦ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਿਪਟ ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਸ਼ਤਾ ਸੀ । ਬਹੁਤਾ ਅਨੁਮਾਨ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਚਾਰਣ ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਥਵਾ "ਏ" ਵਾਲਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਿਆਵਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਆ-ਅੰਤ ਨ ਹੋ ਕੇ ਓ-ਅੰਤ ਹੋਣਾ ਵੀ ਬ੍ਰਜੀ ਤੇ ਅਵਧੀ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਉਦਾਹਰਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ :

ਨਾਤੋ (=ਨ੍ਹਾਤਾ), ਸੁਤੋ (=ਸੁੱਤਾ), ਬੜਦੋ (=ਬੜਦਾ),
ਚੜਦੋ (=ਚੜਦਾ), ਪਉਦੋ (=ਪੈਂਦਾ), ਆਦਿ ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਪਿਛੋਂ ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣਕ ਰੂਪਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ । ਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਸਿਹਾਰੀ ਤੇ ਔਂਕੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆਮ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :

ਪੁਰਖੁ, ਇਕੁ, ਪੰਥੁ, ਨਾਮੁ, ਦਾਨੁ, ਸਚੁ, ਭਗਤੁ, ਜਗਤੁ, ਪੁਤੁ, ਪਰਮਾਰਥੁ; ਹਥਿ ਪਾਸਿ, ਰਾਤਿ, ਦਿਨਿ, ਗਲਿ, ਆਦਿ ।

ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਮੂਲ ਤਦਭਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ : ਪੀਰੁ, ਬੈਂਤੁ, ਪਾਤਸਾਹੁ, ਅਜਾਇਬੁ, ਦੀਦਾਰੁ, ਦਰਬਾਰੁ; ਦੂਰਿ, ਮਤਾਹਿ, ਸਲਾਮਤਿ, ਆਦਿ । ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਵਾਂ ਦੀ ਨਾਂਵ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ।

ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵੀ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਚੋਖੀ ਵੰਨਗੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਦਾ "ਹਉ" ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ "ਮੈਂ" ਵੀ । ਵਰਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਪੜਨਾਂਵ ਉਹ/ਉਇ, ਉਸ, ਉਤ, ਉਨ (ਉਸਨੇ), ਉਨਹੁ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ), ਤੂੰ, ਤੁਮ, ਤੁਮਹੁ (ਤੁਮੇ=ਤੁਸਾਨੂੰ), ਤੇਰਾ, ਮੇਰਾ, ਅਸਾ, ਅਸਾਡਾ, ਤੁਸਾ, ਤੁਸਾਡਾ, ਹਮੇ, ਹਮੋ, ਆਦਿ ਹਨ । ਇਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਿੰਦਵੀ ਦੇ ਮਿਲਗੋਭਾ ਰੂਪ ਹੋਣ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹਨ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਸਰਗਾਂ ਨੂੰ, ਨੋ, ਕਾ, ਕੇ, ਕੀ, ਦਾ, ਦੇ, ਦੀ, ਮਹਿ, ਵਿਚ, ਵਿਚਦੋਂ, ਪਾਸਦੋਂ ਸਭਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ।

ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਚਾਹੀਤਾ, ਪਾਈਤਾ, ਬੁਲਾਵਤਾ, ਉਤਰਤੀ, ਲਿਆਵਤੇ, ਆਵਤੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਹੈ,

ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦਵੀ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦਾ ਤਰਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਜ ਕਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਵਿਲਖਣ ਰੂਪ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ "ਤੂੰ" ਪੜਨਾਂਵ ਨਾਲ ਆਦਰਵਾਚਕ ਪ੍ਰੇਰਣਾਰਥਕ ਬਹੁਵਚਨੀ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ :

੧. ਤਾਂ ਆਖਿਉਸੁ ਆਉ ਗਲਿ ਸੁਣਿ ਤੇਰੇ ਪੁਤ ਦੇ ਸਿਰਿ ਖੇਤ ਉਜੜਾ ਸਹੀ ਹੋਆ
੨. ਕਾਜੀ ਕਹਿਆ ਖਾਨ ਸਲਾਮਤ ਨਾਨਕ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਉ ਜੁ ਹਉ ਝੂਠ ਕਹਦਾ ਹਾਂ ਅਰੁ ਮੈਂ ਵਿਚਿ ਐਬੁ ਹੈ ਸੋ ਨਾਨਕ ਕਹਿ ਦੇਉ
੩. ਆਦਮੀ ਕੇਹੁ ਤੂੰ ਅੰਦਰਿ ਆਉ ਖਾਹਿ ਪੀਉ ਤੂੰ ਹੁਣਿ ਕਿਥੈ ਜਾਹਿਗਾ।

ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਲਖਣ ਮੁਹਾਵਰਾ, ਜੋ ਇਸ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦੀ ਭਾਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵੀ ਦੇਖੋ।

੧. ਉਸ ਰੁਖ ਦੀ ਛਾਉ ਚਲਦੀ (ਢਲਦੀ) ਨਾਹੀ
੨. ਪਰੁ ਉਦਾਸੀ ਰਹੈ (ਜਾਏ) ਨਾਹੀ
੩. ਖਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੰਜੀਹ (ਪੈਸੇ) ਪਲੇ ਹੋਦੇ ਹੈਨਿ ਤਾਂ ਸਉਦਾ ਰੁਜਗਾਰ ਕਰ ਖਾਇ।
੪. ਨਿਮਾਜ ਕਰ ਪਹੁੰਚੇ (ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਚੁਕੇ)
੫. ਜਿ ਮੇਰੀ ਭੇਟ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਲੀਚਦੀ (ਲਈਦਾ) ਤਾ ਮੈਨੂੰ ਕਿਛੁ ਆਗਿਆ ਫਰਮਾਈਐ।
੬. ਲੋਕ ਮਿਲਿ (ਇਕਠੇ ਹੋ) ਗਇਆ ਮਰਦਾਨੇ ਦੁਆਲੇ
੭. ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਮੂਲੇ ਦੀ ਜੋਰੂ ਪੁਛੀ (ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ)
੮. ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੇ ਹਜੂਰਿ ਕੀਚਨਿ (ਕਰਨ) ਉਨਾ ਨੋ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਾਈਅਨਿ (ਪਹਨਾਉਣ) ਅਤੇ ਛੋਡਿ ਦਿਚਨਿ (ਦੇਣ)
੯. ਹਉ ਗਾਇ ਸੰਘਦਾ (ਸਕਦਾ) ਨ ਹਉ ਵਜਾਇ ਸੰਘਦਾ (ਸਕਦਾ) ਹਾਂ
੧੦. ਖਰਾ (ਬਹੁਤ) ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆਇ ਗਇਆ
੧੧. ਉਨਾ ਸੁਆਲ ਘਤਿਆ ਕਿਨੈ ਕਿਹੁ (ਕਿਛੁ) ਨ ਪਾਇਆ

ਉਪਰ ਨੰਬਰ ੫ ਅਤੇ ੮ ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ ਲੀਚਦੀ, ਕੀਚਨਿ, ਦਿਚਨਿ ਵਿਚ /ਚ/ ਦਰਦ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਘੋਸ਼ ਵਰਣ ਅਘੋਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਹ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

'ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਦੂਜੀ ਗੱਦ ਵਾਂਗ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਚੋਖੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ : ਉਮਰਾਉ, ਆਜਜ਼, ਆਦਰ, ਆਦਮੀ, ਆਵਾਜ਼, ਇਨਾਮੁ, ਈਮਾਨ, ਸਰੀਕ, ਸਿਦਕ, ਸਬੂਰੀ, ਸਿਜਦਾ, ਸਈਅਦ, ਹੁਸੀਆਰ, ਹਵਾਲੁ, ਹਾਲਤ, ਕਦਮਬੋਸੀ, ਕਹਰ, ਕੁਦਰਤ, ਕੁਰਬਾਣ, ਕੁਰਸੀ-ਬ-ਕੁਰਸੀ, ਕੈਫ਼, ਕਲੰਦਰ, ਖਲਕ, ਖਾਨ,

ਖਵਾਨੀਨ, ਖਿਲਕਾ, ਖਰਾਬ, ਖ਼ੁਮਾਰ, ਖ਼ੁਦਾਇ, ਗਜਬ, ਗੁਲਗੁਲਾ, ਜਾਹਗਾ, ਜਲੀ, ਜਾਰਤ, ਤਸਬੀਹ, ਦਰਦਵੰਦ, ਦਾਨਸ਼ਮੰਦ, ਦਰਗਾਹ, ਦੀਦਾਰ, ਨਦਰ, ਨਜੀਕੀ, ਪਾਤਸਾਹ, ਪਨਹ, ਪਾਵ-ਪਿਆਦਾ, ਫ਼ਕੀਰ, ਫ਼ਸਲ, ਬਗੈਰ, ਯਾਰੋ, ਮਖਸੂਦ, ਮਰਦ, ਮੁਨਾਫਕ, ਰਦੂ, ਰਯਤਿ, ਲਸਕਰ, ਵਲਾਇਤ ।

ਥੋੜੇ ਵਿਚ, ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ, ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਅਦਭੁਤ ਵੰਨਗੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਕਾਰਣ ਪੁਰਾਣੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ ।

੧੫

(ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਾ)

ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੜਾ ਵਿਵਾਦ-ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ । ਸ਼ਰਧਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤਰਕ ਸੰਦਿਗ੍ਧ । ਇਸ ਪਿਛਲੇ ਮਤ ਦੀ ਇਕ ਅਤਿ ਛਾਣਬੀਨ ਭਰੀ ਰਚਨਾ, ਪਿਛੇ ਜੇਹੇ ਹੀ, ਸਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਈ ਹੈ ।[1] ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਨ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸ਼ਰਧਾਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਇਕ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਨ । ਸੋ, ਠੀਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿੱਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ, ਸਾਹਿੱਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ—ਸਾਹਿੱਤ ਜੋ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆਂ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦਾ ਮਹੱਤ੍ਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਘੜ ਆਵੇਗਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਾਬਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਬਾਬਾ ਜ਼ਰੂਰ ਅੰਕਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਗੇ ; ਕਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾਸਤਵਿਕ ਹੋਣਗੇ, ਕਈ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਅਤੇ ਕਈ ਸਿੱਧਾਂਤਕ । ਇਹ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦੇ ਦਿਸ ਆਉਣਗੇ ।

ਇਕੱਲੀ ਦੁਕੱਲੀ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਬਿਧਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ; ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਂ ਫਿਰੀ ਜਾਂ ਨ ਫਿਰੀ, ਮੋਏ ਪੰਖੀ ਜਿਵਾਏ ਜਾਂ ਨ ਜਿਵਾਏ, ਜੰਗਲ ਮਹਿ ਗੰਗਾ ਆਣੀ ਜਾਂ ਨ ਆਣੀ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ

[1] W. H. Mcleod, *Guru Nanak and the Sikh Religion.*

ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਮਾਜਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਚਿਤ੍ਰ ਹੈ। ਲੋਕ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲੋਂ ਆਖ਼ਿਰਤ ਦੀ ਫ਼ਿਕਰ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਰਹਣ ਵਾਲੇ, ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਤੇ ਅਗਿਆਨ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੋਗੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਪਾਸੇ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਫਿਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਚਰਚਾਵਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਾਜ ਉਘਾੜੇ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਗਿਆਸੂ ਲੋਕ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਤ ਬਦਲਦੇ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਮ ਲੋਕ ਅਤਿ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਹਾਕਿਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਆਰਥਿਕ ਦੁਰਦਸ਼ਾ, ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ, ਦੇਸ਼ ਉਤੇ ਉਤੋ ਉੜ੍ਹਤੀ ਹੋਏ ਹਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਿਮਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਖਸੁਟ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕਾਰਣ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਠੱਗੀ ਤੇ ਡਾਕਾਜ਼ਨੀ ਵਰਗੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਸਜਣ ਠੱਗ ਇਸ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਗ਼ਰੀਬ ਜਨਤਾ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਬਾਬਰ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਉਸ ਦੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀ ਹੈ। ਅਜੇਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਸਮੇਂ ਕਤਲ, ਗ਼ਾਰਤ, ਬੇਗਾਰ ਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਆਮ ਵਰਤੀਂਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਨ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਅਸਭਯ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਮਰਦੁਮਖੋਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਟੋਹ 'ਸਾਖੀ ਰਾਕਸ ਨਾਲ ਹੋਈ' ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਵਰੂ (ਆਸਾਮ) ਵਰਗੇ ਦੁਰੇਡੇ ਦੇਸਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਬੜੀ ਅਦਭੁਤ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਹ ਦੇਸ ਜਾਦੂ ਟੂਣਿਆਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਕਾਮਵੰਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਦੇਸ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ, ਸ਼ਾਇਦ, ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਹੀ ਕੋਈ ਧਾਰਣਾ ਰਖਦੇ ਹੋਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਰੀ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੇ ਭਰਮਾਂ, ਵਹਮਾਂ ਤੇ ਖ਼ਦਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਲੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਅਤੇ ਸੂਫ਼ੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ[1]। ਇਹ ਸਮਾਨ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸਮਾਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਕਾਰਣ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੱਥ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੁਣਾਈ

---

[1]ਅਜੇਹੇ ਇਕ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਦੇਖੋ ਇਸ ਲੇਖਕ ਦਾ 'ਤਿੰਨ ਖੋਜ ਪਤ੍ਰ' ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਲੇਖ "ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਵਦਾਨ ਪਰੰਪਰਾ"।

ਗਈ ਘਟਨਾ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਪੂਰਣ ਲਾਭ ਉਠਾ ਜਾਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਦੇ ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਮਹੱਤ੍ਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਘੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ।

੧੯

(ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ)

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰੀਏ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਖਡ ੩ ਵਿਚ ਛੋਹੀ ਅਤੇ ਆਂਸ਼ਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੰਡ ੭ ਵਿਚ ਨਿਰੂਪਿਤ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਵੱਸ਼ਕਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਹੋਰ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਨ : ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ । ਪਹਲੀ ਦੇ ਚੋਖੀ ਪਿਛਲੀ ਕਿਰਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਮਤ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਤਿਲਿਪੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ੧੬੪੦ ਈ, ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ । ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਅਸਲੋਂ ਨਵੇਂ । ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਾਰਣ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਬਲ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ—ਐਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਰਖਿਆ । ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੇਦ ਇਸ ਦੀ ਸੌਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉੱਲੇਖ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਅਵੱਸ਼ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਲੇ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਦਹਾਕੇ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੈ[1]। ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ੧੭੩੦-੩੫ ਈਸਵੀ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋਈ[2] । ਖ਼ੈਰ, ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ–

---

[1]Piar Singh, *A Critical Survey of Punjabi Prose in the Seventeenth Century*, pp. 120-22. [2]ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ', ਪੰਨਾ ੭੯-੮੧.

ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ। ਇਹ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅੰਤ ਤੇ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਤਿੰਨੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਣ।

ਇਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਪਰੰਪਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਲਗਦੀ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਕ ਚਿਨਿਓਟ ਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ[1]। ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਸ੍ਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਇਸ ਉਪਰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਇਹ ਕਿ, ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ, ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬਾਰੇ ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਜਾਂ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਰਚੀਆਂ ਜਾਣ ਲਗੀਆਂ। ਸਮਾਂ ਲੰਘਣ ਨਾਲ ਇਹ ਪੰਜ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈਆਂ : ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੀ→ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਵਾਲੀ→ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ, ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ। ਪਹਲੀਆਂ ਤਿੰਨੇ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇੱਨੀਆਂ ਰਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਅਟੁੱਟ ਲੜੀ ਮੰਨਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਇਕ ਅੱਡਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਇਆ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਗੋਭਾ ਜੇਹਾ ਹੈ।

---

[1] ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੭੫-੭੯.

ਮੂਲ ਪਾਠ

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਜਨਮਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੀ

ਬਾਬੇ ਕੀਆ ਸਾਖੀਆ ਆਦਿ ਤੇ ਲੈ ਕਰਿ ਚਲੀਆ ॥

ਏਕ ਦਿਨ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਉ ਬਾਣੀ ਆਈ ॥ ਜਿ ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਪਾਸਿ
ਆਉ ॥ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਏ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਮੈ ਜਿ ਆਵਾ
ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਇਤਨੀ ਕੁ ਮੈਨੂ ਪਹੁਚਿ ਨਾਹੀ ਜੋ ਤੇਰੀ ਦਰਗਾਹ ਆਵਾ ਸੋ
ਕਿਉਕਰ ਆਵਾ ॥/ਤਾ ਫੇਰਿ ਬਾਣੀ ਆਈ ਤੂ ਅਖੀ ਮੀਟ ਤੇਰੇ ਤਾਈ ਮੈ ੧ (ਅ)
ਆਪਣੇ ਪਾਸਿ ਲੈ ਜਾਈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਅਖਾ ਮੀਟੀਆ ॥ ਤਾ
ਬਾਬਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੇ ਮਹਲ ਜਾਇ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ
ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥ ਜਾ ਬਾਬੇ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ਤਾ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ
[1]ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ[1] ॥ ਤਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਜਿ ਨਾਨਕ
/[[2]ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਜੋ ਮੈ ਤੁਧ ਨੋ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਜਪਾਵਣਾ ਸੋ ੨ (ੳ)
ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਕੇਹਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਜੀ ਮਿਹਰਬਾਨ
ਉਹ ਮੁਹ ਨਾਹੀ ਉਹ ਜੀਭ ਨਾਹੀ ॥ ਜਿਤੁ ਜੀਭ ਮੈ ਤੇਰਾ
ਨਾਉ ਲਈ ॥ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਵੈ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਆਖਾਂ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ
ਨਾਨਕ ਸਿਫਤ ਨਾਵੈ ਦੀ ਲੈ ਉਠਿਆ ॥ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਾਹਿ ॥][2]
/[3][ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ ਮੇਰੀ ਆਰਜਾ ਪਵਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅਪਿਆਉ ॥ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ੨ (ਅ)
ਗੁਫੈ ਨ ਦੇਖਾ ਸੁਪਨੈ ਸਉਣ ਨ ਥਾਉ ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ ਹਉ [ਗੁਮ ਪਤ੍ਰਾ]
ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ॥੧॥ ਸਾਚਾ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਜ ਥਾਇ ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ

---

[1]ਕੁਝ ਹੋਰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਖੀ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹਈ ਹੈ, 'ਵਾਹਗੁਰੂ' ਪਦ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ 'ਵਾਹੁ' ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪੁਰਾਤਨ ਪਾਠ 'ਵਾਹੁ, ਵਾਹੁ, ਵਾਹੁ...' ਹੀ ਹੋਵੇ । ਦੇਖੋ ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ MS Panj. B 40, ਪੰਨਾ ੧੨੪ (ੳ) ; ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਅਕਾਡਮੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੪੭੯, ਪੰਨਾ ੨੭੪ (ੳ) ; ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ (ਪਟਿਆਲਾ) ਦੇ ਨਿਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁਰਖਿਅਤ ੧੯੪੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਨੁਸਖ਼ਾ, ਪੰਨਾ ੨੧੭ (ਅ) ।

[2]ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਦਾ ਪਤ੍ਰਾ ੨ ਗੁਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ "ਤੂੰ ਕਲਜੁਗ" ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਿ" ਤਕ ਦਾ ਪਾਠ ਡਾ. ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਗਇਆ ਹੈ ।

[3]"ਕੋਟਿ ਕੋਟੀ" ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ "ਭਸਮ ਸੇਤੀ" ਦਾ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਲਇਆ ਗਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ ਗੁਮ ਸੀ ।

ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ ਜੇ ਭਾਵੈ ਕਰੈ ਤਮਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੁਸਾ ਕਟੀਆ
ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੀਸਣਿ ਪੀਸਾ ਪਾਇ ॥ ਅਗੇ ਸੇਤੀ ਜਾਲੀਆ ਭਸਮ ਸੇਤੀ
੩ (ੳ) /ਰਲਿ ਜਾਉ ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ॥੨॥
ਪੰਖੀ ਹੋਇ ਕੈ ਜੇ ਭਵਾ ਸੈ ਅਸਮਾਨੀ ਜਾਉ ॥ ਨਦਰੀ ਕਿਸੇ ਨ ਆਵਉ ਨਾ
ਕਿਛੁ ਪੀਆ ਨਾ ਖਾਉ ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ
ਨਾਉ ॥੩॥ ਨਾਨਕ ਕਾਗਦ ਲਖ ਮਣਾ ਪੜਿ ਪੜਿ ਕੀਚੈ ਭਾਉ ॥ ਮਸੂ
੩ (ਅ) ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਲੇਖ/ਣ ਪਉਣੁ ਚਲਾਉ ॥ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਨ ਪਵੈ
ਹਉ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਨਾਉ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ਜਾ ਏਹ ਸਬਦੁ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਤਾ ਫੇਰਿ
ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਆਈ ਨਾਨਕ ਤੁਧ ਨੋ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ ਖੁਸੀ ਹੈ ਤੁਧੁ
ਜਿ ਮੇਰੇ ਲਏ[1] ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਸੇ ਮੈ ਸਭਾ ਥਾਇ ਪਾਏ ॥ ਮੈ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਸਭਾ
੪ (ੳ) ਥਾਇ ਪਾਈ ॥ ਜਾ ਤੁਧੁ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਅਜੇਹਾ/ਕਰਿ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇਹਾ
ਜਾਤਾ[2] ਹਈ ॥ ਮੈ ਭੀ ਤੁਧੁ ਉਪਰ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹਾ ॥[2] ਜੋ ਮੇਰਾ ਨਾਉ
ਸੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਜਗਤ ਗੁਰੂ
ਕੀਤਾ[2] ॥ ਜਾਹਿ ਨਾਨਕ ਮੈ ਤੇਰਾ ਇਕੁ ਪੰਥੁ ਕੀਤਾ ॥ ਕਲਿਜੁਗ ਬਿਖੈ ਮੇਰਾ
੪ (ਅ) ਨਾਉ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਬਾਬੇ/ ਜੀ
ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਏ ਮਿਹਰਵਾਨ ਏਹ ਬਾਤ ਨਾਹੀ ਸਹਿ ਸੰਘਦਾ[3] ॥ ਮੇਰੇ ਤਾਈ
ਆਪਣਿਆ ਸੰਤਾ ਕੀ ਰੇਣੁ ਕਰੁ ॥ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਇ ਰਤੇ ਹੈਨਿ ॥ ਜੋ ਤੇਰਾ
ਨਾਉ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰ ਧਿਆਵਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਇ ਨਾਲਿ
ਮਗਨ ਹੈਨਿ ॥ ਤਿਨਾ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪੈਰੀ ਪਾਈਐ ॥ ਅਤੇ ਉਨਾ ਦੀ ਮੈਥਉ
੫ (ੳ) ਸੇਵਾ ਕਰਾਈਐ ॥ ਤਾ ਫਿ/ਰਿ ਆਗਿਆ ਆਈ ॥ ਜੇ ਮੈ ਤੇਰੀ ਸਭਾ
ਘਾਲ ਥਾਇ ਪਾਈ ॥ ਅਤੈ ਮੈ ਤੇਰਾ ਇਕੁ ਪੰਥੁ ਨਿਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ॥ ਉਨ
ਕਾ ਕਹਣਾ ਏਹੀ ਹੋਇਗਾ ॥ ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ ਕਹੈਗੇ ॥ ਬੈਸਨੋ ਕੇ ਪੰਥ ਕੀ
ਬੋਲੀ ਰਾਮ ਕਿਸਨ ॥ ਸੰਨਿਆਸੀਆ ਕੀ ਬੋਲੀ ਉਨਮੋ ਨਾਰਾਇਣ ॥
੫ (ਅ) ਜੋਗੀਆ ਕੀ ਬੋਲੀ ਆਦੇਸੁ ਆਦੇਸੁ ॥/ ਮਹਮਦੀਆ ਕੀ ਬੋਲੀ ਸਲਾਮ
ਅਲੇਕਮ ॥ ਏ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪੰਥ ਹੋਵਨਗੇ ਤਿਨਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੈਰੀ
ਪਉਣਾ ਕਹੈਗੇ ॥ ਅਗੇ ਤੇ ਸਿਖ ਕਹੈਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਉ ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ ॥
ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਥਿ ਆਵਹਿਗੇ ਸੋ ਸਭ ਮੁਕਤਿ ਕਰੀਗਾ ॥ ਉਨਾ ਕਉ

---

[1]ਇਥੇ ਪਾਠ 'ਲਈ' ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । [2]'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ : "ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੁ ਅਰ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ" । [3]ਸਕਦਾ ।

ਭਗਤ ਦ੍ਰਿੜਾਵਣੀ ॥ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਵਣਾ ॥ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚਿ ਬੈਰਾਗੀ
ਕਰਣੇ ॥ /ਉਦਾਸੀ ਕਰਣੇ ਨਾਹੀ ॥ ਮੇਰੇ ਮਾਰਗ ਕੀ ਏਹਾ ਹੀ ਨੀਸਾਣੀ ੬ (ੳ)
ਹੈ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਜਪਾਵਣਾ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ
ਦਇਆ ਧਰਮ [ਮਹਿ][1] ਰਹਣਾ ॥ ਸੰਜਮ ਰਖਣੇ ॥ ਘਾਲਿ ਕਮਾਇ ਖਾਣਾ ॥
ਮੇਰੇ ਅਰਥ ਕਿਛੁ ਬੀਜਣਾ ॥ ਨਿਰਲੋਭ ਰਹਣਾ ॥ ਸਤਵਾਦੀ ਹੋਵਣਾ ॥
ਝੂਠੁ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ ॥ ਝੂਠਿ ਕੀ ਭਗ/ਤਿ ਥਾਇ ਨਾਹੀ ਪਉਦੀ ॥ ਸਚ ਕੀ ੬ (ਅ)
ਭਗਤਿ ਥਾਇ ਪਉਦੀ ਹੈ ॥ ਬਿਖਿਆ ਨਾਹੀ ਸੰਚਾਵਣੀ ॥ ਆਇਆ
ਚਲਾਇਆ ॥ ਏਕ ਟੇਕ ਮੇਰੇ ਨਾਉ ਕੀ ਕਰਣੀ ॥ ਦੂਜੀ ਟੇਕ ਨਾਹੀ
ਕਰਣੀ ॥ ਤੁਧੁ ਉਪਰ ਮੇਰਾ ਕਰਮੁ ਹੈ ॥ ਤੂੰ ਸੋ ਹਉ ਹਉ ਸੋ ਤੂ ॥
ਜਾਹਿ ਆਪਣਿਆ ਸੇਵਕਾ ਨੋ ਆਪਣੀ ਭਗਤ ਦ੍ਰਿੜਾਇ ॥ ਮੇਰੇ ਨਾਵੇ
ਬਿਨੁ ਕਿਛੁ ਹੋਰੁ ਬੀਚਾਰੁ ਕ/ਰਣਾ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਉ ੭ (ੳ)
ਆਗਿਆ ਆਈ ਜਾਹਿ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰ ਕੈ
ਚਰਨ ਬੰਦਨਾ ਕਰ ਕੈ ਵਿਦਾ ਹੂਆ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਇਸ ਜੁਗ ਕੇ
ਮਨੁਖਾ ਕਉ ਤਾਰਣ ਕੀ ਨਿਮਿਤਿ ਈਹਾ ਆਇਆ ॥ ਆਇ ਕੈ ਈਹਾ
ਰਚਨਾ ਰਚੀ ॥ ਵਾਹਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਬਦੂ ਗੁਰੂ ਕਰਣਕਾਰਣ ਸਮਰਥ
ਗੁਰੂ ਜਿ/ਨ ਕੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਚੁ ਦਿੜਿਆ ॥ ੧ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥ ੭ (ਅ)

[ਅਵਤਾਰ ਬਾਲਪਨ] [2]ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਤ ਸਮਰਥ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਨਾਥ
ਸਬਲ ਦੇਵ ਮਨਸਾ ਪੂਰਨ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਸੀ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੈ ਨਾਇਕ
ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੀ ਆਗਿਆ
ਪਾਇ ਕਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸੰਸਾਰ ਮਹਿ ਆਇਆ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿ ਜਨਕੁ ਭਗਤੁ
ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਜਗਤ/ ਤਾਰਣ ਕਉ ਆਇਆ ॥ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ੮ (ੳ)
ਹੋਇ ਜਨਮਿਆ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਭਗਤ[2] ॥ ਸੰਮਤ ੧੫੨੬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ
ਜਨਮਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਭਗਤੁ ॥ ਵੈਸਾਖ ਮਾਹਿ ਦਿਨ ਤੀਜੇ ਪਹਰ ਰਾਤਿ
ਰਹਦੀ [ਕਉ][3] ਜਨਮਿਆ ॥ ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਬਾਜਾ ॥
ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜੀ ਦੇਵਤਿਆ ਨ/ਮਸਕਾਰੁ ਕੀਆ ॥ ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧੋ ਨਮਸਕਾਰੁ ੮ (ਅ)
ਕੀਆ ॥ ਨਵਾ ਨਾਥਾ ਨਮਸਕਾਰੁ ਕੀਆ ॥ ਬਵਜਹ ਬੀਰ ਚਉਸਠਿ ਜੋਗਨੀ
ਛਿਆ ਜਤੀਆ ਆਇ ਕਰ ਨਮਸਕਾਰੁ ਕੀਆ ॥ ਜੋ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਜਗਤੁ
ਨਿਸਤਾਰਣ ਕਉ ਆਇਆ ਹੈ॥ ਪਰ ਇਸ ਕਉ ਨਿਮਸਕਾਰੁ ਕੀਜੀਐ ॥ ਤਬ ਕਾਲੂ

[1]ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇ ਰਹਿਆ ਇਹ ਪਾਠ 'ਬੇਦੀ' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ।

[2]ਬੇਦੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਹਨ । [3]ਨਿ. ਕਾ.

੯ (ੳ) ਖਤ੍ਰੀ ਜਾਤਿ ਦਾ ਵੇਦੀ ਤਲਵੰ/ਡੀ ਰਾਇ ਭੋਏ ਭਟੀ ਕੀ ਵਿਚਿ ਵਸਦਾ ਆਹਾ ॥
ਏਥੈ ਜਨਮੁ ਪਾਇਆ ॥ ਵਡਾ ਹੋਆ ਤਾ ਲਗਾ ਬਾਲਕਾ ਨਾਲਿ ਖੇਲਣੇ ॥ ਪਰ
ਬਾਲਕਾ ਤੇ ਇਸ ਕੀ ਅਵਰੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ॥ ਗਿਆਨ ਸਭੋ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਕਰੇ ॥
ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬਰਸਾ ਪੰਜਾ ਕਾ ਹੂਆ ॥ ਤਬ ਲਗਾ ਬਾਤਾ ਅਗਮ ਕੀਆ
੯ (ਅ) ਕਰਣੇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਬਾਤ ਕਰੇ ਸੁ ਸਮਝ ਹੀ ਕਰੇ ॥ ਤਿਸ/ ਤੇ ਸਭ ਕਿਸੀ
ਕੀ ਨਿਸਾ ਹੋਇ॥ ਹਿੰਦੂ ਕਹਨਿ ਜੋ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਅਤੈ
ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਨਿ ਜੋ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਗਉਸੁ ਹੈ ॥

[**ਪਾਂਧੇ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟਿ**] ਤਬ ਨਾਨਕ ਬਰਸਾ ਸਤਾਂ ਕਾ ਹੂਆ ॥ ਤਬ ਕਾਲੂ
ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤੈਨੂ ਪਾਧੇ ਦੇ ਪਾਇਦੇ ਹਾ ॥ ਤਬ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਪਿਤਾ
੧੦ (ੳ) ਜੀ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ॥ ਤਬ ਨਾਨਕ ਕਉ ਪਾਧੇ ਪਾਸਿ ਲੈ ਗਇਆ ॥ ਤਬ/ਕਹਿਆ
ਪਾਧਾ ਮਹੂਰਤ ਦੇਖੁ ਨਾਨਕ ਨੋ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਪਾਇਦੇ ਹਾ ॥ ਤਬ ਪਾਧੇ
ਕਹਿਆ ਜੀ ਹੁਣਿ ਮਹੂਰਤ ਭਲਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਟਿਕਾ ਚਾਵਲ ਸੁਪਾਰੀ
ਦਖਣਾ ਘਰੋ ਆਣਾਇ ਲਈ ॥ ਪਾਧੇ ਦੇ ਪਾਇਆ ॥ ਪਾਧੇ ਪਟੀ ਲਿਖਿ
ਕਰਿ ਦਿਤੀ ॥ ਪਾਧੇ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤੂ ਪੜੁ ॥ ਤਾ ਇਕ ਦਿਨੁ
੧੦ (ਅ) ਪੜਿਆ ਅਗਲੇ ਦਿਨੁ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹਿਆ ॥/ ਤਬ ਪਾਧੇ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤੂੰ
ਪੜਦਾ ਕਿਉ ਨਾਹੀ ॥ ਤਬ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਪਾਧਾ ਤੂੰ ਕਿਛੁ ਆਪਿ
ਭੀ ਪੜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਪੜਾਇਦਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਪਾਧੇ ਕਹਿਆ
ਹਉ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪੜਿਆ ਹਾ ॥ ਬੇਦ ਸਾਸਤ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬੁ ਸਭ ਕਿਛੁ
ਪੜਿਆ ਹਾ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਪਾਧਾ ਏਨੀ ਪੜੀ ਗਲੀ ਫਾਹੇ
੧੧ (ੳ) ਪਉਦੇ ਹੈ/ਨਿ ॥ ਇਹੁ ਜੁ ਪੜਨਾ ਹੈ ਸੁ ਸਭ ਬਾਦ ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਸਬਦ
ਉਠਾਇਆ ॥ ਰਾਗੁ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ॥[1] ਜਾਲਿ ਮੋਹਿ ਘਸਿ ਮਸਿ ਕਰਿ
ਮਤਿ ਕਾਗਦੁ ਕਰਿ ਸਾਰੁ ॥ ਭਉ ਕਲਮੁ ਕਰਿ ਚਿਤੁ ਲੇਖਾਰੀ ਗੁਰ ਪੁਛਿ
ਲਿਖਿ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਲਿਖੁ ਸਿਫਤਿ[2] ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੁ ਲਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ[2]
੧੧ (ਅ) ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥ ੧ ॥ ਪੜਿਆ[3] ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੁ/॥ ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ
ਹੋਇ[4] ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਪਰਮਾਰਥੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਕਹਿਆ ॥ ਹੋ ਪੰਡਿਤ ਜਿਤਨਾ ਪੜਨਾ ਸੁਨਣਾ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਬਾਦਿ ਹੈ ॥
ਤਬ ਪਾਧੇ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਹੋਰੁ ਪੜਣਾ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਬਤਾਇ ॥ ਜਿਤੁ

---

[1]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੧੬, ਉਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : [2]ਨਾਮੁ, [3]ਬਾਬਾ, [4]ਤਿਥੈ ਹੋਇ।

ਪੜਿਆ ਛੁਟੀਦਾ ਹੈ ।। ਤਬ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਸੁਣ ਹੋ ਸੁਆਮੀ ਏਹੁ/ ਜੁ ੧੨ (ੳ)
ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪੜਣਾ ਹੈ ਸੋ ਐਸਾ ਹੈ ਮਸੁ ਦੀਵੇ ਕੀ ਕਾਗਦਿ ਸਣ ਕਾ ਕਲਮ
ਕਾਨੇ ਦੀ ਮਨੁ ਲਿਖਣੁਹਾਰੁ ।। ਲਿਖਿਆ ਸੋ ਕਿਆ ਲਿਖਿਆ ।। ਮਾਇਆ ਕਾ
ਜੰਜਾਲੁ ਲਿਖਿਆ ਜਿਤੁ ਲਿਖਿਆ ਸਭ ਵਿਕਾਰ ਹੋਇ ।। ਅਵਰੁ ਜਿ ਲਿਖਣੁ
ਸਚੁ ਕਾ ਹੈ ਸੋ ਐਸਾ ਹੈ ਜੋ ਮਾਇਆ ਕਾ ਮੋਹਿ ਜਾਲਿ ਕੇ ਮਸੁ ਕਰੀਐ
ਤਪਸਿਆ/ ਕਾ ਕਾਗਦੁ ਕਰੀਐ ।। ਇਸ ਅੰਦਰਿ ਕਿਛੁ ਭਉ ਹੋਇ ਤਿਸ ਕੀ ੧੨ (ਅ)
ਕਲਮ ਕਰੀਐ ।। ਚਿਤੁ ਲਿਖਣਹਾਰੁ ਕਰੀਐ ।। ਲਿਖੀਐ ਸੋ ਕਿਆ ਲਿਖੀਐ ।।
ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਉ ਲਿਖੀਐ ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੀਐ ਬਅੰਤ ਸੋਭਾ ਲਿਖੀਐ ਜਿਤੁ
ਲਿਖਿਆ ਸਭ ਵਿਕਾਰ ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ ।। ਏ ਪੰਡਿਤੁ ਜੇ ਤੂੰ ਏਹੁ ਲੇ/ਖਾ ੧੩ (ੳ)
ਪੜਿਆ ਹੈ ਤਾ ਅਸਾਨੂੰ ਪੜਾਇ ਨਾਹੀ ਤਾ ਨਾ ਪੜੁ ਨਾ ਸੁਣਾਇ ।। ਹੋ
ਸੁਆਮੀ ਜਹਾ ਏਹੁ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਜਾਵੈਗਾ ਤਹਾ ਤੇਰੇ ਹਥੁ ਏਹੁ ਪੜਣਾ ਨੀਸਾਣੁ
ਹੋਵੈਗਾ ।। ਤਬ ਪੰਡਿਤ ਕਹਿਆ ਏ ਨਾਨਕ ਤੈ ਏਹ ਬਾਤ ਕਿਸ ਤੇ ਪਾਈ ਹੈ ।।
ਤਬ ਪੰਡਿਤ ਕਹਿਆ ਏ ਨਾਨਕ ਇਕ ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਉ ਲੇਤੇ ਹੈ
ਤਿਨ ਕਉ ਰੋਟੀ/ਆ ਭੀ ਨਾਹੀ ਜੁੜਿ ਆਵਤੀਆ ।। ਅਰੁ ਇਕ ਪਰਮੇਸਰ ੧੩ (ਅ)
ਕਉ ਨਾਹੀ ਜਾਣਤੇ ਅਰੁ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈ ।। ਕਹੁ ਉਨਾ ਕਿਆ
ਕਰਮ ਕੀਏ ਹੈ ।। ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ[1] ਕਹੀ ।। [2]ਤਿਨ ਕਉ
ਆਗੈ ਮਿਲਨਿ[2] ਵਡਿਆਈਆ ਸਦ ਖੁਸੀਆ ਸਦ ਚਾਉ ।। ਤਿਨ
ਮੁਖ ਟਿਕੇ ਨਿਕਲਹਿ ਜਿਨ ਮੁਖ[3] ਸਾਚਾ ਨਾਉ ।। ਕ/ਰਮੁ ਹੋਵੈ[4] ੧੪ (ੳ)
ਤਾ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਗਲੀ ਵਾਉ ਦੁਆਉ ।। ੨ ।। ਤਿਸ ਦਾ ਪਰਮਾਰਥ
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ।। ਸੁਣ ਹੋ ਸੁਆਮੀ ।। ਜਹਾ ਤੇਰਾ ਏਹ ਜੀਉ
ਜਾਵੈਗਾ ਤਹਾ ਏਹੁ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਉ ਸਿਮਰਨੁ ਤਿਸਕਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੈਗਾ
ਸਦਾ ਸਦਾ ਖੁਸੀਆ ਹੋਵਨਿਗੀਆ ।। ਤਿਨ ਕੇ ਅਨੰਦ ਅਰੁ ਮੰਗਲ ਨਿਧਾ/ਨ ੧੪ (ਅ)
ਹੋਵਨਿਗੇ ਜਿਨ ਇਕ ਮਨਿ ਕਰਿ ਕੈ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ।। ਤਿਨਾ ਸਭ ਨਿਧਾਨ
ਹੈਨਿ ।। ਪਰੁ ਉਪਾਇ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਹੀ ਲੀਆ ਜਾਤਾ ।। ਤਬ
ਪੰਡਿਤ ਸੁਣਿ ਕੈ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ।। ਤਬ ਪੰਡਿਤ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਇਕ
ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਉ ਲੇਤੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕਉ ਕੋਈ ਜਾਣਤਾ ਨਾਹੀ ਤਿਨ [ਕਉ][5]
ਰੋਟੀਆ ਭੀ ਨਾਹੀ / ਜੁੜਿ ਆਵਤੀਆ ।। ਅਰੁ ਇਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆ ੧੫ (ੳ)

---

[1]ਇਸ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ : [2]'ਜਿਥੈ ਮਿਲਹਿ', [3]ਮਨ, [4]ਮਿਲੈ। [5]ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚੋਂ ਰਹਿਆ ਇਹ ਪਾਠ ਅਸਾਂ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ।

ਕਰਤੇ ਹੈਨਿ ਅਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਭੀ ਨਾਹੀ ਜਾਣਤੇ ॥ ਕਹੁ ਦੇਖਾ ਉਨਾ ਕਉਣ
ਪੁੰਨ ਕੀਏ ਹੈ ॥ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੀ ਨਾਹੀ
ਡਰਤੇ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਤੀਜੀ ਪਉੜੀ[1] ਕਹੀ ॥ ਇਕ ਆਵਹਿ ਇਕ ਜਾਹਿ ਉਠਿ
੧੫ (ਅ) ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਉ[2] ਸਲਾ/ਰਿ ॥ ਇਕ ਉਪਾਏ ਮੰਗਤੇ ਇਕਨਾ ਵਡੇ ਦਰਬਾਰ ॥
ਅਗੈ ਗਇਆ ਜਾਣੀਅਨਿ[3] ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਵੇਕਾਰ ॥੩॥ ਤਿਸਕਾ ਪਰਮਾਰਥ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ॥ ਸੁਣਿ ਹੋ ਸ੍ਵਾਮੀ ਇਕ ਸਾਹ ਕਹਾਇਦੇ ਹੈਨਿ ਇਕ ਪਾਤਿਸਾਹ
ਕਹਾਇਦੇ ਹੈਨਿ। ਉਨ ਕੇ ਅਗੈ ਇਕ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਸੁਣਿ ਹੋ ਸੁਆਮੀ॥
੧੬ (ੳ) ਜਾ ਉਹੁ ਅਗੈ ਜਾਨਿਗੇ/ ਜੋ ਈਹਾ ਖੁਸੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈਨਿ ਅਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਹੀ
ਸਿਮਰਤੇ ਤਿਨ ਕਉ ਆਗੈ ਐਸੀ ਸਜਾਇ ਮਿਲੈਗੀ ਜਿਉ ਕਪੜੇ ਕਉ ਧੋਬੀ ਧੋਤਾ
ਹੈ ॥ ਜਿਉ ਤਿਲਾ ਕਉ ਤੇਲੀ ਦੇਤਾ ਹੈ ॥ ਜਿਉ ਚਕੀ ਦਾਣਿਆ [ਕਉ][4] ਦੇਤੀ
ਹੈ ॥ ਤਿਨ ਕਉ ਐਸੀ ਸਜਾਇ ਮਿਲੇਗੀ ॥ ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਸਿਮਰਤੇ ਨਾਹੀ ॥ ਜੋ
੧੬ (ਅ) ਪਰਮੇਸਰ ਸਿਮਰਤੇ ਹੈ/ ਅਰੁ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਿ ਮੰਗਿ ਖਾਤੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕਉ ਦਰਗਾਹ
ਵਡਆਈਆ ਮਿਲਹਿਗੀਆ ॥ ਤਬ ਪੰਡਿਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹਿਆ।ਫੇਰ ਪੰਡਿਤ
ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਐਸੀਆ ਬਾਤਾ ਕਿਉ ਕਹਤਾ ਹੈ ਅਜੈ ਤੂੰ ਬਾਲਕੁ ਹੈ ॥ ਕਿਛੁ
ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੁਟੰਬ ਕਾ ਸੁਖ ਦੇਖਿਆ ਨਾਹੀ ॥ ਅਜੇ ਤੇਰੀ ਕਿਥੇ ਓੜੀ
੧੭ (ੳ) ਹੈ ॥ ਤਬ ਨਾਨਕ/ ਚਉਥੀ ਪਉੜੀ ਕਹੀ ॥ ਭੈ [5]ਤਿਸ ਕੈ[5] ਡਰੁ ਅਗੁਲਾ
[6]ਮੇਰੀ ਖਪਿ[6] ਖਪਿ ਛਿਜੈ ਦੇਹ ॥ ਨਾਉ[7] ਜਿਨਾ ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਹੋਦੇ ਡਿਠੇ ਖੇਹ ॥
ਨਾਨਕ ਉਠੀ ਚਲਣਾ[8] ਸਭ ਕੂੜਾ[9] ਤੁਟੇ ਨੇਹ ॥ ੪ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਪਰਮਾਰਥ
ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ॥ ਹੋ ਪੰਡਿਤ ॥ ਉਸ ਸਾਹਬ ਕਾ ਐਸਾ ਡਰੁ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰੀ
੧੭ (ਅ) ਦੇਹੀ ਭੈਮਾਨ ਹੋਇ ਰਹੀ ਹੈ ॥ ਜੋ ਈਹਾ/ ਖਾਨ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹਾਇਦੇ ਹੈਨਿ
ਸੇ ਸਭ ਮਰ ਖਾਕਿ ਹੋਇ ਜਾਨਗੇ ॥ ਜਿਨ ਕਾ ਅਮਰੁ ਮੰਨੀਤਾ ਹੈ ਅਰੁ ਜਿਨ
ਕੇ ਡਰੁ ਪ੍ਰਥਮੀ ਭੈਮਾਨ ਹੋਇ ਜਾਤੀ ਹੈ ਸੇ ਭੀ ਉਠਿ ਜਾਹਿਗੇ ॥ ਸੁਣ
ਹੋ ਪੰਡਿਤ ਮੈ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ ਕਿਸ ਸਿਉ ਕਰੀ ॥ ਅਸੀ ਭੀ ਉਠਿ ਜਾਹਿਗੇ ॥ ਖਾਕੁ
੧੮ (ੳ) ਦਰ ਖਾਕੁ ਹੋਇ ਜਾਹਿਗੇ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਜੈ ਉਹ ਛੁ/ਡਾਇ ਲਏ
ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਿਉ ਕੂੜਾਵਾ ਨੇਹੁ ਕਿਆ ਕਰੀਐ ॥ ਤਬ ਪੰਡਿਤ ਬਿਸਮਾਦ ਹੋਇ
ਰਹਿਆ ॥ ਪੰਡਿਤ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਆਤਮੇ ਆਵਦੀ ਹੈ ਸੋ ਕਰਿ ॥

[1]ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਪਾਠਾਂਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : [2]ਨਾਵ, [3]ਜਾਣੀਐ। [4]ਭਾਵ 'ਨੂੰ'। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚੋਂ ਰਹ ਗਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਾਂ ਸਿ.ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ। [5]ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਠਾਂਤਰ : ਤੇਰੈ, [6]ਖਪਿ, [7]ਨਾਵ, [8]ਚਲਿਆ, [9]ਕੂੜੇ।

੧ ॥ ੨ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥ ੨ ॥

[**ਕੁੜਮਾਈ ਤੇ ਖੇਤ ਹਰਿਆ**] ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਘਰਿ ਬਹਿ
ਰਹਿਆ ॥ ਕਿਰਤੁ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਨਾਹੀ ॥ ਜੇ ਬਹੈ ਤਾ ਬੈਠਾ/ ਰਹੈ ਜੇ ੧੮ (ਅ)
ਸੋਵੈ ਤਾ ਸੁਤੋ ਰਹੈ ॥ ਆਤਮੇ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹੈ ਫਕੀਰਾ ਨਾਲਿ ਮਜਲਸ ਕਰੇ ॥
ਤਬ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥ ਜਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬਰਸਾ ਨਵਾ
ਦਾ ਹੋਆ ਤਾ ਫੇਰਿ ਤੋਰਕੀ ਪੜਣਿ ਪਾਇਆ ॥ ਕਿਛੁ ਤੋਰਕੀ ਭੀ ਪੜਿਆ ॥
ਤਬ ਘਰਿ ਬਹਿ ਰਹਿਆ ॥ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗਲਿ/ ਕਿਸੈ ਨੋ ਦੇਵੈ ਨਾਹੀ ॥ ੧੯ (ੳ)
ਤਬ ਕਾਲੂ ਕਉ ਲੋਕ ਕਹਣ ਲਗੇ ॥ ਤੂੰ ਨਾਨਕ ਤਾਈ ਵੀਵਾਹਿ ॥ ਤਬ
ਕਾਲੂ ਚਿਤਵਣੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਨਾਨਕ ਤਾਈ ਕੁੜਮਾਈ ਹੋਵੈ ॥ ਤਬ ਮੂਲਾ ਖਤ੍ਰੀ
ਜਾਤਿ ਕਾ ਚੋਣ੍ਹਾ ਤਿਸ ਕੇ ਘਰਿ ਕੁੜਮਾਈ ਕੀਤੀ ॥ ਤਬ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ
ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਮੰਝੀ ਚਰਾਇ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਭ/ਲਾ ਹੋਵੈ ਪਿਤਾ ੧੯ (ਅ)
ਜੀ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੰਝੀ ਚਰਾਵਣ ਗਇਆ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਜਾ ਦੇਖੈ ਤਾ
ਰਉੜਿ ਚਿਟੀ ਸੁਪੇਦੁ ਹੈ ॥ ਉਥੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੰਝੀ ਬਹਾਲੀਆ ॥ ਆਪਿ ਪੈ ਸੁਤਾ
ਬਾਬਾ ਸੁਤੋ ਹੀ ਰਹਿਆ ॥ ਮੰਝੀ ਜਾਇ ਇਕ ਖੇਤ ਪਈਆ ॥ ਖੇਤ ਨੋ ਚਰਿ ਕੈ
ਬਹਿ ਰਹੀਆ ॥ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਉਤੈ ਥਾਇ/ ਮੰਝੀ ਬੈਠੀਆ ਰਹੀਆ ॥ ੨੦ (ੳ)
ਜਾ ਭਲਕ ਹੋਆ ਤਾ ਖੇਤ ਕਾ ਖਸਮ ਆਇਆ ॥ ਤਾ ਖਸਮ ਆਇ ਕੈ
ਦੇਖੈ ਤਾ ਖੇਤੁ ਵਿਚਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਰਹਿਆ ॥ ਚਾਰ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਵਿਚਿ
ਮੰਝੀ ਸਭ ਖੇਤੁ ਚਰਿ ਬੈਠੀਆ ਹੈਨਿ ॥ ਅਤੈ ਮੰਝੀ ਦੇ ਪੈਰਾ ਨਾਲਿ ਖੇਤੁ
ਸਾਰਾ ਗਰਦਾ ਗਰਦਾ ਹੋਇ ਗਇਆ ਹੈ ॥ ਜਿਮੀ ਹੋਇ ਰਹੀ ਹੈ ॥ ਮੋਠਾ
ਦਾ ਖੇਤੁ ਸਾ ॥ ਉਸ ਵਿਚਿ/ ਪਠਾ ਭੀ ਨਾਹੀ ਰਹਿਆ ॥ ਤਾ ਖਸਮ ਪਗ ੨੦ (ਅ)
ਭੋਇ ਨਾਲਿ ਦੇ ਮਾਰੀ ॥ ਅਤੈ ਉਥਹੁ ਵਸਦੀ ਸਿਧਾ ਭੰਨਾ ਰੋਦਾ ॥ ਮੁਠਾ
ਵੇ ਮੈ ਮੁਠਾ ਭਾਈ ਵੇ ਮੈ ਉਜੜਿ ਗਇਆ ॥ ਉਹ ਪਹਰਿਆ ਬੁਬੂ ਕਰਦਾ
ਪੁਕਾਰੇ ॥ ਤਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾ ਆਖਿਆ ਤੂੰ ਕਿਉ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ
ਉਨ ਆਖਿਆ ਮੇਰੇ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਕਾਲੂ ਕਿਰਾੜ ਦੇ ਪੁਤੁ ਮਹੀ ਘਤਿ
ਉਜਾੜਿਆ/ ॥ ਅਤੈ ਸਾਰਾ ਖੇਤ ਚਰਿ ਗਈਆ ॥ ਦੇਖਹੁ ਤੁਸੀ ਵਸਦੀ ਦੇ ੨੧ (ੳ)
ਲੋਕਹੁ ਏਵਡੇ ਕੰਮਿ ਭੀ ਕਿਤੈ ਥਾਇ ਹੈਨਿ ॥ ਤੁਸੀ ਨਿਆਉ ਕਰਹੁ ॥ ਤੁਸੀ
ਪੰਚ ਹਹੁ ॥ ਚਲਿ ਕਰਿ ਵੇਖਹੁ ਮੇਰੇ ਸਿਰਿ ਕਿ ਹਾਲੁ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥ ਤਾ
ਪੰਚੀ ਆਖਿਆ ਕੀ ਵੇ ਕਾਲੂਆ ਤੁਸਾ ਅਜੇਹਾ ਕੰਮ ਕਿਉ ਕੀਤਾ ॥ ਹੁਣੁ
ਏਸ ਗਲ ਦਾ ਨਿਆਉ ਏਹੋ ਹੈ ਜੋ/ ਖੇਤੁ ਦਾ ਹਾਸਲੁ[1] ਲਗੈ ਸੋ ਤੁਸੀ ਦੇਹੁ ॥ ੨੧ (ਅ)

[1]ਮਾਲੀਆ, ਲਗਾਨ ।

ਅਤੇ ਏਸ ਜਟ ਨੋ ਕੇਤੜਿਆ ਮਣ ਮੋਠਿ ਖਾਣ ਨੋ ਦੇਹੁ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨੋ
ਮਾਉ ਪਿਉ ਕਲਪਣ ਲਗੇ/ਕੀ ਵੇ ਤੁਧੁ ਪਰਾਇਆ ਖੇਤੁ ਚਰਾਇਆ ॥ ਤਬ
ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਪੰਚਹੁ ਮਹੀ ਸਹੀ ਪਈਆ ਹੈਨਿ ਪਰੁ ਖੇਤੁ ਨਾਹੀ ਚਰਿਆ ॥
੨੨ (ੳ) ਏਹੁ ਆਖਦਾ ਹੈ ਸੋ ਏਵੈ ਆਖਦਾ ਹੈ ॥ ਤੁਸੀ ਪੰਚ ਹਹੁ ਚਲ ਕਰਿ/ ਵੇਖਹੁ ॥
ਤਬ ਪੰਚ ਸਭ ਚਲੇ ਵੇਖਣ ਨੋ ॥ ਪੰਚ ਆਇ ਕਰਿ ਵੇਖਨਿ ਤਾ ਖੇਤੁ
ਚਾਰੇ ਬੰਨੇ ਝੂਕ ਰਹਿਆ ਹੈ ॥ ਇਕੁ ਪਠਾ ਭੀ ਨਾਹੀ ਚਰਿਆ ॥ ਖੇਤ ਨੋ
ਵੇਖ ਕਰਿ ਪੰਚ ਸਿਰੇ ਸਿਰਿ ਕਢਿ ਪਏ ਉਸ ਨੋ ॥ ਕੀ ਵੇ ਤੁਧੁ ਝੂਠੁ
ਕਹਿਆ ॥ ਸਈਯਾਦ ਕਮਲਿਆ ॥ ਤੂੰ ਜੋ ਕੂੜੀ ਹੀ ਆਖਦਾ ਸੇ ਜਿ
੨੨ (ਅ) ਖੇਤ ਉਜੜਿਆ ॥ ਖੇਤ ਤਾ ਅਜੇਹਾ ਪਿੰਡ ਵਿ/ਚ ਕਿਸੈ ਦਾ ਨਾਹੀ ਜੰਮਿਆ
ਜੇਹਾ ਤੇਰਾ ਖੇਤੁ ਜੰਮਿਆ ਹਈ ॥ ਪੰਚੀ ਹਾਛਿ ਹਾਛਿ ਕਰਿ ਲਇਆ ॥ ਤਾ
ਉਹੁ ਜਟੂ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇਆ ॥ ਉਸ ਨੋ ਆਵੈ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਤਬ ਉਨ
ਕਹਿਆ ਵੇ ਪੰਚਹੁ ਹਉ ਹੁਣਿ ਉਜੜਿਆ ਦੇਖਿ ਗਇਆ ਸੀ ਅਤੈ ਹੋਰਨੀ
ਭੀ ਲੋਕੀ ਡਿਠਾ ਹੈ ॥ ਹਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਜਾਣਦਾ ਜਿ ਕਿਹੁ ਹੋਇਆ ॥ ਤਾ
੨੩ (ੳ) ਜਿ/ਨ ਹੋਰਨੀ ਭੀ ਖੇਤੁ ਡਿਠਾ ਸੀ ਤਿਨੀ ਭੀ ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ॥
ਸਾਹਬ ਦਾ ਲੋਕੁ ਹੈ ॥ ੧ ॥ ੩ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥ ੩ ॥

[ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਂ ਨ ਫਿਰੀ] ਬਾਬੇ ਮਹੀ ਛੋਡੀਆ ਲਗਾ ਖੇਤੁ ਰਖਣੁ ॥
ਰਾਤੀ ਖੇਤ ਦੇ ਚਾਰੇ ਬੰਨੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜਾਗੈ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਖੇਤ ਦੇ
੨੩ (ਅ) ਪਾਸਿ ਰੁਖ ਸਾ ॥ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਰੁਖ ਦੇ ਹੇਠਿ ਪਛਾਵੈ ਪੈ ਸੁਤਾ/ ॥ ਭਲਕ
ਹੋਏ ਰਾਇ ਬਲਾਰ ਦੇਉ ਭਟੀ ਤਲਵੰਡੀ ਦਾ ਜਿਸਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਸੀ ਉਹੁ
ਸਿਕਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ॥ ਉਨ ਸੁਤਾ ਡਿਠਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੋ ॥ ਉਨ ਨਫਰਾ[1]
ਨੋ ਆਖਿਆ ਜੇ ਏਹੁ ਕਉਣੁ ਹੈ ਸੁਤਾ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਨਫਰੀ ਆਖਿਆ ਜੀਉ
ਏਹੁ ਕਾਲੂ ਵੇਦੀ ਦਾ ਪੁਤੁ ਹੈ ॥ ਉਨ ਆਖਿਆ ਸੁਤਾ ਰਹਣ ਦੇਹੁ ॥ ਉਹੁ
੨੪ (ੳ) ਆਗੈ ਗਇਆ ॥ ਜਾ/ ਉਹੁ ਪਿਛਲੈ ਪਹਰ ਆਇਆ ਤਾ ਉਤੇ ਰਾਹ
ਆਇਆ ॥ ਜਾ ਦੇਖੈ ਤਾ ਕਿਆ ਦੇਖੈ ਫੇਰਿ ਸੁਤੋ ਹੀ ਪਇਆ ਹੈ ॥ ਤਾ
ਉਨ ਆਖਿਆ ਨਫਰਾ ਨੋ ਦੇਖਹੁ ਜੀਵਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਆ ਹੈ । ਤਾ ਉਨੀ
ਨਫਰੀ ਆਖਿਆ ਜੀ ਸਾਹੁ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੇਉ
ਆਖਿਆ ਤੁਸੀ ਆਵਹੁ ਦੂਰਿ ਹੋਵਹੁ ॥ ਜਾ ਰਾਇ ਦੇਖੈ ਤਾ ਜਿਤੁ ਪਾਸਿ
ਭਲਕ ਦਾ ਸੁਤਾ ਹੈ ਤਿਤੈ ਪਾਸਿ ਸੁਤਾ ਪਇਆ ਹੈ ॥ ਜਾ ਰਾਇ ਦੇਖੈ
੨੪ (ਅ) ਤਾ/ ਕਿਆ ਦੇਖੈ ਹੋਰਨਾ ਰੁਖਾ ਦੇ ਪਛਾਵੈ[2] ਢਲਿ ਦੂਰਿ ਗਏ ਹੈਨਿ ਅਤੈ ਜਿਸ

[1]ਨੌਕਰ । [2]ਪੜਛਾਵਾਂ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) ।

ਰੁਖ ਹੇਠਿ ਬਾਬਾ ਸੁਤਾ ਹੈ ਤਿਸ ਰੁਖ ਦਾ ਪਛਾਵਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਿਰ ਛਾਉ ਕਰ
ਰਹਿਆ ਹੈ ॥ ਉਸ ਰੁਖ ਦੀ ਛਾਉ ਚਲਦੀ ਨਾਹੀ॥ ਛਾਉ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਿਰ
ਉਪਰਿ ਹੋਇ/ ਰਹੀ ਹੈ ॥ ਤਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੇਉ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥ ੨੫ (ੳ)
ਤਾ ਬੋਲਿਆ ਵਾਹੁ ਖੁਦਾਇ ਵਾਹੁ ਖੁਦਾਇ ਕਰਦੋ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥ ਪਹਿਲੋ
ਘਰਿ ਕਾਲੂ ਦੇ ਆਇਆ ॥ ਆਖਿਓਸੁ ਕਾਲੂਆ ਘਰਿ ਹੈ ॥ ਕਾਲੂ
ਆਖਿਆ ਆਹੋ[1] ਜੀ ਘਰਿ ਹਾਂ ॥ ਤਾ ਆਖਿਓਸੁ ਆਉ ਗਲਿ ਸੁਣਿ ਤੇਰੇ ਪੁਤ
ਦੇ ਸਿਰਿ ਖੇਤ ਉਜੜਾ[2]/ਸਹੀ ਹੋਆ ॥ ਅਤੈ ਪੰਚੀ ਉਗਾਹੀ ਦਿਤੀ ॥ ਅਤੈ ੨੫ (ਅ)
ਅਸਾ ਭੀ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥ ਕਾਲੂ ਆਖਿਆ ਰਾਇ ਜੀ ਤੁਧੁ ਜੋ ਸਹੀ ਕੀਤਾ
ਸੋ ਸਹੀ ਹੋਇਆ ॥ ਰਾਇ ਆਖਿਆ ਨਹ ਸੇ ਜਾਣਦੇ ਪਰੁ ਹੁਣ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ॥
ਜੋ ਖੁਦਾਇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਖੇਤ ਸਹੀ ਉਜੜਿਆ ਹੈ ॥ ਤਦ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ
ਮਰਿ ਗਇਆ ਜੇ ਪਹਰਿਆ[3] ਸਚੜ ਹੋਈ ॥ ਏ/ਹੁ ਜੁ ਆਇਆ ਹੈ ਸੋ ਕਿਹੁ ੨੬ (ੳ)
ਸੇਕੁ ਲਾਵਣ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਜਬ ਕਾਲੂ ਡਰਿਆ ॥ ਤਾ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਦੇਵ
ਆਖਿਆ ਵੇ ਭੋਲਿਆ ਕਿਰਾੜਾ ਏਹੁ ਜੁ ਤੇਰਾ ਪੁਤੁ ਹੈ ਸੋ ਆਦਮੀ ਨਾਹੀ ॥
ਕਦੇ ਤੂ ਕਾਲੂ ਉਸ ਨੋ ਪੁਤੁ ਕਰਿ ਜਾਣਹਿ ॥ ਏਹੁ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਗਉਸੁ[4]
ਹੈ ਤੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਵੇਖੀ ਉਸ ਨੋ ਪੁਤੁ/ ਕਰਿ ਜਾਣਹਿ ਕੈ ਉਸ ਨੋ ੨੬ (ਅ)
ਕਿਤੈ ਕੰਮੁ ਦੀ ਫਰਮਾਇਸ[5] ਕਰਹਿ ॥ ਵੇਖੀ ਚੇਤਾ ਕਰੀ ਉਹ ਤੇਰਾ ਪੁਤੁ
ਨਾਹੀ ॥ ਉਹੁ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਵਲੀ ਹੈ ॥ ਫੇਰਿ ਜਿਸਦਾ ਖੇਤ ਉਜੜਿਆ
ਸੀ ਰਾਇ ਉਹੁ ਸਦਾਇਆ ॥ ਜੇ ਤੂੰ ਆਖੁ ਤੇਰਾ ਖੇਤੁ ਕਿਉਕਰਿ
ਉਜੜਿਆ ਸੀ ॥ ਤਾ ਉਨ ਆਖਿਆ ਰਾਇ ਜੀ ਹਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਜਾਣ/ਦਾ ੨੭ (ੳ)
ਹਾ ॥ ਖੇਤ ਸਹੀ ਉਜੜਿਆ ਸੀ ॥ ਅਤੇ ਕਿਹੁ ਹੋਇਆ ਸੋ ਹਉ ਨਾਹੀ
ਜਾਣਦਾ ॥ ਜੋ ਕਿਆ ਹੋਇਆ ॥ ਅਤੈ ਹੋਰਨੀ ਲੋਕੀ ਭੀ ਡਿਠਾ ਸੀ ॥
ਪਰੁ ਰਾਇ ਜੀ ਕਿਹੁ ਨਾਹੀ ਜਾਪੀ ਕਿ ਕਿਆ ਹੋਇਆ ॥ ਤਾ ਰਾਇ
ਬੁਲਾਰ ਦੇਵ ਤਹਤੀਕ[6] ਜਾਤਾ ਜੋ ਨਾਨਕ ਖਾਲੀ ਨਾਹੀ ॥ ਏਹੁ ਕੋਈ
ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਲੋਕ ਹੈ ॥ ਤਿਸ/ ਦਿਨੋ ਲਾਇ ਕਰਿ ਬੁਲਾਰ ਦੇਵ ਅਧੀਨ ੨੭ (ਅ)
ਹੋਇਆ ॥ ਜੋ ਕੰਮੁ ਕਰੇ ਸੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਹਥਿ ਜੋੜ ਕਰਿ ਕਰੇ ॥
ਖੁਸੀ ਲੈ ਕਰਿ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰਣਾ ਹੋਇ ਸੁ ਕਰੇ ॥ ਹੁਣ ਤੀਕ ਉਸਦੇ ਪੁਤ੍ਰ
ਪੋਤ੍ਰ ਸੁਖਾਲੇ ਹੈਨਿ ॥ ਘਰਿ ਮਹਲ ਭਲੀ ਰੀਤ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ॥ ੧ ॥ ੪ ॥

---

[1]'ਹਾਂ' (ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ.) । [2]'ਉਜੜਿਆ' (ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ.) । [3]ਚੀਖ ਪੁਕਾਰ ।
[4]ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦਰਜਾ, ਤਖਿਅਕ । [5]ਮੰਗ । [6]'ਤਹਕੀਕ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਅਤੇ ਨਿ. ਕਾ.), ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ।

॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥/

[ਵਿਆਹ ਖੇਤੀ ਵਣਜ ਸਉਦਾਗਰੀ ਤੇ ਚਾਕਰੀ] ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕੰਮ
੨੮ (ੳ) ਸੰਸਾਰ/ ਦਾ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਨਾਹੀ ॥ ਅਤੈ ਪੀਉ ਮਾਉ ਕਿਛੁ ਕਹਿ ਨ ਸੰਘਨਿ ॥
ਫੁਰਮਾਇਸ ਟਹਲ ਕਿਛੁ ਕਹਨਿ ਨਾਹੀ ॥ ਅਤੈ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੋ ਬੈਠਾ ਹੈ
ਤਾ ਬੈਠਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੇ ਸੁਤੋ ਹੋਇ ਤਾ ਸੁਤੋ ਰਹੇ ॥ ਅਤੇ ਫਕੀਰਾ ਨਾਲਿ
ਬਾਬੇ ਦਾ ਬਹੁਤੁ ਪਿਆਰੁ ॥ ਜਿਥੈ ਫਕੀਰ ਹੋਵੈ ਬੈਠਾ ਤਿਥੈ ਪਾਸਿ ਜਾਇ
੨੮ (ਅ) ਬਹੈ ॥ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ਡਰ/ਦਾ ਰਹੈ ॥ ਕਿਹੁ ਆਖਿ ਨ ਸਕੈ ਜੋ ਤੂ ਫਕੀਰਾ
ਨਾਲਿ ਮਿਲਿ ਨਾਹੀ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਦਾਦੇ ਅਤੇ ਦਾਦੀ ਆਖਿਆ ਏਹੁ
ਨੀਗਰ ਵੀਆਹੀਐ ਤਾ ਏਸ ਦਾ ਆਤਮਾ ਟਿਕੈ ਨਾਹੀ ਤਾ ਏਹੁ ਉਦਾਸੀ ਹੋਇ
ਜਾਏਗਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵੀਆਹਿਆ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸੂਤ
੨੯ (ੳ) ਸਾ ਸਭੋ ਹੀ ਹੋਇਆ ॥ ਪਰੁ ਉਦਾਸੀ ਰਹੈ ਨਾਹੀ ॥ /ਕਿਸੈ ਨਾਲਿ ਗਲਿ
ਕਰੇ ਠਾਹੀ ॥ ਅਤੈ ਖਰਾ ਜੇਹਾ ਕਿਸੈ ਨਾਲਿ ਹੇਤੁ ਕਰੇ ਨਾਹੀ ॥ ਜੇ ਕੋਈ
ਪਰਮੇਸਰ ਦੀਆ ਗਲਾ ਕਰੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਹੇਤੁ ਕਰਿਕੈ ਮਿਲੈ ਗਲ ਕਥਿ
ਭੀ ਕਰੈ ॥ ਜੀਅਹੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਮਿਲੈ ॥ ਅਤੈ ਹੋਰੁ ਕਿਸੇ ਨਾਲਿ ਹੇਤੁ ਨ
ਕਰੈ ॥ ਭਾਵੈ ਕੋਈ ਹੋਵੈ ਭਿਰਾਉ ਭਾਵੈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਾਵੈ ਕੋਈ ਪਰਵਾਰ ਦਾ
੨੯ (ਅ) /ਹੋਵੇ ॥ ਭਾਵੈ ਸਕਾ ਸੋਦਰਾ ਹੋਵੈ ॥ ਹੋਰੁ ਕਿਸੇ ਨਾਲਿ ਮਿਲੈ ਨਾਹੀ ॥ ਅਤੈ
ਕਿਸੈ ਦੁਖਾਏ ਭੀ ਨਾਹੀ ॥ ਅਤੈ ਕੰਮ ਜੁ ਘਰ ਦਾ ਹੋਇ ਸੋ ਕਰੈ ॥ ਪਰੁ
ਆਤਮੈ ਉਦਾਸੁ ਰਹੈ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਹੋਵੈ ਕੈ ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਵੈ ਇਕੈ
ਕੋਈ ਫਕੀਰੁ ਹੋਵੈ ਤਿਸ ਨਾਲਿ ਰਲਿ ਜਾਇ ॥ ਉਸ ਥੈ ਬੈਠੋ ਰਹੈ ਅਤੇ
੩੦ (ੳ) ਹੋਰੁ ਕਿਸੈ ਨਾਲਿ ਬ/ਹੈ ਨਾਹਿ ॥ ਤਾ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬੇ ਕੀ ਮਾਉ ਪਿਉ
[੩੦ (ਅ) ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਜੁ ਬੈਠਾ ਰਹਦਾ ਹੈ ਸੋ ਭਲਾ ਨਾਹੀ ॥ ਅਜ ਕਲਿ ਨਿਕਲ
੩੧ (ੳ) ਖਾਲੀ ਜਾਵੈਗਾ ਕਿਸੈ ਰਾਵਲ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨਾਲਿ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨੋ ਮਾਉ ਪਿਉ ਲੈ
ਹਨ] ਬੈਠੇ ॥ ਕਹਣ ਲਗੇ ਜੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦਿਆ ਪਿਆਰਿਆ ਤੂੰ ਜਿ ਬੈਠ ਰਹਦਾ
੩੧ (ਅ) ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ ਕੰਮੁ ਕਿਉਕਰਿ ਚਲੈਗਾ ॥/ਅਤੈ ਸਨਿਆਸੀ ਜੋਗੀ ਤੁਧਨੋ ਕਿ
ਕਢਿ ਦੇਨਗੇ ॥ ਤੂੰ ਕਿਤੈ ਰੁਜਗਾਰੁ ਲਗੁ ॥ ਤੇਰਾ ਟਬਰੁ ਹੈ ਪੁਤ ਹੋਏ ਘਰੁ
ਹੋਆ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁਜਗਾਰੁ ਲਗੁ ॥ ਤੂੰ ਏਹ ਗਲਾ ਛਡਿ ਭਲੀਆ ਨਾਹੀ ॥
ਸਭ ਗਲਾ ਸੁਣਿ ਕੈ ਬਾਬੇ ਨੋ ਬੈਰਾਗੁ ਆਇਆ ॥ ਮੂਹ ਸਿਰ ਲਪੇਟ ਕਰਿ
੩੨ (ੳ) ਪੈ ਰਹਿਆ ॥ ਦਿਨ ਤਿਨ ਚਾਰਿ/ ਗੁਦਰ ਗਏ ॥ ਨਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ ਨਾ ਕਿਛੁ
ਪੀਏ ॥ ਨਾ ਕਿਸੈ ਨਾਲਿ ਬੋਲੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਦੀ ਮਾਉ
ਪਾਸਿ ਆਇ ਕਰਿ ਝੁਰੀ ਜੁ ਸਸੂ ਤੇਰਾ ਪੂਤੁ ਹੈ ਸੁ ਪੈ ਰਹਿਆ ਹੈ ਦਿਨ ਤਿਨ

ਗੁਦਰੇ ਹੈਨਿ ।। ਕਿਛੁ ਬੋਲਦਾ ਨਾਹੀ ਅਤੈ ਕਿਹੁ ਖਾਦਾ ਭੀ ਨਾਹੀ ।। ਤਾ
ਦਾਦੀ ਭੰਨੀ[1] ਆਈ ।। ਆਇ ਕਰਿ ਆਖਿ/ਉਸੁ ਪੁਤੁ ਤੇਰੇ ਪਇਆ ਬਣਦੀ ੩੨ (ਅ)
ਨਾਹੀ ।। ਤੂੰ ਉਠਿ ਕਰਿ ਖੇਤੀ ਪਤੀ ਕਰਿ ।। ਰੁਜਗਾਰੁ ਆਪਣਾ ਕਰਿ ।। ਉਠਿ
ਮੇਰੇ ਬੇਟਾ ਉਠ [2]ਨਾਉ ਧੋ[2] ਖਾਉ ਪੀਉ ।। ਪਇਆ ਭਠਿ ਕੰਮੁ ਜੇ ਤੁਧੁ ਕੰਮ ਕੀਤਾ
ਨਾਹੀ ਭਾਵਦਾ ।। ਅਤੈ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਸਕੈ ਤਾ ਕਰਿ ਨਾਹੀ ਤਾ ਤੇਰਾ ਪਿਉ
ਕਰੈਗਾ ।। ਤੂੰ ਉਠਿ ਬਹੁ ।। ਤਾ ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ/ ਨੋ ਖਬਰ ਹੋਈ ਜਿ ਨਾਨਕ ੩੩ (ੳ)
ਪਇ ਰਹਿਆ ਹੈ ।। ਨਾ ਕਿਹੁ ਖਾਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿਹੁ ਪੀਦਾ ਹੈ ।। ਦਾਦੇ
ਆਖਿਆ ਬੇਟਾ ਖਤ੍ਰੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੋ ਰੁਜਗਾਰ ਭਲਾ ਹੈ ।। ਖਤ੍ਰੀ ਨੋ ਚਾਰਿ
ਪੰਜੀਹੇ ਪਲੇ ਹੋਦੇ ਹੈਨਿ ਤਾ ਸਉਦਾ ਰੁਜਗਾਰੁ ਕਰਿ ਖਾਏ ।। ਰੁਜਗਾਰ
ਬੈਗੇਰ[3] ਆਦਮੀ ਕਿਤੈ ਕੰਮੁ ਨਾਹੀ ।। ਅਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਬਾਹਿਰ ਕਿਉ ਉਜੜਦੀ
ਹੈ ।। ਤੂੰ ਉ/ਠਿ ਕਰਿ ਖੇਤੀ ਦੀ [4]ਸਾਭ ਕਾਰਿ ਕਰਿ[4] ।। ਜੋ ਹਲ ਵਾਹਣ ੩੩ (ਅ)
ਵਾਲੇ ਖਾਇ ਜਾਨਿਗੇ ।। ਖੇਤੀ ਖਸਮਾ ਸੇਤੀ ।। ਤੂੰ ਪਇ ਨ ਰਹੁ ਉਠਿ ਕਰਿ
ਖੇਤੀ ਦੀ ਸਾਰ ਲਹੁ ।। ਤਾ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਅਸਾ ਖੇਤੀ ਤਕੜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ।।
ਹੋਰੁ ਖੇਤੀ ਤੁਸੀ ਜਾਣਹੁ ।। ਤਾ ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ ਆਖਿਆ ਅਸਾ ਨਾਲਿ ਤੂ
ਖੇਤੀ ਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਤਾ ਜੁਦੀ ਕਰਿ/।। ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ੩੪ (ੳ)
ਹੈ ।। ਤਾ ਦਾਦੇ ਆਖਿਆ ਅਸਾ ਨਾਲੋ ਵਖਿ ਕਿਥੈ ਕੀਤੀ ਹਈ ।। ਤਾ ਬਾਬੇ
ਸਬਦੁ ਆਖਿਆ ।। ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ।। ਮਨੁ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਰਣੀ ਸਰਮ
ਪਾਣੀ ਤਨੁ ਖੇਤੁ ।। ਨਾਮੁ ਬੀਜ ਸੰਤੋਖ ਸੁਹਾਗਾ ਰਖੁ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸੁ ।। ਭਾਉ
ਕਰਮ ਕਰ ਜੰਮਸੀ ਸੇ ਘਰ ਭਾਗਠਿ ਦੇਖੁ ।। ੧ ।। ਬਾ/ਬਾ ਮਾਇਆ ਸਾਥਿ ੩੪ (ਅ)
ਨ ਹੋਇ ।। ਇਨ ਮਾਇਆ ਜਗੁ ਮੋਹਿਆ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਇ ।। ੧ ।।
ਰਹਾਉ ।। ਹਾਣੁ ਹਟੁ ਕਰਿ ਆਰਜਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਵਥੁ ।। ਸੁਰਤਿ ਸੋਚ
ਕਰਿ ਭਾਡਸਾਲ ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਤਿਸ ਨੋ ਰਖੁ ।। ਵਣਜਾਰਿਆ ਸਿਉ ਵਣਜੁ
ਕਰਿ ਲੈ ਲਾਹਾ ਮਨ ਹਸੁ ।। ੨ ।। ਸੁਣਿ ਸਾਸਤ ਸਉਦਾਗ/ਰੀ ਸਤੁ ਘੋੜੇ ੩੫ (ੳ)
ਲੈ ਚਲੁ ।। ਖਰਚੁ ਬੰਨਿ ਚੰਗਿਆਈਆ ਮਤੁ ਮਨ ਜਾਣਹਿ ਕਲੁ ।। ਨਿਰੰਕਾਰ
ਕੇ ਦੇਸ ਜਾਹਿ ਤਾ ਸੁਖ ਲਹਹਿ ਮਹਲੁ ।। ੩ ।। ਲਾਇ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ
ਮੰਨਿ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਕੰਮੁ ।। ਬੰਨੁ ਬਦੀਆ ਕਾਰਿ ਧਾਵਣੀ ਤਾ ਕੋ ਆਖੈ ਧੰਨੁ ।।
ਨਾਨਕ ਦੇਖੈ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਚੜੈ ਚਵਗਣ ਵੰਨੁ ।। ੪ ।। ਇਹ ਸਬ/ਦੁ ੩੫ (ਅ)
ਬੋਲਿ ਕਰਿ ਬਾਬਾ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ।। ਤਾ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ਉਠਿ ਖੜਾ

---

[1]ਭੱਜੀ, ਦੌੜਦੀ । [2]ਨਹਾਣਾ ਧੋਣਾ । [3]ਬਗ਼ੈਰ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਅਤੇ ਨਿ. ਕਾ.) ।
[4]ਸਾਰ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.), ਸਾਭ ਕਾਰ ਕਰ (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.), ਸਾਭ ਕਰਿ (ਨਿ.ਕਾ.) ।

ਹੋਇਆ ॥ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ਰੁਜਗਾਰ ਦੇ ਸਿ[ਰ] ਰਹਿਆ ਜੋ ਤੂੰ ਕੋਈ ਰੁਜਗਾਰ
ਕਰਿ ਅਕੈ ਖੇਤੀ ਕਰਿ ਅਕੈ ਹਟ ਬਹੁ ॥ ਅਤੈ ਜੇ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਪਰਦੇਸ
ਦੇਖਣ ਉਤੇ ਹੈ ਤਾ ਜਾਹਿ ਚਾਕਰੀ ਕਰਿ ॥ ਅਤੈ ਜੇ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਏਹਿ ਭਿ
੩੬ (ੳ) ਨਾਹੀ ਆਵਦੀ ਤਾ/ ਜਾਹਿ ਦਉਲਤ ਖਾਨ ਦਾ ਚਾਕਰੁ ਲਗੁ ॥ [1]ਅਗੈ
ਤੇਰਾ ਭਣਵਈਆ ਚਾਕਰੁ ਹੈ ਤੂ ਭੀ ਜਾਇ ਚਾਕਰੁ ਲਗੁ[1] ॥ ਇਕੇ ਜਾਹਿ
ਸਉਦਾਗਰੀ ਕਰੁ ॥ ਜੇ ਤੂੰ ਰੁਜਗਾਰ ਲਗੈ ਤਾ ਅਸਾਡਾ ਜੀਉ ਥਾਇ ਹੋਵੈ ॥
ਜੋ ਨਾਨਕ ਭੀ ਰੁਜਗਾਰ ਲਗਾ ॥ ਇਹ ਗਲ ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ ਆਖੀ ਤਾ ਬਾਬੇ
੩੬ (ਅ) ਸਬਦੁ ਆਖਿਆ/ ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ[2] ਵਿਚਿ ॥ ਪਿਛੈ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ਚੁਪ ਕਰਿ
ਰਹਿਆ ॥ ਜਾਇ ਆਪਣੇ ਰੁਜਗਾਰ ਲਗਾ ॥

[ਗੋਸ਼ਟ ਵੈਦ ਨਾਲ] ਤਿਸ ਗਲ ਤੇ ਜੋ ਬਾਬਾ ਪਇ ਰਹਿਆ ਸੋ ਕਿਸੈ
ਨਾਲਿ ਨਾ ਬੋਲੈ ॥ ਅਤੈ ਨਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ ॥ ਪਇਉ ਰਹੈ ॥ ਮਹੀਨੇ ਚਾਰਿ
ਗੁਦਰ ਗਏ ॥ ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਏਹੁ ਗਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਏਸੁ
੩੭ (ੳ) ਲੋਇ[3] ਦੀਆ ਨਾਹੀ/ ਕਰਦਾ ॥ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹਿਆ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ॥ ਤਾ
ਪਿਛੈ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਆਖਨਿ ਵੇ ਭੋਲਿਆ ਏਹੁ ਤੇਰਾ ਪੁਤ ਪਇਆ
ਰਹਦਾ ਹੈ ॥ ਮਹੀਨੇ ਚਾਰਿ ਗੁਦਰ ਗਏ ਕਿਹੁ ਖਾਦਾ ਨਾਹੀ ਪਇਓ ਰਹਦਾ
ਹੈ ਤੂੰ ਏਸ ਨੋ ਕਿਸੇ [4]ਵੈਦ ਵਾਈ[4] ਨੋ ਵਿਖਾਲਿ ॥ ਕਿਹੁ ਇਲਾਜ ਕਰਿ
੩੭ (ਅ) ਤੇਰਾ ਪੁਤੁ ਹੈ ॥ ਕੋਈ ਵੈਦ ਸ/ਦੁ ਆਨਿ ਜਿ ਏਸ ਨੋ ਦਾਰੂ ਦੇਇ ਜੋ ਏਹੁ
ਕਿਹੁ ਖਾਏ ਪੀਏ ॥ ਏਸ ਦਾ ਰੋਗੁ ਜਾਏ ॥ ਤਾ ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ ਵੈਦ ਸਦਿ
ਆਦਾ ॥ ਵੈਦ ਆਇ ਕਰਿ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਹ ਪਕੜੀ ॥ ਜਾ ਬਾਹ ਪਕੜੀ
ਤਾ ਬਾਬਾ ਬਾਹ ਛੁਡਾਇ ਕਰਿ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ॥ ਵੈਦ ਨੋ ਲਗਾ ਆਖਣ ਜੋ
੩੮ (ੳ) ਆਖੁ ਕਿ ਆਖਦਾ ਹੈ ॥ ਉਥੈ ਸਲੋਕ/ ਕਹਿਆ ਬਾਬੇ ॥ ਸਲੋਕ[5] ॥ ਵੈਦ
ਬੁਲਾਇਆ ਵੈਦਗੀ ਪਕੜਿ ਢੰਢੋਲੇ ਬਾਹਿ ॥ ਭੋਲਾ ਵੈਦੁ ਨ ਜਾਣਈ
ਕਰਕ ਕਲੇਜੇ ਮਾਹਿ ॥ ੧ ॥ [6]ਬੈਦਾ ਬੈਦ ਸੁ ਬੈਦੁ ਤੂ ਪਹਿਲਾ ਰੋਗੁ
ਪਛਾਨਿ ॥ ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲੋੜਿ ਲਹੁ ਜਿਤੁ ਵੰਞੈ ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ[6] ॥ ੨ ॥ [7]ਦੁਖ
੩੮ (ਅ) ਲਾਗੈ ਦਾਰੂ ਘਣਾ ਵੈਦੁ ਖੜੋਆ ਆਇ ॥ ਕਾਇਆ/ ਰੋਵੈ ਹੰਸੁ ਪੁਕਾਰੈ

---

[1]ਇਹ ਵਾਕ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। [2]ਸੰਕੇਤ 'ਮਨ ਹਾਲੀ ਕਿਰਸਾਣੀ' ਵਾਲੇ ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਲ ਹੈ। [3]ਲੋਕ [4]ਵੈਦ, ਹਕੀਮ। [5]ਇਹ ਸਲੋਕ ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਪੰਨਾ ੧੨੭੯)। [6]ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਮਹਲਾ ੨ ਦਾ ਉਚਰਿਤ ਹੈ। ਪਾਠਾਂਤਰ: 'ਬੈਦਾ/ਬੈਦ' ਪਦ ਦੀ ਥਾਂ 'ਵੈਦਾ/ਵੈਦ' ਪਦ ਹੈ। [7]ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਵੈਦੁ ਨ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥ ਜਾਹਿ ਵੈਦੁ ਘਰਿ ਆਪਣੇ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਮਕੋਇ ॥
ਜਿਨ ਕਰਤੇ ਦੁਖ ਲਾਇਆ ਨਾਨਕ ਲਾਹੈ ਸੋਇ ॥ ੩ ॥ ਫਿਰਿ ਇਸ ਬੈਦ
ਕੇ ਪਰਥਾਇ ਬਾਬੇ ਇਕ ਸਬਦੁ ਬੋਲਿਆ ॥ ਰਾਗੁ ਮਲਾਰੁ[1] ॥ ਬੈਦ ਨ ਭੋਲੇ
ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥ ਦਰਦ ਹੋਵੈ ਦੁਖੁ ਰਹੈ ਸਰੀ/ਰ ॥ ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲਗੈ ਨ ੩੯ (ੳ)
ਬੀਰ ॥ ੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੁਖ ਵਿਛੋੜਾ ਇਕ ਦੁਖ ਭੂਖ ॥ ਇਕ ਦੁਖ ਸਕਤ-
ਬਾਰ ਜਮਦੂਤ ॥ ਇਕ ਦੁਖ ਰੋਗ ਲਗੈ ਤਨ ਧਾਇ ॥ ਬੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ
ਲਾਇ ॥ ੧ ॥ ਖਸਮ ਵਿਸਾਰਿ ਕੀਏ ਰਸ ਭੋਗ ॥ ਤਾ ਤਨਿ ਉਠਿ ਖੜੋਏ
ਰੋਗੁ ॥ ਮਨ ਅੰਧੇ ਕਉ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥ ਬੈ/ਦ ਨ ਭੋਲੈ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥੨॥ ੩੯ (ਅ)
ਚੰਦਨ ਕਾ ਫਲੁ ਚੰਦਨੁ ਵਾਸੁ ॥ ਮਾਣਸ ਕਾ ਫਲ ਘਟ ਮਹਿ ਸਾਸ ॥ ਸਾਸ
ਗਏ ਕਾਇਆ ਢਲਿ ਪਾਇ ॥ ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਕੋਇ ਨ ਖਾਇ ॥ ੩ ॥ ਕੰਚਨ
ਕਾਇਆ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸੁ ॥ ਜਿਸੁ ਵਿਚਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਅੰਸੁ ॥ ਦੂਖ ਰੋਗ
ਸਭ ਗਏ ਬਿਲਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਛੁਟ/ਸਿ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ਜਾ ਏਹੁ ੪੦ (ੳ)
ਸਬਦੁ ਹੋਇਆ ਤਾ ਵੈਦੁ ਹਟ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ॥ ਤਾ ਮਾਉ ਤੈ ਪਿਉ ਆਖਣ
ਲਗੇ ਏਸ ਦੀ ਵੇਦਨ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਜਾਣਦਾ ॥ ਤਾ ਵੈਦ ਆਖਿਆ ਤੁਸੀ
ਨਾਹੀ ਜਾਣਦੇ ਏਸ ਨੋ ਰੋਗੁ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਏਸ ਨੋ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ॥
ਅਤੈ ਏਹੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਦਾ / ਲੋਕੁ ਹੈ ॥ ਤੁਸੀ ਕਿਹੁ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਹੁ ॥ ਏਹ ੪੦ (ਅ)
ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਣਹਾਰ ਹੈ ॥ ਏਸ ਨੋ ਦੁਖ ਕਿ ਲਗੈ ॥ ੫ ॥ ਸਾਖੀ
ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਸਾਖੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਕੀ] ਬਾਬੇ ਦਾ ਭਣਵਈਆ ਜੋ ਸੀ ਸੋ ਦਉਲਤ
ਖਾਨ ਦਾ ਮੋਦੀ ਸੀ ॥ ਉਨ ਸੁਣਿਆ ਜੋ ਨਾਨਕ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮੁ ਕਿਤੈ ਨਾਹੀ
ਲਗਦਾ ਉਦਾਸ ਸਦਾ[2] ਰਹਦਾ ਹੈ ॥/ ਤਾ ਉਨ ਲਿਖਿਆ ਨਾਨਕ ਤੁਧ ੪੧ (ੳ)
ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਅਰਥ ਇਕ ਬੇਰ ਮੈਥੇ ਆਵਣਾ ॥ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਬਹੁਤੁ ਮਿਲਣ
ਨੋ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ॥ ਹਉ ਆਵਣ ਪਾਇਦਾ ਨਾਹੀ ਇਕੇਰਾ ਮਿਲਿ ਜਾਹਿ ॥
ਬਾਬੇ ਦੇ ਜੀ ਆਈ ਏਹੁ ਘਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਛਡਦੇ ਨਾਹੀ ਜਿੰਦੁ ਪਰੁ ਹੋਵੈ ਜੇ
ਹਉ ਉਸ ਨੋ ਮਿਲਿ ਆਵਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਚਲਿਆ ਸੁਲਤਾਨਪੁ/ਰ ਨੋ ॥ ੪੧ (ਅ)
ਬਾਬੇ ਦੀ ਮਾਤਾ ਲਗੀ ਬੈਰਾਗੁ ਕਰਣ ॥ ਆਖੈ ਜੀ ਤੂੰ ਇਥਾਊ ਕਿਸੈ ਨਾਲਿ ਨਹ

---

[1]ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹਨ । ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੨੫੬ । [2]ਇਹ ਪਦ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਦਾ ਵੀ ਵਾਧੂ ਹੈ ।

ਸਾ ਬੋਲਦਾ ਅਤੈ ਉਦਾਸ ਰਹਦਾ ਸੇ ॥ ਹੁਣੁ ਤੂੰ ਚਲਿਆ ਹੈ ਫਿਰਿ ਤੂ ਅਸਾ ਬੇ
ਕਿ ਜਾਪੈ ਆਵੈਗਾ ਕਿ ਨ ਆਵੈਗਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਅਸੀ ਤੁਸਾਨੋ
ਏਥੈ ਕਿਆ ਕਰਦੇ ਸੇ ॥ ਤਾ ਮਾਤਾ ਆਖਿਆ ਤੂੰ ਜਿ ਇਥੈ ਬੈਠਾ ਰਹਦਾ ਸੇ
੪੨ (ੳ) ਤਾ ਹਉ ਜਾਣਦੀ/ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਹੈ ਜਾ ਹਉ ਤੁਧ ਨੋ
ਬੈਠਾ ਦੇਖਦੀ ਸੀ ॥ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜੋ ਤੂੰ ਚਲਣ ਦਾ ਨਾਉ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾ ਹਉ
ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸੰਸਾਰੁ ਉਜਾੜੁ ਹੈ ॥ ਅਤੈ ਮੇਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ਕਿਤੁ ਕੰਮਿ
ਹੈ ॥ ਤੁਧ ਬਾਝਹੁ ॥ ਜਬ ਮਾਤਾ ਏਹ ਗਲ ਕੀਤੀ ਤਬ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਿਹਰਵਾਨ
੪੨ (ਅ) ਹੋਆ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਮਾ/ਤਾ ਨੋ ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਮਤੁ ਕਰਹਿ ॥ ਤੁਧ
ਨੋ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਹੈ ॥ ਤਾ ਫਿਰਿ ਮਾਤਾ ਆਖਿਆ ਜੀਉ
ਮੈ ਤੁਧ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਜਾਣਦੀ ॥ ਮੇਰਾ ਤੁਧੁ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰੁ ਕੋਈ
ਨਾਹੀ ॥ ਹਉ ਰਹਿ ਨਾਹੀ ਸੰਘਦੀ ਤੁਧੁ ਬਿਨਾ ਮੈਨੂ ਨਾਲੇ ਲੈ ਚਲੁ ॥ ਤਾ
ਫਿਰ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਹਉ ਤਾ ਹੁਣਿ ਜਾਦਾ ਹਾ ਮੇਰਾ ਰੁਜਗਾਰੁ ਹੋਵੈਗਾ ਤੁਧ
੪੩ (ੳ) ਨੋ/ ਸਦਾਇ ਲਈਗਾ ॥ ਤਾ ਮਾਤਾ ਆਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਵਚਨੁ ਦੇਹਿ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ
ਬਾਬੇ ਮਾਤਾ ਨੋ ਵਚਨੁ ਕੀਤਾ ॥ ਜੋ ਹਉ ਤੁਧ ਨੋ ਸਦਾਇ ਲਈਗਾ ॥ ਤਾ
ਬਾਬਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਾਲਹੁ ਵਿਦਾ ਹੂਆ ॥

[ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਸੰਭਾਲਿਆ] ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆਇਆ ॥
ਆਇ ਕਰਿ ਜੈ ਰਾਮ ਨੋ ਮਿਲਿਆ ॥ [1]ਜੈ ਰਾਮ ਬਹੁਤੁ [ਵੈਰਾਗ]
੪੩ (ਅ) ਕਰਿਕੇ ਮਿਲਿਆ[1] ॥ ਜੈ ਰਾਮ ਬਾਬੇ ਨੋ ਦਉਲ/ਤ ਖਾਨ ਪਾਸਿ ਲੈ
ਗਇਆ ॥ ਪੇਸਕਸੀ ਗੁਦਰਾਨੀ ॥ ਤਾ ਨਬਾਬ ਦਉਲਤ ਖਾਨ ਬੋਲਿਆ
ਏ ਜੈ ਰਾਮ ਤੇਰੇ ਸਾਲੇ ਕਾ ਨਾਉ ਕਿਆ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉਨ ਆਖਿਆ ਜੀ ਇਸ
ਕਾ ਨਾਉ ਨਾਨਕ ਹੈ ॥ ਤਾ ਖਾਨ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਕਿਛੁ ਮੇਰੀ ਖਾਸੀ ਖਿਜਮਤਿ
ਹੈ ਸੋ ਨਾਨਕ ਕੈ ਹਵਾਲੇ ਕਰਹੁ ॥ ਤਾ ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਇਸ ਕੈ ਮਾਥੈ ਨੂਰੁ
੪੪ (ੳ) ਹੈ ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਨਜੀਕੀ ਹੈ ॥ ਅਜਾਇਬੁ/ ਦੀਦਾਰੁ ਹੈ ॥ ਏਹੁ ਬਹੁਤੁ ਦਾਨਸ-
ਦਾਰ ਹੋਇਗਾ ॥ ਤਾ ਅਗੋ ਕਹਿਆ ਨਬਾਬ ਸਲਾਮਤਿ ਤੂ ਅਉਲੀਆ ਹੈ ॥
ਤੁਝ ਕਉ ਨਦਰੀ ਆਵਤਾ ਹੈ ॥ ਤੁਝ ਕਉ ਰੋਸਨੁ ਹੈ ॥ ਖੂਬ ਇਸ ਕਉ
ਖਰਚ ਕਾ ਖਜਾਨਾ ਦੇਹੁ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਖਰਚੁ ਹੋਇ ਸੋ ਏਹੀ ਖਰਚੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ

---

[1]ਇਹ ਵਾਕ ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਨਿ.ਕਾ. ਵਿਚ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ 'ਬਹੁਤੁ' ਤੋਂ ਅਗੇ 'ਵੈਰਾਗੁ' ਪਦ ਰਹ ਗਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਭੀ ਅਤੇ ਜੈ ਰਾਮ ਭੀ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ ॥ ਬਾਬੇ ਨੋ ਸਿਰੋਪਾਉ ਮਿਲਿਆ ॥
ਸਿਰੋਪਾਉ/ ਪੈਨ ਕਰਿ ਡੇਰੇ ਆਏ ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਅਗੈ ਜੋ ਦਿਹਾੜੀ ਕਾ ਖਰਚੁ ੪੪ (ਅ)
ਹੋਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰੁ ਭੀ ਹੋਦਾ ਸੀ ਸੋ ਬਾਬੇ ਨੋ ਬੰਨਿ ਮਿਲਿਆ ॥ ਬਾਬਾ ਖਰਚੁ
ਲਗਾ ਚਲਾਵਣ ॥ ਧਰਮੋ ਧਰਮੀ ਖਰਚ ਕਰੇ ॥ ਬਾਬਾ ਆਸਰਾ ਕਿਸੈ ਦੀ
ਦਮੜੀ ਦਾ ਕਰੇ ਨਾਹੀ ॥ ਹਕੁ ਕਿਸੈ ਦਾ ਗਵਾਏ ਨਾਹੀ ॥ ਅਗੈ ਹੋਰੁ
ਲੋਕ ਆਹੇ ਸੇ ਧਰਮ ਨਹ ਸੇ ਕਰ/ਦੇ ॥ ਸਗਿਰਦ ਪੇਸੇ ਕੇ ਲੋਕ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦੇ ੪੫ (ੳ)
ਸੇ ॥ ਅਤੈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਥੋ ਹਥੀ ਜੋ ਰੁਜੀਨਾ ਸੀ ਸੋ ਪਹੁਚਾਏ ॥ ਲੋਕ ਲਗੇ
ਦੁਆਈ ਦੇਣਿ ॥ ਅਗੇ ਜੁ ਲੋਕ ਦਿਹਾਨਗੀ[1] ਕਟਿ ਵਢ ਕਰਦੇ ਸੇ ਖਜਾਨਚੀ
ਸੋ ਬਾਬਾ ਕਿਸੈ ਦੀ ਦਮੜੀ ਗਵਾਏ ਨਾਹੀ ॥ ਲੋਕ ਬਹੁਤੁ ਰਾਜੀ ਹੋਇਆ ॥
ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਹੁਤੁ ਉਪਮਾ ਹੋਈ ॥ ਸਾ/ਰਾ ਦਰਬਾਰ ਰਾਜੀ ਹੋਇਆ ॥ ਅਗੈ ਜੋ ੪੫ (ਅ)
ਲੋਕ ਦੁਖ ਪਾਇਦੇ ਸੇ ਸੋ ਚੁਕ ਗਇਆ ॥ ਤਾ ਗਲਿ ਚਲੀ ਖਾਨ ਪਾਸਿ ਗਈ ॥
ਖਾਨ ਸਲਾਮਤਿ ਏਹੁ ਜੋ ਖਜਾਨਚੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੋ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ ॥
ਬਹੁਤੁ ਭਲਾ ਮਾਣਸ ਹੈ ॥ ਜੋ ਕੋਈ ਜਾਏ ਸੋ ਏਵੈ ਆਖੈ ਵਾਹੁ ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ
ਨਾਨਕ ਬਹੁਤੁ ਖੂਬ ਆਦਮੀ ਹੈ ॥ ਦਇਆਨਤਦਾਰੁ/ ਹੈ ॥ ਖਾਨ ਭੀ ਏਵੈ ੪੬ (ੳ)
ਆਖੈ ॥ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿਛੁ ਬਾਬੇ ਦਾ ਹਲੂਫਾ[2] ਬੰਨਿ ਮਿਲਿਆ ਬਾਬਾ ਉਸੇ ਵਿਚਿ
ਗੁਦਰਾਨ ਕਰੇ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਉਸੇ ਵਿਚਿ ਬਰਕਤ ਰਖੇ ॥ ਅਤੈ ਬਾਬਾ ਜੀ
ਆਪਣੇ ਹਲੂਫੇ ਵਿਚਹੁ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਅਰਥ ਬੀਜੇ ॥ ਅਤੈ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰੇ ॥
ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਨਾਲਿ ਰਹੇ ॥ ਅਤੈ ਮਰਦਾਨਾ ਭੀ ਅਤੇ ਹੋਰੁ ਨਫਰ[3]
ਭੀ/ ਰਹਨਿ ॥ ਉਨਾ ਦੀਆ ਮਉਤਾਦਾ[4] ਬੰਨਿ ਛਡੀਆ ॥ ਰੋਟੀਆ ਖਾਵਨਿ ੪੬ (ਅ)
ਕਪੜੇ ਪਹਰਨਿ ਸੁਖਾਲੇ ਰਹਨਿ ॥ ਤਾ ਪਿਛਲਿਆ ਨੋ ਖਬਰ ਹੋਈ ਜੋ ਨਾਨਕ
ਵਧਿਆ ਹੈ ॥ ਜੋ ਘਰ ਦੇ ਲੋਕ ਮਿਲਾਪੀ ਸੇ ਸੇ ਆਵਦੇ ਜਾਨਿ ॥ ਜੇਹੀ ਜੇਹੀ
ਲਾਇਕ ਕੋਈ ਹੋਵੈ ਤੇਹੇ ਤੇਹੇ ਕੰਮਿ ਲਾਈਐ ॥ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪਰਸਾਦਿ ਲਗੇ
ਰੋਟੀਆ ਖਾਵਣ ॥ ਅਤੇ ਬਾ/ਬੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਮਉਤਾਦ ਬੰਨਿ ਛਡੀ॥ ੪੭ (ੳ)
ਉਤੈ ਰੀਤਿ ਕੰਮ ਚਲਿਆ ਜਾਏ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਰਾਤਿ ਵੇਲਾ ਕੀਰਤਨੁ
ਕਰੇ ॥ ਅਤੈ ਜਾ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤਿ ਹੋਵੈ ਤਾ ਨਦੀ ਨਾਵਣ ਜਾਇ ॥ ਦਰੀਆਉ
ਨਾਇ ਕਰਿ ਜਪੁ ਕਰਿਕੇ ਭਲਕ ਹੋਦੇ ਨੋ ਦਰਬਾਰੁ ਜਾਇ ਮੁਜਰਾ[5]
ਕਰੇ ॥ ਇਤ ਜੁਗਤੀ ਕਿਤਨੇ ਕਿ ਦਿਨਿ ਕਟੇ ਬਾਬੇ ਜੀ ॥ ੧ ॥ ੬ ॥ ਸਾਖੀ
ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

---

[1]ਹਰ ਰੋਜ਼, ਨਿਤ । [2]ਫ਼ਾ. ਅਲੂਫ਼ਾ, ਤਨਖ਼ਾਹ, ਰੋਜ਼ੀਨਾ । [3]ਗ਼ੁਲਾਮ, ਨੌਕਰ । [4]ਭੱਤਾ । [5]ਪ੍ਰਣਾਮ ।

੪੭ (ਅ) [ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼]/ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਦਰੀਆਉ ਨਾਵਣ ਜਾਦਾ ਇਕ
ਨਫਰ[1] ਨਾਲਿ ਹੋਵੈ ॥ ਉਹ ਕਪੜੇ ਲੈ ਖੜੋਦਾ ਬਾਬੇ ਕੇ ॥ ਇਕ ਦਿਨ
ਜੁ ਬਾਬੇ ਟੁਬੀ ਮਾਰੀ ਤਾ ਫਿਰਿ ਨ ਨਿਕਲਿਆ ॥ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਹੁ ॥ ਕਰਤੇ
ਪੁਰਖੁ ਕੀ ਆਗਿਆ ਪਾਇ ਕਰਿ ਬਾਬੇ ਨੋ ਲੈ ਗਏ ॥ ਤਬ ਆਗਿਆ ਆਈ
੪੮ (ੳ) ਨਾਨਕ ਕਉ ਆ/ਗੇ ਲਿਆਵਹੁ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਥ ਜੋੜਿ ਖਲਾ ਹੋਇ
ਰਹਿਆ ॥ ਕੋਈ ਜੁ ਕੁਦਰਤਿ ਕਾ ਰੂਪ ਅਗੈ ਥਾ ਤਿਸੁ ਅਗੈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਥ
ਜੋੜਿ ਖਲਾ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥ ਕੋਈ ਜੁ ਕੁਦਰਤ ਕਾ ਰੂਪ ਅਗੈ ਥਾ ਤਿਸੁ
ਅਗੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਲੈ ਖਲਾ ਕੀਤਾ ॥ ਅਗਹੁ ਆਗਿਆ ਆਈ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਉ
ਦੂਧ ਦੇਹੁ ॥ ਤਾ ਭੈਸ ਦੁਹਾਇ ਕਰਿ ਕਟੋਰਾ ਭਰਿ ਕਰਿ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ
੪੮ (ਅ) ਲੈ ਆਏ ॥ ਆਗਿਆ ਆਈ ਜੁ ਪੀਉ ॥ ਤਾ ਅਗ/ਹੁ ਬਾਬੇ ਬੇਨਤੀ
ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਪਹਿਲੋ ਤੁਸੀ ਪੀਵਹੁ ॥ ਤਾ ਅਗਹੁ ਆਗਿਆ
ਹੋਈ ਏਹੁ ਆਗਿਆ ਤੈਨੂ ਹੈ ਪੀਵਣ ਦੀ ਏਹੁ ਤੁਧ ਨੋ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ
ਹੈ ॥ ਤੂੰ ਪੀਉ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕਰਿ ਦੁਧ ਕਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ॥
੪੯ (ੳ) ਤਾ ਫੇਰਿ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਅਗੈ ਤੇ ਆਗਿਆ ਆਈ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾ/ਲਿ ਲਗੈਗਾ
ਸੋ ਸਭ ਮੁਕਤ ਹੋਵੈਗਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਮਿਹਰਵਾਨ ਕਲਜੁਗ
ਖਰਾ ਅੰਧ ਘੋਰੁ ਹੈ ਜਿਉ ਆਗਿਆ ਤੇਰੀ ॥ ਤਬ ਅਗੇ ਤੇ ਆਗਿਆ ਆਈ ਤੁਧ
ਨੋ ਪਿਆਲਾ ਸੋ ਦਿਤਾ ਜਿ ਤੁਧ ਨੋ ਕਿਹੁ ਨ ਪੋਹੈਗਾ ॥ ਜੋ ਮੇਰਾ ਰੂਪੁ ਸੋ ਤੇਰਾ
੪੯ (ਅ) ਰੂਪ ਹੋਇਆ ॥ ਮੈ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਉ ਦਿਤਾ ॥ ਅਤੈ ਆਪਨੀ/ਮਿਹਰ ਦਿਤੀ
ਤੂੰ ਡਰਹਿ ਮਤੁ ਜਾਹਿ ਨਿਹਾਲੁ ਕੀਤੋ ॥ ਨਉ ਨਿਧੀ ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਆਇ[2]
ਪੈਰੀ ਪਈਆ ॥ ਜਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਇਆ ਤਬ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਹਈ ॥ ਹੋਰੁ
ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਆਗਿਆ ਆਈ ਇਸੈ ਲੈ ਜਾਹੁ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀਉ
੫੦ (ੳ) ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ॥ ਜਾ ਬਾਹਰਿ ਆਇ ਕੇ ਦੇਖੈ ਤਾ ਨਫ/ਰ
ਕਪੜੇ ਲੀਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਨਫਰ ਉਠਿ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਤਾ ਉਸ ਨਫਰ
ਕਪੜੇ ਅਗੈ ਰਖੇ ॥ ਬਾਬੇ ਕਪੜੇ ਪੈਧੇ ॥ ਉਸ ਨਫਰ ਨੋ ਭੀ ਖੁਸੀ ਹੋਈ ॥ ਤਾ
ਬਾਬਾ ਘਰ ਆਇਆ । ਆਇ ਕਰਿ ਜੋ ਘਰ ਦੀ ਮਤਾਹਿ[3] ਥੀ ਸਭ ਲੁਟਾਇ
ਦਿਤੀ ॥ ਤਾ ਸਭ ਲੋਕ ਅਗੇ ਆਖਣ ਹਾਇ ਹਾਇ ਨਾਨਕ ਕੈਸਾ ਦਿਆਨਤ-
੫੦ (ਅ) /ਦਾਰ ਥਾ ਪਰੁ ਦਿਵਾਨਾ ਹੂਆ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਡੇਰੇ ਮਹਿ ਥਾ ਸੋ ਸਭ ਲੁਟਾਇ ਦੂਰਿ
ਕੀਆ ॥ ਕਪੜੇ ਗਲ ਤੇ ਦੂਰਿ ਕੀਏ ॥ ਕਫਨੀ[4] ਪਹਿਰ ਬੈਠਾ ॥ ਲੋਕ ਕਹਹਿ

---

[1]ਨੌਕਰ , [2]ਆਣਿ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) । [3]ਮਾਲ-ਮਤਾਅ, ਸਾਮਾਨ ।
[4]ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਲੰਮਾ ਚੋਗ਼ਾ ਜੋ ਫ਼ਕੀਰ ਪਹਨਦੇ ਹਨ ।

ਦਿਵਾਨਾ ਹੂਆ ॥ ਇਕ ਕਹਹਿ ਦਿਵਾਨਾ ਨਾਹੀ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਮਸਤੀ ਮਹਿ
ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਇਕਿ ਕਹਹਿ ਦਰੀਆਉ ਜਾਦਾ ਥਾ ਕਿਛੁ ਦਰੀਆਉ ਤੇ
ਲਗਾ ॥ ਕੋਈ ਕਹੈ ਬੇਤਾਲ[1] ਹੂਆ ॥ ਜੰਞੇਊ ਅਰੁ ਕਪੜੇ ਉਤਾਰ ਕਰਿ ਕਫਨੀ ੫੧ (ੳ)
ਪਹਰ ਜਾਇ ਫਕੀਰਾ ਵਿਚਿ ਬੈਠਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਸਬਦੁ ਕਹਿਆ ॥
ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ॥ [2]ਕੋਈ ਆਖੈ ਭੂਤਨਾ ਕੋਈ[3] ਕਹੈ ਬੇਤਾਲਾ ॥ ਕੋਈ ਆਖੈ
ਆਦਮੀ ਨਾਨਕੁ ਵੇਚਾਰਾ ॥ ੧ ॥ ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ ਸਾਹ ਕਾ ਨਾਨਕ
ਬਉਰਾਨਾ ॥ ਹਉ/ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਨਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤਉ ੫੧ (ਅ)
ਦੇਵਾਨਾ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਭੈ ਦੇਵਾਨਾ ਹੋਇ ॥ ਏਕੀ ਸਾਹਬ ਬਾਹਰਾ ਦੂਜਾ
ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥ ੨ । ਤਉ ਦੇਵਾਨਾ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਏਕਾ ਕਾਰ
ਕਮਾਇ ॥ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੇ ਖਸਮ ਕਾ ਦੂਜੀ ਅਵਰੁ ਸਿਆਣਪ ਕਾਇ ॥ ੩ ॥
ਤਉ ਦੇਵਾਨਾ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਸਾਹਬੁ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥/ ਮੰਦਾ ਜਾਣੈ ਆਪ ਕਉ ੫੨ (ੳ)
ਅਵਰੁ ਭਲਾ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ੪ ॥

[ਕਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਰਚਾ] ਤਾ ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰਾ ਵਿਚਿ ਜਾਇ
ਬੈਠਾ ॥ ਅਰੁ ਬਹ ਕੇ ਏਹਾ ਬੋਲੈ ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਹੈ ॥
ਇਸ ਤੇ ਪਿਛੇ ਖਾਨ ਕਉ ਖਬਰ ਹੋਈ ॥ ਨਾਨਕ ਦਿਵਾਨਾ ਹੂਆ ਡੇਰਾ
ਲੁਟਾਇ ਨਿਕਲਿਆ ॥ ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਗਇਆ ਕਹਾ ॥ ਤਬ ਨਫਰਾ
ਕਹਿਆ/ ਫਕੀਰਾ ਮਹਿ ਜਾਇ ਬੈਠਾ ॥ ਤਬ ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਕਉ ੫੨ (ਅ)
ਬੁਲਾਇ ਲੇ ਆਵਹੁ ॥ ਤਾ ਆਦਮੀ ਆਏ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਤੇਰੇ
ਤਾਈ ਖਾਨ ਬੁਲਾਵਤਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਕਉਨੁ ਖਾਨੁ ॥
ਤਬ ਉਨਹੁ ਕਹਿਆ ਦਉਲਤ ਖਾਨੁ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਮੇਰਾ ਖਾਨ
ਸਾਥਿ ਕਿਆ ਕੰਮੁ ਹੈ ਜੋ ਮੈ ਦਉਲਤ ਖਾਨ ਕਾ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਊ/ ॥ ਜਬ ੫੩ (ੳ)
ਮੇਰਾ ਖਾਨ ਬੁਲਾਵੈਗਾ ਤਬ ਜਾਊਗਾ ॥ ਤਬ ਖਾਨ ਕੇ ਆਦਮੀ ਫਿਰਿ
ਆਏ ਖਾਨ ਪਾਸਿ ॥ ਤਬ ਉਨਹੁ ਕਹਿਆ ਜੀਉ ਆਵਤਾ ਨਾਹੀ ॥ ਖਾਨ
ਕਹਿਆ ਤੁਮਹੁ ਕਿਆ ਕਹਿਆ ਥਾ ॥ ਤਬ ਉਨ ਕਹਿਆ ਤੇਰੇ ਤਾਈ
ਖਾਨ ਬੁਲਾਵਤਾ ਹੈ ॥ ਉਨ ਕਹਿਆ ਜਬ ਮੇਰਾ ਖਾਨ ਬੁਲਾਵੈਗਾ ਤਬ
ਜਾਵਾਗਾ ॥ ਤਬ ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਕੁਟ/ਨਹੁ[4] ਤੁਮਹੁ ਬੁਲਾਇਆ ਨਾਹੀ ੫੩ (ਅ)
ਜਾਣਾ[5] ॥ ਤੁਮ ਜਾਇ ਕਰਿ ਕਹਹੁ ਜੀ ਖੁਦਾਇ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਏਕ ਬਾਰ

---

[1]ਤਾਲ ਤੋਂ ਉਖੜਿਆ, ਪਾਗਲ, ਦੀਵਾਨਾ । [2]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੯੯੧ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਪਾਠਾਂਤਰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੈ : [3]ਕੇ । [4]ਇਕ ਗਾਲੀ ਹੈ, ਦੱਲਿਓ । [5]ਜਾਨਾ, ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ।

ਦੀਦਾਰੁ ਦਿਖਾਉ ਰਜਾਇ ਖੁਦਾਇ ॥ ਮਿਹਰ ਕਰਹੁ ॥ ਤਾ ਉਹ ਆਦਮੀ
ਫਿਰਿ ਆਏ ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸਿ ॥ ਉਨਾ ਆਇ ਕਹਿਆ ਜੀਉ ਖਾਨ ਇਉ
੫੪ (ੳ) ਕਹਤਾ ਹੈ ਰਜਾਇ ਖੁਦਾਇ ਏਕ ਬਾਰ ਦੀਦਾਰੁ ਦੀਜੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ/ਉਠਿ
ਖੜਾ ਹੂਆ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਮੇਰੇ ਖਾਨ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਗਲ ਖਬੜੀ[1] ਬਾਹਿ[2] ਕਰ ਲੈ ਚਲਹੁ ॥ ਤਬ ਉਨਹਾ ਕਹਿਆ ਜੀ
ਹਮਾਰੀ ਕਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੇ ਤਾਈ ਖਬੜੀ ਕਾ ਨਾਉ ਲੇਹਿ ॥ ਤਬ
ਬਾਬੇ ਅਪਨਾ ਮੁਤਕਾ[3] ਲਾਹਿ ਕਰਿ ਅਪਨੇ ਗਲਿ ਪਾਇਆ ॥ ਉਨ ਕਉ
੫੪ (ਅ) ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਤੁਮ/ ਪਕੜਿ ਲੈ ਚਲਹੁ ॥ ਮੇਰੇ ਖਾਨ ਕਾ ਬੁਲਾਵਾ ਆਇਆ
ਹੈ ॥ ਤਬ ਉਨਹੁ ਕਹਿਆ ਜੀ ਹਮਾਰੀ ਕਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਜੋ ਹਮ ਪਕੜਹਿ॥
ਤਬ ਬਾਬੇ ਅਪਣੇ ਹਥ ਨਾਲਿ ਮੁਤਕਾ ਪਕੜਿ ਲੀਤਾ ॥ ਗਲ ਵਿਚਿ ਪਾਇ
ਕਰਿ ਚਲਿਆ ॥ ਦਉਲਤ ਖਾਨ ਪਾਸਿ ਆਇਆ ॥ ਅਗੇ ਤੇ ਖਾਨ ਉਠਿ
੫੫ (ੳ) ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿਣ ਲਗਾ/ ਆਈਐ ਜੀਉ ਹਾਇ ਹਾਇ ਏਹ ਗੁਨਾਹ ਅਸਾ
ਨੋ [4]ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਨਾਹੀਆ ਸੀ ਗਏ[4] ॥ ਅਬ ਏਹ ਮੁਤਕਾ ਕਮਰ
ਸਾਥਿ ਬਾਧੀਐ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਮੁਹਬਤ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਈਐ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ
ਜੀ ਮੁਤਕਾ ਲਾਹਿ ਕਰਿ ਬਧਾ ॥ ਤਾ ਖਾਨ ਕਾਜੀ ਕਉ ਕਹਿਆ ਜੋ ਕਾਜੀ
੫੫ (ਅ) ਜੀ ਕਾਈ ਤੁਮ ਬਾਤ ਪੂਛਨੀ ਥੀ ਸੋ ਨਾਨਕ ਹਜੂ/ਰ[5] ਹੈ ਪੂਛਹੁ [6]ਪਸ ਗੈਬਤ[6]
ਕਰਣੀ ਖੂਬ ਨਾਹੀ ॥ ਅਬ ਪੂਛਨਾ ਹੋਇ ਸੋ ਪੂਛ ਲੇਹੁ ॥ ਤਬ ਕਾਜੀ
ਕਹਿਆ ਜਿ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਜੁ ਬਕਾਇ[7] ਕਰਤਾ ਹੈ ਜੁ ਨ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਨ
ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਤੈ ਜੁ ਦੋਵੈ ਰਾਹ ਰਦਿ ਕੀਏ ਹੈਨਿ ਹਿੰਦੂ ਤਉ ਨਾਹੀ ਪਰ
੫੬ (ੳ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੋਲਿਆ । /ਸਲੋਕ[8] ॥
ਮੁਸਲਮਾਨੁ ਕਹਾਵਨੁ ਮੁਸਕਲ ਹੋਇ[9] ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਾਵੈ ॥
ਅਵਲਿ[10] ਅਮਲ ਦੀਨੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਮਸਕਲ ਮਾਨਾ ਮਾਲ ਮੁਸਾਵੈ ॥ ਹੋਇ
ਮੁਸਲਮ ਦੀਨ ਮੁਹਾਣੈ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥ ਰਬ ਕੀ

---

[1]'ਪਗੜੀ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ,) । 'ਖਬੜੀ' ਦਾ ਅਰਥ ''ਰੱਸੀ'' ਜਾਂ ''ਫਾਹੀ' ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । [2]ਪਾ ਕੇ । [3]ਸੇਲੀ, ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਡੋਰਾ ਜੋ ਫ਼ਕੀਰ ਗਲ ਵਿਚ ਪਹਨਦੇ ਹਨ । [4]'ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਨਾਹੀ ਆਏ ਸੋ ਗਏ' (ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ.); 'ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਅਸੀ ਨਹੀ ਗਏ' (ਨਿ.ਕਾ.) । [5]ਹਾਜ਼ਿਰ, ਮੌਜੂਦ । [6]ਪਿਛੋਂ ਦੁਗਲੀ ਕਰਨੀ । [7]ਬੋਲ । [8]ਇਹ ਸਲੋਕ ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਵਿਚੋਂ ਹੈ । (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ, ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੪੧) । ਪਾਠਾਂਤਰ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ : [9]ਜਾ ਹੋਇ । [10]ਅਉਲਿ ।

ਰਜਾਇ ਮੰਨੈ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਕਰਤਾ ਮੰਨੈ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ ॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਸਰਬ
ਜੀ/ਆ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਹੋਇ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ ॥ ੧ ॥ [1]ਮਿਹਰ ਮਸੀਤ ੫੬ (ਅ)
ਸਿਦਕ ਮੁਸਲਾ ਹਕ ਹਲਾਲੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥ ਸਰਮ ਸੁੰਨਤ ਸੀਲ ਰੋਜਾ ਹੋਹੁ
ਮੁਸਲਮਾਣ ॥ ਕਰਣੀ ਕਾਬਾ ਸਚੁ ਪੀਰ ਕਲਮਾ ਕਰਮ ਨਿਵਾਜ ॥ ਤਸਬੀ
ਸਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ਨਾਨਕ ਰਖੈ ਲਾਜ ॥ ੧ ॥ [ਸਲੋਕ][2] ਹਕ ਪਰਾਇਆ
ਨਾਨਕ ਉਸ / ਸੂਅਰ ਉਸ ਗਾਇ ॥ ਗੁਰ ਪੀਰ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੈ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰ ੫੭ (ੲ)
ਨ ਖਾਇ ॥ ਗਲੀ ਭਿਸਤੁ ਨ ਜਾਈਐ ਛੁਟੈ ਸਚੁ ਕਮਾਇ ॥ ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ
ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲ ਨ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗਲੀ ਕੂੜੀਆ[3]
ਕੂੜੋ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥ ੩ ॥ ਪੰਜਿ ਨਿਵਾਜਾ ਵਖਤ ਪੰਜ ਪੰਜਾ ਪੰਜੇ ਨਾਉ ॥
ਪਹਿਲਾ ਸਚੁ ਹਲਾਲੁ ਦੁਇ / ਤੀਜੀ ਖੈਰ ਖੁਦਾਇ ॥ ਚਉਥੀ ਨੀਅਤ ੫੭ (ਅ)
ਰਾਸਿ ਮਨ ਪੰਜਵੀ ਸਿਫਤਿ ਸਨਾਇ ॥ ਕਰਣੀ ਕਲਮਾ ਆਖਿ ਕੈ ਤਾ
ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਸਦਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜੇਤੇ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੈ ਕੂੜੀ ਪਾਇ ॥ ੪ ॥
ਜਾ ਏਹੁ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਤਾ ਸਈਅਦ ਸੇਖ ਕਾਜੀ ਮੁਫਤੀ ਖਾਨ ਖੁਆਨੀਨ[4]
ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਰਹੇ ॥ ਤਾ ਖਾਨੁ ਬੋ/ਲਿਆ ਜੁ ਕਾਜੀ ਨਾਨਕ ਹਕੁ[5] ਕਉ ੫੮ (ੲ)
ਪਹੁਚਿਆ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਪੂਛਣਾ ਤਕਸੀਰ[6] ਹੈ ॥ ਤਾ ਤੋੜੀ ਨਿਵਾਜ ਕਾ ਵਖਤੁ
ਹੋਆ ॥ ਪੇਸੀ[7] ਕੀ ਨਿਮਾਜ ਕੇ ਵਖਤ ਉਜੂ[8] ਸਾਜਿ ਕਰਿ ਨਿਮਾਜ ਨੀਅਤ
ਬੰਦਗੀ ਖੜੇ ਹੂਏ ॥ ਕਾਜੀ ਸਭਨਾ ਤੇ ਅਗੈ ਖੜਾ ਹੋਆ ॥ ਨਿਮਾਜ ਗੁਜਾਰਨ
ਲਗਾ ॥ ਹੋਰ ਹਥ ਬੰਨਿ ਕਰਿ ਪਿਛੇ ਖੜੇ ਹੋਏ ॥ ਕਾਜੀ ਦੇ ਪਿਛੈ/ ਸਭਨੀ ੫੮ (ਅ)
ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਸਿਜਦਾ[9] ਦੀਆ ॥ ਪਹਿਲੇ ਸਿਜਦੇ ਕਾਜੀ ਦੇ ਦੇਣੇ ਨਾਲਿ
ਬਾਬਾ ਕਹਕਹਾ[10] ਹਸਿਆ ॥ ਦੂਜੈ ਸਿਜਦੇ ਨਾਲਿ ਬਾਬਾ ਭੀ ਹਸਿਆ ॥
ਜਾ ਕਾਜੀ ਅਰੁ ਖਾਨ ਨਿਵਾਜ ਕਰਿ ਪਹੁਚੇ ਕਲਮਾ[11] ਯਾਦ ਕੀਆ ਫਿਰਿ
ਸਨਮੁਖ ਹੋਇ ਬੈਠੇ ॥ ਤਾ ਕਾਜੀ ਖੁਣਸ ਕਰਿ ਕੇ ਕਹਿਆ ॥ ਖਾਨ ਸਲਾਮਤ

---

[1]ਇਹ ਸਲੋਕ ਫਿਰ ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਵਿਚੋਂ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ., ਪੰਨਾ੧੪੦-੪੧)। [2]ਦੇਖੋ ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ (ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੪੧)। ਪਾਠਾਂਤਰ : [3]ਕੂੜੀਈ। [4]ਖਵਾਨੀਨ, ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ, ਸਰਦਾਰ। [5]ਸਚਾਈ, ਰੱਬ। [6]ਭੁੱਲ। [7]ਸਵੇਰ ਅਤੇ ਦੁਪਹਰ ਦਾ ਵਿਚਲਾ ਸਮਾਂ। [8]ਅ. ਵੁਜ਼ੂ, ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਹੱਥ, ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਪੈਰ ਧੋਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ। [9]ਝੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ। [10]ਖਿੜ ਖਿੜਾ। [11]ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ : "ਲਾ ਇਲਾਹ ਇਲੱਲਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਰਸੂਲੱਲਾਹ (ਰੱਬ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ; ਮੁਹੰਮਦ ਉਸ ਦਾ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਹੈ।)

੫੯ (ੲ) ਤੂੰ ਜੁ ਕਹਦਾ ਆ/ਹਾ ਜਿ ਨਾਨਕ ਹਕੁ ਨੂ ਪਹੁਚਿਆ ਹੈ ਕਿਆ ਮੁਨਾਸਬ
ਹੈ ਜੋ ਨਾਨਕ ਨਿਮਾਜ ਕਰਦਿਆ ਨੂ ਹਸਿ ਪਇਆ ॥ ਅਸਾ ਵਿਚਿ ਤਕਸੀਰ
ਰਖੀ ਨਾਨਕ ॥ ਤਬ ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕਾ ਕਾਜੀ ਕਿਆ ਕਹਦਾ ਹੈ ॥
ਤਬ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਖਾਨ ਜੀ ਏਹੁ ਤਕਸੀਰ ਕਾਜੀ ਵਿਚਿ ਹੈ ਨਿਵਾਜ ਵਿਚਿ
੫੯ (ਅ) ਕਿ ਹੋਇ ॥ ਨਿਵਾਜ ਬੰਦਗੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਖਾ/ਨ ਕਹਿਆ ਜਿ ਨਾਨਕ
ਫਰਮਾਈਐ ਕਾਜੀ ਵਿਚਿ ਕਿਆ ਤਕਸੀਰ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਖਾਨ
ਜੀ ਕਾਜੀ ਪੁਛੀਐ ॥ ਜਾ ਅਪਨੀ ਤਕਸੀਰ ਅਪਨੇ ਮੁਹ ਕਹੈ ਤਾ ਛੁਟੈ ॥ ਤਬ
ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਜਿ ਨਾਨਕ ਫੁਰਮਾਇਦਾ ਹੈ ਤੁਝ ਵਿਚਿ ਐਬੁ ਹੈ ਸੋ ਕਹੁ ॥
੬੦ (ੳ) ਤਾ ਕਾਜੀ ਕਹਿਆ ਜੀ ਖਾਨ ਸਲਾਮਤ ਬੰਦਾ ਸਭ[1] ਰੋਜ ਐਬਾ/ ਵਿਚਿ ਹੈ
ਬੇਐਬ ਖੁਦਾਇ ਹੈ ॥ ਪਰੁ ਅਜੁ ਖੁਦਾਇ ਉਗਾਹ ਹੈ ਖੈਰਿ ਹੈ ॥ ਤਬ ਖਾਨ
ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਕਾਜੀ ਕਿਆ ਕਹਦਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਝੂਠੁ ਕਹਦਾ
ਹੈ ॥ ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਕਿਉ ਕਾਜੀ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਕਹਦਾ ਹੈ ॥ ਕਾਜੀ
ਕਹਿਆ ਖਾਨ ਸਲਾਮਤ ਨਾਨਕ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਉ ॥ ਜੁ ਹਉ ਝੂਠੁ ਕਹਦਾ ਹਾ ॥
੬੦ (ਅ) ਅਰੁ ਮੈ ਵਿਚਿ/ ਐਬੁ ਹੈ ਸੋ ਨਾਨਕ ਕਹਿ ਦੇਉ ॥ ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ
ਜੀ ਤੁਮ ਹੀ ਕਹੋ ਕਾਜੀ ਮੁਕਰ ਪੜਿਆ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਕਾਜੀ ਕੀ
ਨਿਮਾਜ ਥਾਇ ਨ ਪਈ ॥ ਦਰਗਹ ਵਿਚਿ ॥ ਮੈ ਇਤੇ ਹਸਿਆ ॥ ਤਬ ਖਾਨ
ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਿਤ ਗੁਨਾਹਿ ਕਰਿ ਕੈ ਨ ਪਈਆ ਥਾਇ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ
੬੧ (ੳ) ਖਾਨ ਜੀ ਸਲਾਮ/ਤ ਜਦ ਏਹੁ ਨਿਮਾਜ ਉਪਰਿ ਖੜਾ ਹੋਆ ਤਬ ਇਸ ਦਾ ਜੀਉ
ਜੁਦਾ ਗਇਆ ॥ ਘੋੜੀ ਘਰਿ ਸੂਈ ਥੀ ॥ ਜਾ ਕਾਜੀ ਨਿਉ ਸਿਜਦਾ ਦੇਇ ਤਾ
ਜੀਉ ਘੋੜੀ ਵਿਚਿ ਰਹੈ ॥ ਜਾ ਸਿਜਦਾ ਦੇਇ ਤਾ ਇਹੋ ਕਹੈ ਜਾਹਿ ਜਾਦੀਏ
੬੧ (ਅ) ਜਾਹਿ ਜਾਦੀਏ ਵਿਚਿ ਘਰੈ ਦੇ ਖੂਹ ਹੈ/ ਵਛੇਰਾ ਖੂਹ ਪੈ ਮਰੈਗਾ ॥ ਨ ਕੋਈ
ਆਦਮੀ ਪਾਸ ਬਹਾਲਿਆ ਨ ਘੋੜੀ ਜੁਦੈ ਘਰਿ ਬਨਵਾਈ ॥ ਜੀਉ ਕਾਜੀ
ਦਾ ਘੋੜੀ ਵਿਚਿ ਗਇਆ ॥ ਨਿਮਾਜ ਕਉਣੁ ਗੁਜਾਰੈ ॥ ਪੁਛੀਐ ਕਾਜੀ ਸਚੁ ਹੈ
ਏਹ ਬਾਤ ॥ ਤਬ ਕਾਜੀ ਕਹਿਆ ਸਚੁ ਹੈ ਜੀਉ ॥ ਜਿਤਨੀ ਸਭ ਖਾਨ ਪਾਸਿ
੬੨ (ੳ) ਬੈਠੀ ਥੀ ਸਲਬਾਤਾ[2] ਲਾਗੀ ਪਕੜ/ਨ[3] ॥ [4]ਸੁਬੁਹਾਨ ਅਲਾਹ[4] ਦਿਲਾ ਦਾ

---

[1]ਸਬ(=ਸ਼ਬ, ਰਾਤ) (ਨਿ.ਕਾ.)। [2]'ਸਲਵਾਤ' ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਸਲਵਾਤ' ਅਗੋਂ 'ਸਲਾਤ' ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਭਾਵ 'ਸੁਬਹਾਨ ਅੱਲਾ', ਆਦਿ ਪਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨਾ। [3]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਪਾਠ 'ਪਕੜਨੇ' ਗ਼ਲਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ;'ਪੜਨੇ' ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਜੇ 'ਸਲਵਾਤਾਂ' ਪਦ ਨੂੰ 'ਕੰਨ ਪਕੜਨ' (ਤੋਬਾ ਕਰਨ) ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਇਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਂਜ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਠ 'ਪਕੜਨੇ' ਹੀ ਹੈ। [4]ਅੱਲਾਹ ਪਾਕ ਹੈ।

ਮਾਲਕੁ ਅਲਾਹ ॥ ਏਹ ਦਿਲਾ ਦੀਆ ਬਾਤਾ ਬੁਝਦਾ ਹੈ ॥ ਸਭ ਕੋਈ ਕੰਬ ਖੜਾ
ਹੋਇਆ ॥ ਗੁਨਾਹ ਐਬ ਅਸਾ ਵਿਚਿ ਬਹੁਤੁ ਬੁਰੇ ਬੁਰੇ ਹੈਨਿ ॥ ਸਭਨਾ ਦੇ ਐਬ
ਜਾਹਰ ਕਰਿ ਦੇਇਗਾ ॥ ਜੇ ਖਾਨ ਪਾਸਿ ਕਹੈ ਤਾ ਖਾਨ ਸਭਨਾ ਉਪਰ ਰੰਜ
ਹੋਇਗਾ ॥ ਸਭ ਡਰ ਗਏ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਾ/ਹਗਾ ॥ ਅਰੁ ਆਖਣ ਲਗੇ ਏ ੬੨ (ਅ)
[1]ਖੁਦਾਇ ਤੈਅਲਾ[1] ਏਹੁ ਹਮਾਰੈ ਖਿਆਲ ਨ ਪਾਇਉ ॥ ਜਿਧਰ ਬਾਬਾ ਨਦਰਿ ਕਰੈ
ਤਿਤੈ ਧਿਰ ਸਿਜਦਾ ਅਗਿਅਹੁ ਸਭ ਕੋਈ ਦੇਇ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਉਤ ਪਰਥਾਇ
ਸਬਦੁ ਬੋਲਿਆ ॥ ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਵਿਚ ॥[2] ਮੁਲਾ ਮਤ ਜਾਣ ਸਹ ਗਲੀ
ਪਾਇਆ ਹੀ ॥/ ਮਾਲ ਕੈ ਮਾਣੇ ਰੂਪ ਕੀ ਸੋਭਾ ਇਤਿ ਬਿਧਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ੬੩ (ੳ)
ਹੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਮਲ ਕਰ ਧਰਤੀ ਬੀਜ ਕਰਮਾ ਕਰੋ ਸਚ ਕੀ ਆਬ
ਨਿਤ ਸਿੰਚ ਪਾਣੀ ॥ ਹੋਹੁ ਕਿਰਸਾਣ ਇਮਾਨ ਜਮਾਇ ਲੈ ਭਿਸਤ ਦੋਜਕ
ਦੋਵੈ ਏਵ ਜਾਣੀ ॥੧॥ ਇਹੁ ਮਨ ਮੀਡਕੋ ਐਬ ਤਨ ਚਿਕੜੋ ਕਮਲ ਕੀ ਸਾਰ
ਤੁਝ ਨਾਹਿ ਪਾਈ ॥ ਭਉਰ/ਉਸਤਾਦੁ ਨਿਤ ਭਾਖਿਆ ਬੋਲੈ ਕਿਉ ਬੂਝੇ ਜਾ ਨਾਹ ੬੩ (ਅ)
ਬੁਝਾਈ ॥ ੨ ॥ ਆਖਣਾ ਸੁਣਨਾ ਪਉਣੁ ਕੀ ਬਾਣੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਰਤਾ ਮਾਇਆ
ਈ ॥ ਖਸਮ ਕੀ ਨਦਰਿ ਦਿਲ ਮਹਿ ਪਸਿੰਦ ਕਰਿ ਇਕ ਮਨ ਜਿਨੀ
ਧਿਆਇਆ ਈ ॥੩॥ ਤੀਹ ਕਰਿ ਰਾਖੇ ਪੰਜ ਕਰਿ ਸਾਥੀ ਮੂਲੁ ਸੈਤਾਨੁ ਮਤਿ
ਕਪਿ ਜਾਈ/ ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਨ ਨਾਵੈ ਰਾਹ ਪੈ ਚਲਣਾ ਮਾਲ ਧਨ ਕਿਤ ਨੂ ੬੪ (ੳ)
ਸੰਜਿਆ ਹੀ ॥੪॥ ਖਾਨ ਉਠਿ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਕੁਲ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਿ
ਕੋਈ ਸਾ ਤਿਨ ਸਭਨਾ ਸਿਫਤਿ ਕੀਤੀ ॥ ਖਾਨ ਕਹਿਆ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਾਲ
ਧਨ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਕੁਲਿ ਤੇਰੀ ਪੇਸਿ ਹੈ ਕਬੂਲੁ ਪਾਈਐ ॥ ਜਿਸਨੋ ਜਾਣਹੁ
ਤਿਸਨੋ ਦੇਹੁ ॥ ਬਾਬੇ ਕ/ਹਿਆ ਖਾਨੁ ਖੁਦਾਇ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੈਗਾ ॥ ਅਬ ੬੪ (ਅ)
ਟਿਕਣਹੁ ਬਾਤ ਰਹੀ ॥ ੧ ॥ ੭ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਮਰਦਾਨੇ ਬਿਖ ਫਲ ਖਾਧੇ/ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਭੁਖ ਗਵਾਈ] ਚਾਲ
ਬਾਬੇ ਕੀ ਮਨਸਾ[3] ਕੀ ਜਿਧਰ ਗਇਆ ਚਾਹੀਐ ਤਿਧਰ ਜਾਈਐ ॥ ਅਤੈ
ਨਾਲੇ ਮਰਦਾਨਾ ਰਹੈ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਸਬਦੁ
ਗਾਉ ॥ ਅਤੈ ਰਬਾਬੁ ਵਜਾ/ਇ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਮੇਰਾ ਘਟ[4] ੬੫ (ੳ)

[1]ਉੱਚਾ (ਸ਼ਕਤੀਵਰ) ਰੱਬ। ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ. ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਠ 'ਅਲਾਹ' ਆਇਆ ਹੈ। [2]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਥੇ ਦਿੱਤਾ ਪਾਠ ਕਾਫ਼ੀ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ ਤੇ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵੀ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ., ਪੰਨਾ ੨੩-੨੪, ਜਿਥੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਅਮਲੁ ਕਰਿ ਧਰਤੀ ਬੀਜ ਸਬਦੋ' ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [3]ਇੱਛਾ। [4]ਪੇਟ, ਉਦਰ, ਹਾਂ (ਲਹਿੰਦੀ ਵਿਚ)।

ਭੁਖ ਨਾਲ ਮਿਲਿ ਗਇਆ ਹੈ ॥ ਹਉ ਗਾਇ ਸੰਘਦਾ ਨਾ ਹਉ ਵਜਾਇ
ਸੰਘਦਾ ਹਾ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਪਿਜੇ[1] ਚਲੁ ਕਿਤੈ ਵਸਦੀ ਜਾਈਐ ॥ ਤਾ
ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀ ਵਸਦੀ ਭੀ ਨਾਹੀ ਜਾਇ ਸੰਘਦਾ ਘਟੁ ਮਿਲਿ ਗਇਆ
੬੫ (ਅ) ਹੈ ॥ ਹਉ/ ਮਰਦਾ ਹਾ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਤੂ ਮਰਦਾ ਨਾਹੀ ਉਠਿ
ਪਰਮੇਸਰ ਜਪਿ ਅਤੈ ਹੁਸਿਆਰੁ ਹੋ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਮਰਦਾਨਾ ਬੋਲਿਆ ਜੀਉ
ਹੁਸਿਆਰੀ ਦੀ ਗਲਿ ਰਹੀ ਹਉ ਮਰਦਾ ਹਾ ਭੁਖਾ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ
੬੬ (ੳ) ਉਹੁ ਜੁ ਰੁਖ ਹੈ ਸਾਮਣਾ ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਖਾਹਿ ਪਰੁ ਜਿਤੜੇ ਖਾਇ ਸਕ/ਹਿ
ਤਿਤੜੇ ਖਾਹਿ ਅਤੈ ਪਲੇ ਬੰਨਨੇ ਨਾਹੀ ॥ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਭਲਾ ਜੀਉ ॥
ਮਰਦਾਨਾ ਲਗਾ ਖਾਨਿ ॥ ਜਾ ਖਾਣ ਲਗਾ ਤਾ ਭਲੇ ਸਵਾਦ ਲਗੇ ਆਵਣ ॥
ਆਖਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜਾਪੈ ਫੇਰਿ ਇਜੇਹੇ ਫਲ ਹਥ ਆਵਣ ਕਿ ਨ ਆਵਣ ਕਿਛੁ
੬੬ (ਅ) ਪਲੇ ਬੰਨਿ ਰਖਾ ॥ ਜਦ ਭੁਖਿ ਲਗੈਗੀ ਤਾ ਖਾਈਗਾ ॥ ਜਦਿ ਅਗੈ ਆਏ/
ਤਾ ਫੇਰਿ ਭੁਖ ਲਗੀਸੁ ॥ ਤਾ ਉਹੁ ਫਲੁ ਖਾਧਿਆਸੁ ॥ ਬੁਰਾ ਹੋਇ ਗਇਆ
ਲਗਾ ਮਰਣਿ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਕਿਆ ਹੋਇਆ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ
ਆਖਿਆ ਜੀ ਤੁਧ ਜੋ ਫਲੁ ਆਖੇ ਆਹੇ ਜਿ ਖਾਹਿ ਸੋਈ ਫਲੁ ਮੈ ਪਲੈ ਬੰਨਿ
੬੭ (ੳ) ਰਖੇ ਸੇ ॥ ਜਾ ਭੁਖਾ ਹੋਵਾਗਾ ਤਾ ਖਾਈਗਾ ॥ ਅਜੀ/ ਜਦਿ ਮੈਨੂ ਭੁਖ ਲਗੀ
ਤਾ ਮੈ ਉਹੁ ਫਲ ਖਾਏ ॥ ਮੇਰਾ ਏਹੁ ਹਵਾਲੁ ਹੋਇਆ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ
ਮਰਦਾਨਿਆ ਉਹੁ ਜੁ ਫਲ ਸੇ ਸੇ ਬਿਖੁ ਫਲੁ ਸੇ ਪਰੁ ਵਚਨੁ ਕਰਿਕੈ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਹੋਏ ਸੇ ॥ ਤੈ ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਤੁਧੁ ਖਾਧੇ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ
ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮਥੇ ਨਾਲ ਛੁਹਾਇਆ ਤਾ ਮਰਦਾਨਾ ਚੰਗਾ ਹੋਇ
੬੭ (ਅ) /ਬੈਠਾ ॥ ਲਗਾ ਆਖਣ ਕੁਰਬਾਨ ਤੇਰੀ ਭਗਤ ਨੋ ਅਤੇ ਤੁਧ ਨੋ ॥ ਅਤੇ ਜੀ
ਅਸੀ ਡੂਮਿ ਹਾ ਮੰਗਿ ਪਿੰਨ ਖਾਧਾ ਲੋੜੀਐ ਅਤੈ ਤੂ ਅਤੀਤੁ[2] ਪੁਰਖੁ ਹੈ
ਨਾ ਕਿਛੁ ਖਾਹਿ ਨਾ ਕਿਛੁ ਪੀਏ ਨ ਪੈਨੇਹਿ ਅਤੈ ਕਿਸੈ ਵਸਦੀ ਨ ਵੜਹਿ ॥
ਅਸੀ ਕਿਉਕਰਿ ਤੁਧ ਨਾਲਿ ਰਹਹਿ ਜੀ ਮੇਰੀ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ॥ ਮੈ ਰਹਿ ਨਾਹੀ
੬੮ (ੳ) ਸੰਘਦਾ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾ/ਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤੁ ਖੁਸੀ ਹੈ ਤੁਧ
ਉਪਰਿ ॥ ਤੈ ਵਿਦਾ ਕਿਉ ਮੰਗੀ ॥ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀ ਕੁਰਬਾਨ ਤੇਰੀ
ਖੁਸੀ ਨੋ ਮੇਰੀ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ਹਉ ਘਰ ਜਾਈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਕਿਵੈ
ਰਹੈ ਭੀ ॥ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਤਾ ਰਹਾ ਜਾ ਮੇਰੀ ਭੁਖ ਗਵਾਏ ॥ ਜੋ ਤੇਰਾ
੬੮ (ਅ) ਅਹਾਰੁ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰਾ ਭੀ ਕਰ/ਹਿ ॥ ਅਤੈ ਜੋ ਤੂ ਭਗਤਿ ਕਮਾਵਹਿ ਹਉ ਤੇਰੇ

---

[1]ਪਿਛੇ (?) । [2]ਫ਼ਕੀਰ ।

ਨਾਲਿ ਲਗਾ ਰਹਾ ॥ ਅਜੀ ਏਹੁ ਵਚਨੁ ਕਰੈ ਅਤੇ ਜੀ ਜਿਥੈ ਤੂ ਹੋਵਹਿ
ਤਿਥੈ ਮੈਨੂ ਨਾਲੇ ਰਖੈ ॥ ਨ ਅਗੈ ਵਿਛੋੜਹਿ ਨ ਐਥੈ ਵਿਛੋੜਹਿ ॥ ਅਤੈ
ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਨ ਵੀਚਾਰਹਿ ।। ਆਪਣੀ ਏਹ ਬਖਸ ਕਰਹਿ ਤਾ ਹਉ ਰਹਾ ॥
ਇਤੜੀਆ ਗਲਾ ਦੇਹਿ ਤਾ ਹ/ਉ ਰਹਾ ਨਾਹੀ ਤਾ ਮੇਰੀ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ॥ ੬੯ (ੳ)
ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਾਹਿ ਮਰਦਾਨਿਆ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਇਓ ॥ ਤੁਧ ਜੋ
ਮੰਗਿਆ ਦੀਨ ਭੀ ਅਤੈ ਦੁਨੀਆ ਭੀ ॥ ਪੈਰੀ ਪਉ ਇਤੜੀਆ ਗਲਾ
ਦਿਤੀਓ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜਦਿ ਏਹ ਗਲ ਆਖੀ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਹੋਰੋ ਵਖਤੁ ਹੋਇ
ਗਇਆ ॥ ਉਚੀ ਦਿਸ/ਟਿ ਹੋਈਆਸੁ ॥ ਜੇਹਾ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਥਾ ਤੇਹੋ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ੬੯ (ਅ)
ਆਈਆਸੁ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਤਕੜਾ ਕਰਿ ਪਕੜਿਆ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ
ਏਹੁ ਜੁ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ ॥ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਜਾਇ ਤਿਥੈ ਮਰਦਾਨਾ ਰਹੈ
ਨਾਲੈ ॥ [ਬਾਬੇ ਤਪ ਆਰੰਭਿਆ] ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਤਪੁ ਅਰੰਭਿਆ ॥ ਦੁਹ ਕੋਹਾ
ਵਿਚਿ ਦੁਇ ਢੇਰੀਆ ਕੀ/ਤੀਆ ਨਿਸਾਨੀਆ ॥ ਇਕਤੁ ਸਿਰੇ ਤੇ ਜਪੁ ਲਗੇ ੭੦ (ੳ)
ਪੜਨਿ ॥ ਪੜਦੇ ਪੜਦੇ ਉਤਿ ਸਿਰੇ ਜਾਨਿ ॥ ਜਾਇ ਕਰਿ ਪੈਰੀ ਪਇ ਕਰਿ
ਫਿਰਿ ਪੜਨਿ ਇਤ ਸਿਰੇ ਆਵਨਿ ॥ ਇਤੈ ਜੁਗਤਿ ਬਰਸ ਦਿਨ ਗੁਦਰਿਆ
ਅਹਾਰੁ ਅਕ ਦੀ ਖਖੜੀ ਇਕਾ ਖਾਣੀ ਇਕ[1] ਤਲੀ ਰੇਤੁ ਦੀ ॥ ਏਹੋ ਆਹਾਰੁ
ਹੋਇਆ ॥ ਬਰਸ ਤੀ/ਕੁ ਇਤ ਜੁਗਤਿ ਤਪਸਿਆ ਕੀਤੀ ਤਾ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ੭੦ (ਅ)
ਹੁਕਮੁ ਆਇਆ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਤਪਸਿਆ [ਮੈਂ][2] ਥਾਇ ਪਾਈ ॥ ਤੁਧ ਨੋ
ਆਗਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਿ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਘਾਲਿ ਥਾਇ ਨਾਹੀ ਪਉਦੀ ॥ ਤਬ
ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਤੀਰਥਾ ਨੋ ਚਲਿਆ ॥ ਜਾ ਆਗਿਆ ਆਈ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਿ ॥ ਤਾ
ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ/ ਤੀਰਥਾ ਤੇ ਭਲੇ ਭਲੇ ਅਤੀਤ ਇਕਠੇ ਹੋਦੇ ਹੈਨਿ ਮਤ ਕੋਈ ੭੧ (ੳ)
ਅਜੇਹਾ ਸਾਧੂ ਭੇਟੀਐ ॥ ਜਿਸਨੋ ਹਉ ਗੁਰੂ ਕਰੀ ॥ ਏਤੁ ਵਾਸਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ
ਤੀਰਥਾ ਨੋ ਚਲਿਆ ॥

[ਬਾਬਾ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਗਇਆ ॥ ਖੇਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿਤਾ] ਪ੍ਰਥਮੇ
ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੰਗਾ ਉਪਰਿ ਆਇਆ ॥ ਲੋਗ ਗੰਗਾ ਨਾਵਣ ਨੋ ਬਹੁਤੁ
ਆਏ ਸੇ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਭੀ ਜਾਇ ਬੈਠਾ ॥ ਦੇਖੇ ਤਾ ਲਖ/ ਮਨੁਖ ੭੧ (ਅ)
ਇਕਠੇ ਹੋਏ ਹੈਨਿ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇਖੈ ਤਾ ਲਖ ਲੋਕ ਆਏ ਹੈਨਿ ॥ ਮਤੁ
ਕੋਈ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਲੋਕੁ ਆਇਆ ਹੋਵੈ ॥ ਦੇਖੈ ਤਾ ਲਖ ਨਾਵਦੇ ਹੈਨਿ
ਪਰੁ ਨਾਤੋ/ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੀ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਤੈ ਲੋਕਾ ਦੀ ਚਮ ੭੨ (ੳ)
ਦ੍ਰਿਸਟਿ ॥ ਲੋਕਾ ਦੇ ਭਾਣੇ ਲੋਕ ਨਾਤੇ ਪਰੁ ਬਾਬੇ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨਾਤੋ ਕੋਈ

---

[1] 'ਇਕੈ ਤਾਂ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [2] ਸੁਧਾਈ ਨਿ. ਕਾ. ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਭੀ ਨਾਵਣ ਵੜਿਆ ॥ ਲੋਕ ਨਾਵਦੇ ਸੇ ਉਗਵਣ[1] ਦੀ
ਧਿਰਿ ਮੁਹ ਕਰਿ ਕੈ ਬਾਬਾ ਲਗਾ ਆਥਵਣ[2] ਦੀ ਧਿਰਿ ਮੁਹ ਕਰਕੇ ਨਾਵਣ ।
ਹੋਰੁ ਲੋਕ ਪਾਣੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਧਿਰਿ ਦੇਦੇ ਸੀ ਬਾਬਾ ਲਗਾ ਆਥਵਣ ਦੀ
੧੨ (ਅ) ਧਿਰਿ ਪਾਣੀ ਦੇਣਿ । ਲੋਕ ਲਗੇ ਪੁਛਣ ॥ ਏ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਪਿ/ਆਰਿਆ
ਤੂ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹਉ ਹਿੰਦੂ ਹਾ ॥ ਆਖੇਂ
ਜਿ ਤੂ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਤਾ ਪਾਣੀ ਇਧਰ ਕਿਸ ਨੂ ਦੇਦਾ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ
੧੩ (ੳ) ਤੁਸੀ ਪਾਣੀ ਕਿਸ ਨੂ ਦੇਦੇ ਹੋ ॥ ਉਨੀ ਆਖਿਆ/ ਅਸੀ ਪਾਣੀ ਪਿਤਰੀ[3]
ਨੂ ਦੇਦੇ ਹਾ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਤੁਸਾਡੀ ਪਿਤਰੀ ਕਿਥੈ ਹੈਨ ॥ ਉਨੀ
ਆਖਿਆ ਅਸਾਡੀ ਪਿਤਰੀ ਦੇਵ ਲੋਕ ਹੈਨਿ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਦੇਵ ਲੋਕ
ਇਥਹੁ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਦੇਵ ਲੋਕ ਇਥਹੁ ਸਾਢੀਆ
ਉਣਵੰਜਹ ਕਰੋੜੀ ਹੈ ॥ ਇਤੁ ਮਿਰਤੁ ਲੋਕਹੁ ॥ ਅਸੀ ਉਤੈ ਥਾਵੈ ਨੋ ਪਾਣੀ
ਦੇਦੇ ਹਾ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਆਖਿਆ ਅਪੜੈਗਾ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ
੧੩ (ਅ) ਅਪੜੇਗਾ ॥ ਜਦ ਉਨੀ/ ਏਹ ਗਲ ਆਖੀ ਤਾ ਬਾਬਾ ਅਗੇ ਥੋੜਾ ਪਾਣੀ ਸੁਟਦਾ
ਸੀ ਲਗਾ ਵਧੇਰੇ ਸੁਟਨਿ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਸ ਨੂ ਦੇਦਾ
ਹੈ ਇਤੜਾ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮੇਰੀ ਘਰੀ ਇਕੁ ਖੇਤੁ ਹੈ ਸੋ ਹਰ
ਫਸਲ ਸੁਕ ਜਾਦਾ ਹੈ ਹਉ ਪਾਣੀ ਉਸ ਖੇਤ ਨੋ ਦੇਦਾ ਹਾ ॥ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮੀਹੁ
੧੪ (ੳ) ਪਉਦੇ ਹੈਨਿ ਪਰੁ ਉਤ ਖੇਤ ਪਾਣੀ ਟਿਕਦਾ ਨਾਹੀ ॥/ ਹਉ ਉਸ ਨੋ ਪਾਣੀ
ਦੇਦਾ ਹਾ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਦਿਆ ਸਵਾਰਿਆ[4] ਤੇਰੇ ਖੇਤ
ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਉਕਰਿ ਜਾਏਗਾ ॥ ਤੂ ਏਵੈ ਪਾਣੀ ਸੁਟਦਾ ਹੈ ਸੁ ਕਿ ਕਰਦਾ
ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਹੋ ਮੇਰੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨ
ਅਪੜੈਗਾ ਤਾ ਤੁਸਾਡੀ ਪਿਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਉਕਰਿ ਅਪੜੈਗਾ ॥ ਜਾ ਬਾਬੇ ਜੀ
੧੪ (ਅ) ਏ/ਹ ਗਲ ਆਖੀ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਏਹੁ ਕਮਲਾ ਨਾਹੀ ਏਹੁ
ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ॥ ਸਭ ਪੈਰੀ ਲਗਨਿ[5] ਨਾਇ ਨਾਇ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲੇ ॥
ਉਹ ਲਗੇ ਸਿਮਰਨਿ ਕਰਨਿ ॥ ਕੋਈ ਮਾਲਾ ਹਥ ਲੈ ਬੈਠਾ ਕੋਈ ਨਕ
ਪਕੜਿ ਬੈਠਾ ਕੋਈ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਲਗਾ ਪੜਨਿ ਕੋਈ ਪੂਜਾ ਲਗਾ ਕਰਨਿ ॥
੧੫ (ੳ) ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਲਗੇ ਸੇਵਾ ਕਰ/ਨਿ ॥ ਅਤੈ ਬਾਬੈ ਜੀ ਆਖਿਆ ਹਾਇ ਹਾਇ
ਹਿੰਦੂ ਨਰਕ ਜਾਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਜਪਦਿਆ ਭੀ

---

[1]ਸੂਰਜ ਉਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਪੂਰਬ । [2]ਸੂਰਜ ਅਸਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਪੱਛਮ ।
[3]ਮਰ ਚੁਕੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ । [4]'ਪਿਆਰਿਆ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [5]'ਪਏ'
(ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) ।

ਨਰਕ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਉ ਲੇਹੁ ਤਾ
ਕਿਉ ਨਰਕ ਜਾਹੋ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਉ ਲੈਦੇ
ਹਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਕਿਉਕਰਿ/ ਲੈਦੇ ਹੁਉ ॥ ਤੇਰਾ ਤਾ ਆਤਮਾ ੧੫ (ਅ)
ਕਾਬਲ ਤੇਲੁ ਵੇਚਣ ਗਇਆ ਹੈ ਤੂੰ ਨਾਉ ਕਿਉਕਰਿ ਲੈਦਾ ਸਹਿ ॥ ਕਿਸੈ
ਨੋ ਆਖਿਉਸ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਰੰਨਾ ਨਾਲਿ ਬੈਠਾ ਗਲਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ॥ ਕਿਸੈ ਨੋ
ਆਖਿਆ ਤੂੰ ਫਲਾਨੀ ਬਾਇ ਫਿਰਦਾ ਸਹਿ ॥ ਜਿਥੈ ਜਿਥੈ ਉਨਾ ਦਾ
ਆਤਮਾ[1] ਭਰਮਦਾ ਸੀ ਤਿਥੋ ਤਿਥੋ ਦਾ ਨਾਉ ਲੈ/ ਦਿਤੋਨੁ ॥ ਤਾ ਉਨਾ ੧੬ (ੳ)
ਆਖਿਆ ਭਾਵੈ ਏਹੁ ਪਰਮੇਸਰ ਹੋਵੈ ॥ ਅਸੀ ਏਵੈ ਭੁਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾ ॥
ਏਹੋ ਅਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ॥ ਸਭੇ ਜੋ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸੇ ਸਭਨੀ ਜਪਮਾਲਾ ਛਡੀਆ
ਆਇ ਪੈਰੀ ਲਗੇ ॥ ਜੋ ਤੂ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ ਅਸਾ ਨੋ ਆਪਣੀ ਚਰਣੀ ਲਾਇ ॥
ਅਸਾ ਨੋ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਕਰਿ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆ/ਖਿਆ ਹਉ ਸਿਖ ਆਪ ਨਾਹੀ ੧੬ (ਅ)
ਹੋਆ ਹਉ ਗੁਰੂ ਕਿਸ ਦਾ ਹੋਵਾ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਜੀ ਅਸੀ ਤੁਧ ਨੋ
ਛਡਣੋ ਚੁਕੇ ਹਾ ॥ ਤੂੰ ਭਾਵੈ ਸੁ ਆਖੁ ॥ ਅਸਾਡਾ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਹੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ
ਬਾਬੇ ਪੈਰੀ ਪਾਏ ਉਨਾ ਨੋ ਸੰਤੋਖਣ ਲਗਾ ॥ [ਸੁਚ ਰਸੋਈ ॥] ਤਿਚਰੁ ਤੀਕੁ
ਰਸੋਈ ਹੋਈ ॥ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਉਠੀਐ ॥ ਪਰਸਾਦੁ ਲੀਚੈ[2] ॥ ਬਾਬੇ
ਆਖਿਆ ਅਸੀ ਪਰ/ਸਾਦਿ ਨਾਹੀ ਲੈਦੇ ॥ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ੧੭ (ੳ)
ਅਰਥ ਪਰਸਾਦਿ ਲਈਐ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਉਠਿ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ
ਨਾਉ ਸੁਣਦੋ ਜਾਇ ਜੇਵਣ ਬੈਠੇ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਚਉਕੇ ਵਿਚਿ ਕਾਰਾ ਕਢੀਆ ॥
ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਚਉਕਾ ਤਾ ਭਿਟਾ ॥ ਤੁਸਾ ਕਾਰਾ ਕਿਉ
ਕਢੀਆ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਅਸਾ ਆਪਣੇ ਅਗੇ ਚ/ਉਕਾ ਪਵਾਇਆ ॥ ਅੰਨੁ ੧੭ (ਅ)
ਕਰਾਇਆ ਚਉਕਾ ਭਿਟਣੁ ਨਾਹੀ ਦਿਤਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਿਚਰੁ ਤੁਸੀ
ਨਹ ਸੇ ਚੜੇ ਤਿਚਰੁ ਤੀਕੁ ਨਹ ਸਾ ਭਿਟਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਤੁਸਾ ਨਾਲਿ
ਨੀਚ ਚੜੇ ਹੈਨਿ ॥ ਉਨਾ ਆਖਿਆ ਜੀ ਅਸਾ ਨੋ ਦਿਸ ਨਾਹੀ ਆਵਦੇ ॥ ਤਾ
ਬਾਬੇ ਸਲੋਕ ਆਖਿਆ ॥ [ਸਲੋਕ ॥][3] ਕੁਬੁਧਿ ਡੂਮਣੀ ਕੁਦਇਆ
ਕਸਾਇਣ ਪਰ/ ਨਿੰਦਾ ਘਟ ਚੂਹੜੀ ਮੁਠੀ ਕ੍ਰੋਧ ਚੰਡਾਲ ॥ ਕਾਰੀ ਕਢੀ ਕਿਆ ੧੮ (ੳ)
ਥੀਐ ਜਾ ਚਾਰੇ ਬੈਠੀਆ ਨਾਲਿ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਇਨੀ ਚੜੀ ਚਉਕਾ
ਭਿਟਾ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਿਉਕਰਿ ਹੋਵੈ ॥ [ਤਾ ਬਾਬਾ ਫਿਰ ਸਲੋਕ

[1] 'ਜੀਉ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) ; [2] ਲਵੋ, ਛਕੋ । [3] ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੯੧ ਉਪਰ, ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ।

ਬੋਲਿਆ ॥ ਸਲੋਕ ॥][1] ਸਚੁ ਸੰਜਮ ਕਰਣੀ ਕਾਰਾ ਨਾਵਣ ਨਾਉ ਜਪੇਹੀ ॥
੭੮ (ਅ) ਨਾਨਕ ਅਗੈ ਉਤਮ ਸੇਈ ਜਿ ਪਾਪਾ ਪੰਦਿ ਨ ਦੇਹੀ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ/
ਇਤੁ ਸੰਜਮੁ ਚਉਕਾ ਸੁਚਾ ਹੋਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਉਤੈ ਥਾਇ ਜੰਜੇਊ ਲਾਹਿ
ਸਟੇ ॥ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਆਖਣ ਲਗੇ ਜੀ ਜਿਉ ਜਾਣਹਿ
ਤਿਉ ਅਸਾਡੀ ਗਤ ਕਰ ॥ ਅਸਾਡਾ ਜੀਉ ਤੇਰੇ ਹਥ ਵਿਚਿ ਹੈ ॥ ਜਿਉ
ਭਾਵੀ ਤਿਉ ਅਸਾਨੂ ਉਧਾਰ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੈਰੀ ਆਇ ਪਏ ॥ ਉਨਾ ਦੀ
੭੯ (ੳ) ਬਿਸਾਤ[2] ਸੀ ਸਭ ਲੁਟਾਇ ਦਿ/ਤੀ ਬਹੁਤੁ ਬਿਸਾਤ ਥੀ ॥ ਘੋੜੇ ਵਾਹਣੀਆ
ਖਰਚੀਆ ਸਭ ਲੁਟਾਇ ਦਿਤੀਆ ॥ ਉਹੁ ਬੈਰਾਗੁ ਰੂਪੁ ਹੋਏ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਅਖੀ
ਮਿਹਰ ਕੀ ਨਦਰਿ ਕੀਨੀ ॥ ਜੇ ਉਹਿ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਨਾਉ ਨਾਲਿ ਮਸਤ
ਹੋਇ ਗਏ ॥ ਪਹਿਲੇ ਸਿਖ ਏਹੇ ਕੀਤੇ ॥ ਉਨਾ ਨੋ ਆਪਣੀ ਬਖਸ ਕਰਕੇ
੭੯ (ਅ) ਬਾਬਾ[3] ਅਗੇ ਚਲਿਆ ॥ ੧ ॥ ੯ ॥/ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥

[ਬਾਬਾ ਤ੍ਰਿਆ ਰਾਜ ਗਇਆ] ਫੇਰਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਗਲਿਆ ਤੀਰਥਾ
ਨੋ ਚਲਿਆ ॥ ਗੰਗਾ ਗੁਦਾਵਰੀ ਗਇਆ ॥ ਪਿਰਾਗ ਬਨਾਰਸੀ ਗੋਮਤੀ
ਅਜੁਧਿਆ ਦੁਆਰਕਾ ਜਗੰਨਾਥ ਉਡੀਸਾ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਕੀਏ ॥ ਸਭਨਾ
ਕਾ ਫਲੁ ਲੀਆ ॥ ਇਸਨਾਨੁ ਕੀਆ ਸਭ ਧਰਤੀ ਦੇਖੀ ॥ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਬਾਬਾ
੮੦ (ੳ) ਜੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੇ/ ਸਿਰੇ ਉਸ ਧਰਤੀ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ਜਹਾ ਪੁਰਖ ਨਾਹ ਸੀ
ਪਾਈਤਾ ॥ ਤਿਰੀਆ ਰਾਜੁ ਹੈ ਸਭ ਦੇਸ ਗਿਰਾਉ ਤ੍ਰੀਮਤੀਆ ਕਮਾਵਤੀਆ
ਹੈ ॥ ਪੁਰਖੁ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨਾ ਬੋਲਿਆ ਬਾਬਾ ਜੀ ਏਸ ਦੇਸ ਤਾਈ
ਦੇਖੀਐ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਏਹੁ ਦੇਸ ਰੰਨਾ ਦਾ ਹਈ ॥ ਇਸੁ
੮੦ (ਅ) ਦੇਸੁ ਜਾ|ਣਾ ਭਲਾ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀ ਆਖੇ ਤਾ ਦੇਖਿ
ਆਵਾ ਫੇਰਿ ਕਉਣ ਆਵਦਾ ਹੈ ਇਤਨੀ ਦੂਰਿ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ
ਜਾਹਿ ਜਿ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਹੈ ਤਾ ਦੇਖਿ ਆਉ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਲੈ ਕਰ
ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਗਇਆ ॥ ਨਗਰ ਜਾਇ ਵੜਿਆ ॥ ਜਾ
੮੧ (ੳ) ਮਰਦਾਨਾ ਉਨਾ ਰੰਨਾ ਨੋ/ ਦਿਸਿ ਆਇਆ ਜਿਤਨੀਆ ਤੀਵੀਆ ਸੀਆ
ਸਭ ਬਲਿ ਬਲਿ ਕਰਿਕੇ ਝੁਬਿ ਪਈਆ ॥ ਪੁਰਖ ਉਥੈ ਅਲਭੁ ਸੀ ॥ ਉਨਾ
ਆਖਿਆ ਜੋ ਤੂ ਅੰਦਰਿ ਆਉ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਮਾਈ ਮੈ ਅੰਦਰਿ
ਨਾਹੀ ਆਵਦਾ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਡਿਠਾ ਜੋ ਅੰਦਰਿ ਨਾਹੀ ਆਵਦਾ ਤਾ ਪਕੜਿ[4]

---

[1]ਇਹ ਪਾਠ ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚੋਂ ਨਕਲ ਕਰਦਿਆਂ ਰਹ ਗਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਦ 'ਸਲੋਕ' ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। [2]ਧਨ, ਪੂੰਜੀ। [3]'ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [4]'ਧਕ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)।

ਅੰਦਰ ਵਾੜਿਓਨੇ ॥ ਹਥ ਧਾਗਾ ਬੰ/ਨਿ ਗਈਆ ॥ ਧਾਗਾ ਉਨਾ ਦਾ ੮੧ (ਅ)
ਕਰੜੇ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਸੀ ॥ ਜੋ ਕੀਤਾ ਲੋੜਨਿ ਸੋ ਕਰਹਿ ਧਾਗੇ ਕੇ ਬਲਿ ॥ ਜਾ
ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਹਥ ਧਾਗਾ ਬਧੋ ਨੇ ਤਾ ਛਤ੍ਰਾ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਰਬਾਬ ਅੰਦਰ
ਸਟ ਪਾਇਓਨੁ[1] ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਛਤ੍ਰਾ ਕਰਕੇ ਬਧੋ ਨੇ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਵਾਟ
ਦੇਖੇ ਪਇਆ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਆਇਓ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿ/ਆ ੮੨ (ੳ)
[2]ਆਪ ਨੂੰ ॥ ਮਿਹਰਵਾਨ[2] ਰਾਗ ਸੁਣਾਇਦਾ ਸੀ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਉ ਲੈਦਾ
ਸੀ ਸੋ ਭੀ ਕਿਤੈ ਥਾਇ ਗਇਆ ॥ ਭੀ[3] ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਉ[ਹ] ਭੀ ਨ
ਆਇਓ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਉਠਿ ਕਰਿ ਨਗਰੀ ਆਇਆ ॥ ਆਵਦਾ ਆਵਦਾ
ਜਿਥੈ ਮਰਦਾਨਾ ਸੀ [4]ਤਿਸੈ ਜਾਹਗਾ[4] ਆਇਆ ॥ ਉਨਾ ਜੋ[5] ਡਿਠਾ ਬਾਬੇ
ਨੋ ਸ/ਭ ਆਇ ਝੁਬੀਆ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਅਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਤੁਸਾਡੇ ਪਾਸਿ ਹੈ ੮੨ (ਅ)
ਤੁਸੀ ਦੇਹੁ ॥ ਉਨਾ ਆਖਿਆ ਏਥੈ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਜੋ ਛਤ੍ਰਾ ਹੋਆ
ਬਧਾ ਸੀ ਬਾਬੇ ਨੋ ਨਦਰੀ ਆਇਓਸੁ ॥ ਪਇਆ [6]ਖਹਰੂ ਖਹਰੂ[6] ਕਰੈ ਬੋਲਿ
ਨ ਸਕੈ ॥ ਛਤ੍ਰੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪਇਆ ਭਿਕਾਵੈ ॥ ਬਾਬੇ ਡਿਠਾ ਏਹੁ ਮਰਦਾਨਾ
ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਅਗੋ ਹ/ਥਿ ਕੀਆ ਜੋ ਧੀਰਾ ਹੋ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਉਨਾ ਰੰਨਾ ਨੋ ੮੩ (ੳ)
ਆਖਿਆ ਜੇ ਭਲਾ ਕਰੋ ਤਾ ਅਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਦੇਹੁ ॥ ਉਨਾ ਆਖਿਆ ਜੀਉ
ਆਦਮੀ ਕੇਹੁ ਤੂੰ ਅੰਦਰਿ ਆਉ[7] ਖਾਹਿ ਪੀਉ ਤੂੰ ਹੁਣਿ ਕਿਥੈ ਜਾਹਿਗਾ ॥
ਇਤਨਾ ਆਖਿਕੈ ਤੜਿ ਧਾਗਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਹਥ ਬੰਨਿ ਗਈਆ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ
ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਕੀ ਆਵੈ ॥ ਜਾ ਉਨਾ ਧਾਗਾ ਬੰਨਾ/ ਤਾ ਕਿਛੁ ਨ ੮੩ (ਅ)
ਹੋਵੈ ॥ ਤਾ ਉਨਾ ਹੋਰੁ ਸਿਆਣੀਆ ਸਦਿ ਆਦੀਆ ॥ ਉਹੁ ਜੁ ਆਈਆ
ਸੋ ਸਿਰ ਮਾਰਿ ਰਹੀਆ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਅਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਦੇਹੁ ਤਾ ਉਨੀ
ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਜੋ ਕੋਈ ਹੈ ਸੋ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ ਅਸਾਡਾ ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਹੀ
ਚਲਦਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜੇ ਭਲਾ ਕਰਹੁ ਤਾ ਅਸਾਡਾ ਆਦਮੀ
ਦੇਹੁ ॥ ਤਾ ਉਨਾ/ ਆਖਿਆ ਜਿਥੈ ਤੇਰਾ ਆਦਮੀ ਹੋਵੈ ਤਿਥੋ ਜਾਇ[8] ਲੈ ॥ ੮੪ (ੳ)
ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ ਤੁਸੀ ਨਾਹੀ ਦੇਦੀਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਜੀ ਉਠਿ ਕਰਿ
ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਹਥਹੁ ਧਾਗਾ ਖੋਲਿ ਸਟਾ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਫੇਰਿ ਆਦਮੀ ਹੋਇਆ ॥
ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਮਾਣਸ ਨਾਹੀ ਏਹੁ ਜੁ ਕੋਈ ਹੈ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਸੋ

---

[1]'ਘਤਿਓਨ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [2]'ਧੰਨ ਮਿਹਰਵਾਨ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [3]'ਆਪੋ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [4]ਉਤੇ ਵੇੜੇ (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.) । [5]ਇੱਥੇ ਪਾਠ 'ਜੋਗ' ਸੀ, ਜੋ ਭੁੱਲ ਲਗਦੀ ਹੈ; ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਜਾਂ' ਹੈ ਅਤੇ ਨਿ. ਕਾ. ਵਿਚ ਜੋਰਾਂ (ਜੋਰੂਆਂ) । [6]'ਖਉਰੂ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.) । [7]'ਰਲ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [8]'ਸੰਦਾਣ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.) ।

੮੪ (ਅ] ਪਰਮੇਸਰੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ ਅਸਾਡਾ ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਹੀ ਚਲ/ਦਾ ॥ ਇਹੁ ਐਨੁ ਖੁਦਾਇ
ਹੈ ॥ ਉਇ ਤ੍ਰੀਮਤੀ ਸਭ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਈਆ ॥ ਪੈਰਾ ਉਪਰਿ ਢਹਿ ਪਈਆ॥
ਰਿਦੈ ਵਿਚਿ ਉਨਾ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਅਸੀ ਪੁਰਖ ਦੇ ਲਈ[1] ਬਹੁਤੁ
ਦੁਖ ਪਾਵਦੇ[2] ਹਾ ਅਸਾਡਾ ਏਹੁ ਦੁਖੁ ਨਿਵਰਤੁ ਕੀਚੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਜੀ
੮੫ (ੳ) ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ ਏਹੁ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣੀ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਉਨਾ ਨੋ ਅ/ਸੀਰਬਾਦ
ਦਿਤਾ ॥ ਉਨਾ ਨੋ ਸਾਤਿ ਆਈ ॥੧॥੯॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥

[ਸਾਖੀ ਰਾਕਸ ਨਾਲ ਹੋਈ] ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਥੋ ਰਵਿਆ ॥ ਅਗੋ ਜਾਦੇ ਜਾਦੇ
ਰਾਕਸਾ ਕੀ ਧਰਤੀ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ॥ ਰਾਕਸ ਜੋ ਪਏ ਬਾਬੇ ਹੋਰਾ ਨੋ ਫੜਿ
ਲੈ ਗਏ ॥ ਅਗੈ ਕੜਾਹਾ ਚੜਿਆ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚਿ ਸਟਿਉਨੇ
੮੫ (ਅ) ਆਗੇ ਤੇ ਕੜਾਹਾ ਠੰਢਾ ਹੋਇ/ ਗਇਆ ॥ ਉਇ ਲਗੇ ਅਗ ਜਲਾਵਣ
ਕੜਾਹੇ ਹੇਠਿ ਅਗ ਫੂਕਣ ਪਏ॥ ਅਗ ਜਲੈ ਨਾਹੀ ॥ ਸਿਰਿ ਮਾਰਿ ਰਹੇ ॥
ਤਾ ਉਨਾ ਡਿਠਾ ਇਹੁ ਆਦਮੀ ਨਾਹੀ॥ ਤਾ ਸਭੇ ਆਏ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥
ਬਾਬੇ ਜੀ ਉਨਾ ਨੋ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਉ ਉਪਦੇਸਿਆ ॥ ਉਇ ਭੀ ਸਿਖ
ਹੋਏ ॥੧॥੧੦॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

੮੬ (ੳ) [ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ] [3]ਸੇਤਬੰਧ ਰਾਮੇਸਰ/ ਕੀ ਧਰਤੀ ਅਰੁ
ਉਸ ਅੰਧਿਆਰੇ ਕੀ ਧਰਤੀ ਗਏ[3] ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਥਹੁ ਭੀ ਰਵਿਆ ॥
ਆਵਦੇ ਆਵਦੇ ਸਮੁਦ੍ਰ ਕੀ ਛਾਲ[4] ਜਾਇ ਪਏ ॥ ਜਾਦੇ ਜਾਦੇ ਕਿਤੈ
ਕੁੰਡਿ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ॥ ਅਗਹੁ ਦੇਖਨਿ ਤਾ ਕਿਆ ਦੇਖਨਿ ਜੁ ਇਕ ਵਡਾ
ਪਹਾੜੁ ਅਗਹੁ ਆਵਦਾ ਹੈ ॥ ਅਜੇਹਾ ਡਰਾਵਣ ਚਲਿਆ ਆਵਦਾ ਹੈ ॥
੮੬ (ਅ) ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਆ/ਖਿਆ ਜੀ ਇਤਨਿਆ ਥਾਵਾ ਤੇ ਉਬਰੇ ਸੇ ਪਰੁ
ਏਹ ਜਿ ਕਾਈ ਬਲਾਇ ਆਵਦੀ ਹੈ ਸੁ ਇਸ ਥਾਵਹੁ ਨਾਹੀ ਉਬਰਦੇ ॥
ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਏਹੁ ਕਿਹੁ ਨਾਹੀ ਤੂੰ ਓਦਰ ਨਾਹੀ ॥
[5]ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਆਖੁ ਡਰੁ ਨਾਹੀ[5]॥ ਜਾ ਦੇਖੈ ਤਾ ਕਿਆ ਦੇਖੈ
੮੭ (ੳ) ਪਹਾੜੁ ਆਵਦਾ ਸੀ ਸੋ ਨਿਵਰਤਦਾ ਚਲਿਆ ॥ ਜਾ ਨੇੜੇ/ ਆਇਆ
ਤਾ ਨਿਵਰਤ ਕਰਿ ਮਨੁਖ ਰੂਪ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੋ ਆਇ

---

[1]ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਪਾਠ 'ਲਏ' ਗ਼ਲਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ; ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਦੇ ਵਾਸਤੇ' ਹੈ । [2]ਪਾਉਂਦੀਆਂ (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [3]ਇਹ ਪਾਠ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । [4]ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਕਾਛਲ' ਹੈ । [5]ਇਹ ਪਾਠ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮਿਲਿਆ ॥ [1]ਹਥ ਅਗਨ ਮੁਖ ਮਾਸ ਸਾਰੀ ਦੇਹੀ ਕਚ ਦੀ ਬਾਬਾ ਦੇਖਿ ਕੈ
ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥ ਏ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਿਸੈ ਰੂਪ ਆਦਮੀ ਦਾ ਅਤੇ ਦੇਹੀ
ਕਚ ਦੀ ਮੁਖ ਮਾਸ ਕਾ ਅਰੁ ਹਥ ਬੈਸੰਤਰ ਇਹੁ ਰੂਪ ਕਿਆ ਹੈ ॥ ਏ ਪਾਰ-
ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇ/ਸਰ ਏਹੁ ਜੁ ਹੈ ਸੁ ਕਿਆ ਹੈ[1] ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੋਲਿਆ ੮੭ (ਅ)
ਜੇ ਹੋ ਪਰਮੇਸਰ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਤੂੰ ਕਉਣ ਹੈ ॥ ਤਬ ਕਲਿਜੁਗ ਕਹਿਆ ਜਿ
ਨਾਨਕ ਤੂ ਮੈਨੂ ਨਾਹੀ ਜਾਣਤਾ ॥ ਕਹੈ ਜੀ ਨਾਹੀ ਜਾਣਦਾ ॥ ਤਬ ਕਲਿਜੁਗ
ਕਹਿਆ ਏ ਨਾਨਕ ਹਉ ਕਲਿਜੁਗ ਹਾ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨਮਸਕਾਰ
ਕੀਆ ॥ ਅਗੋ ਤੇ ਕਲਿਜੁਗ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਆ ॥ [2]ਤਬ ਕਲਿ/ਜੁਗ ਬੋਲਿਆ ਏ ੮੮ (ੳ)
ਨਾਨਕ ਤੂ ਬੜਾ ਭਗਤੁ ਹੈ ਹਉ ਤੁਧ ਨੋ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹਾ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ
ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜਿ ਹਉ ਤੇਰੀ ਵਾੜੀ ਵਿਚਿ ਅੰਗੂਰੀ ਹਾ ਤੂ ਸਾਰ ਕਰੇ
ਨਾਹੀ ਤਾ ਕਉਣ ਕਰੇ ॥ ਤਬ ਕਲਿਜੁਗ ਕਹਿਆ ਏ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਜਿ ਅਗੈ
ਹੀ ਅਗੈ ਚਲਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ ਦਿਖਾ ਤੂ ਆਖੁ ਅਗਮ ਕਿਆ ਢੂਢਤਾ ਹੈ ॥
ਤਬ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿਆ ਜਿ ਮੈ ਪਰਮੇ/ਸਰ ਢੂਢਦਾ ਜਾਦਾ ਹਾ[2] ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ੮੮ (ਅ)
ਕਹਿਆ ਤੇਰੀ ਕਉਣ ਪ੍ਰਕਿਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਕਵਨ ਅਮਰੁ[3] ਹੈ ॥ ਤਾ ਅਗਹੁ
ਕਲਿਜੁਗ ਬੋਲਿਆ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ਸਤੀਆ ਸਤ ਕਰੈ ਸੋ[4] ਛੀਜੈ [5]ਤਪੁ ਘਰ[5] ਤਪੁ
ਨ ਹੋਈ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਨਾਉ ਲਏ ਬਦਨਾਵੀ[6] ਕਲਿ ਕੇ ਲਖਣ ਏਈ ॥ ੧ ॥
ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਮੇਰੀ ਸਿਕਦਾਰੀ[7] ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ
ਬਾ/ਬਾ ਬੋਲਿਆ ਜਿਸੁ ਸਿਕਦਾਰੀ ਤਿਸਹਿ ਖੁਆਰੀ ਚਾਕਰ ਕੇਹਾ ਡਰਣਾ ॥ ਜਾ ੮੯ (ੳ)
ਸਿਕਦਾਰੈ ਪਵਨਿ ਜੰਜੀਰੀ[8] ਤਾ ਚਾਕਰ ਹਥਹੁ ਮਰਣਾ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ
ਤੂੰ ਸਿਕਦਾਰ ਹੈ ਅਸੀ ਚਾਕਰ ਹਾ ॥ ਤੁਧੁ ਸਿਕਦਾਰੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਲੇਖਾ
ਦੇਣਾ ਹੈ ॥ ਜਾ ਤੂ ਲੇਖੇ ਨੋ ਫੜੀਅਹਿਗਾ ਤਾ ਹਵਾਲੇ ਚਾਕਰਾ ਦੇ ਹੋਇਗਾ ॥
ਤੁਧੁ ਬਾਵਹੁ ਹਿਸਾਬੁ ਅਸਾਹਾ[9] ਲੈਣਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ/ ਆਇ ਪੈਰੀ ੮੯ (ਅ)
ਪਇਆ ॥ ਹਥ ਜੋੜ ਖਲਾ ਹੋਇਆ ॥ ਤਾ ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸਿ
ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਆਖਿਆ ਆਖੁ ਜਿ ਤੇਰੇ ਜੀ ਹੈ ॥ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ
ਜੀ ਹਉ ਜਿ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਆਇਆ ਹਾ ਸੁ ਇਤੇ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹਾ ॥

---

[1]ਇਹ ਪਾਠ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। [2]ਇਹ ਪਾਠ ਵੀ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। [3] ਅਹਾਰੁ' (ਸ਼. ਸਿ ਅ)। [4] ੜਾਂ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [5] ਤਪਿਆ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) [6] ਬਦਨਾਮੀ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [7] 'ਸਿਰਦਾਰੀ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [8] ਮਾਮਲੇ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [9] ਅਸਾਂ ਹੀ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)।

ਤੂ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਕਾ ਵਜੀਰ ਹੈ ॥ ਮੈ ਤੇਰੇ ਵਸਿ ਪਉਣਾ ਹੈ ॥ ਤੂ ਉਤ
੯੦ (ੳ) ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਖਸਮਾਨਾ ਕਰੇ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ/ ਤੂੰ ਖਾਤਰ ਜਮਾ ਕਰਿ
ਤੇਰਾ ਖਸਮਾਨਾ ਕਰਾਗਾ ॥ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕਿਉਕਰਿ
ਪਰਤੀਤਿ ਆਵੈ ॥ ਜੇ ਕਿਛੁ ਮੇਰੀ ਭੇਟ ਲਈਐ ਤਾ ਹਉ ਜਾਣਾ ॥ ਜੋ ਮੇਰਾ
ਖਸਮਾਨਾ ਹੋਗੁ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਅਸਾ ਸੁਖ ਛਡਿ ਦੁਖ ਤਕੜੇ
ਕੀਤੇ ਅਸਨਿ[1] ॥ ਸੋ ਅਸੀ ਪੇਸਕਸੀ ਝਲਣ ਨੂੰ ਨਾਹੀ ਕੀਤੇ ਅਸਾ ਭੇਟ ਕਿ
੯੦ (ਅ) ਕਰਣੀ ਹੈ ॥ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਮਾਣ/ਕ ਮੋਤੀ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ
ਹੀਰੇ ਨਾਲਿ ਬਣੇ ਹੋਏ ਘਰ ਉਗਵਣ ਆਥਵਣ ਦੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਭਲੀਆ
ਭਲੀਆ ਇਸਤਰੀਆ ਅਸਟ ਸਿਧਿ ਨਉ ਨਿਧੀ ਮੇਰੇ ਵਸਿ ਹੈਨਿ ਉਹ ਆਣਿ
ਪੇਸ ਕਰੀ ॥ ਇਤਨੀਆ ਵਸਤੂ ਵਿਚਹੁ ਕਿਛੁ ਲਈਐ ਜੋ ਮੇਰੇ ਆਤਮੇ
ਸੰਤੋਖ ਆਵੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹਉ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਲੈਂਦਾ ॥ ਤਾ
੯੧ (ੳ) ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ/ ਸਬਦੁ ਕੀਤਾ ॥ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚਿ ॥ [2]ਮੋਤੀ ਤ ਮੰਦਰ
ਊਸਰਹਿ ਰਤਨੀ ਤ ਹੋਹਿ ਜੜਾਉ ॥ ਕਸਤੂਰ ਕੁੰਗੂ ਅਗਰ ਚੰਦਨ
ਲੀਪ ਆਵੈ ਚਾਉ ॥ ਮਤ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ
ਆਵੈ ਨਾਉ ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਉ ਜਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥ ਮੈ ਆਪਣਾ
੯੧ (ਅ) ਗੁਰ ਪੂਛ ਦੇਖਿਆ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ/ ॥ ਧਰਤੀ ਤ
ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਜੜਤੀ ਪਲੰਘ ਲਾਲ ਜੜਾਉ ॥ ਮੋਹਣੀ ਮੁਖ ਮਣੀ ਸੋਹੈ
ਕਰੈ ਰੰਗ ਪਸਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੇ ਤੇਰਾ ਚਿਤ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ
॥੨॥ ਸਿਧ ਹੋਵਾ ਸਿਧਿ ਲਾਈ ਰਿਧਿ ਆਖਾ ਆਉ ॥ ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ
ਬੈਸਾ ਲੋਕ ਰਾਖੈ ਭਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੇ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ
੯੨ (ੳ) ਨਾਉ/ ॥੩॥ ਸੁਲਤਾਨ ਹੋਵਾ ਮੇਲਿ ਲਸਕਰ ਤਖਤ ਰਾਖਾ ਪਾਉ ॥ ਹੁਕਮੁ
ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਨਾਨਕ ਸਭ ਵਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ
ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥੪॥ ਜਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਏਹੁ ਸਬਦ ਆਖਿਆ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ
੯੨ (ਅ) ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੈਰਾ ਉਤੇ ਢਹਿ ਪਇਆ ॥ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ ਬੋਲਿਆ ਜੀਉ/ ਮੇਰੇ
ਮਿਲਣੇ ਦਾ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਆਵਣ ਦਾ ਫਲੁ ਕਿਆ ਜਿ ਤੁਸਾ
ਕਿਛੁ ਅੰਗੀਕਾਰੁ ਨ ਕੀਤਾ ॥ ਤਾ ਮੇਰੇ ਉਪਰਿ ਤੂ ਗਜਬ ਹੋਇ ਜਾਦਾ[3] ਹੈ ॥
ਜੀਉ ਆਗੈ ਹੀ ਹਉ ਪਾਪੀ ਸਦੀਦਾ ਹਾ ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਛੁ ਨ ਲਏਗਾ ਤਾ ਮੇਰਾ
੯੩ (ੳ) ਥਾਉ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਤਬ ਫੇਰਿ ਕਲਿਜੁਗ ਬੋਲਿਆ ਜਿ ਜੀਉ ਜਿ ਮੇਰੀ ਭੇ/ਟ

---

[1]'ਹਨ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [2]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੪ ਉਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । [3]'ਚਲਦਾ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) ।

ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਲੀਚੀਦੀ[1] ਤਾ ਮੈਨੂ ਕਿਛੁ ਆਗਿਆ ਫੁਰਮਾਈਐ ॥ ਮੇਰੇ ਆਤਮੇ ਸੰਤੋਖ ਆਵੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰ ਬਾਬੇ ਏਹੁ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਜੋ ਕੋਈ ਤੁਧੁ ਵਿਚਿ ਅਸਾਡਾ ਨਾਉ ਲਏ ਤਿਸਦਾ ਤੈ ਬੁਰਾ ਨਾਹੀ ਮੰਗਣਾ । ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਤੁਧ ਨੋ ਸਭ ਕਿਛੁ ਮਾਲੂਮ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ
ਆਗਿ/ਆ ਕਿਉਕਰਿ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹਉ ਜਾਣਦਾ ਹਾ ॥ ਏਹ ੯੩ (ਅ)
ਗਲ ਏਵੈ ਹੈ ॥ ਪਰ ਹਉ ਤੇਰਾ ਮਿਨਤਦਾਰ[2] ਹਾ ॥ ਅਗਹੁ ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਮੇਰੇ ਮਾਥੈ ਤੇ ॥ ਜੋ ਤੁਧ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੋ ਮੈ ਸਿਰ ਤੇ ਕਰ ਮੰਨੀ ॥ ਜੋ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਲਏਗਾ ਤਿਸ ਦਾ ਹਉ ਬੁਰਾ ਨਾ
ਮੰਗਾਗਾ ॥ ਪਰੁ ਤੁਧੁ ਮੇਰਾ ਖਸਮਾਨਾ ਕ/ਰਣਾ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚਿ ॥ ਬਾਬੇ ੯੪ (ੳ)
ਜੀ ਕਹਿਆ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਕਲਿਜੁਗ ਆਖਿਆ ਜੀ ਤੂ ਕਿਥੈ ਚਲਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ ਐਦੋ ਅਗੈ ਹੋਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਜਿਥੈ ਤੂ ਚਲਿਆ ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹਉ ਗੁਰੂ ਭਾਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾ ॥ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗ ਬੋਲਿਆ ਜੀਉ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਕਉਣ ਹੋਵੈ ॥ ਮੈ ਕਿਸੈ ਦੀ ਭਗਤ
ਰਹ/ਣ ਦੇਦਾ ਨਾਹੀ ॥ ਜਿ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਗੁ ਸੋਈ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ॥ ਹੋਰੁ ੯੪ (ਅ)
ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਕਉਣ ਹੋਇ ਸਕੈ ॥ ਜਾ ਕਲਿਜੁਗ ਏਹ ਗੋਸਟਿ ਕੀਤੀ ਤਾ ਬਾਬਾ ਉਥਹੁ ਰਮਿਆ[3] ॥੧॥੧੧॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥

[ਸਜਣ ਠਗ ਨਿਸਤਾਰਾ] ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਵਦਾ ਆਵਦਾ ਜਾ ਦੇਖੈ ਤਾ
ਇਕ ਸਿਖ ਬੈਠਾ ਹੈ ॥ ਪਰ[4] ਧਰਮਸਾਲ ਚਲਾਇਦਾ ਹੈ ॥ ਪਾਣੀ ਦੇ ਘ/ੜੇ ਕੋਰੇ ੯੫ (ੳ)
ਧਰੇ ਹੈਨਿ ॥ ਜਿ ਕੋਈ ਆਵਦਾ ਹੈ ਸੋ ਪਾਣੀ ਪੀਵਦਾ ਹੈ ॥ ਸੁਪੇਦ ਕਪੜੇ ਗਲ ਮਾਲਾ ਮਥੈ ਟਿਕਾ ਰਾਮ ਰਾਮ ਬੈਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਉਥਾਉ ਆਇ ਨਿਕਲਿਆ ॥ ਤਾ ਉਨ ਆਖਿਆ ਆਈਐ ਜੀਉ ਬਹੀਐ ਜੀਉ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਬੈਠਾ ॥ ਬਾਬੇ ਪੁਛਿਆ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਕਿਆ ਹੈ ॥ ਉਨ ਆਖਿਆ ਜੀਉ
ਮੇ/ਰਾ ਨਾਉ ਸਜਣੁ ਹੈ ॥ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਬਾਬੇ ਨੋ ਦਿਸਿ ਆਏ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ੯੫ (ਅ)
ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਸਜਣੁ ਹੈ ॥ ਆਖੈ ਜੀਉ ਸਜਣੁ ਹੈ ॥ ਉਥੈ ਸਬਦੁ ਹੋਆ ॥ ਰਾਗ ਸੂਹੀ ॥ [5]ਸਜਣ ਸੇਈ ਨਾਲਿ ਮੈ ਚਲਦਿਆ ਨਾਲਿ ਚਲੰਨਿ ॥ ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਹਾਜਰੁ[6] ਖੜੇ ਦਿਸੰਨਿ ॥ ੧੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਉਜਲ ਕੈਹਾ
ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ/ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ ॥ ਧੋਤਿਆ ਜੂਠਿ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ੯੬ (ੳ)

---

[1]'ਲਈਦਾ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [2]ਇਹਸਾਨਮੰਦ । [3]'ਫਿਰਿਆ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.; ਬੇਦੀ) । [4]'ਅਰੁ' (ਬੇਦੀ) । [5]ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਤੇ ਠੀਕ ਪੰਕਤੀ-ਕ੍ਰਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਦੇ ਪੰਨਾ ੭੨੯ ਉਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ; ਪਾਠਾਂਤਰ : [6]'ਤਿਥੈ' ।

ਧੋਵਨਿ ਤਿਸੁ ॥ ਬਗਾ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਤੀਰਥ ਮੰਝਿ ਵਸੰਨਿ ॥ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਆ ਖਾਵਣੇ ਬਗੇ ਨ ਕਹੀਅੰਨਿ ॥ ੨ ॥ ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ ਪਾਸਹੁ ਚਿਤਵੀਆਹ ॥ ਢਠੀਆ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਨੀ ਵਿਚਹੁ ਸਖਣੀਆਹ ॥ ੩ ॥
੯੬ (ਅ) ਸਿੰਮਲ ਰੁਖ ਸਰੀਰ [1]ਮਿਹ ਮੂ[1] ਜਨ ਦੇਖਿ ਭੁਲੰਨਿ ॥/ ਸੇ ਫਲ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਨੀ ਤੇ ਗੁਣ ਮੈ ਤਨ ਹੰਨਿ ॥ ੪ ॥ ਅੰਧੁਲੇ ਭਾਰ ਉਠਾਇਆ ਡੂਗਰ ਵਾਟਰੀ[2] ਬਹੁਤੁ ਅਖੀ ਲੋੜੀ ਨ ਲਹੁ[3] ਹਉ ਚੜਿ ਲੰਘ ਜਿਤੁ[4] ॥ ੫ ॥ ਚਾਕਰੀਆ ਚੰਗਿਆਈਆ ਅਵਰੁ ਸਿਆਣਪ ਕਿਤੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂ ਬਧਾ ਛੁਟਹਿ; ਜਿਤੁ ॥ ੬ ॥ ੧ ॥ ਜਾ ਬਾਬੇ ਏਹੁ ਸਬਦੁ
੯੭ (ੳ) ਆਖਿਆ/ ਤਾ ਉਹਿ ਉਠਿ ਪੈਰੀ ਲਗਾ ॥ ਤਾ ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਜੋ ਤੂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਤੋ ਮੈ ਵਿਚਿ ਏਹੋ ਕਰਮ ਹੈਨਿ ॥ ਮੇਰੇ ਕਿਵੈ ਪਾਪ ਕਟੀਅਨਿ ਤਾ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹਉ ਜੁ ਆਇਆ ਹਾ ਸੁ ਤੇਰੇ ਪਾਪ ਕਟਣ ਆਇਆ ਹਾ ॥ ਏਹ ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦਾ ਹੈ ਸੋ
੯੭ (ਅ) ਛਡਿ ॥ ਤਾ ਉਨਾ ਆਖਿਆ ਜੀ ਹਉ ਵਡੇ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦਾ ਹਾ/ ॥ ਅਤੈ ਹੋਰੁ ਭੀ ਕਰਦਾ ਜਾਦਾ ਹਾ ॥ ਅਤੈ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਤੇ ਮੇਰਾ ਆਤਮਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ॥ ਨਹੀ ਤਾ ਮੈ ਫਾਹੀ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹਾ ॥ ਤੂ ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਵੇਖਿ ਕਿ ਹਾਲ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਹ ਪਕੜਿ ਕਰ ਲੈ ਗਇਆ ॥ ਅਗੈ ਪਕਾ ਕੋਟੁ ਹੈ ॥ [5]ਭਲੀਆ ਵਾਈ ਹੈਨਿ[5] ॥ ਤਿਸ ਵਿਚਿ ॥ ਅਤੈ ਭਲੀਆ ਭਲੀਆ ਇਸਤ੍ਰੀਆ
੯੮ (ੳ) ਹੈਨਿ ॥ ਬਸਤੀ ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਲੋਕ ਆ/ਇ ਉਤਰਦਾ ਹੈ ॥ ਜੋ ਆਇ ਉਤਰੇ ਸੋ ਅਦਰਿ ਹੀ ਮਾਰੀਐ ॥ ਮਾਰ ਕਰ ਭੋਹਰਾ ਵਿਚਿ ਸਟ ਪਾਈਐ ॥ ਭੋਹਰੇ ਮੜਿਆ ਨਾਲਿ ਭਰੀਦੇ ਜਾਨਿ ॥ ਬਾਬੇ ਨੋ ਏਹੇ ਕਰਮ ਦੇਖਾਲਿਅਨੁ ॥ ਆਖਣ ਲਗਾ ਜੀ ਹਉ ਏਹ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹਾ ॥ ਪਰੁ ਜੀ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ
੯੮ (ਅ) ਸਾਥਿ ਮੇਰਾ ਆਤਮਾ ਹੋਰੁ ਹੋਇ ਗਇਆ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹੁਣ ਤੇਰਾ/ ਜੀਉ ਕਿਆ ਆਖਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉਨਿ ਆਖਿਆ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਅਜੇਹਾ ਹੈ ਜੋ ਘਰ ਬਾਰ ਪੁਤ ਧੀਆ ਸਭ ਕਿਹੁ ਜਹਰ ਲਗਦੇ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਿ ਤੇਰਾ ਜੀਉ ਇਉ ਹੈ ਤਾ ਏਹੁ ਘਰ ਢਾਹਿ ॥ ਹੋਰ ਘਰ ਉਸਾਰਿ ਜਿਥੈ ਖੂਨ ਕਰਦਾ ਸਹਿ ਤਿਥੈ ਧਰਮਸਾਲ ਕਰਿ ॥ ਲੋਕ ਸੁਖ
੯੯ (ੳ) ਪਾਇਨਿ ॥ ਜਿਥੈ ਪਾਪ ਕਰ/ਦਾ ਸਹ ਤਿਥੈ ਧਰਮ ਕਰਿ ॥ ਅਤੈ ਪੁੰਨ ਕਰਿ ॥

---

[1]ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਮੈ ਮੈ, [2]ਵਾਟ, [3]ਲਹਾ, [4]ਕਿਤੁ ।
[5]ਇਹ ਪਾਠ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿ ਤੇਰੇ ਸਾਥੀ ਹੈਨਿ ਤਿਨਾ ਨੋ ਪਰਮੇਸਰ ਜਪਾਇ ॥ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਹੋਵੈ ॥
ਜਾ ਬਾਬੇ ਏਹ ਗਲ ਆਖੀ ਤਾ ਉਹ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਹਥ ਜੋੜਿ
ਖਲਾ ਹੋਇਆ ॥ ਆਖਣ ਲਗਾ ॥ ਜੀ ਮੇਰਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕੀਚੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ
ਉਸਦੇ ਮਥੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਚਰਣ ਧਰਿਆ ਆ/ਗਿਆ ਹੋਈ ਜਾਹਿ ਤੂ ਮੁਕਤ ੯੯ (ਅ)
ਕੀਤੋ ॥ ਤੇਨ ਕਿ ਕੀਤਾ ਜਿ ਬਾਬੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੋ ਕੰਮੁ ਕੀਤਾ ॥ ਕੋਟੁ
ਢਾਹਿਓਨ ਘਰ ਢਾਹਿਓਨ ਹੋਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਕੀਤੀਸੁ ॥ ਭਲੇ ਕਰਮ ਲਗਾ
ਕਮਾਵਣ ॥ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਜਿਉ ਬਾਬੇ ਜੀਉ ਦਸਿਆ ਉਤੈ ਜੁਗਤਿ
ਲਗਾ ਰਹਣ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਹਿਲੀ ਧਰਮ/ਸਾਲ ਉਹਾ ਬਧੀ ॥ ਸੋ ੧੦੦ (ੳ)
ਧਰਮਸਾਲ ਬੰਧਿ ਕਰਿ ਉਥਹੁ ਅਗੈ ਚਲਿਆ ॥੧॥੧੨॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਬਾਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧੀ] ਬਾਬੇ ਕੀ ਚਾਲ ਮਨਸਾ ਕੀ ਜਿਧਰ ਗਇਆ
ਚਾਹੀਐ ਤਿਧਰ ਜਾਈਐ ॥ ਧਿਆਨ ਕੀਚੈ ਉਤੇ ਜਾਹਗਾ ਜਾਇ ਖਲਿਆ
ਹੋਈਏ ॥ ਅਤੇ ਏਤ ਜੁਗਤਿ ਮਰਦਾਨਾ ਡੂਮਿ ਨਾਲਿ ਰਖੀ/ਐ ॥ ਜਿਥੈ ਆਵਨਿ ੧੦੦ (ਅ)
ਕਿਤੈ ਦੇਸ ਤਿਥੈ ਕੋਈ ਫਕੀਰ ਕੈ ਡੂਮਿ ਕੈ ਮੰਗਤਾ ਹੋਵੈ ਸੋ ਬਾਬੇ
ਜੀ ਨੋ ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਕਿਛੁ ਮੰਗਣ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਵੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀਉ
ਆਗਿਆ ਕਰੇ ॥ ਜਾਹਿ ਫਲਾਣੇ ਰੁਖ ਹੇਠਿ ਕਿਹੁ ਧਰਿਆ ਹਈ ਸੋ ਜਾਇ
ਲੈ ॥ ਉਹੁ ਜਿ ਲੈ ਜਾਨਿ ਸਿ ਆਖਨ ਬਾਬਾ ਵਡਾ ਬੁਜੁਰਗਵਾਰੁ[1] ਹੈ
ਪਰਮੇਸ/ਰ ਕੀ ਦਰਗਾਹ ਕਾ ਮਲੁ[2] ਹੈ ॥ ਨਉ ਨਿਧੀ ਅਰੁ ਕਰਾਮਾਤ ਉਸਦੇ ੧੦੧ (ੳ)
ਅਗੇ ਹਥ ਜੋੜੇ ਖੜੀ ਹੈ ॥ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ ਕਬੂਲ ਪੜੀ
ਹੈ ॥ ਦੁਆਈ ਦੇਦੇ ਜਾਨਿ ॥ ਸਭ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨੁ ਰਹਨੁ ਕਹਨਿ ਵਡਾ
ਫਕੀਰੁ ਹੈ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਹੈ ਵਡਾ ਤਪਸੀ ਹੈ ॥ ਜੇਹੀ ਖੂਬੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੋ
ਦੇਨਿ ਤੇਹੀ ਬਣੈ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ/ ਦਰਗਾਹ ਮਹਿ ਕਬੂਲ ਪੜੀ ਹੈ ਕਲਿਜੁਗ ੧੦੧ (ਅ)
ਮਹਿ ਐਸਾ ਕੋਈ ਭਗਤ ਨਾਹੀ ਹੂਆ ਵਡਾ ਸਾਹਬ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ॥ ਜੋ
ਬਾਬਾ ਮੁਹ ਤੇ ਕਹੈ ਸੋ ਹੋਵੈ ॥ ਜੋ ਕੋਈ ਕਿਤੈ ਅਰਥ ਆਵੈ ਤਿਸ ਕੀ ਉਤੈ
ਜੁਗਤਿ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀ ਕੀਚੈ ॥ ਸਹਰ ਵਿਚਿ ਵਡਾ ਗੁਲਗੁਲਾ[3] ਉਠਿ
ਗਇਆ ॥ ਜਿ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਐਸਾ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਪਿ/ਆਰਾ ਹੈ ॥ ਬਹੁਤੁ ੧੦੨ (ੳ)
ਲੋਕ ਜੁੜਿ ਗਇਆ ॥ ਸੇਵਾ ਬਹੁਤੁ ਲਗੀ ਹੋਵਣ ॥

[**ਸਾਖੀ ਮੁਨਾਫਕ ਦੇਸ ਦੀ**] ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਜੀ ਓਥਹੁ ਟੁਬੀ ਮਾਰੀ ॥
ਹੋਰਤੁ ਵਿਲਾਇਤੁ[4] ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ॥ ਜਿਧਰ ਖੁਸੀ ਆਵੈ ਤਿਧਰ ਜਾਨਿ ॥
ਇਕਤੁ ਵਿਲਾਇਤੁ ਜੋ ਗਏ ਉਥੈ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਉ ਕੋਈ ਨ ਜਾਣੈ ॥

---

[1]ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ । [2]ਪਹਲਵਾਨ । [3]ਸ਼ੋਰ, ਪ੍ਰਸਿਧੀ । [4]ਦੇਸ ।

੧੦੨ (ਅ) ਜਿ ਪਰਮੇਸਰ ਕਉਣ ਹੈ ॥ ਮੁਨਾਫਕ[1] ਦੇਸ ਉਥੈ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜਾਇ/
ਨਿਕਲਿਆ ॥ ਉਥੈ ਮੀਹਾ ਉਪਰਿ ਖੇਤੀ ਸੀ ॥ ਜਾ ਮੀਹ ਪਵੈ ਤਾ ਖੇਤੀ
ਜੰਮੈ ॥ ਉਥੈ ਰਯਤਿ[2] ਜੋ ਸੀ ਜਦਿ ਮੀਹੁ ਲੋੜੀਐ ਤਦਿ ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ
ਜਾਇ ਖੜੇ ਹੋਵਨਿ ॥ ਜੋ ਮੀਹੁ ਮਿਲੈ ॥ ਰਾਜਾ ਆਖੈ ਜਾਹੁ ਮੀਹੁ
ਦਿਤਾ ॥ ਤਦੋ ਮੀਹੁ ਵਸੈ ॥ ਇਤੁ ਜੁਗਤਿ ਉਹੁ ਦੇਸ ਵਸਦਾ ਸਾ ॥
੧੦੩ (ੳ) ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇਖੈ ਤਾ ਪਰਮੇਸ/ਰ ਨੋ ਨਾਹੀ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਰਾਜੇ ਹੀ ਨੂ
ਜਾਣਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਬਾਬਾ ਉਥੈ ਜਾਇ ਬੈਠਾ ਵਸਦੀ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਕੋਹਾ ਦੁਹਾ
ਤੇ ॥ ਇਕੁ ਖੇਤੁ ਸੀ ਉਥੈ ਬਾਬਾ ਧੂਆ ਘਤਿ ਬੈਠਾ ॥ ਨਾਲਿ ਬਾਬੇ ਦੇ
ਫਕੀਰ ਦਸ ਬਾਰਹ ਲੰਗੋਟੁ ਬੰਦ । ਜਾਇ ਉਜਾੜੀ ਧੂਆ ਘਤਿ ਬੈਠੇ ॥
੧੦੩ (ਅ) ਫਕੀਰ ਮੁਰੀਦ ਬਾਬੇ ਕੇ ਨਾਲੇ ਰਹਨਿ ॥ ਜ/ਬ ਉਤ ਦੇਸ ਆਏ ਤਬ ਮੀਹੁ
ਵਸਣ ਤੇ ਰਹਿ ਗਇਆ ॥ ਰਯਤਿ ਖਲਕ[3] ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਜਾਇ ਖੜੇ
ਹੋਏ ॥ ਜੀ ਮੀਹੁ ਨਾਹੀ ਵਸਦਾ ॥ ਰਾਜੇ ਆਖਿਆ ਬਰਸੇਗਾ ॥ ਉਹ
ਫਿਰਿ ਗਏ ॥ ਜਦ ਦਿਨ ਪੰਜ ਸਤ ਗੁਦਰੇ ਤਾ ਰਯਤ ਫੇਰਿ ਜਾਇ ਖੜੀ
੧੦੪ (ੳ) ਹੋਈ ॥ ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ॥ ਜੀਉ ਮੀਹੁ ਨਾਹੀ ਵਸਦਾ ॥ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ/ ਜਾਹੁ
ਵਸੈਗਾ । ਹੋਰੁ ਦਿਨ ਦਸ ਬਾਰਹ ਗੁਦਰੇ ਮੀਹੁ ਨਾ ਵੁਠਾ ॥ ਰਯਤਿ ਫੇਰਿ
ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਜਾਇ ਖੜੀ ਹੋਈ ॥ ਰਯਤਿ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਮੀਹੁ ਨਾਹੀ
ਵਸਦਾ ॥ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਭਾਈ ਲੋਕਹੁ ਹਉ ਆਪਣੇ ਜੇਹਾ ਬਹੁਤੇਰਾ ਜੋਰੁ
ਕੀਤਾ ਮੀਹੁ ਨਾਹੀ ਵਸਦਾ ਹਉ ਕਿਆ ਕਰੀ । ਜਦ ਰਾਜੇ ਏਹੁ ਜਬਾਬੁ
੧੦੪ (ਅ) ਦਿਤਾ ਤਬ ਰਯ/ਤਿ ਬੇਮੁਹਤਾਜ[4] ਹੋਇ ਬੈਠੀ ॥ ਇਕ ਜੋ ਥਾ ਸੋ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ
ਆਇ ਝੁਰਿਆ ॥ [5]ਜਿਸ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਬਾਬਾ ਧੂਆ ਪਾਇ ਬੈਠਾ ਸੀ
ਉਹੁ ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸਿ ਨਿਤ ਆਇ ਬਹਦਾ ਸੀ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਉਸੁ ਥਾਵਹੁ
ਗਲ ਪੁਛੀ ॥ ਆਖੁ ਕਿਉਕਰਿ ਗੁਦਰਦੀ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਸਭਨਾ ਗਲਾ
੧੦੫ (ੳ) ਦਾ ਜਾਣੋਈ ਪਰੁ ਉ/ਸ ਦਾ ਜੀਉ ਧਰਾਈਐ ॥ ਪਰੁ ਉਸ ਪਾਸਹੁ ਰਾਜੇ ਦੀ
ਖਬਰ ਪੁਛੀਐ[5] ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹੁ ਝੁਰਿਆ ॥ ਕਹਣ
ਲਗਾ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਵਡਾ ਕਹਰੁ ਹੋਇਆ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਕਿ ਹੋਇਆ ॥
ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਨਗਰੀ ਸਾਰੀ ਉਜੜਿ[6] ਹੋਈ ॥ ਮੀਹੁ ਨਾਹੀ ਬਰਸਤਾ ॥
੧੦੫ (ਅ) ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਇਤੇ ਰਾਹੀ ਮੀਹੁ ਨਾਹੀ ਵਰਸਦਾ ਇਕੈ ਹੋ/ਰਨੀ ਭੀ ਫਸਲੀ

---

[1]ਨਾਸਤਿਕ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਮੁਨਕਿਰ ॥ [2]ਪਰਜਾ । [3]ਖ਼ਲਕਤ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਲੋਕ ।
[4]'ਬੇ-ਉਮੈਦ' (ਸ਼, ਸਿ. ਅ) । [5]'ਜਿਸ ਦੇ. . .ਪੁਛੀਐ' ਤਕ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼.ਸਿ.ਅ. ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । [6]'ਉਜਾੜ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.); 'ਉਜਾੜਿ' (ਬੇਦੀ) ।

ਨਾਹੀ ਵਰਸਦਾ ॥ ਕਹੈ ਜੀ ਇਤੇ ਰਾਹੀ ਨਾਹੀ ਹੋਰੁਨੀ ਫਸਲੀ ਵਰਸਦਾ ॥
ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਅਗੇ ਕਉਣ ਵਰਸਾਇਦਾ ਸੀ ॥ ਆਖੇ ਜੀ ਰਾਜਾ ॥ ਬਾਬੇ
ਕਹਿਆ ਹੁਣ ਭੀ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਕਹੋ ॥ ਤਾ ਉਨ ਆਖਿਆ ਜਾਇ[1] ਜਾਇ ਰਹੇ
ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਹੋਦਾ ॥ ਕਿਆ ਜਾਣੀਐ ਕਿਆ ਬਾਟ ਪੜੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ
ਆਖਿਆ ਜੇ ਹੁਣ ਪ/ਰਮੇਸਰ ਸਿਮਰਹੁ ਤਾ ਮੀਹੁ ਵਰਸੈ ॥ ਤਾ ਉਨਿ ੧੦੬ (ੳ)
ਆਖਿਆ ਜੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਿਤੁ ਜਾਹਗਾ ਬਸਦਾ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਹਸ ਕਰਿ
ਕਹਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟ ਹੈ ਰਹਦਾ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਹੈ ॥
ਸਭਨਾ ਘਟਾ ਵਿਚਿ ਹੈ ਸਭਨਾ ਲੋਆ ਵਿਚਿ ਹੈ ॥ ਜਿਥੈ ਜਿਥੈ ਆਰਾਧੀਐ
ਤਿਥੈ ਤਿਥੈ ਹਾਜਰ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉਨਿ ਆਖਿਆ ਜੀ ਈਹਾ ਕੋਈ ਨਾਹੀ
ਜਾਣ/ਦਾ ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਕਉਣ ਹੈ ॥ ਤੇਰੇ ਮੁਖ ਤੇ ਅਬ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ॥ ੧੦੬ (ਅ)
ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਕੋਈ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੇ ਕੋਈ ਹੁਣਿ ਪਰਮੇਸਰ
ਥੇ ਮੀਹੁ ਮੰਗੈ ਤਾ ਬਰਸੈ ਨਾਹੀ ਤਾ ਮੀਹੁ ਕਹੀ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਉਨ
ਕਹਿਆ ਜੀ ਬਿਨਾ ਦੇਖੇ ਕਿਉਕਰਿ ਜਾਣੀਐ ਪਰਮੇਸਰ ਕੋਈ ਹੈ ॥
ਗੁਰੁ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਦੇਖਣ ਗੋਚਰਾ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਉਨ/ ਆਖਿਆ ੧੦੭ (ੳ)
ਕਿਉਕਰਿ ਜਾਣੀਐ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਜਾਣੀਐ ॥ ਤਾ
ਉਨ ਆਖਿਆ ਕੁਦਰਤ ਕਿਆ ਹੋਦੀ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ
ਕੁਦਰਤਿ ਏਹੁ ਤੇਰਾ ਖੇਤੁ ਹੈ ਤੂ ਹਲੁ ਫੇਰਿ ਜਿਮੀ ਜੋਤਿ ਬੀਜੁ ਪਾਇ ॥
ਦਿਖਾ ਉਗਵੈਗੀ ਕਿ ਨਾ ਉਗਵੈਗੀ ॥ ਜੇ ਉਗਵਹਿ ਤਾ ਜਾਣਹਿ ਕਿ
ਨਾ ਕੋਈ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉ/ਨ ਆਖਿਆ ਜੀ ਬਿਨਾ ਜਿਮੀ ੧੦੭ (ਅ)
ਭਿਨੀ[2] ਤੇ ਹਲੁ ਕਿਉਕਰਿ ਲਗਦਾ ਹੈ ॥ ਗੁਰੁ ਆਖਿਆ ਲਗੈਗਾ ਤੂ ਹਲ
ਆਣਿ ਵਾਹਿ ॥ ਓਹੁ ਪੈਰੀ ਪਉਦੋ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥ ਘਰਿ ਆਇ ਕੈ
ਵਸਦੀ ਤੇ ਗਲ ਕੀਤੀ ॥ ਸੁਣਹੁ ਭਾਈ ਲੋਕਹੁ ਏਕ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਪਿਆਰਾ
ਹੈ ਕਹਤਾ ਹੈ ਤੁਮ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਉ ਲੈ ਕਰਿ ਹਲੁ ਫੇਰਹੁ ਬੀਜੁ
ਬੋ/ਵਹੁ ਖੇਤੀ ਜੰਮੈਗੀ ॥ ਜਦਿ ਉਨਿ ਏਹ ਗਲ ਕਹੀ ਤਾ ਵਸਦੀ ਦੇ ਲੋਕ ੧੦੮ (ੳ)
ਉਸਨੋ [3]ਹਾਛਿ ਹਾਛਿ[3] ਕਰਿ ਪਏ ॥ ਕਹਣ ਲਗੇ ਬਾਵਰੇ ਕਹੀ ਮੀਹ
ਬਗੈਰ ਭੀ ਖੇਤੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ॥ ਉਹੁ ਫੇਰਿ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਆਇਆ ॥ ਅਜੀ
ਲੋਕ ਕਹਤੇ ਹੈ ਕਹੀ ਮੀਹ ਬਗੈਰ ਖੇਤੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ॥ ਜਬ ਖੇਤੀ ਨਾ
ਜੰਮੈਗੀ ਤਬ ਬੁਰੀ ਬਾ/ਤ ਹੋਵੈਗੀ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਦਉੜੁ ਹਲੁ ਲੈ ੧੦੮ (ਅ)

---

[1]'ਅਜੀ' (ਸ਼. ਸਿ, ਅ.) । [2]ਸਿੰਜੀ । [3]ਘ੍ਰਿਣਾ ਬੋਧਕ ਪਦ ਹੈ, 'ਦੂਰਦੂਰ' ।

ਆਉ ਤੇਰੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਅਸੀ ਜਾਮਨ[1] ॥ ਉਹ ਜੁ ਗਇਆ ਸੁ ਹਲੁ ਲੈ ਆਇਆ ॥ ਬਾਬੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਬਚਾ ਇਕੁ ਜਣਾ ਅਗੈ ਬੀਜਦੇ ਜਾਹੁ ਇਕ ਜਣਾ ਪਿਛੈ ਹਲੁ ਫੇਰਦੇ ਜਾਹੁ ॥ ਉਨਾ ਏਵੈ ਕੀਤਾ ਜਿਉ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ॥
੧੦੯ (ੳ) ਉਸਦੀ ਰੀਸ ਹੋਰ ਆਇ ਪੈ/ਰੀ ਪਏ ॥ ਉਨਾ ਨੋ ਭੀ [2][ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਬਚਾ ਤੁਸੀ ਭੀ][2] ਹਲੁ [3][ਜੋਤੋ ਖੇਤੀ][3] ਬੀਜਹੁ ॥ ਜੋ ਆਵੈ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਤਿਸ ਨੋ ਏਵੈ ਆਗਿਆ ਹੋਵੈ ॥ ਜਿਤਨਾ ਪਿੰਡ ਗਿਰਾਉ ਸੀ ਤਿਤੜੇ ਹੀ ਹਲੁ ਫਿਰਿ ਬੀਜੁ ਖੜੇ ਹੋਏ ॥ ਲਗੇ ਬਾਬੇ ਜੀਉ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਿ ॥ ਬਾਬੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਬਚਾ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਸਿਮਰੋ ॥ ਸਭ ਲਗੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਕਰਨਿ ॥ ਜਦ
੧੦੯ (ਅ) ਕਿਤੜੇ ਕੁ ਦਿਨ ਗੁਦ/ਰੇ ਤਾ ਖੇਤੀਆ ਉਗਵਿ ਆਈਆ ॥ ਰਾਜੇ ਏਹ ਬਾਤ ਸੁਣਿ ਪਾਈ ॥ ਰਾਜਾ ਭੀ ਤੈ ਹੋਰੁ ਭੀ ਸਭ ਆਇ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਸਭਨਾ ਨੋ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ॥ ਬਚਾ ਖੇਤੀ ਬੀਜਹੁ ॥ ਅਤੈ ਪਰਮੇਸਰ ਸਿਮਰਹੁ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਖੇਤੀ ਭਲੀ ਜੰਮੀ ॥ ਬਾਬੇ ਦੀ
੧੧੦ (ੳ) ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਬਚਾ ਵ/ਢੋ ॥ ਅਤੇ ਬੂਟਾ ਬੂਟਾ ਪਟ ਦੇਖਹੁ ॥ ਬੂਟੇ ਹੇਠਿ ਦਿਖਾ ਕੀ ਹੈ ॥ ਜਾ ਬੂਟਾ ਪਟਿ ਦੇਖਨਿ ਤਾ ਹੇਠਿ ਜੀਵਦੇ ਅੰਗਿਆਰ ਹੈਨਿ ॥ ਸਭ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹੇ ॥ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ॥ ਰਾਜਾ ਭੀ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਸਿਖ ਹੋਇਆ ਸਭ ਨਗਰੀ ਸਿਖ ਹੋਈ ॥ ਗਿਰਾਇ ਗਿਰਾਇ
੧੧੦ (ਅ) ਧਰਮਸਾਲ ਬਧੀ ॥ ਸਭਨਾ ਨੋ ਬਾਣੀ/ ਦਾਨੁ ਕੀਤੀ ॥ ਸਭ ਲਗੇ ਗੁਰੁ ਗੁਰੂ ਕਰਨਿ ॥ ਉਸ ਦੇਸੁ ਦਾ ਨਾਉ ਬਾਬੇ ਜੀ ਸੁਆਲਿਉ ਦੇਸ ਰਖਿਆ ॥ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥ ਜਬ ਬਾਬੇ ਏਹੁ ਦਾਨੁ ਕੀਤਾ ਤਬ ਸਭ ਨਗਰੀ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੋਇ ਰਹੀ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਥਹੁ ਰਮਿਆ ॥ ਉਸ
੧੧੧ (ੳ) ਨਗਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰਦੇ/ ਰਹੇ ॥ ਇਹੋ ਆਖਨਿ ਅਸਾ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰਿ ਜਾਤੀ ॥ ਦਰਸਨ ਭੀ ਰਜ ਕਰਿ ਨ ਕੀਆ ॥ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੁਮੇਰ ਕੀ ਧਰਤਿ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ॥ ੧ ॥ ੧੩ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ।

[ਸਿਧ ਗੋਸਟ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਤੇ ਹੋਈ] ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਜਾਇ ਚੜੇ ॥ ਤਬ ਆਗੈ ਸਿਧ ਬੈਠੇ ਥੇ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਰਾਜਾ
੧੧੧ (ਅ) ਭਰਥਰੀ ਈ/ਸਰ ਨਾਥੁ ਚਰਪਟ ਨਾਥੁ ਰਾਜਾ ਗੋਪੀ ਚੰਦੁ ਏਹੁ ਸਭੇ ਬੈਠੇ ਥੇ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਹਾ ਜਾਇ ਚੜਿਆ ਉਹੁ ਜਹਾ[4] ਗਏ ਥੇ ਜਹਾ

---

[1]ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ । [2–3]ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਰਹ ਗਏ ਇਹ ਪਦ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ । [4] ਜਗਹ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) ।

ਆਦਮੀ ਕਾ ਕਾਮ ਨਾਹੀ ਜਾਵਣੇ ਕਾ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਊਹਾ ਜਾਇ ਚੜੇ ॥
ਜਬ ਬਾਬਾ ਜਾਇ ਚੜਿਆ ਤਾ ਗੋਰਖ ਬੋਲਿਆ ॥ ਏਹੁ ਕਉਣ ਜੋ ਈਹਾ
ਆਇ ਪਹੁਚਿਆ ॥ ਤ/ਬ ਚੇਲਾ ਬੋਲਿਆ ਏਹ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਹੈ ਭਗਤੁ ੧੧੨ (ੳ)
ਹੈ ॥ ਵਿਆਹ[1] ਨਦੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਹੇਠਿ ਵਹੰਦੀ ਹੈ ॥ [2][ਉਥੇ ਇਸ ਦੇ ਘਰ
ਹੈਨਿ][2] ਏਹੁ ਨਾਨਕ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਏਹੁ ਸਿਧ ਹੈਨਿ ॥ ਇਸ ਏਹ ਗਲ
ਆਖਣੀ ਨਹ ਸੀਆ ॥ ਤਬ ਗੋਰਖ ਬੋਲਿਆ ਤੇਰਾ ਕੰਮੁ ਨਾਹੀ ਇਸ ਕਉ
ਪੂਛਣ ਕਾ ॥ ਤਬ ਗੋਰਖ ਬੋਲਿਆ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਕਿਥਹੁ ਆਇਓ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ/ ੧੧੨ (ਅ)
ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਵਿਚਹੁ ਆਇਆ ਹਾ ॥ ਫੇਰ ਗੋਰਖ
ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ ॥ ਆਸੇ ਅੰਦੇਸੇ ਵਿਚਿ ਕਿਉਕਰ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ
ਆਖਿਆ ਆਸੇ ਅੰਦੇਸੇ ਵਿਚ ਇਉ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ॥ ਜਿਉ ਜਲ ਉਪਰਿ
ਮੁਰਗਾਈ[3] ਰਹਦੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ ਨਾਨਕ ਸੈਸਾਰ ਵਿਚਿ
ਕਿ/ਆ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ॥ ਉਥੈ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਲੋਕ ਬੋਲਿਆ ॥ ਸਲੋਕ॥ [4]ਸਚੁ ੧੧੩ (ੳ)
ਕਾਲੁ ਕੂੜ ਵਰਤਿਆ ਕਲ ਕਾਲਖ ਬੇਤਾਲ ॥ ਬੀਉ ਬੀਜ ਪਤਿ ਲੈ ਗਏ ਅਬ
ਕਿਆ ਉਗਵੈ ਦਾਲ ॥ ਜੇ ਇਕ ਹੋਇ ਤ ਉਗਵੈ ਰੁਤੀ ਹੂ ਰੁਤਿ ਹੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਪਾਹੈ ਬਾਹਰਾ ਕੋਰੈ ਰੰਗੁ ਨ ਸੋਇ ॥ ਭੈ ਵਿਚ ਖੁੰਬ ਚੜਾਈਐ ਸਰਮ
ਪਾ/ਹ ਤਨ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਭਗਤੀ ਜੇ ਰਪੈ ਰੰਗ ਚਲੂਲੈ ਹੋਇ ॥੧॥ ਸਲੋਕ ॥ ੧੧੩(ਅ)
[5]ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜ ਕਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰ ਉਡਰਿਆ॥ ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ
ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ ॥ ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ ॥
ਅੰਧੇਰੇ ਰਾਹ ਨ ਕੋਈ ॥ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖ ਰੋਈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ
ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗ/ਤਿ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥ [ਸਲੋਕ ॥] [6]ਜਤੀ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਸਤੁ ੧੧੪ (ੳ)
ਕਮਾਹਿ ॥ ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਘਰ ਦੇਵਣਿ ਜਾਹਿ ॥ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖੈ ਖਟਿਐ
ਭਾਉ ॥ ਭਾਵੈ ਆਵਉ ਭਾਵੈ ਜਾਉ ॥ ਸਾਸਤੁ ਬੇਦੁ ਨ ਮੰਨੈ ਕੋਇ ॥ ਆਪੋ
ਆਪੀ ਪੂਜਾ ਹੋਇ ॥ ਕਾਜੀ ਹੋਇ ਕੈ ਬਹੈ ਨਿਆਇ ॥ ਫੇਰੇ ਤਸਬੀ ਕਰੇ

---

[1]ਵੇਈਂ । [2]ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੋਂ ਨਕਲ ਵਿਚ ਰਹ ਗਏ ਇਹ ਪਦ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਏ ਹਨ। 'ਬੰਦੀ' ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ, ਪਰ 'ਉਥੇ' ਦੀ ਬਜਾਇ ਪਾਠ 'ਉਹਾਂ' ਹੈ। [3]ਮੁਰਗਾਬੀ, ਜਲ ਉਪਰ ਨਿਵਾਸ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਪੰਖੀ। [4]ਇਹ ਸਲੋਕ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੪੬੮)। [5]ਇਹ ਸਲੋਕ ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਵਿਚੋਂ ਹੈ (ਦੇਖੋ, ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੪੫)। [6]ਇਹ ਸਲੋਕ ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੯੫੧)।

੧੧੪ (ਅ) ਖੁਦਾਇ ॥ ਵਢੀ ਲੈ ਕੈ ਹਕੁ ਗਵਾਏ ॥ ਜੇ ਕੋ ਪੁ/ਛੈ ਤਾ ਪੜਿ ਸੁਣਾਏ ॥
ਤੁਰਕ ਮੰਤ ਕੰਨ[1] ਰਿਦੈ ਸਮਾਇ ॥ ਲੋਕ ਮੁਹਾਵੈ ਚਾੜੀ ਖਾਇ ॥ ਚਉਕਾ
ਦੇ ਕੈ ਸੁਚਾ ਹੋਇ ॥ ਐਸਾ ਹਿੰਦੂ ਦੇਖਹੁ[2] ਕੋਇ ॥ ਜੋਗੀ ਗਿਰਹੀ ਜਟਾ
ਬਿਭੂਤ ॥ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਰੋਵਹਿ ਪੂਤ ॥ ਜੋਗੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜੁਗਤਿ ਗਵਾਈ ॥
ਕਿਤ ਕਾਰਣ ਸਿਰਿ ਛਾਈ ਪਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਕਲ ਕਾ ਏਹੁ ਪਰਵਾਣ ॥
੧੧੫ (ੳ) ਆਪੇ/ ਆਖਣੁ ਆਪੇ ਜਾਣੁ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਜੀ
ਐਸੀ ਕਲ ਆਈ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਤੂੰ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣਤਾ ਹੈ ॥ ਤੁਹੀ ਕਹਣ
ਵਾਲਾ ਹੈ ॥ ਤੁਹੀ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਕਿਸ ਕਉ ਪੂਛਤਾ
ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਆਤਮੈ ਧਿਆਨ ਧਰਿ ਕਰ ਰਾਜੇ ਭਰਥਰੀ ਕਉ
੧੧੫ (ਅ) ਆਗਿਆ ਕਰੀ ॥ ਤੂੰ ਨਾਨਕ ਕਉ ਉ/ਪਦੇਸ ਕੇ ਦਰਸਨੁ[3] ਦਿਵਾਇ ॥
ਐਸਾ ਪੁਰਖ ਮੇਰੇ ਜੋਗ ਮਹਿ ਹੋਇ ਤਉ ਮੇਰੇ ਜੋਗ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਅਧਿਕ
ਹੋਇ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਭਰਥਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕਰ
ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਉ ਪੂਛਤਾ ਹੈ ॥ ਹੋ ਨਾਨਕ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਭਰਥਰੀ
ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਮਛਿੰਦ੍ਰਿ ਨਾਥ ਈਸਰ ਨਾਥ ਜੈਸੇ ਇਸਿ ਪਦਵੀ ਕਉ ਪਹੁੰਚੇ
੧੧੬ (ੳ) /ਹੈ ਤੈਸੇ ਤੂ ਭੀ ਪਹੁਚ [4]ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਜੈਸਾ ਗੁਰੂ ਨ ਹੋਇਗਾ[4] ॥ ਭਰਥਰੀ
ਕਹਿਆ ਹੋ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਤੂ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕੇ ਹਾਥ [ਤੇ] ਦਰਸਨੁ ਲੇਹਿ ॥
ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੋਲਿਆ ਹੋ ਰਾਜਾ ਭਰਥਰੀ ਜਿਤੁ ਸੇਵਾ ਜਿਤੁ ਧਿਆਨ
ਜਿਤੁ ਭਗਤੁ ਜਿਤੁ ਸੰਜਮ ਤੁਮ ਜੋਗ ਕਉ ਪਹੁਚੇ ਹੋ ਉਹੁ ਉਪਦੇਸ ਮੇਰੇ
੧੧੬ (ਅ) /ਤਾਈ ਸੁਨਾਵਹੁ ॥ ਜੋ ਕਵਨ ਜੁਗਤਿ ਸਿਉ ਤੁਮ ਜੋਗ ਕਉ ਪਹੁਚੇ ਹੋ ॥
ਤਬ ਬਡਾ ਚੇਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਾ ਈਸਰ ਨਾਥ ਥਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਈਸਰ
ਨਾਥ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਥਾ ॥ ਜਿਤੁ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਮਹਿ ਜੋਗ ਕਮਾਵਤਾ ਥਾ
ਸੋ ਮਾਰਗ ਕਹਤਾ ਹੈ ॥ ਸਲੋਕ ॥ [5]ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਜੋ ਨਿਗ੍ਰਹੁ ਕਰੈ ॥ ਜਪੁ
੧੧੭ (ੳ) ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਭੀਖਿਆ/ ਕਰੈ ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨੁ ਕਾ ਕਰੈ ਸਰੀਰ ॥ ਸੋ ਗਿਰਹੀ

---

[1]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਠ 'ਕਿਨ' ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਦਰੁਸਤੀ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। [2]ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਵੇਖਹੁ ਹੈ। [3]ਭਾਵ, ਚੇਲਾ ਬਣਾਓ। [4]ਇਹ ਪਦ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। [5]ਇਹ ਪਦ ਜੋ ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਰਹ ਗਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਗਇਆ ਹੈ। [6]ਇਹ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਆਏ ਅਗਲੇ ਸਾਰੇ ਸਲੋਕ ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। (ਦੇਖੋ, ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੯੫੨-੫੩)।

ਗੰਗਾ ਕਾ ਨੀਰ ॥ ਬੋਲੈ ਈਸਰ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ॥ ਪਰਮ ਤਤ ਮਹਿ ਰੇਖ ਨ
ਰੂਪ ॥ ੧ ॥ ਏਹ ਈਸਰ ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ ॥ ਅਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਅਵਧੂਤੀ
ਥਾ ਅਵਧੂਤੀ ਮਾਰਗ ਬਤਾਵਤਾ ਹੈ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ਸੋ ਅਵਧੂਤੀ ਜੋ ਧੂਪੈ ਆਪੁ ॥
ਭੀਖਿਆ ਭੋਜਨੁ ਕਰੈ ਸੰਤਾਪੁ ॥/ ਅਉਹਟ ਪਟਣ ਮਹਿ ਭਿਖਿਆ ਕਰੈ ॥ ੧੧੭ (ਅ)
ਸੋ ਅਵਧੂਤੀ ਸਿਵਪੁਰੀ ਚੜੈ ॥ ਬੋਲੈ ਗੋਰਖ ਸਤ ਸਰੂਪੁ ॥ ਪਰਮ ਤਤ ਮਹਿ
ਰੇਖ ਨ ਰੂਪ ॥ ੨ ॥ ਏਹ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਇਸ ਮਾਰਗ
ਅਉਧੂਤੀ ਹੋਇ ਸੋ ਜੋਗ ਕਉ ਪਾਵੈ ॥ ਗੋਪੀ ਚੰਦੁ ਉਦਾਸੀ ਥਾ ਉਹੁ ਉਦਾਸ
ਮਾਰਗ ਕਹਤਾ ਹੈ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ਸੋ ਉ/ਦਾਸੀ ਜਿ ਪਾਲੈ ਉਦਾਸੁ ॥ ਅਰਧ ੧੧੮ (ੲ)
ਉਰਧ ਕਰੈ ਨਿਰੰਜਨ ਵਾਸੁ ॥ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕੀ ਪਾਏ ਗੰਢਿ ॥ ਤਿਸੁ ਉਦਾਸੀ
ਕਾ ਪੜੈ ਨ ਕੰਧੁ ॥ ਬੋਲੈ ਗੋਪੀ ਚੰਦੁ ਸਤ ਸਰੂਪ ॥ ਪਰਮ ਤਤ ਮਹ ਰੇਖ ਨ
ਰੂਪ ॥ ੩ ॥ ਚਰਪਟ ਨਾਥ ਪਾਖੰਡ ਮਾਰਗ ਰਹਤਾ ਥਾ ॥ ਅਬ ਚਰਪਟ
ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ ॥ ਸੋ ਪਾਖੰਡੀ ਜਿ ਕਾਇਆ ਪ/ਖਾਲੈ ॥ ਕਾਇਆ ੧੧੮ (ਅ)
ਕੀ ਅਗਨਿ ਬ੍ਰਹਮ ਪਰ ਜਾਲੈ ॥ ਸੁਪਨੈ ਬਿੰਦੁ ਨ ਦੇਈ ਝਰਣਾ ॥ ਤਿਸੁ
ਪਾਖੰਡੀ ਕਾ ਜਰਾ ਨ ਮਰਣਾ ॥ ਬੋਲੈ ਚਰਪਟ ਸਤ ਸਰੂਪ ॥ ਪਰਮ ਤਤ
ਮਹਿ ਰੇਖ ਨ ਰੂਪ ॥ ੪ ॥ ਜੋ ਇਹੁ ਪਾਖੰਡ ਮਾਰਗ ਕਮਾਇ ਸੋ ਜੋਗ
ਕਉ ਪਹੁਚੈ ॥ ਰਾਜਾ ਭਰਥਰੀ ਬੈਰਾਗੀ ਥਾ ॥ ਉਹੁ ਬੈਰਾਗੁ ਜੁਗ/ਤਿ ੧੧੯ (ੲ)
ਜੋਗ ਕਉ ਪਹੁਚਾ ਥਾ ॥ ਸੁ ਕਹਤਾ ਹੈ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ਸੋ ਬੈਰਾਗੀ ਜਿ
ਉਲਟੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ॥ ਗਗਨ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਰੋਪੈ ਥੰਮੁ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਅੰਤਰਿ
ਰਹੈ ਧਿਆਨ ॥ ਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਸਤ ਸਮਾਨ ॥ ਬੋਲੈ ਭਰਥਰ ਸਤ ਸਰੂਪ ॥
ਪਰਮ ਤਤ ਮਹਿ ਰੇਖ ਨ ਰੂਪ ॥ ੫ ॥ ਰਾਜੇ ਭਰਥਰੀ ਕਹਿਆ ਜੋ ਇਸ
ਮਾਰਗ ਬੈ/ਰਾਗੀ ਹੋਇ ਸੋ ਬੈਰਾਗ ਕਉ ਪਹੁਚੈ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇਉ ਬਾਬਾ ੧੧੯ (ਅ)
ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ॥ ਕਿਉ ਮਰੈ ਮੰਦਾ ਕਿਉ ਜੀਵੈ ਜੁਗਤਿ ॥ ਕੰਨ
ਪੜਾਇ ਕਿਆ ਖਾਜੈ ਭੁਗਤ ॥ ਆਸਤ ਨਾਸਤ ਏਕੋ ਨਾਉ ॥ ਕਉਣ ਸੁ
ਅਖਰ ਜਿਤੁ ਰਹੈ ਹਿਆਉ ॥ ਧੂਪ ਛਾਉ[1] ਜੇ ਸਮ ਕਰ ਸਹੈ ॥ ਤਉ[2]
ਨਾਨਕ ਆਖੇ ਗੁਰ ਕੋ ਕਹੈ/ ॥ ਛਿਅ ਵਰਤਾਰੇ ਵਰਤਹਿ ਪੂਤਾ[3] ॥ ੧੨੦ (ੲ)
ਨਾ ਸੰਸਾਰੀ ਨਾ ਅਉਧੂਤਾ[4] ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੋ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥ ਕਾਹੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ
ਮੰਗਣ ਜਾਇ ॥ ਬੋਲੈ ਨਾਨਕੁ ਸਤ ਸਰੂਪ ॥ ਪਰਮ ਤਤ ਮਹਿ ਰੇਖ ਨਾ
ਰੂਪ ॥ ੬ ॥ ਜਬ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਤਬ ਸਿਧਿ ਪਤੀਆਇ ਗਏ ॥ ਏਹੁ
ਜੁ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਸੁ ਉਚੈ[5] ਘਰ ਬੋਲ/ਦਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਫਿਰਿ ਰਾਜੇ ਭਰਥਰੀ ੧੨੦ (ਅ)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਪਾਠ-ਭੇਦ : [1]ਛਾਵ, [2]ਤਾ, [3]ਪੂਤ, [4]ਅਉਧੂਤ । [5]'ਸਚ ਦੇ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.) ।

ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਾ ਪੰਥੁ ਬਡਾ ਹੈ ਤੂੰ ਦਰਸਨ
ਲੇਹਿ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ॥ ਮੈ ਦਰਸਨੁ ਲੀਆ ਹੈ ॥
ਤਤ੍ਰ ਉਨ ਕਹਿਆ ਜੁ ਕਿਆ ਦਰਸਨ ਲੀਆ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ
੧੨੧ (ੳ) ਸੁਨਾਵਤਾ ਹੌ ॥ ਸਬਦੁ ਹੋਆ ॥ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ॥ /[1]ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮੰਨੈ
ਮਹਿ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਖਿੰਥਾ ਖਿਮਾ ਹਢਾਵਉ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਭਲ ਕਰਿ ਮਾਨਉ
ਸਹਜ ਜੋਗ ਨਿਧਿ ਪਾਵਉ ॥ ਬਾਬਾ ਜੁਗਤਾ ਜੀਉ ਜੁਗਹ ਜੁਗ ਜੋਗੀ
ਪਰਮ ਤੰਤ ਮਹਿ ਜੋਗੰ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਪਾਇਆ ਗਿਆਨ
ਕਾਇਆ ਰਸ ਭੋਗੰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਿਵ ਨਗਰੀ ਮਹਿ ਆਸਣ ਬੈਸਉ
੧੨੧ (ਅ) ਕਲ/ਪ ਤਿਆਗੀ ਬਾਦੰ ॥ ਸਿੰਙੀ ਸਬਦੁ ਸਦਾ ਧੁਨਿ ਸੋਹੈ ਅਹਿਨਿਸਿ
ਪੂਰੈ ਨਾਦੰ ॥ ੨ ॥ ਪਤਿ ਵੀਚਾਰ ਗਿਆਨ ਮਤਿ ਡੰਡਾ ਵਰਤਮਾਨ ਬਿਭੂਤੰ ॥
ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਰਹਿਰਾਸ ਹਮਾਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਅਤੀਤੰ ॥ ੩ ॥ ਸਗਲੀ
ਜੋਤਿ ਹਮਾਰੀ ਸਿਮਿਆ ਨਾਨਾ ਵਰਨ ਅਨੇਕੰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਣਿ ਭਰਥਰਿ
੧੨੨ (ੳ) ਜੋਗੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹ/ਮ ਲਿਵ ਏਕੰ ॥-੪ ॥ ੧ ॥ ਜਬ ਬਾਬੇ ਏਹੁ ਸਬਦੁ ਕਹਿਆ
ਤਬ ਸਿਧਾ ਕਹਿਆ ਏਹੁ ਪੂਰਾ ਭਗਤੁ ਹੈ ॥ ਏਸ ਨੋ ਕਹਣੇ ਕੀ ਬਾਤ
ਨਾਹੀ ॥ ਏਹੁ ਪਹੁਚਿਆ ਹੈ ॥ ਜਦ ਏਹ ਗੋਸਟਿ ਹੋਇ ਪਹੁਚੀ ਤਬ ਸਿਧਾ
ਮਹਿ ਪਿਆਲਾ ਆਇਆ ॥ ਸੁਰਾਪਾਨ[2] ਕਾ ਚਲਣੇ ਲਾਗਾ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ
੧੨੨ (ਅ) ਭਰਥਰੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਅਗੇ/ ਲੇ ਪਿਆਲਾ ਧਰਿਆ ॥ ਕਹਣ
ਲਗਾ ਜੀ ਇਹ ਪੀਜੀਐ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ ਮੈ ਪੀਆ ਹੈ ॥ ਤਬ
ਰਾਜੇ ਭਰਥਰੀ ਕਹਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਤਾ ਬਹੁਤ ਦਿਨਾ ਕਾ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥਿ
ਰਹਦਾ ਹੈ ਤੈ ਕਹਾ ਤੇ ਪੀਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੋਲਿਆ ਰਾਜੇ ਭਰਥਰੀ
੧੨੩ (ੳ) ਸਾਥਿ ॥ ਹੇ ਰਾਜਾ ਸੋ ਪਿਆਲਾ ਪੀਆ ਜਿਸ ਕਾ ਖੁਮਾਰ[3] ਕਬ/ਹੂ ਨਾਹੀ
ਉਤਰਤਾ ॥ ਤਬ ਰਾਜਾ ਭਰਥਰੀ ਬੋਲਿਆ ਉਹ ਸੁਰਾਪਾਨ ਕਉਣ ਹੈ
ਜਿਸ ਕਾ ਖੁਮਾਰ ਨਾਹੀ ਉਤਰਤਾ ॥ ਉਸ ਮਹਿ ਕਿਆ ਪੜਤਾ ਹੈ ॥ ਤਬ
[੧੨੩ (ਅ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੇਉ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੋਲਿਆ [4]ਸੁਰਾਪਾਨ ਕੀ ਆਦਿ
ਖਾਲੀ ਹੈ।] ਬਤਾਵਤਾ ਹੈ[4] ॥ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ॥ [5]ਗੁੜੁ ਕਰਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਧਾਵੈ
੧੨੪ (ੳ) ਕਰਿ ਕਰਣੀ ਕਸੁ ਪਾ/ਈਐ ॥ ਭਾਠੀ ਭਵਨਾ[6] ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਪੋਚਾ ਇਤ ਰਸ
ਅਮਿਉ ਚੁਆਈਐ ॥ ਬਾਬਾ ਮਨ ਮਤਵਾਰੋ ਨਾਮੁ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਸਹਜ ਰੰਗਿ

---

[1]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁ ਗ੍ਰੰ ਸਾ., ਪੰਨਾ ੩੫੯-੬੦ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। [2]ਸ਼ਰਾਬ। [3]ਨਸ਼ਾ। ਬੇਦੀ ਵਿਚ ਪਾਠ "ਖੇਖ" ਹੈ। [4]ਇਹ ਵਾਕ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। [5]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੩੬੦ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪਾਠ ਭੇਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: [6]ਭਵਨੁ।

ਰਚਿ ਰਹਿਆ ॥ ਅਹਿਨਿਸ ਬਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦੁ
ਗਹਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੂਰਾ ਸਚੁ[1] ਪਿਆਲਾ ਸਹਜੇ ਤਿਸਹਿ ਪੀਆਏ
ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਾ ਵਾ/ਪਾਰੀ ਹੋਵੈ ਕਿਆ ਮਦ ਛੂਛੈ[2] ੧੨੪ (ਅ)
ਭਾਉ ਧਰੇ ॥ ੨ ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਪੀਵਤ ਹੀ ਪਰਵਾਣ
ਭਇਆ ॥ ਦਰ ਦਰਸਨ ਕਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ ਬੈਕੁੰਠੈ ਕਰੇ ਕਿਆ ॥ ੩ ॥
ਸਿਫਤੀ ਰਤਾ ਸਦਾ ਬੈਰਾਗੀ ਜੂਐ ਜਨਮੁ ਨ ਹਾਰੇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਣਿ
ਭਰਥਰ ਜੋਗੀ ਖੀਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੇ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ਜਬ ਏਹੁ ਸਬ/ਦੁ ਹੂਆ ੧੨੫ (ੳ)
ਤਬ ਸਿਧਹੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿਆ ਕਹਣ ਲਾਗੇ ਧੰਨ ਨਾਨਕ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ॥
ਜਿਸ ਕਉ ਏਹੁ ਸਬਦੁ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੂਆ ਹੈ ਧੰਨ ਤੂੰ ॥ ਤਬ ਗੋਰਖ ਨਾਥ
ਬੋਲਿਆ ਏ ਨਾਨਕ ਕਛੁ ਤੂੰ ਮਾਗ ॥ ਜੋ ਚਾਹੀਤਾ ਹੈ ਸੋ ਮਾਗਿ ਲੇਹ ॥ ਤਬ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਮੰਗਤਾ ਹੈ ॥ [3]ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ ॥ ਆ/ਪੇ ੧੨੫ (ਅ)
ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨ ਸੋਇ ॥ ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨ ਪਾਇਆ ਮਾਨੁ ॥ ਨਾਨਕ
ਗਾਵੀਐ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ ॥ ਗਾਵੀਐ ਸੁਣੀਐ ਮਨਿ ਰਖੀਐ ਭਾਉ ॥ ਦੁਖ
ਪਰਹਰ ਸੁਖ ਘਰ ਲੈ ਜਾਹੁ[4] ॥ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਦੰ ਗੁਰਮੁਖ ਵੇਦੰ ਗੁਰਮੁਖ
ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥ ਗੁਰ ਈਸਰ ਗੁਰ ਗੋਰਖ ਬਰਮਾ ਗੁਰ ਪਾਰਬਤੀ/ ਮਾਈ ॥ ੧੨੬ (ੳ)
ਜੇ ਹਉ ਜਾਣਾ ਆਖਾ ਨਾਹੀ ਕਹਣਾ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ
ਬੁਝਾਈ ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ[5] ॥ ੧ ॥
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ ਜੀ ਹਉ ਏਹੁ ਮੰਗਦਾ ਹਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ
ਕਹਿਆ ਜੀ ਏਹੁ ਵਸਤੁ ਤੁਧੈ ਪਾਸਿ ਹੈ ॥ ਫਿਰਿ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਹਿਆ
ਬਾਬੇ/ ਜੀ ਕੋ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਿਧ ਮਿਲੇ ਕਾ ਅਰੁ ਮਹਾਪੁਰਖ ਮਿਲੇ ਕਾ ਕਿਆ ੧੨੬ (ਅ)
ਫਲੁ ਹੈ ਜੋ ਭਾਵੈ ਕੈਸਾ ਪਾਪੀ ਹੋਇ ਸੋ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇ ॥ ਅਰੁ ਰਾਜਪਾਟ
ਚਾਹੀਐ ਸੋ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ਇਕੈ ਆਰਜਾ ਵਡੀ ਹੋਇ ॥ ਸਿਧ ਮਿਲੇ
ਕਾ ਏਹੁ ਫਲੁ ਹੈ ॥ ਇਤਨੀਆ ਬਸਤੂ ਮਹਿ ਤੇਰੈ ਜੀਅ ਆਵੈ ਸੋ ਤੂ ਲੇਹਿ ॥
ਸ੍ਰੀ ਗੋ/ਰਖ ਨਾਥ ਕਹਿਆ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੋ ਇਤਨੀਆ ਵਸਤੂ ਵਿਚਹੁ ਜੋ ੧੨੭ (ੳ)
ਚਾਹੀਐ ਸੋ ਲੇਹਿ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਮੁਝ ਕਉ ਕਿਛੁ
ਨਾਹੀ ਚਾਹੀਤਾ ਅਰੁ ਮਾਗਤਾ ਹਾ ਸੋ ਦੇਹੋ ॥ ਪਉੜੀ ॥ [5]ਜੇ ਜੁਗ ਚਾਰੇ
ਆਰਜਾ ਹੋਰ ਦਸੂਣੀ ਹੋਇ ॥ ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਨਾਲਿ ਚਲੈ ਸਭ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਠਾਂਤਰ : [1]ਸਾਚੁ, [2]ਛੂਛੈ। [3]ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਪਉੜੀ ਹੈ। ਪਾਠਾਂਤਰ : [4]ਜਾਇ। ਇਹ ਪਉੜੀ 'ਬੇਦੀ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। [5]ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਛਵੀਂ ਪਉੜੀ ਹੈ।

੧੨੭ (ਅ) ਕੋਇ ॥ ਚੰਗਾ ਨਾ/ਉ ਰਖਾਇ ਕੈ ਜਸੁ ਕੀਰਤਿ ਜਗ ਲੇਇ ॥ ਜੇ ਤਿਸੁ
ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਤਾ ਵਾਤ ਨ ਪੁਛੈ ਕੇਇ ॥ ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ ਕਰਿ
ਦੋਸੀ ਦੋਸੁ ਧਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਿਰਗੁਣ ਗੁਣ ਕਰੇ ਗੁਣਵੰਤੀਆ ਗੁਣ ਦੇਇ ॥
ਤੇਹਾ ਕੋਇ ਨ ਸੁਝਈ ਜਿ ਤਿਸੁ ਗੁਣ ਕੋਇ ਕਰੇਇ ॥ ੧ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ
੧੨੮ (ੳ) ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰ/ਖ ਨਾਥ ਜੀ ॥ ਹਉ ਏਹ ਵਸਤੁ ਮੰਗਦਾ ਹਾ ਜੋ
ਪਰਮੇਸਰ ਨ ਵਿਸਰੈ ਅਰੁ ਰਾਜ ਪਾਟ ਵਡਿਆਈ ਸਭ ਵਸਤੁ ਮਿਥਿਆ
ਹੈਨਿ ॥ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸੀਰਬਾਦ ਦੇਹਿ ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾ ਵਿਸਰੈ ਅਰੁ
ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਮਿਲੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਹਥ ਜੋੜਿ ਕਰਿ ਅਸੀਰਬਾਦ ਦੀਆ ॥
੧੨੮ (ਅ) ਤੇਰੀ ਭਗਤ ਅਖੰਡ ਹੋਇ / ਕਲੀ ਕਾਲ ਮਹਿ ॥ ਤੇਰੇ ਸਮਾਨ ਭਗਤ ਕੋਈ
ਨ ਹੋਇਗਾ ॥ ਅਰੁ ਗੁਰੂ ਜੋ ਹੋਇਗਾ ਸੋ ਤੇਰੇ ਹੀ ਘਰ ਤੇ ਹੋਇਆ ॥ ਤੇਰਾ
ਗੁਰੂ ਹੋਰੁ ਕੋਈ ਹੋਇ ਨ ਸਕੈਗਾ ॥ ਤੇਰੇ ਹੀ ਘਰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੋਇਗਾ
॥ ੧॥ ੧੪ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਸਾਖੀ ਮਕੇ ਦੀ] ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਜਦ ਸੁਮੇਰ ਚੜਿਆ ਤਾ ਏਹੁ ਧਰਤੀ
੧੨੯ (ੳ) /ਪਾਣੀ ਵਿਚਿ ਇਉ ਨਦਰਿ ਆਵੈ ਜੈਸੇ ਸਾਵਣ ਕੇ ਮਹੀਨੇ ਦਰੀਆਉ
[1]ਉਛਲਤਾ ਹੈ[1] ਅਰੁ ਉਰਵਾਰੁ ਪਾਰ ਨਦਰਿ ਨਾਹੀ ਪੜਤਾ[2] ॥ ਅਰੁ
ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ਬੇੜੀ ਫਿਰਤੀ ਹੈ ਤਿਉ ਧਰਤੀ ਨਦਰਿ ਆਵੈ ॥ ਤਬ
ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਕੇ ਕੀ ਉਜਾੜਿ[3] ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ॥ ਰਾਹ ਵਿਚਿ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਫਕੀਰ
੧੨੯ (ਅ) ਮਿਲੇ ਤਾ ਉਨਾ ਪੁ/ਛਿਆ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਕਿਆ ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਜੀ
ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਨਾਨਕ ਹੈ ਜਬ ਉਨਾ ਕਹਿਆ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ॥
ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਜੀ ਹਿੰਦੂ ਹਾ ॥ ਜਾ ਬਾਬੇ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿਆ ਤਾ ਓਇ ਹਟਿ
ਖੜੇ ਹੋਏ ॥ ਤਬ ਓਇ ਬੋਲੇ ਨਾਨਕ ਏਹੁ ਰਾਹ ਹਿੰਦੂਆ ਕਾ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਬੇ
੧੩੦ (ੳ) ਨਾ/ਨਕ ਕਹਿਆ ਕਿਉ ਜੀਉ ਹਿੰਦੂਆ ਕਾ ਰਾਹੁ ਕਿਉ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ
ਓਨੀ ਆਖਿਆ ਇਸ ਦੇਸ ਮਹਿ ਸਈਅਦਾ[4] ਕੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਹੈ ਓਇ
ਹਿੰਦੂ ਕਉ ਮਾਰਿ ਡਾਰਿਤੇ ਹੈ ॥ ਜਾਣੇ ਦੇਤੇ ਨਾਹੀ ॥ ਹਮ ਡਰਤੇ ਹੈ ਤੂ
ਹਮਾਰੇ ਸਾਥਿ ਨ ਚਲੁ ॥ ਜੁਦਾ ਜਾਹਿ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਭਲਾ ਜੀਉ ਹਮ
੧੩੦ (ਅ) ਮਕੇ ਕੀ ਜਾਰਤ ਕ/ਉ ਚਲੇ ਥੇ ਜਉ ਖੁਦਾਇ ਲੇ ਜਾਇਗਾ ਤਾ ਜਾਹਿਗੇ

---

[1]'ਨਦਰਿ ਆਵੈ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.)। [2]'ਆਉਦਾ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.)। [3]'ਉੜ' (ਬੇਦੀ)।
[4]ਸੱਯਦ, ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ। ਬੀਬੀ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੀ ਔਲਾਦ ਲਈ
ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਪਦ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸੱਯਦ ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ
ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਤੁਮ ਜਾਹੁ ॥ ਜਬ ਬਾਬੇ ਜੀ ਇਉ ਕਹਿਆ ਤਬ ਓਇ ਚਲੇ ਬਾਬੇ ਨੋ ਛਡਿ
ਕਰਿ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੈਠਿ ਰਹਿਆ ॥ ਬਰਸ ਦਿਨ ਪਿਛੈ ਉਇ ਫਕੀਰ
ਜਾ ਪਹੁਚੇ ॥ ਜਾ ਉਇ ਫਕੀਰ ਜਾਇ ਦੇਖਨਿ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਆਗੈ|
ਬੈਠਾ ਹੈ ॥ ਓਇ ਫਕੀ/ਰ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹੇ ॥ ਓਇ ਲਗੇ ਕਹਿਣ ਏ ੧੩੧ (ੳ)
ਖੁਦਾਇ ਹਮ ਏਹੁ ਪਿਛੈ ਛੋਡਿਆ ਥਾ ਏਹੁ ਅਗੈ ਹੀ ਆਇ ਨਿਕਲਿਆ
ਏਹੁ ਕਿਆ ਤਮਾਸਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ॥ ਏ ਖੁਦਾਇ ਬਡੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਹੈ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ
ਓਨਾ ਫਕੀਰਾ ਮਕੇ ਕੇ ਜੋ ਲੋਗ ਥੇ ਤਿਨਾ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਜੋ ਭਾਈ ਲੋਗਹੁ
ਇਹੁ ਫਕੀਰ ਇਥੈ ਕਿ/ਦੋਕਣਾ ਕੁ ਹੈ ॥ ਤਬ ਉਨਾ ਲੋਕਾ ਆਖਿਆ ਇਸ ੧੩੧ (ਅ)
ਫਕੀਰ ਕਉ ਈਹਾ [ਆਏ] ਬਰਸ ਦਿਨ ਹੂਆ ਹੈ ॥ ਤਬ ਉਨਾ ਫਕੀਰਾ
ਕਹਿਆ ਏ ਖੁਦਾਇ ਹਿੰਦੂ ਕਉ ਇਤਨੀ ਪਹੁਚਿ ॥ ਬਲਿਹਾਰ ਕੀਏ ਇਸ ਤੇਰੀ
ਇਨਾਇਤ[1] ਕਉ ॥ ਜੁ ਇਤਨੀ ਪਹੁਚਿ ਤੈ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਕਉ ਦੀਨੀ ਹੈ ॥ ਤਬ
ਉਨਹੁ ਰਾਹ ਕੀਆ ਗ/ਲਾ ਕਰਿ ਸੁਣਾਈਆ ॥ ਉਨੋ ਲੋਕਾ ਕਉ ਜੋ ਮਕੇ ਕੇ ੧੩੨ (ੳ)
ਲੋਕ ਥੇ ਤਿਨਾ ਕਹਿਆ [2]ਏਹੁ ਹਿੰਦੂ ਨਾਹੀ ਏਹੁ ਦਾਨਸੁਮੰਦ ਹੈ[2] ਨਿਵਾਜੁਪੋਸ[3]
ਹੈ ਈਹਾ ਜਿਤਨੇ ਲੋਗ ਹੈ ਸਭ ਇਸੀ ਕੇ ਪਿਛੈ ਨਿਮਾਜ ਕਰਤੇ ਹੈ ॥ ਸਭਨਾ
ਕੇ ਆਗੈ ਏਹੀ ਨਿਮਾਜ ਕਰਤਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉਨਹੁ ਫਕੀਰਹੁ ਕਹਿਆ ਹਮ
ਕਉ ਈਵੈ ਹੀ ਕ/ਹਤਾ ਥਾ ਜੋ ਮੈ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ॥ ਤਦ ਉਨਹੁ ਕਹਿਆ ੧੩੨ (ਅ)
ਏਹੁ ਮੁਸਲਮਾਨੁ ਹੈ ਤਬ ਐਸੀ ਪਹੁਚ ਹੈ ॥ ਹਮ ਹੈਰਾਨ ਥੇ ਹਿੰਦੂ ਕਉ
ਇਤਨੀ ਪਹੁਚਿ ਕਹਾ ਤੇ ਹੁਈ ॥ ਬਰਸ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਮਕੇ ਰਹਿਆ ॥
ਊਹਾ ਸਬਦੁ ਹੋਆ ॥ ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ॥ [4]ਨਉ ਸਤੁ ਚਉਦਹ ਤੀਨ ਚਾਰਿ
ਕਰਿ ਮਹਲਤਿ ਰਾਸਿ ਬ/ਹਾਲੀ ॥ ਚਾਰੇ ਦੀਵੇ ਚਹੁ ਹਥ ਦੀਏ ਏਕਾ ਏਕੀ ੧੩੩ (ੳ)
ਵਾਰੀ ॥ ੧ ॥ ਮਿਹਰਵਾਨ ਮਧਸੂਦਨ ਮਾਧੌ ਐਸੀ ਸਕਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ੧ ॥
ਰਹਾਉ ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਲਸਕਰ ਪਾਵਕੁ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਕਰੇ ਸਿਕਦਾਰੀ ॥
ਧਰਤੀ ਦੇਗ ਮਿਲੈ ਇਕ ਵੇਰਾ ਭਾਗੁ ਤੇਰਾ ਭੰਡਾਰੀ ॥੨॥ ਨਾ ਸਾਬੂਰੀ[5] ਹੋਵੈ
ਫਿਰਿ ਮੰਗੈ ਨਾਰਦ ਕਰੇ ਖੁਆਰੀ ॥ ਲਬੁ ਅੰਧੇ/ਰਾ ਬੰਦੀਖਾਨਾ ਅਉਗਣ ਪੈਰ ੧੩੩ (ਅ)
ਲੁਹਾਰੀ ॥੩॥ ਪੂੰਜੀ ਮਾਰਿ ਪਵੈ ਨਿਤ ਮੁਦਗਰ ਪਾਪ ਕਰੇ ਕਟਵਾਰੀ ॥ ਭਾਵੈ
ਚੰਗਾ ਭਾਵੈ ਮੰਦਾ ਜੈਸੀ ਨਦਰਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ੪ ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਕਉ

---

[1]ਮਿਹਰਬਾਨੀ। [2]'ਇਹ ਹਿੰਦੂ. . .ਦਾਨਸੁਮੰਦ ਹੈ' ਤਕ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। [3]ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਨੇਮੀ। [4]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੧੯੦, ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ : [5]ਨਾ-ਸਾਬੂਰ।

ਅਲਹੁ ਕਹੀਐ ਸੇਖਾ ਆਈ ਵਾਰੀ ॥ ਦੇਵਲ ਦੇਵਤਿਆ ਕਰੁ ਲਾਗਾ ਐਸੀ
੧੩੪ (ੳ) ਕੀਰਤਿ ਚਾਲੀ ॥੫॥ ਕੂਜਾ ਬਾ/ਗ ਨਿਵਾਜ ਮੁਸਲਾ ਨੀਲ ਰੂਪ ਬਨਵਾਰੀ ॥
ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੀਆ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਬੋਲੀ ਅਵਰੁ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ੬ ॥ ਜੇ ਤੂ ਮੀਰ
ਮਹੀਪਤਿ ਸਾਹਿਬੁ ਕੁਦਰਤਿ ਕਉਣ ਹਮਾਰੀ ॥ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟ ਸਲਾਮ ਕਰਹਿ[1] ॥
ਘਰਿ ਘਰਿ ਸਿਫਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥੭॥ ਤੀਰਥ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁੰਨ ਦਾਨੁ ਕਿਛੁ ਲਾਹਾ
੧੩੪ (ਅ) ਮਿਲੈ ਦਿਹਾੜੀ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ/ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ [2]ਮੈ ਏਕਾ[2] ਘੜੀ
ਸਮਾਲੀ ॥੮॥੧॥ ਆਗੈ ਜਿਤਨੇ ਲੋਕ ਸੇ ਸਭ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਏ ਸਭ ਸੇਵਕ
ਹੋਏ ॥ ਤਾ ਮਕਾ ਮਦੀਨਾ ਸਭ ਮੁਲਕ ਦੇਖਿ ਕੈ ਸਭ ਦੇਸ ਦੇਖਿ ਕੈ ਬਾਰਵੈ
ਬਰਸ ਬਾਬਾ ਜੀ ਫਿਰਿ ਤਲਵੰਡੀ ਆਇਆ ॥ ਜਿਦੋਕਣਾ ਬਾਬਾ ਜੀ
੧੩੫ (ੳ) ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਡੇਰਾ ਲੁ/ਟਾਇ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਬਾਰਵੈ ਬਰਸ ਫਿਰਿ
ਤਲਵੰਡੀ ਆਇਆ ॥ ਦੁਇ ਵਰੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਚਾਕਰੀ ਕੀਤੀ [3][ਦਉਲਤ
ਖਾਨ ਦੀ ॥ ਬਾਰਹ ਬਰਸ][3] ਉਦਾਸੀ ਕੀਤੀ ॥ ਫੇਰਿ ਘਰੀ ਆਇਆ
॥ ੧ ॥ ੧੫ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਮੇਲ] ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਏ ਭਟੀ ਕੀ ਬਾਬਾ
੧੩੫ (ਅ) ਨਾਨਕ ਆਇ ਬੈਠਾ ॥ ਕੋਹਾ ਦੁਹ ਤਿਹੁ ਉਤੇ [4]ਸਾਧੜ ਬਾਰ[4]/ ਵਿਚਿ ॥
ਤਾ ਮਰਦਾਨਾ ਡੂਮਿ ਬੋਲਿਆ ਜਿ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਤਾ ਘਰ ਵਲੋ ਫਿਰਿ ਆਵਾ
ਵਿਖਾ ਮਾਣੂ[5] ਮੁਏ ਗਏ ਕਿ ਹਾਲੁ ਹੋਆ ਓਨਾ ਦਾ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ
ਮਰਦਾਨਿਆ ਜੇ ਤੇਰੇ ਮਾਣੂ ਮਰਹਿ ਤਾ ਸੈਸਾਰ ਨੋ ਕਿਉਕਰਿ ਪਾਲਹਿਗੇ ॥
੧੩੬ (ੳ) ਜਾਹਿ ਜੇ ਤੇਰੇ ਜੀਉ ਹੈ ਤਾ ਮਿਲਿ ਆਉ ॥ ਪਰ ਮੇਰਾ/ ਨਾਉ ਲਈ ਨਾਹੀ ॥
ਜੇ ਕੋਈ ਆਇ ਪੁਛੀਗਾ ਜਿ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕਾਈ ਖਬਰ ਤਾ ਈਵੈ ਆਖੇ ਹਉ
ਜਾਣਦਾ ਨਾਹੀ ਜਿਦੋਕਣਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰਹੁ ਡੇਰਾ ਲੁਟਾਇ ਨਿਕਲਿਆ
ਤਿਦੋਕਣਾ ਮੈ ਉਸਦਾ ਨਾਉ ਜਪਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾ ॥ ਕਿਹੁ ਨ ਜਾਪੀ ਜਿ
੧੩੬ (ਅ) ਕਿਥੇ ਗਇਆ ਈਵੈ ਆਖੇ ॥ ਪੈਰੀ/ ਪਇ ਕੈ ਮਰਦਾਨਾ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥
ਲੋਕ ਮਿਲਿ ਗਇਆ ਮਰਦਾਨੇ ਦੁਆਲੇ ॥ ਲੋਕ ਲਗੇ ਆਖਣ ਏਹੁ
ਮਰਦਾਨਾ ਡੂਮਿ ਆਇਆ ਜਿ ਨਾਨਕ ਨਾਲਿ ਗਇਆ ਸਾ ॥ ਸਭ ਆਇ
ਪੈਰੀ ਪਉਣ ॥ ਏਉ ਜਾਣਨਿ[6] ਇਹੁ ਮਰਦਾਨਾ ਡੂਮਿ ਹੈ ॥ ਪਰ ਬਾਬੇ ਦੇ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠਾਂਤਰ : [1]ਕਰਹਿਗੇ, [2]ਮੇਕਾ । [3]ਇਹ ਪਦ ਅਸਾਂ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਏ ਹਨ ; ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਹ ਗਏ ਲਗਦੇ ਹਨ । 'ਬੇਦੀ' ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਚਉਦਵੇਂ ਬਰਸ ਫੇਰ' ਹੈ । [4]ਇਹ ਪਦ ਸ਼.ਸਿ.ਅ. ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । [5]ਮਨੁਖ । [6]ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਜਨਿ' ਸੀ । ਇਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਨਾਲਿ ਦਾ ਪਰਤਾਪ ॥ ਓਸ ਦਾ ਸਾਇਆ ਸਿਰੈ/ ਤੇ ॥ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਆਇ ੧੩੭ (ੳ)
ਪੈਰੀ ਪਵੈ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਘਰ ਬਾਰ ਦੇਖ ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ ਦੇ
ਆਇਆ ॥ ਮਾਤਾ ਦਾਦੀ ਦੇਖ[1] ਕੈ ਗਲਿ ਚਮੜੀਆ ॥ ਮਾਤਾ ਆਖਿਆ
ਮਰਦਾਨਿਆ ਕਾਈ ਨਾਨਕ ਦੀ ਖਬਰ ਆਖਿ ॥ ਹੋਰੁ ਭੀ ਆਇ ਪੁਛਨਿ
ਕਿਥਾਊ ਨਾਨਕ ਦੀ ਖਬਰ ॥ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿ/ਆ ਜੀ ਜਿਦੋਕਣਾ ੧੩੭ (ਅ)
ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੋ ਡੇਰਾ ਲੁਟਾਇ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਤਿਦੋਕਣਾ ਕਿਹੁ ਨ ਜਾਪੀ ਕਿਥੈ
ਗਇਆ ॥ ਹਉ ਭੀ ਉਸਦਾ ਨਾਉ ਜਪਦਾ ਫਿਰਿਦਾ ਹਾ ॥ ਉਹ ਕਿਥਾਊ
ਹੈ ਸੁ ਉਹੋ ਜਾਣੈ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਰਤੀ ਕੁ ਗਲਿ ਕਰਦਾ ਕਿਨੈ ਡਿਠਾ ਕਿਨੈ ਨ
ਡਿਠਾ ॥ ਉਥਹੁ ਮਰਦਾਨਾ ਫਿਰਿ ਨਿਕਲਿਆ ॥ ਬਾਬੇ/ ਦੀ ਮਾਤਾ ੧੩੮ (ੳ)
ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਜੁ ਬੜਦੋ ਫਿਰਿ ਨਿਕਲਿਆ ਸੋ ਏਹੁ ਖਾਲੀ ਨਾਹੀ ॥ ਮਾਤਾ
ਕਿਛੁ ਮਿਠਿਆਈ ਕਿਛੁ ਮੇਵਾ ਕਿਛੁ ਕਪੜੇ ਗੰਢ ਬਨਦੀਆ[2] ਚਲੀ ॥
ਗਿਰਾਉ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਕਰਿਕੇ ਜਿਧਰ ਮਰਦਾਨਾ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਉਤੈ ਰਾਹਿ
ਪਉਦੀਆ[3] ਚਲੀ ॥ ਆਵਦੀ ਆਵਦੀ ਅਗਾਹਾ ਆਈ ਤਲਵੰਡੀਅਹੁ ਪਰੇ
ਕੋਹ ਦੁਇ ਅਢਾ/ਈਆ ਦੀ ਉਜਾੜ ਸੀ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ॥ ਤਾ ਪਰ ੧੩੮ (ਅ)
ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਮਾਤਾ ਨਦਰੀ ਆਈ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇਖੇ ਤਾ ਮਾਤਾ
ਆਵਦੀ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਮਾਤਾ ਆਵਦੀ ਹੈ ॥ ਤਾ
ਮਾਤਾ ਨਜੀਕ ਆਈ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠਿ ਕਰਿ ਪਰਦਖਣਾ ਦੇ ਕਰਿ ਖੜਾ ਹੋਇ
ਰਹਿਆ ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੇ ॥ ਮਾਤਾ/ ਆਇ ਕਰਿ ਸਿਰਿ ਚੁੰਮਿਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ॥ ੧੩੯ (ੳ)
ਅਤੈ ਲਗੀ ਆਖਣ ਹਉ ਵਾਰੀ ਹਉ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਤੁਧੁ ਵਿਟਹੁ
ਹਉ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥ ਹਉ ਕੁਰਬਾਣ ਕੁਰਬਾਣ ਕੀਤੀ ਬੇਟਾ ॥ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰ
ਬਲਿਹਾਰ ਕੀਤੀ ਬੇਟਾ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਵਿਟਹੁ ॥ ਹਉ ਨਿਹਾਲੁ ਕੀਤੀ ਜੋ ਤਉ
ਆਪਣਾ ਦਰਸਨੁ/ ਦਿਤਾ ਬੇਟਾ ॥ ਤੇਰਿਆ ਪੈਰਾ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥ ੧੩੯ (ਅ)
ਏਨਾ ਜਟਾ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥ ਤੇਰੇ ਖਿਲਕਿਆ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥
ਜਿਥੈ ਜਿਥੈ ਤੂੰ ਫਿਰਿਦਾ ਸਹਿ ਤਿਨਾ ਥਾਵਾ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰੀ ਬੇਟਾ ॥
ਤੁਧ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤੀ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕਾ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਤ੍ਰੈਲੋਕ ਨਾਥ ਪਰੁ
ਮਾਤਾ ਦੇ ਮਿਲਣੇ ਨਾਲਿ ਗਦੁ ਗਦੁ ਹੋਇ ਗਇਆ/ ਤਾ ਸਬਦੁ ਲੈ ਉਠਿਆ ॥ ੧੪੦ (ੳ)
ਰਾਗ ਵਡਹੰਸੁ[4] ॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ ਤੈ[5] ਸਾਹਬ ਕੇ ਨਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

---

[1]'ਡਿਡਾਇ' (ਬੇਦੀ)। [2]ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ 'ਬੰਨ੍ਹਦਿਆ' ਹੈ। ਸਿ.ਰੈ.ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਠ 'ਬੰਨਦੀਆਂ' ਹੈ। [3]ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ 'ਪਉਦਿਆਂ' ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। [4]ਵੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ., ਪੰਨਾ ੫੫੭। ਮੁਖ ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ : [5]ਘੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤਉ।

ਅਮਲੀ ਅਮਲੁ ਨਾ ਅੰਬੜੈ ਮਛੀ ਨੀਰ ਨ ਹੋਇ ॥ ਜੋ ਰਤੇ ਸਹ ਆਪਣੇ
ਤਿਨ ਭਾਵੈ ਸਭ ਕੋਇ ॥ ੧ ॥ ਸਾਹਿਬ ਸਫਲਿਓ ਰੁਖੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਾ ਕਾ
੧੪੦ (ਅ) ਨਾਉ ॥ ਜਿਨ ਪੀਆ ਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਭਏ ਹ/ਉ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣੈ[1] ਜਾਉ ॥ ੨ ॥
ਮੈ ਕੀ ਨਦਰਿ ਨਾ ਆਵਦੀ ਵਸਹਿ ਹਭੀਆ ਨਾਲਿ ॥ ਤਿਖਾ ਤਿਹਾਇਆ
ਕਿਉ ਲਹੈ ਜਾ ਸਰ ਭੀਤਰਿ ਪਾਲਿ ॥੩॥ ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਬਾਣੀਆ ਤੂੰ ਸਾਹਿਬ
ਮੈ ਰਾਸਿ ॥ ਮਨ ਤੇ ਧੋਖਾ ਤਾ ਲਹੈ ਜਾ ਸਿਫਤਿ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ੪ ।੧॥
੧੪੧ (ੳ) ਤਾ ਮਾਤਾ ਕਢਿ ਕਰਿ ਮਠਿ/ਆਈ ਮੇਵੇ ਆਗੇ ਰਖੇ ॥ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਖਾਹਿ
ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ॥ ਹਉ ਵਾਰੀ ਤੁਧ ਵਿਟਹੁ ਤੂ ਖਾਹਿ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਖੁਸੀ ਹੋਵੈ ॥
ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਬੋਲਿਆ ਮਾਤਾ ਹਉ ਰਜਾ ਹਾ ॥ ਮੈਨੂ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਭਾਵਦਾ ॥
ਤਾ ਮਾਤਾ ਆਖਿਆ ਬੇਟਾ ਤੂੰ ਕਿਤੁ ਖਾਧੈ ਰਜਾ ਹੈ ॥ ਜਾ ਏਹੁ ਤੁਧੁ ਨਾਹੀ
੧੪੧ (ਅ) ਭਾਵਦਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਬ/ਦੁ ਬੋਲਿਆ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚਿ ॥ [2]ਸਭ ਰਸ
ਮਿਠੇ ਮੰਨਿਅਹਿ ਸੁਣੀਐ ਸਾਲੋਣੇ ॥ ਖਟ ਤੁਰਸੀ ਮੁਖ ਬੋਲਣਾ ਮਾਰਣ ਨਾਦੁ
ਕੀਏ ॥ ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਉ ਏਕ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ ੧ ॥ ਮਾਤਾ[3]
ਹੋਰੁ ਖਾਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰੁ ॥ ਜਿਤ ਖਾਧੇ ਤਨ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ
੧੪੨ (ੳ) ਵਿਕਾਰ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਤਾ ਮਾਤਾ/ ਕਹਿਆ ਬੇਟਾ ॥ ਏਹ ਖਿਲਕਾ ਬਕਲ
ਦਾ ਉਤਾਰ ॥ ਏਹ ਕਪੜੇ ਪੈਨ ॥ ਫਿਰ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ॥ [4]ਪੈਨਣੁ ਰਤਾ[4]
ਮਨੁ ਰਤਾ ਸੁਪੇਦੀ ਸਚੁ[5] ਦਾਨੁ ਨੀਲੀ ਸਿਆਹੀ ਕਦਾ ਕਰਣੀ ਪਹਰਣੁ ਪੈਰੁ
ਧਿਆਨੁ ॥ ਕਮਰ ਬੰਦ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਧਨ ਜੋਬਨੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ॥ ੨ ॥ ਮਾਤਾ[6]
੧੪੨ (ਅ) ਹੋਰੁ ਪੈਨਣੁ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰ ॥ ਜਿਤੁ ਪੈਧੇ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ/ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ
ਬਿਕਾਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਫਿਰਿ ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ ਨੋ ਖਬਰਿ ਹੋਈ ॥ ਚੜਦੇ
ਘੋੜੇ ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ਦਉੜਿਆ ॥ ਜਿਥੈ ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ਥਾ ਤਿਥੈ ਆਇਆ ॥
ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠਿ ਕਰਿ ਪਰਦਖਣਾ ਦੇ ਕਰਿ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ਖਲਾ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥
੧੪੩ (ੳ) ਦਾਦਾ ਕਾਲੂ ਹਾਹਾ ਬਿਲੀਪਾਤ[7] ਲਗਾ ਕਰਣਿ ॥ ਦਾਦੈ ਕਹਿ/ਆ ਜੀਉ
ਘੋੜੇ ਚੜੀਐ ਅਤੇ ਘਰ ਚਲੀਐ ॥ ਅਸਾ ਫੇਰਿ ਨਵੇ ਉਸਾਰੇ ਹੈਨਿ ਇਕੇਰਾ
ਘਰ ਦਿਸੰਨਿ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਏ ਘੋੜੇ ਮੇਰੇ ਕੰਮਿ ਨਾਹੀ ਆਵਦੇ ॥ ਤਾ ਦਾਦੇ
ਕਾਲੂ ਆਖਿਆ ਹੋਰ ਘੋੜੇ ਕੇਹੜੇ ਹੈਨਿ ॥ ਜਿਨੀ ਤੂੰ ਚੜਿਆ ਹੈ ॥ ਏਹ ਘੋੜੇ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਪਾਠਾਂਤਰ : [1]ਬਲਿਹਾਰੈ। [2]ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਇਹ ਅਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਤਿੰਨੇ ਪਉੜੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੬-੧੭ ਉਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : [3]ਬਾਬਾ, [4]ਰਤਾ ਪੈਨਣ, [5]ਸਤੁ, [6]ਬਾਬਾ। [7]ਚੀਖ਼ ਪੁਕਾਰ।

ਤੈਨੂ ਖੁਸੀ ਨਾਹੀ ਆਵਦੇ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਏਹ ਘੋੜੇ ਹੈਨਿ ॥/ ਘੋੜੇ ੧੪੩ (ਅ)
ਪਾਖਰ ਸੁਇਨੇ ਸਾਖਤ ਬੂਝਣ ਤੇਰੀ ਵਾਟ ॥ ਤਰਕਸ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਸੰਗ
ਤੇਗਬੰਦ ਗੁਣ ਧਾਤ ॥ ਵਾਜਾ ਨੇਜਾ ਪਤਿ ਸਿਉ ਪਰਗਟੁ ਕਰਮ ਤੇਰਾ
ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ॥੩॥ ਬਾਬਾ ਹੋਰ ਚੜਣਾ ਖੁਸੀ ਖੁਆਰ ॥ ਜਿਤ ਚੜਿਆ ਤਨੁ
ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹਿ ਵਿਕਾਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤਾ ਦਾਦੇ ਆਖਿਆ
ਜੀ ਏਕੇਰਾ/ ਘਰਿ ਦਿਸਨਿ ॥ ਅਸਾ ਭਲੇ ਉਸਾਰੇ ਹੈਨਿ ॥ ਚਿਰਾ ਪਿਛੋ ੧੪੪ (ੳ)
ਪਰਮੇਸਰ ਆਦੇ ਹੋ ਤੇਰਾ ਪਰਵਾਰੁ ਹੈ ਇਕੇਰਾ ਪਰਵਾਰ ਨੋ ਵੀ ਮਿਲਿ ॥
ਅਤੇ ਘਰ ਭੀ ਵੇਖੁ ਨਵੇ ਉਸਾਰੇ ਹੈਨਿ ॥ ਮਾਉ ਭੀ ਆਖਿਆ ਅਸਾਡਾ
ਜੀਉ ਥਾਇ ਹੋਵੈ ॥ ਦਾਦੇ ਆਖਿਆ ਹਉ ਜੁ ਆਇਆ ਹਾ ਸੁ
ਤੁਧੈ ਨੋ ਲੈਣਿ ਆਇਆ ਹਾ ॥ ਮੇਰੇ ਤੂੰ ਨਾਲਿ ਚ/ਲੁ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ੧੪੪ (ਅ)
ਬੋਲਿਆ ॥ ਘਰ ਮੰਦਰ ਖੁਸੀਆ[1] ਨਾਮ ਕੀ ਨਦਰਿ ਤੇਰੀ ਪਰਵਾਰ ॥
ਹੁਕਮੁ ਸੋਈ ਤੁਧੁ ਭਾਵਸੀ ਹੋਰੁ ਆਖਣ ਬਹੁਤੁ ਅਪਾਰ । ਨਾਨਕ ਸਚਾ
ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਪੂਛਿ ਨ ਕਰੈ ਬੀਚਾਰ ॥ ੪ ॥ ਬਾਬਾ ਹੋਰੁ ਸਉਣਾ ਖੁਸੀ
ਖੁਆਰੁ ॥ ਜਿਤੁ ਸੁਤੈ ਤਨੁ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲਹ ਬਿਕਾਰ ॥/੧॥ ੧੪੫ (ੳ)
ਰਹਾਉ ॥ ਤਾ ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਸੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ
ਪਾਸਿ ਹਾ ॥ ਹੁਣਿ ਤਾ ਅਸਾ ਨੋ ਖੁਸੀ ਕਰਹੁ ॥ ਤਾ ਮਾਤਾ ਆਖਿਆ ਜੀ ਮੇਰੇ
ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਕਿਉਕਰਿ ਆਵੈਗਾ ॥ ਜੀ ਤੂੰ ਆਇ ਕਰਿ ਫਿਰਿ ਜਾਹਿਗਾ ॥
ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਮਾਤਾ ਮੇਰੇ ਵਚਨ ਕਰਿਕੈ ਤੇਰੇ ਅਤੈ ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ ਦੇ
ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਆਵੈਗਾ ॥ ਬਾਬੈ ਦੇ ਇਤਨੇ ਕਹ/ਣੇ ਨਾਲਿ ਮਾਤਾ ਨੋ ਅਤੈ ੧੪੫ (ਅ)
ਦਾਦੇ ਕਾਲੂ ਨੋ ਸੰਤੋਖ ਆਇ ਗਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਫਿਰਿ ਓਥਹੁ ਰਮਿਆ
॥ ੧ ॥ ੧੬ ॥ ਸਾਖੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ॥ ਅਗੈ ਹੋਰੁ ਸਾਖੀ ਚਲੀ ॥

[ਸੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਗੋਸਟ] ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਓਥਹੁ ਰਮਿਆ
ਰਾਵੀ ਦੇ ਉਰਵਾਰ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਅਧ ਵਿਚਿਦੋ ਮਾਝੇ ਦੇ ਵਿਚਦੋ ਜੰਗਲ
ਜੰਗਲ ਉਤਿ ਰਾਹਿ ਪਠਾਣਾ ਦੇ ਗਿਰਾਉ ਸੇ ਤਿਨਾ / ਵਿਚਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ੧੪੬ (ੳ)
ਜੀ ਆਇਆ ॥ ਕੋਹ ਦੁਹ ਤਿਹਾ ਦੀ ਉਜਾੜਿ ਸੀ ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚ ਪਠਾਣਾ
ਦਾ ਪੀਰ ਸੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ॥ ਫਰੀਦ ਦੇ ਤਖਤੈ ਸੇਖ ਬਿਰਾਹਮ ਬਾਲਾ
ਰਾਜਾ ॥ ਉਸਦਾ ਮੁਰੀਦ ਲਕੜੀਆ ਚੁਨਣ ਗਇਆ ਥਾ ਕਾਮਲ ਦਰਵੇਸ
ਖਬਰਦਾਰ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ॥ ਪੀਰ ਦੇ ਹੁਕਮੁ ਨਾਲਿ ਲਕੜੀਆ
ਚੁਨਣਿ ਗਇਆ ਥਾ ॥ ਉਤਿ / ਉਜਾੜਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੈਠਾ ਥਾ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ੧੪੬ (ਅ)

---

[1]ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਪਾਠ-ਭੇਦ । ਖੁਸੀ ।

ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਦਾ ਸੀ ॥ ਮਰਦਾਨੇ ਸਲੋਕ ਦਿਤਾ ॥ [1]ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮ
ਆਪਿ ਉਪਰਿ ਲੇਖੁ ਭਿ ਤੂੰ ॥ ਏਕੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂੰ ॥ ੧ ॥
ਜਾ ਏਹੁ ਸਲੋਕ ਮਰਦਾਨੇ ਦਿਤਾ ਤਾ ਓਹੁ ਲਕੜੀਆ ਚੁਣਦਾ ਸੀ ॥ ਸੋ
੧੪੭ (ੳ) ਲਕੜੀਆ[2] ਛੋਡਿ ਕਰਿ ਆਇ ਬਾਬੇ ਥੇ[3] ਸਿਰੁ ਨਿਵਾਇਓਸੁ ॥/ ਅਤੇ
ਪੈਰਾ ਸਿਧਾ[4] ਹਥ ਕਰਿਕੈ ਬੈਠਿ ਗਇਆ ॥ ਬੈਠਿ ਕਰਿ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦਾ
ਦਰਸਨੁ ਕੀਤੋਸੁ ॥ ਦਰਸਨ ਦੇਖਿ ਕਰ ਬਹੁਤੁ ਖੁਸਹਾਲੁ ਹੋਇਆ ॥ ਕਹਣ
ਲਗਾ ਵਾਹੁ ਖੁਦਾਇ ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਦਿਦਾਰੁ ਦਿਖਾਇਆ॥ ਵਡਾ ਖੁਦਾਇ ਹੈ ॥
ਤਾ ਭੀ ਆਖਿਓਸ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਰਬਾਬੀ ਕੂੰ ਹੁਕਮੁ ਥੀਵੈ ਜਿ ਮੈ ਕੂੰ ਵਤਿ
੧੪੭ (ਅ) ਬੇਤ ਸੁਣਾਏ ॥/ ਜੋ ਦਿਤਾ ਆਹਾਸੁ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਨੋ ਕਹਿਆ ॥
ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਵਤਿ ਆਖਿਆ ਤਾ ਓਨਿ ਫਕੀਰ ਆਖਿਆ ਜੀ ਮੈਕੂੰ ਇਹੁ
ਬੈਤ ਸਿਖਾਲੀਐ ॥ ਮਰਦਾਨੇ ਉਸ ਨੋ[5] ਸਿਖਾਇਆ ॥ ਓਹੁ ਲਕੜੀਆ ਲੈਦੋ
ਪੀਰ ਕੋਲ ਆਇਆ ॥ ਲਕੜੀਆ ਰਖ ਕਰਿ ਪੀਰ ਪਾਸਿ [ਆਇ][6] ਬੈਠਾ ॥
੧੪੮ (ੳ) ਬੈਠ ਕਰਿ ਬੋਲਿਆ ਪੀਰ ਸਲਾਮਤਿ ਹਿਕੁ ਵਡਾ/ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ
ਮੈਨੂ ਮਿਲਿਆ ॥ ਤਿਸ਼ ਦੀ ਕੀਮਤਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਕਹੀ ਵੈਦੀ[7] ॥ ਪੀਰ
ਪੁਛਿਆ ਬਚਾ ਕਿਥੈ ਮਿਲਿਓ ॥ ਤਾ ਓਨਿ ਆਖਿਆ ਪੀਰ ਸਲਾਮਤਿ ॥ ਮੈ
ਲਕੜੀਆ ਚੁਨਣ ਗਇਆ ਆਹਾ ਸੁ ਜਾ ਡਿਖਾ ਤਾ ਇਕੁ ਰਬਾਬੁ ਵਜਾਇਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੁ ਵਡਾ ਅਉਲੀਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਉ ਹੈਸੁ ॥ ਆਪਣੇ
੧੪੮ (ਅ) ਬੈ/ਤ ਆਖਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਜਿ ਬਚਾ ਕੋਈ ਬੈਤ ਤਉ ਭੀ
ਸਿਖਿਆ ਤਿਹ[8] ਕਣੋ ॥ ਤਾ ਉਸੁ ਆਖਿਆ ਜੀਵੈ ਪੀਰੁ ॥ ਇਕ ਬੈਤ ਮੈਕੂੰ
ਭੀ ਹਾਸਲੁ ਥੀਆ ਉਹ ਕਣੋ ॥ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਡਿਖਾ ਆਲਾਇ । ਡਿਖਾ
ਕੇਹਾ ਬੈਤੁ ਹੈ॥ ਤਾ ਉਨਿ ਆਖਿਆ ॥ ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮੁ ਆਪਿ ਉਪਰਿ
੧੪੯ (ੳ) ਲੇਖੁ ਭਿ ਤੂੰ ॥ ਇਕੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ/ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂੰ ॥ ੧ ॥ ਤਾ ਪੀਰੁ
ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ ਕਿਹੁ ਸਮਝਿਓ ਇਹਦਾ ਬਿਆਨੁ ॥ ਤਾ ਮੁਰੀਦ ਆਖਿਆ
ਜੀ ਕਿਹੁ ਸਮਝਾਵਹੁ ਇਹਦਾ ਬਿਆਨੁ ॥ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਜਿਸਦਾ ਏਹ
ਆਖਿਆ ਹੈ ਸੁ ਖੁਦਾਇ [9]ਕੂੰ ਅਮੜਿਆ[9] ਹੈ ॥ ਪਰੁ ਚਲੁ ਮੈਕੂੰ [10]ਘਿਨੁ ਜੁਲੁ[10]

---

[1]ਇਹ ਸਲੋਕ ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਿਚੋਂ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੨੯੧)।
[2]ਇਹ ਪਦ ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਉਤਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ । [3]'ਕੋ' (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ.) । [4]ਵਲ (?) । [5]'ਕਿਉਂ' (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ.) ।
[6]ਇਹ ਪਦ (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ.) ਵਾਲੇ ਨੁਸਖੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ । [7]ਵੈਂਦੀ ।
[8]'ਉਹ' (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ.) । [9]'ਦਾ ਪਿਆਰਾ' (ਬੇਦੀ) । [10]ਲੈ ਚਲ ।

ਉਹ ਫਕੀਰ ਨਾਲਿ ਡੁਇ ਗਲਾ ਖੁਦਾਇ ਦੀਆ ਕਰਾਹੇ ॥ ਮੁਰੀ/ਦ ੧੪੯ (ਅ)
ਆਖਿਆ ਚਲੀਐ ਪੀਰ ਜੀਉ ।। ਉਥਹੁ ਪੀਰ ਸੁਖਵਾਸਣ[1] ਵਿਚਿ ਚੜਿਆ ।।
ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਨਾਲਿ ਲੈ ਕਰਿ ਚਲਿਆ ।। ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਆਇਆ ॥ ਆਇ
ਕਰਿ ਬੋਲਿਆ ਸਲਾਮ ਅਲੇਕਮ ਨਾਨਕ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਆਲੇਕਮ
ਸਲਾਮ ।। ਆਈਐ ਪੀਰ ਜੀਉ ।। ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਅਸੀ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ ਤੇਰੀ
ਸਰ/ਫਰਾਜੀ[2] ਹੋਈ ।। ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠਿ ਖੜਾ ਹੋਆ ॥ ਪੀਰ ਦਸਤਪੋਸੀ[3] ੧੫੦ (ੳ)
ਲੈ ਕਰ ਗਲ ਮਿਲਿਆ ।। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕੋ ਆਖਣ ਲਗਾ ਸਦਕੇ ਕੀਤੇ
ਆਜ ਕੇ ਡਿਹ[4] ਤੋ ਜੋ ਅਜੇਹਾ ਦੀਦਾਰੁ ਹੋਇਆ ॥ ਆਖਿ ਕਰਿ ਪੀਰ ਬਹਿ
ਗਇਆ ॥ ਤਾ ਵਤਿ ਪੀਰ ਬੋਲਿਆ ਜਿ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇਡਾ ਹਿਕੁ ਬੈਤ
ਸੁਣਿ ਕਰਿ ਐਸੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਹੋਇ/ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਹੀ ਨਹੀ ਜਾਤੀ।। ਅਸੀ ੧੫੦ (ਅ)
ਆਖਿਆ ਜੇਦਾ ਇਹ ਬੈਤੁ ਹੈ ਤੈਦਾ ਦੀਦਾਰੁ ਭੀ ਪਾਸਾਹੇ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੈ
ਆਖਿਆ ਪੀਰ ਜੀ ਅਸਾਡਾ ਭਲਾ ਹੋਵਣਾ [ਸਾ] ਜੋ ਅਚਿੰਤੁ ਦੀਦਾਰੁ ਹੋਇਆ ॥
ਤਾ ਫੇਰਿ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਨਾਨਕ ਜੀ ਇਸ ਬੈਤ ਦੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਹੈ ਉਹਦਾ
ਜਬਾਬ ਆਖੀਐ ਅਸਾ ਕੂੰ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ/ ਪੀਰ ਸਲਾਮਤਿ ਜੋ ਖੁਦਾਇ ੧੫੧ (ੳ)
ਆਖਾਇਸੀ ਸੋ ਆਖਸਾਹਾ ।। ਪੀਰ ਆਖਿਆ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤਉ ਤਾ ਆਖਿਆ
ਇਕੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ ਕੂੰ।। ਤਾ ਪੀਰ ਕਹਿਆ ਇਕੁ ਸਾਹਬੁ
ਤੇ ਡੂ[5] ਹਦੀ[6] ਹਉ ਕੇਹੜਾ ਸੇਵੀ ਤੇ ਕੇਹੜਾ ਰਦੀ[7] ॥ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਖਦੇ
ਹੈਨਿ ਅਸਾ ਵਿਚਿ ਸਹੀ ਹੈ ॥ ਹਿੰਦੂ ਆਖਦੇ ਹੈਨਿ ਅਸਾ ਵਿਚਿ ਸ/ਹੀ ਹੈ ॥ ੧੫੧ (ਅ)
ਡਿਖਾ ਕੈ ਵਿਚਿ ਸਹੀ ਕੀਚੈ ।। ਕੈ ਵਿਚਿ ਰਦ ਕੀਚੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ
ਆਖਿਆ ।। [8]ਹਿਕ ਸਾਹਿਬੁ ਹਿਕਾ ਹਦੁ[8] ॥ ਹਿਕੁ ਸੇਵੀ ਦੂਜੇ ਰਦੁ ॥ [9]ਦੂਜਾ ਕਾਹੇ
ਸਿਮਰੀਐ ਜੰਮੈ ਤੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ॥ ਹਿਕੋ ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਨਕਾ ਜਲ ਥਲਿ ਰਹਿਆ
ਸਮਾਇ[9] ॥ ੧ ॥ ਜਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਸਲੋਕ ਦਿਤਾ ਤਾ ਫ਼ਿਰਿ ਪੀਰ ਬੋਲਿਆ ।।
/[10]ਪਾੜ ਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ ਕੰਮਲੜੀ ਪਹਿਰਾ ॥ ਜਿਨਿ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਹਉ ੧੫੨ (ੳ)

---

[1]ਪਾਲਕੀ । [2]ਆਨ । [3]ਹੱਥ ਚੁੰਮਣਾ । [4]ਦਿਨ । [5]ਦੋ । [6]ਹਦਾਇਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਗੁਰੂ । [7]ਰੱਦਾਂ, ਤਿਆਗਾਂ । [8]ਇਹ ਤੁਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ । [9]ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੂਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੫੦੯) । ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ : ਸਦਾ ਸਦਾ ਸੋ ਸੇਵੀਐ ਜੋ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥ ਅਵਰ ਦੂਜਾ ਕਿਉ ਸੇਵੀਐ ਜੰਮੇ ਤੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ॥ [10]ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਪੰਨਾ ੧੩੮੩ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ : ਫ਼ਰੀਦਾ ਪਾੜਿ ਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਉ ॥ ਜਿਨੀ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਸੇਈ ਵੇਸ ਕਰੇਉ ॥

ਸੋਈ ਵੇਸ ਕਰਾ ॥੨॥ ਅਗੋ ਬਾਬੇ ਜੀ ਆਖਿਆ ॥ [1]ਕਾਹਿ ਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ
ਕੰਮਲੁ ਪਹਿਰਹਿ ਕਾਇ ॥ ਘਰਿ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਜੇ ਚਿਤੁ ਰਖਹਿ
੧੫੨ (ਅ) ਠਾਇ[1] ॥੩॥ [2]ਘਰ ਹੀ ਮੁੰਧ ਵਿਦੇਸ ਪਿਰ ਨਿਤ ਸਾਰ[3] ਸਮਾਲੇ ॥ [4]ਨਾਨਕ
ਮਿਲਦਿਆ[4] ਢਿਲ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਕਰੇ ॥੪॥ ਫਿਰਿ ਪੀਰ
ਜਬਾਬੁ ਪੁਛਿਆ ਜਿ ਨਾਨਕ ਜੀ ॥ [5]ਨੰਢੀ ਥੀ ਨ ਰਾਵਿਆ ਵਡੀ ਥੀ
ਮੁਈਆਸੁ ॥ ਧਨੁ ਕੂਕੇਦੀ ਗੋਰ ਪਈ ਤੈ ਸਹ ਨ ਮਿਲਆਸੁ ॥ ੫ ॥ ਫੇਰਿ
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜਬਾਬੁ ਡਿਤਾ ॥ [6]ਮਹਲ ਕੁਚਜੀ ਮਰਵੜੀ ਕਾਲੀ ਮਨਹੁ
੧੫੩ (ੳ) ਕਸੁਧ ॥ ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵ/ਨਿ ਤਾ ਪਿਰ ਰਵੈ ਨਾਨਕ ਅਵਗੁਣ ਮੁੰਧ ॥ ੬ ॥
ਤਾ ਫੇਰਿ ਪੀਰ ਆਖਿਆ ॥ [7]ਕਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰ ਕਵਣੁ ਗੁਣੁ ਕਵਣ ਸੁ
ਮਣੀਆ ਮੰਤ ॥ ਕਵਣੁ ਸੁ [8]ਵੇਸੁ ਮੈ[8] ਕਰੀ ਜਿਤੁ ਵਸਿ ਆਵੀ[9] ਕੰਤ ॥
[੭॥] ਫਿਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜਬਾਬੁ ਦਿਤਾ ॥ [10]ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣ ਗੁਣ
ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤ ॥ ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ ਤਾ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ॥
੧੫੩ (ਅ) [11]/ਸਿਵਾ ਕਰੇ ਜੁ ਕੰਤ ਕੀ ਕੰਤੁ ਤਿਸੀ ਕਾ ਹੋਇ ॥ ਗਰਬੀ ਕੰਤੁ ਨ ਪਾਈਐ
ਭਾਵੈ ਖਰੀ ਸੁਆਲਿਉ ਹੋਇ ॥ ੯ ॥ ਸੇਵਾ ਸਾ ਤਿਸ ਭਾਵਸੀ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ
ਕਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਭੇ ਸਹੀਆ ਪਲਰੈ ਕੰਤ ਤਿਸੀ ਕਾ ਹੋਇ ॥ ੧੦ ॥ ਤਾ
ਫੇਰਿ ਪੀਰ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਜੀ ਮੈ ਕੂੰ ਹਿਕ ਕਾਤੀ[12] ਲੁੜੀਦੀ ਹੈ ਤੈ ਕੰਨੈ
੧੫੪ (ੳ) ਹੋਵੈ ਤਾ ਦੇਹਿ ॥ ਏਹੁ/ ਜੁ ਸਾਰ[13] ਦੀ ਕਾਤੀ ਹੈ ਤੈ ਨਾਲਿ ਜਨਾਵਰ
ਕੁਸਦਾ ਹੈ ਸੋ ਹਲਾਲੁ[14] ਥੀਦਾ ਹੈ ॥ ਪਰ ਏਹ ਜੁ ਬੰਦਾ ਹੈ ਇਸਦੇ ਗਲਿ
ਵਗੈ ਤਾ ਏਹੁ ਮੁਰਦਾਰ ਥੀਦਾ ਹੈ ॥ ਮੈ ਕੂ ਸਾ ਕਾਤੀ ਦੇਹਿ ਜੈਦਾ ਕੁਠਾ
ਮਾਣੂ ਹਲਾਲੁ[14] ਥੀਵੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਪੀਰ ਜੀ ਲਈਐ ਕਾਤੀ ॥

---

[1]ਪਿੱਛੇ ਆਏ ਸ਼ਲੋਕ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਹਲਾ ੩ ਵਲੋਂ ਹੈ । ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਇੰਜ ਚਲਦਾ ਹੈ : ਕਾਇ ਪਟੋਲਾ ਪਾੜਤੀ ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਸਹੁ ਮਿਲੇ ਜੇ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਕਰੇਈ ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੩੮੩) । [2]ਇਹ ਸਲੋਕ ਵਡਹੰਸ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੈ । (ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੫੯੪) । ਪਾਠਾਂਤਰ ਅਗੇ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ : [3]ਝੂਰੇ, [4]ਮਿਲਦਿਆ । [5]ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੩੮੦ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਪਾਠ-ਭੇਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ : ਫਰੀਦਾ ਨੰਢੀ ਕੰਤ ਨ ਰਾਵਿਓ. . .ਕੂਕੇਂਦੀ ਗੋਰ ਮੇ. . .ਮਿਲਿਆਸੁ । [6]ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੦੮੮ ਤੇ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । [7]ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੩੮੪ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਪਾਠ-ਭੇਦ : [8]ਵੇਸੋ ਹਉ, [9]ਆਵੈ । [10]ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੩੮੪ ਤੋਂ ਹੈ । [11]ਇਹ ਅਤੇ ਅਗਲਾ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ । [12]ਛੁਰੀ । [13]ਲੋਹੇ । [14]ਜਾਇਜ਼ ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ ॥/ [1]ਸਚ ਕੀ ਕਾਤੀ ਸਚ ਸਭ ਸਾਰ ॥ ਘਾੜਤ ੧੫੪ (ਅ)
ਤਿਸ ਕੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ॥ ਸਬਦੇ ਸਾਣੁ [2]ਰਖੀ ਕੇ[2] ਲਾਇ ॥ ਗੁਣ ਕੀ
ਥੇਕੀ[3] ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਕੁਠਾ ਹੋਵੈ ਸੇਖੁ ॥ ਲੋਹੂ ਲਬੁ ਨਕਥਾ[4]
ਵੇਖੁ ॥ ਹੋਇ ਹਲਾਲ ਲਗੈ ਹਕ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਦਰ ਦੀਦਾਰ ਸਮਾਇ
॥੧੧॥ ਜਾ ਏਹ ਜਬਾਬ ਬਾਬੇ/ ਜੀ ਦਿਤਾ ਤਾ ਪੀਰ ਸਿਰਿ ਫੇਰਿਆ ॥ ਕਹਣ ੧੫੫ (ੳ)
ਲਗਾ ਵਾਹੁ ਖੁਦਾਇ ਵਾਹੁ ਖੁਦਾਇ ਵਾਹੁ ਖੁਦਾਇ ਜਿਨੀ ਅਜੇਹਾ ਖੁਦਾਇ
ਬੁਝਿਆ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਆਖਿਆ ਨਾਨਕ ਜੀਉ ਹਿਕੁ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਵਾਰ
ਅਸਾ ਨੋ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈਐ ॥ ਜੇ ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਵਾਰ ਗਾਵਾਹਾ ॥ ਪੀਰ ਦਾ
ਮਖਸੂਦ[5] ਏਹੁ ਜੁ ਦੁਹ ਬੈਗੇਰ ਵਾਰ ਹੋਦੀ ਨਾਹੀ ॥ ਦਿ/ਖਾ ਦੂਜਾ ਖੁਦਾਇ ੧੫੫ (ਅ)
ਦਾ ਸਰੀਕੁ ਕਉਣ ਪੈਦਾ ਕਰਸੀ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸੁਣੀਐ ਪੀਰ
ਜੀ ਵਾਰ ਆਸਾ ॥ ਸਲੋਕ ਦੀਆ ॥ [6]ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਖੰਡ ਸਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ॥
. . ./. . .ਜੋ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਸੋ ਕਚੁ ਨਿਕਚੁ ॥ ਏਹੁ ਸਲੋਕ ਦੇ ਕਰਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ੧੫੬ (ੳ)
ਵਾਰ ਲੈ ਉਠਿਆ ॥/ਪਉੜੀ ॥ [7]ਆਪੀ ਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀ ਨੈ ੧੫੬ (ਅ)
ਰਚਿਓ ਨਾਉ ॥. . .ਕਰਿ ਆਸਣ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥ ੧ ॥ ਸਲੋਕ ॥
[8]ਜਿਨਸ ਥਾਪਿ ਜੀਆ ਕਉ ਭੇਜੇ/ ਜਿਨਸ ਥਾਪਿ ਲੈ ਜਾਵੈ ॥. . .ਕਰਣੀ ੧੫੭ (ੳ)
ਉਪਰ ਹੋਇ ਤਪਾਵਸ ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ ਕਹਾਏ ॥ ੧ ॥ ਪਉੜੀ ॥/ [9]ਨਾਨਕ ਜੀਉ ੧੫੭ (ਅ)
ਉਪਾਇ ਕੈ ਲਿਖਿ ਨਾਵੈ ਧਰਮ ਬਹਾਲਿਆ ॥ . . . ॥ ਲਿਖਿ ਨਾਵੈ ਧਰਮ
ਬਹਾਲਿਆ ॥ ੨ ॥ /ਸਲੋਕ ॥ [10]ਲਖ ਮਣ ਸੁਇਨਾ ਲਖ ਮਣ ਰੁਪਾ, . . ੧੫੮ (ੳ)
ਨਾਨਕ ਓਥੈ ਜਾਣੀਅਹਿ ਸਾਹ ਕੇਈ ਪਾਤਿਸਾਹ ॥੧॥ ਪਉੜੀ ॥[11]ਆਪੀ ਨੈ ੧੫੮ (ਅ)
ਭੋਗ ਭੋਗ ਕੈ. . .ਮਨ ਅੰਧੇ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥/ ੩ ॥ ਸਲੋਕ ॥ ੧੫੯ (ੳ)

---

[1]ਦੇਖੋ ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁ ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੯੫੬ । ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : [2]ਰਖਾਈ, [3]ਥੇਕੇ, [4]ਨਿਕਥਾ । [5]ਮਕਸਦ, ਭਾਵ । [6]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਕੁਝ ਸਲੋਕ ਤੇ ਕੁਝ ਪਉੜੀਆਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ, ਕੇਵਲ ਆਦਿ ਤੇ ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਿਤੀਅ ਹਨ । ਹਾਂ, ਫੁਟਨੋਟਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁ ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਦਾ ਪੰਨਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ/ਪਉੜੀ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਔਕੜ ਨ ਆਏ । ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸ਼ਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਦੇ ਪੰਨਾ ੪੬੩ ਤੇ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । [7]ਇਹ ਪਉੜੀ ਵੀ ਉਸੇ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਹੈ । [8]ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ, ਪੰਨਾ ੧੨੩੮ ਤੋਂ ਹੈ । [9]ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੪੬੩ । [10]ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ, ਪੰਨਾ ੧੨੮੭ । [11]ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੪੬੪ ।

੧੫੯ (ਅ) [1]ਭੈ ਵਿਚ ਪਉਣ ਵਹੈ ਸਦ ਵਾਉ ॥ . . ./. . .ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ
੧੬੦ (ੳ) ਸਚ ਏਕੁ ॥ [2]ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੋਰੁ ਕੇਤੇ ਰਾਮ ਰਵਾਲ ॥. . ./
੧੬੦ (ਅ) . . .ਹੋਰ ਹਿਕ/ਮਤਿ ਹੁਕਮੁ ਖੁਆਰੁ ॥ ੨ ॥ ਪਉੜੀ ॥ [3]ਨਦਰ ਕਰਹਿ
੧੬੧ (ੳ) ਜੇ ਆਪਣੀ. . ./. . .॥ ਜਿਨਿ ਸਚੋ ਸਚੁ ਬੁਝਾਇਆ ॥ ੪ ॥ ਸਲੋਕ ॥
੧੬੧ (ਅ) [4]ਪੁਰਖਾ ਬਿਰਖਾ ਤੀਰਥਾ . . / . . . ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨ ਕਿਆ
੧੬੨ (ੳ) ਟਿਕਾ ਕਿਆ ਤਗੁ ॥੧॥ ਪਉੜੀ ॥ [5]ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ . , ./. . .
੧੬੨ (ਅ) ਕੋ ਰਹੈ ਨ ਭਰੀਐ ਪਾਈਐ ॥ ੫ ॥ ਸਲੋਕ ॥ [6]ਪਹਿਲੇ ਪਿਆਰ ਲਗਾ ਥਣ
੧੬੩ (ੳ) ਦੁਧ । . . ./. . . ਬਾਝ ਗੁਰੂ ਡੁਬਾ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ੧ ॥ ਪਉੜੀ ॥
੧੬੩ (ਅ) [7]ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ . . . / . . . ਜਗ ਜੀਵਨ ਦਾਤਾ ਪਾਇਆ ॥ ੬ ॥ [ਜਾਂ ਬਾਬੇ ਜੀਉ ਏਹਿ][8] ਸਲੋਕ ਪਉੜੀਆ ਕਹੀਆ ਤਾ ਸੇਖ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਪੈਰੀ ਪਇ ਕੈ ਹਥ ਜੋੜ ਖਲਾ ਹੋਇਆ ॥ ਸੇਖ ਲਗਾ ਕਹਣ ਬਾਬੇ ਨੋ ॥ ਕਹਿਆਸੁ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਖੁਦਾਇ
੧੬੪ (ੳ) ਨੋ ਮਿਲਿਆ/ ਹੈ ਤੁਧੁ ਖੁਦਾਇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੁਧੁ ਅਰੁ ਖੁਦਾਇ ਵਿਚਿ ਭੇਦੁ ਨਾਹੀ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉਪਰਿ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋ ॥ ਅਰੁ ਤੇਰਾ ਸਦਕਾ ਹਮਾਰੀ ਭੀ ਖੁਦਾਇ ਨਾਲਿ ਰਹਿ ਆਵੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸੇਖੁ ਜੀ ਤੇਰੀ ਖੇਪ ਖੁਦਾਇ ਨਿਬਾਹੀ ॥ ਸੇਖ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤੁ ਖੁਸੀ
੧੬੪ (ਅ) ਕੀਤੀ ॥ ਖੁਸੀ/ ਕਰ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ॥ ੧ ॥ ੧੭ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥

[ਸੈਦਪੁਰ ਦਾ ਕਤਲਾਮ] ਫੇਰਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਥਹੁ ਚਲਿਆ ॥ ਦਿਪਾਲਪੁਰ ਚੂਹਣੀਆ ਵਿਚਦੋ ਕੰਕਣਪੁਰ ਕਸੂਰ ਹੈਬਤਪੁਰ ਪਟੀ ਵਿਚਿਦੋ ਅਗੇ ਆਇਆ ॥ ਗੁਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚਿਦੋ ਵੈਰੋਵਾਲ ਵਿਚਿਦੋ ਸੈਦਪੁਰ
੧੬੫ (ੳ) ਸਲੋਏ ਵਲ ਜਾਇ ਨਿਕਲੇ ॥ ਅਗੈ ਪਠਾਨਾ ਦੇ ਘਰ ਵੀਵਾਹੁ ਹੈ/ਨਿ ॥ ਪਠਾਣ ਨਚਦੇ ਹੈਨਿ ਸਾਰੰਗੀਆ ਵਜਦੀਆ ਹੈਨਿ ॥ ਖਰੇ ਬਹੁਤੁ ਖੁਸੀ ਦੇ ਘਰਿ ਹੈਨਿ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਕਿਤਨਿਆ ਕੁ ਫਕੀਰਾ ਨਾਲਿ ਜਾਇ ਨਿਕਲਿਆ ॥ ਘਰ ਘਰ ਵੀਵਾਹੁ ਸੇ ॥ ਬਾਬੇ ਨਾਲਿ ਜੋ ਫਕੀਰ ਸੇ ਤਿਨਾ ਬਾਬੇ ਨੋ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਭੁਖੇ ਹਾ ॥ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਵੀਵਾਹੁ ਵਿਚਿ ਆਏ ਹੋ ਜਾਇ ਸੁਆਲ
੧੬੫ (ਅ) ਕਰਹੁ ਤੁਸਾਨੂ ਕਿਹੁ ਮਿਲੈਗਾ ॥ /ਉਨਾ ਸੁਆਲ ਘਤਿਆ ਕਿਨੈ ਕਿਹੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਫਕੀਰ ਭੁਖ ਨਾਲਿ ਬਹੁਤੁ ਆਜਜੁ ਹੋਏ ॥ ਜਿਤਨੇ ਘਰ ਫਿਰੇ

---

[1]ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੪੬੪ । [2]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੪੬੪-੬੫ । [3]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੪੬੫ ।
[4]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੪੬੧ । [5]ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੪੬੫ । [6]ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੭ ।
[7]ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੪੬੬ । [8]ਸੁਧਾਈ ਨਿ.ਕਾ. ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਤਿਤਨੀ ਘਰੀ ਭਿਖਿਆ ਨ ਪਾਈ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਓਨਾ ਫਕੀਰਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ
ਬਹੁਤੁ ਗਿਲੇਵੰਦੁ[1] ਹੋਆ ॥ ਕਿਨੇ ਖਬਰ ਨ ਲਈ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਭੀ ਬੈਠਾ
ਰਹਿ ਗਇਆ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿ/ਆ ਰਬਾਬੁ ੧੬੬ (ੳ)
ਵਜਾਇ ॥ ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬੁ ਲੈ ਕਰ ਵਜਾਇਆ ॥ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ਤਿਲੰਗ
ਕਰਿ ॥ ਮਰਦਾਨੇ ਤਿਲੰਗ ਕੀਤੀ ॥ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ॥ [2]ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ
ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ ਤੈਸਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥. . . / . . . / . . . ੧੬੬ (ਅ)
ਸਚੁ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਸਚੁ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸਚੁ ਕੀ ਬੇਲਾ[2] ੧੬੭ (ੳ)
॥ ੨ ॥ ਜਾ ਏਹੁ ਸਬਦੁ ਹੋਆ ਤਾ ਇਕ ਬਾਮਣ ਹਜੂਰ ਖੜਾ ਸਾ
ਉਸਚੈ ਘਰਿ ਵੀਵਾਹ ਸਾ ਧੀਉ ਦਾ ॥ ਤਾ ਉਨਿ ਕਿ ਕੀਤਾ ਭਰਿ ਕੇ ਚੰਗੇਰ
ਮੇਵੇ ਕੀਆ ਅਤੈ ਮਿਠਿਆਈ ਕੀ ਭਲੀ ਰੀਤਿ ਨਾਲਿ ਬਾਬੇ ਦੇ ਅਗੈ ਰਖੀਸੁ ॥
ਤਾ ਬਾ/ਮਣ ਕਹਿਆ ਜੀਉ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਈਐ ਅਤੈ ਜੀਉ ਏਹੁ ਸਬਦੁ ੧੬੮ (ੳ)
ਹੋਆ ਹੈ ਸੁ ਬਖਸੀਐ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸ੍ਵਾਮੀ ਫਿਰਨਹੁ ਗਲਿ ਰਹੀ
ਹੈ ॥ ਵਗੁ ਮੁਕੀ ਪਰ ਤੂ ਬਖਸਿਆ ਹੈ ॥ ਜਾਹਿ ਏਥਹੁ ਕੋਹਾ ਬਾਰਹ ਤੇ
ਫਲਾਨਾ ਟੋਭਾ ਹਈ ਉਥੈ ਲੈ ਜਾਇ ਟਬਰ ਬਹਾਲਿ। ਐਥੇ ਰਹਣਾ ਨਾਹੀ/ ॥ ੧੬੮ (ਅ)
ਐਥੈ ਰਹਗੁ ਸੁ ਮਾਰੀਅਗੁ ॥ ਜੇ ਜੰਞ ਜੋ ਤੇਰੈ ਘਰਿ ਆਵਦੀ ਹੈ ਤਿਸਨੋ
ਆਦਮੀ ਘਲਿ ॥ ਉਨਿ ਬਾਮਣ ਏਵੈ ਕੀਤਾ ॥ ਉਹੁ ਬਖਸਿਆ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ
ਉਥਹੁ ਰਮਿਆ ॥ ਜਿਥੈ ਭਲਕੁ[3] ਹੋਆ ਤਿਥੈ ਮੀਰ ਬਾਬਰ ਪਇਆ ਸੈਦਪੁਰ
ਸਲੋਏ ਵਿਚਿ ਜੋ ਪਿੰਡ ਸੀ ਸਭ ਕਤਲਾਮ ਹੋਈ ॥ ਇਸਤਰੀਆ ਬੰਨਿ
ਲਈ/ਆ ॥ ਘਰ ਸੇ ਸੇ ਲੁਟੇ ॥ ਬਿਸਾਤੀ[4] ਗਈਆ ॥ ਘਰ ਢਾਹੇ ਜੋ ਕੋਈ ੧੬੯ (ੳ)
ਪੁਰਸ ਸੀ ਸਭ ਕਤਲਾਮ ਕੀਤਾ ॥ ਜਿਨਾ ਦੀਆ ਜੰਞਾ ਆਈਆ ਸੀਆ
ਤਿਨਾ ਮੁਗਲਾ ਬੰਨਿ ਲਈਆ ॥ ਪਠਾਣਾ ਦੇ ਸਿਰਿ ਈਵੈ ਵਰਤ ਗਈ ॥
ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੇ ਗਜਬ ਹੇਠਿ ਆਇ ਗਏ ॥ ਪਠਾਣ ਭੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕੇ ਕਰੋਪ
ਤਲੈ ਆਏ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਜੋ/ ਅਤੀਤੁ[5] ਆਵੈ ਤਿਸ ੧੬੯ (ਅ)
ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਚੈ ॥ ਜਿਥੈ ਦਿਸਿ ਆਵੈ ਸਾਧੂ ਉਥੈ ਕਿਛੁ ਜਥਾ ਸਕਤ ਹੋਵੈ
ਤੇਹੀ ਸੇਵਾ ਕੀਚੈ ॥ ਜੇ ਸੇਵਾ ਭੀ ਨ ਕਰ ਸਕੀਐ ਤਾ ਭਲੀ ਭਾਤਿ ਬੇਣਤੀ
ਕਰਿ ਕੇ ਜਲ ਆਣਿ ਅਗੈ ਰਖੀਐ ॥ ਫਕੀਰ ਅਤੀਤ ਨਾਲਿ ਬਿਅਦਬੀ ਨ
ਕੀਚੈ ਫਕੀਰ ਸਾਹਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈਨਿ ॥ ਕਉਣ ਫਕੀਰ ਜੋ ਸੰਤੋਖੀ/ ਹੈਨਿ ਸਾਹਬ ੧੭੦ (ੳ)

---

[1]ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। [2]ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੭੨੨-੨੩। [3]'ਸਬਾਹ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [4]ਬਿਸਾਤ, ਫ਼ਰਸ਼ ਦਾ ਵਿਛਾਉਣਾ, ਭਾਵ ਮਾਲ ਮਤਾਹ। [5]ਫ਼ਕੀਰ।

ਕੇ ਨਾਵ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ[1] ਹੈਨਿ ਅਠੇ ਪਹਰ ਸਾਹਬ ਕੀ ਮੁਹਬਤ ਨਾਲਿ
ਰਤੇ ਹੈਨਿ ।। ਤਿਨਾ ਫਕੀਰਾ ਨੋ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਚੈ ।। ਉਨਾ ਦੀ ਧੂੜਿ
ਬਾਛੀਐ ।। ਏਹੋ ਆਗਿਆ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹੈ ।। ਜੇ ਕੋਈ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਵਿਚਹੁ
ਫਕੀਰ ਹੋਵੈ ਭਾਵੈ ਕੋਈ ਹੋਵੈ ਤਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਣੀ।। ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ
੧੭੦ (ਅ) ਨੋ ਬਹੁਤੁ ਫਲੁ ਹੈ ।। ਜ/ਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫਿਰਿ[2] ਆਇ ਦੇਖੈ ਤਾ ਪਠਾਣਾ
ਦੇ ਸਿਰਿ ਵਗਿ ਗਈ ਹੈ ।। ਤਬ ਬਾਬੇ ਜੀਉ ਆਖਿਆ ਵੇ ਮਰਦਾਨਿਆ
ਵੇਖੁ ਕਿਆ ਵਰਤਿਆ ।। ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਜੋ ਤੁਧੁ ਕੀਤਾ ਸੋ
ਵਰਤਿਆ ।। ਤਾ ਫਿਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਰਬਾਬੁ ਵਜਾਇ
੧੭੧ (ੳ) ਆਸਾ ਕਰ ।। ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਆ ।। ਆਸਾ ਕੀਤੀ/ ।। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ
. . . ਸਬਦੁ ਬੋਲਿਆ ।। [3]ਕਹਾ ਸੁ ਖੇਲ ਤਬੇਲੇ ਘੋੜੇ ਕਹਾ ਭੇਰੀ ਸਹਨਾਈ ।।. . .
੧੭੩ (ੳ) /।।ਹੁਕਮੀ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਏ ਵਿਗਸੈ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਪਾਈਐ ।। ੧ ।। ੧੮ ।।
ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ।।

[ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਵਰਦਾਨ] ਅਗੇ ਬਾਬਰ ਦੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਹੋਈ ।। ਪਠਾਣ
ਰਦੁ ਹੂਏ ।। ਬੰਦੀ ਹੋਈਆ ।। ਮੁਲਕ ਵਿਚਿ ਬਹੁਤੁ ਜਹਰ[4] ਹੋਆ ।। ਬਾਬਰ
੧੭੩ (ਅ) ਪਾਤਸਾਹ ਖੁਰਾਸਾਨ ਨੋ ਫਿਰਿਆ ।। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਤਿਸਾ/ਹ ਕੇ ਲਸਕਰ
ਜਾਇ ਵੜਿਆ ।। ਜਾਇ ਕਰਿ ਪਾਤਿਸਾਹ ਨਾਲਿ ਗੋਸਟਿ ਹੋਈ ।। ਅਗੈ ਮੀਰ
ਬਾਬਾ ਕਲੰਦਰ ਥਾ[5] ।। ਕਿਤੁ ਜੁਗਤ ਰਹਦਾ ।। ਦਿਨੇ ਪਾਤਸਾਹੀ ਕਰਦਾ ।।
ਫੇਰ ਸਵਾ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਜਲੀ[6] ਪਾਵਦਾ ।। ਫੇਰਿ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਤਸਬੀ[7]
ਫੇਰਦਾ ।। ਫਿਰਿ ਸਵਾ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਤੀਕ ਪੈਰੀ ਸੰਗਲ ਪਾਇ ਕਰਿ
੧੭੪ (ੳ) ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਹੋਤਾ ।।/ ਚਾਰੇ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਬੰਦਗੀ ਖੁਦਾਇ ਦੀ
ਮਹਿ ਰਹਦਾ ।। ਖੁਦਾਇ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਮਹ ਹਮੇਸਾ ਰਹਦਾ ।। ਭਲਕ ਹੋਦੇ

---

[1]ਡੁਬਿਆ ਹੋਇਆ । [2]'ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਫੇਰ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [3]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ, ਸਾ., ਪੰਨਾ ੪੧੭-੧੮ ਉਪਰ ਰਾਗ ਆਸਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਥਾਂ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਕਾਰਣ ਸਾਰਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ । [4]'ਜਹੂਰ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) । [5]ਬਾਬਰ ਦੇ ਕਲੰਦਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਇਕ ਰਵਾਇਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਿਸੇ ਮਸਜਦ ਤੇ ਲਗੇ ਇਕ ਸ਼ਿਲਾ-ਲੇਖ ਤੋਂ ਵੀ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੂਰਾ ਹਵਾਲਾ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । [6]ਨਚਦਾ ਤੇ 'ਦਮਾਦਮ ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ' ਉਚਾਰਦਾ (?) । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ 'ਜ਼ਿਕ੍ਰੇ ਜਲੀ' ਅਰਥਾਤ ਉਚੀ ਉਚੀ 'ਅਲਾਹ ਹੂ', 'ਅਲਾਹ ਹੂ' ਕਹਣ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । [7]ਤਸਬੀਹ, ਮਾਲਾ । [8]ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਤੀਹ ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਅਧਿਆਇ ।

ਨਾਲਿ ਉਜੂ ਨਿਵਾਜ ਕਰਕੈ ਸੀਪਾਰੈ ਪੜਿ ਕੈ ਸਵਾ ਸੇਰ ਭੰਗ ਤੋਲਵੀ
ਖਾਦਾ ॥ ਕਿਛੁ ਕੋਰੀ ਕਿਛੁ ਕਸੁੰਭਾ ਸਵਾ ਸੇਰੁ ਭੰਗ ਦਿਹਾੜੀ ਖਾਵਦਾ ॥
ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਬਾਬਰ ਕੀ ॥ ਜਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਲਸਕਰ ਵੜਿਆ/ ਜਾ ਦੇਖੈ ੧੭੪ (ਅ)
ਤਾ ਬੰਦੀ ਬਹੁਤੁ ਹੋਈਆ ਹੈਨਿ ॥ ਅਤੈ ਰੰਨਾ ਪੁਰਸਾ ਕੇ ਗਲੀ ਜੰਜੀਰ
ਪੈਰੀ ਜੰਜੀਰ ਬਧੇ ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੀ ਨਦਰਿ
ਆਏ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀਉ ਬਹੁਤੁ ਹਾਲਤ[1] ਵਿਚਿ ਆਇ ਗਇਆ ॥
ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਸਬਦੁ ਕਹਿਆ ॥ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ॥ [2]ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ
ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਡਰਾਇਆ ॥ . . . / . . . / . . . ਮਰਿ ਮਰਿ/ ੧੭੫ (ੳ)
ਜੀਵੈ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ ॥ ੩ ॥ ੧ ॥ ਜਦ . . .
ਏਹ ਸਬਦੁ ਹੋਆ ਤਾ ਮੀਰ ਬਾਬਰ ਦੇ ਕੰਨ ਅਵਾਜ ਪਈ ਤਾ ਮੀਰ ਬਾਬਰ ੧੭੫ (ਅ)
ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਜੁ ਫਕੀਰ ਅਵਾਜ ਕਰਤਾ ਹੈ ਇਤੇ ਲੈ ਆਵਹੁ ॥
ਤਾ ਆਦਮੀ ਆਏ ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸਿ/ ॥ ਕਹਣੇ ਲਾਗੇ ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ੧੭੬ (ੳ)
ਬੁਲਾਵਤਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ ਭਲਾ ਜੀ ਚਲੀਐ ॥ ਮੀਰ ਬਾਬਰ
ਦੇ ਜਦਿ ਹਜੂਰ ਆਏ ਤਾ ਮੀਰ ਬਾਬਰ ਕਹਿਆ ਜੀਉ ਏਹੋ ਸੁਖਨ[3]
ਜੋ ਤੁਮ ਕਰਤੇ ਥੇ ਸੋ ਹਮ ਕਉ ਫਿਰਿ ਸੁਣਾਵਹੁ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਜੀਉ ਸਬਦੁ
ਪੜਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥ ਤਾ ਮੀਰ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਅਰਥ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥ ਤਾ
ਮੀਰ ਬਾਬਰ ਕਾ ਬਹੁਤੁ ਸੰ/ਤੋਖ ਹੋਆ ॥ ਮੀਰ ਕਹਿਆ ਯਾਰੋ ਕਿਆ ਭਲਾ ੧੭੬ (ਅ)
ਦੀਦਾਰੁ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਪਹੁਚਿਆ ਹੂਆ ਫਕੀਰ ਹੈ ॥ ਤਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੇ ਅਮਲ
ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੂਆ ॥ ਤਬ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਭੰਗ ਆਈ ॥ ਤਾਂ ਮੀਰ
ਬਾਬਰ ਕਹਿਆ ਏ ਫਕੀਰ ਭੰਗ ਤੂੰ ਭੀ ਖਾਹਿ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ
ਹਮ ਖਾਈ ਹੈ ॥ ਫੇਰਿ ਬਾਬਰ ਕਹਿਆ ਰੋਜ ਖਾਤਾ/ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ੧੭੭ (ੳ)
ਕਹਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹ ਸਲਾਮਤਿ ਹਮੋ ਨੈ ਏਕ ਬਾਰ ਖਾਈ ਹੈ ਤਿਸਕਾ ਅਮਲ
ਸਭੀ ਦਿਨ ਰਹਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਕਾ ਖੁਮਾਰ[4] ਚੜਿਆ ਰਹਤਾ ਹੈ ॥ ਉਹੁ
ਕੈਫ[5] ਉਤਰਤੀ ਨਾਹੀ ॥ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥ ਲਗਾ
ਕਹਣੈ ਜੀਉ ਉਹੁ ਕੈਸੀ ਭੰਗ ਹੈ ਜੋ ਏਕ ਦਿਨ ਕੇ ਖਾਏ ਅਮਲ ਹਮੇਸਾ
ਰਹਤਾ ਹੈ ॥ ਲਗਾ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕੋ ਪੂਛਣੇ/ ਏ ਫਕੀਰ ॥ ਉਹੁ ਭੰਗ ਕੈਸੀ ਹੈ ॥ ੧੭੭ (ਅ)
ਤਾ ਬਾਬੇ ਸਬਦੁ ਕੀਆ ॥ ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ ॥ [6]ਭਉ ਤੇਰਾ ਭਾਗ ਖਲੜੀ

---

[1]ਮਸਤੀ, ਵੈਰਾਗ । [2]ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੩੬੦ ।
[3]ਬੋਲ, ਬਾਤ । [4]ਮਸਤੀ । [5]ਮਸਤੀ, ਆਨੰਦ । [6]ਸਮੁਚੇ ਸ਼ਬਦ
ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ, ਪੰਨਾ ੭੨੧ ।

੧੭੮ (ੳ) ਮੇਰਾ ਚੀਤੁ ॥ ... ... /...ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਦਰਿ ਭੀਖਿਆ ਪਾਇ ॥ ੩ ॥ ੧ ॥
ਜਾ ਏਹੁ ਸਬਦੁ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸੁਣਿਆ ਤਾ ਬਾਬਰ ਬਹੁਤੁ ਖੁਸੀ ਹੋਆ ॥ ਲਗਾ
੧੭੮ (ਅ) ਕਹਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੂ ਹਮਾਰੇ ਹੀ ਸਾਥਿ/ ਚਲੁ ॥ ਅਰੁ ਹਮਾਰੇ ਹੀ ਸਾਥਿ
ਰਹੁ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੀ ਬਹੁਤੁ ਨਾ ਪਰੁ ਏਕ ਦਿਨ ਰਹੋਗਾ ॥
ਪਾਤਿਸਾਹ ਕਹਿਆ ਜੀ ਤਿਨ ਦਿਨ ਰਹੀਐ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਕਹਿਆ ਭਲਾ ਜੀ
ਤਿਨੇ ਦਿਨ ਰਹਾਗਾ ॥ ਬਾਬਾ ਤਿਨੇ ਦਿਨ ਰਹਿਆ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇਖੈ ਤਾ
੧੭੯ (ੳ) ਕਿ ਦੇਖੈ ਬੰਦੀ ਜੋ ਹੋਈਆ ਹੈਨਿ ਸੋ ਲੋਕ ਮਰੀਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਅਤੈ / ਭੁਖੇ
ਹੋਰ ਨੰਗੇ ਮਹਾ ਦੁਖੀ ਹੈਨਿ ॥ ਭਲੇ ਭਲੇ ਮਲੂਕ ਪਠਾਣ ਅਰੁ ਪਠਾਣੀਆ
ਜੋ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚਿ ਰਹਦੀਆ ਸਨਿ ॥ ਸੋ ਟੁਕੜਿਆ ਨੋ ਆਜਜੁ ਹੈਨਿ ॥ ਜੋ
[1]ਮਲੂਕ ਸੋਧੇ[1] ਲਾਇਦੇ ਤਿਨ ਕੇ ਉਪਰਿ ਚੀਥੜੇ ਭੀ ਨਾਹੀ ॥ ਜਦਿ ਬਾਬੇ
ਜੀ ਨੋ ਨਦਰਿ ਆਏ ਤਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤੁ ਹਾਲਤ ਵਿਚਿ ਆਇ ਗਇਆ ॥
੧੭੯ (ਅ) ਖਰਾ ਬਹੁਤੁ ਬੈਰਾਗੁ ਵਿਚਿ/ ਆਇ ਗਇਆ ॥ ਡਿਗ ਪਇਆ ॥ ਚਿਰ ਤੀਕ
ਪਇਓ ਰਹਿਆ ॥ ਜਾ ਫੇਰ ਹੁਸੀਆਰੁ ਹੋਆ ਤਾ ਸਬਦੁ ਬੋਲਿਆ ॥ ਰਾਗੁ
... ਆਸਾ ॥ [2]ਜਿਨਿ ਸਿਰਿ ਸੋਹਨਿ ਪਟੀਆ ਮਾਗੀ ਪਾਇ ਸੰਧੂਰ ॥... / ... / ...
੧੮੧ (ਅ) ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ/ ਸੋ ਥੀਐ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਮਨੁਖੁ ॥ ੭॥੧॥ ਏਹ ਸਬਦੁ ਆਖ
ਕਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤੁ ਹਾਲਤ ਵਿਚਿ ਆਇ ਗਇਆ ॥ ਬੇਦਿਲ ਹੋ ਕੈ ਡਿਗ
ਪਇਆ ॥ ਬਹੁਤੁ ਗਜਬੁ ਸਾਹਬ ਦਾ ਡਿਠਾ ਜੀਆ ਤੈ ॥ ਜੀਆ ਨੋ ਦੁਖੀ
ਦੇਖਿ ਕੈ ਦਰਦਵੰਦ ਫਕੀਰ ਬਹੁਤੁ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਇ ਕਰਿ ਡਿਗ ਪਇਆ ॥
੧੮੨ (ੳ) ਕਿਛੁ ਵਸੁ ਚਲੈ ਨਾਹੀ ॥ ਜਦ ਬਾਬੇ ਦਾ ਏਹੁ ਹਾ/ਲੁ ਹੋਆ ਤਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਨੋ
ਖਬਰ ਹੋਈ ॥ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਆਇ ਸਿਰ ਤੇ ਖੜਾ ਹੋਆ ॥ ਕਹਣ ਲਗਾ ਏਸ
ਫਕੀਰ ਕਉ ਕਿਆ ਹੂਆ ॥ ਤਾ ਅਗਹੁ ਲੋਕਾ ਕਹਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹ ਜੋ
ਬੰਦੀਵਾਨ ਲੋਕ ਹੈਨਿ ਤਿਨ ਕਉ ਦੇਖਿ ਕਰ ਫਕੀਰ ਕਾ ਇਹੁ ਹਵਾਲੁ ਹੂਆ ॥
ਦਰਦਵੰਦੁ ਫਕੀਰ ਹੈ ॥ ਪਾਤਿਸਾਹ ਬੋਲਿਆ ਸਿਦਕ[3] ਅਰੁ ਸਬੂਰੀ[4] ਇਸੀ
੧੮੨ (ਅ) ਫਕੀਰ ਕਉ/ ਹੈ ॥ ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਨਜੀਕੀ ਫਕੀਰੁ ਹੈ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਪਾਤਿਸਾਹੁ
ਬੋਲਿਆ ਏ ਖੁਦਾਇ ਇਹੁ ਫਕੀਰ ਉਠਿ ਕਰਿ ਬੈਠੇ ਤਉ ਮੇਰਾ
ਜੀਉ ਖੁਸੀ ਹੋਵੈ ॥ ਮੈ ਇਸ ਕੇ ਦੀਦਾਰ ਕੀ ਭੂਖ ਹੈ ॥ ਅਰੁ
ਇਸ ਕੇ ਸੁਖਨ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਬਹੁਤੁ ਭਲੇ ਲਗਤੇ ਹੈਨਿ ॥ ਅਤੇ ਬਾਬਾ
ਜੀ ਉਤੇ ਹਾਲ ਵਿਚਿ ਦਰਗਾਹ ਗਇਆ ॥ ਅਗਹੁ ਆਵਾਜ

---

[1]'ਸਾਲੂ ਸੋਧੇ' (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ) । [2]ਪੂਰੇ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੪੧੭ । [3]ਸਚਾਈ, ਭਰੋਸਾ । [4]ਸੰਤੋਖ ।

ਆਈ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਕਿਉ / ਆਇਆ ।। ਤਬ ਬਾਬੇ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ [1]ਪਾਕੀ ੧੮੨ (ੳ)
ਨਾਈ ਪਾਕ[1] ਤੂੰ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ।। ਅਗਹੁ ਹੁਕਮੁ ਆਇਆ ਜਾਹਿ
ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਦਰਦ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮੈ ਬੰਦੀ[2] ਸਭ ਛੋੜਿ ਦਿਤੀਆ ।। ਜਾਹਿ
ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਨੋ ਕਹੋ ਜੁ ਬੰਦੀ ਛੋਡਿ ਦੇਹਿ ।। ਏਹੁ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕਰਿ
ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ।। ਬਾਬੇ ਦੇ ਉਠਣੇ ਨਾਲਿ ਪਾਤਿਸਾਹ ਤਬ ਸਹਿ
ਨ ਸੰਘੀ[3] /ਬਾਬੇ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ ।। ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਪਾਤਿਸਾਹ ਅਖੀ ਨੀਵੀਆ ੧੮੩ (ਅ)
ਕਰਿ ਗਇਆ ।। ਸਾਇਆ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦਾ ਸਹਿ ਨ ਸਕਿਓਸੁ ।। ਪਾਤਿਸਾਹ
ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਗਇਆ ।। ਹਥੁ ਜੋੜੁ ਖੜਾ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ।। ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ
ਜੀਉ ਬੋਲਿਆ ।। ਮੀਰ ਜੀ ਤੂੰ ਨਿਹਾਲੁ ਹੂਆ ।। ਮੀਰ ਬਾਬਰ ਕਦਮਬੋਸੀ[4]
ਲੀਤੀ ਅਰੁ ਬੋਲਿਆ ਜੀਉ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋ/ਈਐ ।। ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ੧੮੪ (ੳ)
ਬੋਲਿਆ ਤੁਝ ਕਉ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਜੇ ਖੁਦਾਇ ਕੀ ਮਿਹਰ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਤਾ ਬੰਦੀ
ਸਭ ਛੋਡਿ ਦੇਹਿ।। ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਕਹਿਆ ਭਲਾ ਜੀਉ ਮੇਰੇ ਸਿਰਿ ਉਪਰਿ
ਹੁਕਮੁ ।। ਪਰੁ ਏਕੁ ਕਉਲੁ[5] ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ।। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ
ਆਖਿਆ ਮੰਗੁ ਦਿਤਾ ਖੁਦਾਇ ਕੀ ਦਰਗਾਹ ਤੇਰੇ ਤਾਈ ਦੀਆ ।। ਤਾ
ਪਾਤਿਸਾਹ ਮੰ/ਗਿਆ ਜੀ ਮੇਰੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ [6]ਕੁਰਸੀ ਬ ਕੁਰਸੀ[6] ਚਲੀ ਜਾਵੈ ।। ੧੮੪ (ਅ)
ਅਤੈ ਜੀ ਖਿਸੈ[7] ਨਾਹੀ ।। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਬਚਨੁ ਕੀਤਾ ਜਾਹਿ ਖੁਦਾਇ ਇਵ ਹੀ
ਕਰੈਗਾ ।। ਜਦਿ ਬਾਬੇ ਜੀ ਏਹੁ ਵਚਨੁ ਕੀਤਾ ਤਬ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਬੰਦੀ ਸਭੋ
ਛੋਡੀਆ ।। ਬਾਬੇ ਜੀਉ ਕੇ ਹਜੂਰਿ[8] ਕੀਚਨਿ ਉਨਾ ਨੋ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਾਈਅਨਿ
ਅਤੈ ਛੋਡਿ ਦਿਚਨਿ ।। ਜਾ/ ਬੰਦੀ ਸਭ ਛੁਟੀਆ ਤਬ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਬਾਬੇ ੧੮੫ (ੳ)
ਜੀਉ ਦੇ ਪੈਰੀ ਹਥੁ ਘਤਿਆ ਖੁਸੀ ਲੀਤੀ ।। ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸਹੁ ਵਿਦਾ
ਹੋਇਆ ।। ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਥਹੁ ਰਮਿਆ ।।੭੪।। ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ।।

[ਸਾਖੀ ਕਰੋੜੀਏ ਨਾਲ/ਰਾਵੀ ਕਿਨਾਰੇ ਚਕ ਬਧਾ ।।] ਤਾ ਫੇਰਿ
ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਚਿਨਾਵ ਰਾਵੀ ਵਿਆਹ ਮਾਝਾ ਜੰਗਲ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਧਰਤੀ
ਦੇਖ ਕਰਿ ਟਿਕਾਉ ਕਰਣੇ ਦੇ ਖਿਆਲਿ ਤਬ ਰਾਵੀ ਦੇ ਬੰਨੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ
/ਟਿਕਿਆ ।। ਲੋਕਾ ਵਿਚਿ ਗਉਗਾ[9] ਬਹੁਤੁ ਹੂਆ ।। ਇਕ ਜਿ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ੧੮੫ (ਅ)
ਤਪਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਜੋ ਮਸਤਕਿ[10] ਲਗਦਾ ਹੈ ਸੋ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਦਾ ਹੈ ।। ਅਗਮ
ਨਿਗਮ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਦਾ ਹੈ ।। ਐਸਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣੀਐ ।। ਬਾਬੇ

---

[1]ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ । [2]'ਕੈਦੀ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) । [3]ਸਕੀ ।
[4]ਪੈਰ ਚੁੰਮੇ । [5]ਬਚਨ । [6]ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ; ਪਾਠਾਂਤਰ : 'ਚਿਰ ਤੀਕ'
(ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [7]ਖੁੱਸ । [8]ਸਾਮ੍ਹਣੇ । [9]ਸ਼ੋਰ, ਪਸਿੱਧ । [10]ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ ।

ਦੇ ਸਲੋਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਖਿੰਡਿ ਪਏ ॥ ਪਰਥਾਇ ਕੇ ਸਲੋਕ ॥ [1]ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੈ
ਨਾਨਕਾ ਓੜਕ ਸਚੁ ਰਹੀ ॥ ਅਹਿ ਜਿ ਫਕੀਰ [2]ਵਡੇ ਝਲਾਘੇ[2] ਕਾਨੇ
੧੮੬ (ੳ) ਵਜਾਇ/ਦੇ ਹੈਨਿ ਅਤੇ ਫਿਰਦੇ ਹੈਨਿ ਮੁਹ ਨਾਲਿ ਵਜਾਇਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਉਹ
ਸਲੋਕ ਦੇਨਿ ॥ ਸਲੋਕ ਜਿ ਜੁਣਨਿ ਸੋ ਆਖਨਿ ਭਾਈ ਨਾਨਕ ਭਲਾ ਹੈ ॥
ਜਿਸਦੇ ਏਹ ਵਾਕ ਹੈਨਿ ॥ ਲੋਕਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤੁ ਨਾਉ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇਆ
ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ॥ ਲੋਕ ਲਗੇ ਆਵਣ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਸਾ ਜੋ ਬਾਬੇ
ਥੇ ਆਵੈ ਸੁ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਇ ॥ ਸਿਖ ਹੋਦੇ ਜਾਨਿ ॥ ਬਹੁਤੁ ਸਿਖ ਹੋਏ ॥
੧੮੬ (ਅ) ਜਿਥੈ ਦ/ਰੀਆਉ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ਰਹਦਾ ਓਥੈ ਲੋਕ ਝੁਬਿ[3] ਗਏ ॥
ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਤਪੈ ਤਪੀਸਰ ਦਿਗੰਬਰ[4]
ਬੈਸਨੋ ਉਦਾਸੀ ਬੈਰਾਗੀ ਗਿਰਹੀ ਖਾਨ ਖਵਾਨੀ[ਨ][5] ਉਮਰਾਉ[9] ਕਰੋੜੀਆ
ਜੁ ਕੋਈ ਪਰਮੇਸਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸਾ ਸੋ ਉਸਤਤਿ ਲੈ ਉਠਿਆ ॥ ਬਾਬੇ
੧੮੭ (ੳ) ਨਾਨਕ ਕੀ ॥ ਜੋ ਕੋਈ ਆਵੈ ਸੋ ਸੰਤੋਖਿਆ ਜਾਇ ॥ ਦਰ/ਸਨੁ ਦੇਖਦਿਆ
ਹੀ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਵੈ ॥ ਜੋ ਵੇਖੈ ਸੋ ਆਖੈ ਵਾਹੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਬਾਬਾ
ਨਾਨਕ ॥ ਏਹੋ ਆਖਨਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਉਪਮਾ ਬਹੁਤੁ ਹੋਈ ॥ ਉਸ ਥਾਵ
ਦਾ ਜੋ ਸਿਰਦਾਰ ਥਾ ਉਨ ਕਹਿਆ ਏਹੁ ਕਉਣ ਬਾਬਾ ਪੈਦਾ ਹੂਆ ਹੈ ॥
ਜਿ ਸਭ ਕੋਈ ਇਸੀ ਕਾ ਨਾਉ ਲੇਤਾ ਹੈ ॥ ਹਿੰਦੂ ਤਉ ਖਰਾਬ ਕੀਏ ਥੇ
੧੮੭ (ਅ) ਇਨ ਮੁਸਲ/ਮਾਨਾ ਕਾ ਭੀ ਈਮਾਨੁ ਖੋਇਆ ॥ ਇਸ ਨਾਨਕ ਊਪਰਿ ਸਭ
ਈਮਾਨ ਲਿਆਵਤੇ ਹੈ ॥ ਆਪਣਿਆ ਲੋਕਾ ਨੋ ਕਹਿਆ ਚਲਹੁ ਇਸ ਕਉ
ਬੰਧਿ ਲੇ ਆਵਹਿ ॥ ਉਹੁ ਕਰੋੜੀਆ ਏਹੀ ਨੀਅਤਿ ਕਰਿਕੇ ਚੜਿਆ ॥ ਜਾ
ਚਲਿਆ ਤਾ ਘੋੜਾ ਪਾਖੜ[7] ਪਇਉਸੁ ॥ ਤਦੋ ਫਿਰਿ ਰਹਿਆ ॥ ਅਗਲੇ
੧੮੮ (ੳ) ਦਿਨ ਭੀ ਚੜਿਆ ॥ ਆਵਦਾ ਆ/ਵਦਾ ਅੰਨਾ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਕਿਛੁ
ਦਿਸ ਨ ਆਵਸੁ ॥ ਘੋੜਾ ਖਿੰਜ[8] ਖੜਾ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥ ਕਹਣੇ ਲਗਾ
ਏ ਲੋਕਹੁ ਕਾਈ ਬਲਾਇ ਪੜੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਕਿਛੁ ਸੂਝਤਾ ਨਾਹੀ ॥
ਘੋੜਿਹੁ ਉਤਰਿ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ॥ ਵਿਛਾਵਣੇ ਪਾਇ ਬੈਠ ਗਏ ॥
ਝਟੁ ਇਕੁ ਪਹਰ ਇਕੁ ਬੈਠੇ ਸੁਝੈ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਲੋਕਾ ਨੋ
੧੮੯ (ਅ) ਕਹਣੇ ਲਗਾ ਏ ਯਾਰੋ ਕਿ/ਆ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ

---

[1]ਇਹ ਤੁਕ ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੯੫੩)। [2]ਤੜਕ ਸਾਰ, ਪ੍ਰਾਤਾ ਕਾਲ। [3]ਵਹੀਰਾਂ ਘਤ ਕੇ ਆਏ। [4]ਨੰਗੇ ਰਹਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ, ਇਕ ਜੈਨ ਫ਼ਿਰਕਾ। [5]ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ। [6]ਅਮੀਰ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ, ਸਰਦਾਰ। [7]'ਫਰਕ' (ਫੜਕ) (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.)। [8]ਖਿਝ, ਆਕੜ।

ਸੁਝਤਾ ॥ ਲੋਕਹੁ ਕਹਿਆ ਜੀਉ ਖੁਦਾਇ ਕਉ ਯਾਦ ਕਰੀਐ ॥ ਖੁਦਾਇ
ਪਨਹ[1] ਕਰੇਗਾ ॥ ਆਪਣੇ ਜੇਹਾ ਤਸਬੀ ਫੇਰਿ ਰਹਿਆ ਕਿਛੁ ਦਿਸ ਆਵਸੁ
ਨਾਹੀ ॥ ਪੀਰ ਆਪਣੇ ਨੋ ਯਾਦਿ ਕਰ ਰਹਿਆ ॥ ਅੰਨ੍ਹ ਘੋਪ ਹੋਇ ਬੈਠਾ
ਨਿਰਾਨੁ[2] ਅੰਨਾ ॥ ਲੋਕੀ ਭੀ ਕਹਿਆਸੁ ਅਤੇ ਜੀ ਭੀ ਵਸੀਆਸੁ ॥/ਲੋਕੀ ਕਹਿਆ ੧੮੯ (ੳ)
ਜੀ ਅਸੀ ਕਹਿ ਨਾਹੀ ਸਕਦੇ ਅਜੀ ਜੇ ਹੁਕਮੁ ਹੋਵੈ ਤਾ ਅਰਜ ਕਰੇਹਾ ॥ ਕਹਹੁ
ਲੋਕਹੁ ਜਿ ਕਿਆ ਹੂਆ ਹੈ ॥ ਅਖੇ ਜੀ ਜਾ ਤੂੰ ਕਲਿ ਚੜਿਆ ਸਹਿ ਤਾ ਉਹ
ਘੋੜਾ ਸਿਰ ਸਦਕੇ[3] ਹੂਆ ॥ ਆਜ ਏਹ ਕਿਛੁ ਹੂਆ ਦਿਖਾ ਇਸੈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ
ਹੀ ਦਾ ਨਾਉ ਲੇਹੁ ਮਤੁ ਖੁਦਾਇ ਬਖਸੇ ॥ ਐ ਭਾਈ ਲੋਕਹੁ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮਾਹਿ/ ੧੮੯ (ਅ)
ਭੀ ਏਹੀ ਆਵਤੀ ਹੈ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੁ ਨਾਨਕ ਹੀ ਕੀਆ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ
ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਪੀਰੁ ਹੈ ॥ ਐ ਯਾਰੋ ਸਭ ਤੁਮ ਬੰਦਗੀ ਕਰਹੁ ॥ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ
ਕੀ ॥ ਏ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹਮ ਮਹਿ ਤਕਸੀਰ[4] ਹੂਈ ਹੈ ॥ ਖੁਦਾਇ ਕੇ ਵਾਸਤੇ
ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਬਖਸੀਐ ॥ ਤੇਰੇ ਪਾਉ ਆਇ ਦੇਖਾ ॥ ਜਿਤਨੇ ਲੋਕ ਸੇ ਸਭਨੀ
ਹਥ ਜੋੜੇ ਹਿੰਦੂਆ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ॥/ ਏ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਅਬ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਇ ੧੯੦ (ੳ)
ਬਖਸ ॥ ਸਭ ਪੈਰੀ ਪਏ ਤਾ ਅਖੀ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ਆਈ ॥ ਫਿਰਿ ਅਸਵਾਰ
ਹੋਇਆ ॥ ਸਭਨੀ ਆਖਿਆ ਜਿ ਵਾਹ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਾਹ [ਬਾਬਾ][5] ਨਾਨਕ
ਜਾ ਅਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਤਾ ਪੇਟੁ ਸੂਲ ਉਭਰਿਓਸੁ ॥ ਫਿਰਿ ਉਤਰਿ
ਪਇਆ ॥ ਜਾ ਉਤਰਿਆ ਤਾ ਫੇਰਿ ਚੰਗਾ ਹੂਆ ॥ ਚੰਗਾ ਹੂਆ ਤਾ
ਫੇਰਿ ਚੜਿਆ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ/ ਪੇਟ ਸੂਲ ਹੂਆ ॥ ਫੇਰਿ ਉਤਰ ੧੯੦ (ਅ)
ਪਇਆ ॥ ਜਾ ਉਤਰੈ ਤਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੈ ॥ ਜਾ ਚੜੈ ਤਾ ਅਉਖਾ ਹੋਵੈ ॥
ਤਾ ਲੋਕਾ ਵਜੀਰਾ ਕਹਿਆ ਜੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਮਰਦੁ[6] ਹੈ ॥ ਦਿਖਾ
ਤੁਮ ਪਾਵ[7] ਹੀ ਪਿਆਦੇ[8] ਹੋਇ ਚਲਹੁ ॥ ਪਾਵ ਪਿਆਦਾ ਹੋਇ ਚਲਿਆ ॥
ਤਾ ਸੁਖੀ ਪਹੁਚਿਆ ॥ ਆਇਆ ਪੈਰੀ ਤੁਰਦਾ ਜਿਥੈ ਬਾਬੇ ਦੀ ਦਰਗਾਹ
ਨਦਰਿ ਪ/ਈਆਸੁ ਤਿਥੋ ਲਗਾ ਸਿਜਦੇ ਕਰਨਿ ॥ ਆਇ ਪਹੁਚਿਆ ਸਿਖਾ ਨੋ ੧੯੧ (ੳ)
ਆਇ ਮਿਲਿਆ ॥ ਉਨੀ ਜਾਇ ਮੁਜਰਾ[9] ਕੀਤਾ ॥ ਬਾਬੇ ਸਦਾਇ ਲਇਆ ॥
ਬਾਬੇ ਰਖਿਆ ਬਹੁਤੁ ਦਿਨ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਅਰਜ ਕੀਤੋਸੁ ਅਜੀ ਤੂੰਹੈ
ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈ ਪਰ ਹਉ ਤੇਰਾ ਮੁਰੀਦ ਹਾ ॥ ਕਿਛੁ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਇਨਾਮੁ[10]

---

[1]ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ । [2]ਨਿਰੰਨ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) । [3]ਕੁਰਬਾਨ, ਦੇ ਭਾਰ, ਮੂੰਧਾ ।
[4]ਭੁਲ । [5]ਇਹ ਪਦ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ।
[6]ਪੁਰਖ, ਪਾਠਾਂਤਰ 'ਪੀਰ' (ਬ਼. ਸਿ. ਅ.) । [7]ਪੈਰ । [8]ਪੈਦਲ ;
[9]ਨਾਚ, ਨ੍ਰਿਤ, ਸਜਦਾ । [10]ਇਥੇ ਭਾਵ 'ਸੇਵਾ' ਤੋਂ ਹੈ ।

੧੯੧ (ਅ) ਮਿਲੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੋ ਤੂ ਇਨਾ/ਮੁ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰੇ ਕੰਮੁ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਬੇ ਤਾਈ ਆਖਿਓਸੁ ਜੀ ਚਕੁ ਬਣਾਇ ਦੇਦਾ ਹਾ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਭਲਾ ਜੀਉ ॥ [1]ਤਾ ਜਮਣ ਵਾਲੀ ਚਕੁ ਬਧਾ[1] ॥ ਸੇਵਕਾ ਨੋ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਬਚਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਕਹਹੁ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਅਨਾਜ ਹੋਵੇ ਸੋ ਬਾਬੇ ਕੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਲੈ ਜਾਹੇ ॥ ਓਨਿ ਸੂਤ[2] ਬਨਾਇ ਛਡਿਆ ॥ ਉਥੈ ਬਾਬੇ
੧੯੨ (ੳ) ਨਾਨਕ ਟਿਕਾਉ ਕੀਤਾ ॥ ਓਹ ਚ/ਕ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਕਰ ਬਧਾ ॥ ੨੦ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥

[ਭਗੀਰਥ ਤੇ ਬਾਣੀਆ] ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਮਾਤਾ ਸਦਾਇ ਲਈ ॥ ਜੋ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਆਦਮੀ ਸਾ ਸਭ ਸਦਾਇ ਲਏ ॥ ਸੰਗਤਿ ਸਿਖ ਹੋਦੇ ਜਾਨਿ ॥ ਬਾਬੇ ਓਹੁ ਭੇਖ ਉਤਾਰਿਆ ॥ ਇਕ ਚਾਦਰ ਤੇੜ ਇਕ ਉਪਰਿ ਦੋਇ ਕਛੋਟੇ ਸਿਰਿ ਪਟੁਕਾ ॥ ਨਿਰੰਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਾ ਸਰੂਪ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਕਰਣ
੧੯੨ (ਅ) /ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਣ [3][ਕਉ ਆਇਆ] ॥[3] ਜਗਤ ਮੇਲਣੇ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਬਧਾ ॥ ਉਤੈ ਥਾਇ ਨਿਵਾਸੁ ਕੀਤੋਨੁ ॥ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਦੀਅਹੁ ਪਰਕ੍ਰਿਤਹੁ[4] ਪਾਕੁ ॥ ਪਰ ਪਰਮੇਸਰ ਕੇ ਵਚਨ ਕਰਿਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨਿਸਤਾਰਣ ਨੋ ਇਸ ਜਗ ਆਇ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ॥ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਸੋਭਾ ਉਭਰੀ ॥
੧੯੩ (ੳ) ਵਾਹੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਵਾਹੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ॥/ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਭਿਰਾਉ ਸੀ ॥ ਉਨ ਆਇ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਥੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜੀਉ ਬੇਟੀ ਦਾ ਵਿਆਹੁ ਹੈ ਹਉ ਇਕਲਾਪਾ ਹਾ ਮੈ ਥੀ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਹੋਦਾ ਕਿਛੁ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਅਰਥ ਮੇਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰੁ ਕੀਚੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜੀ ਮਿਹਰ ਆਈ ॥ ਗੁਰੂ
੧੯੩ (ਅ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਜੋ ਕਿਛੁ ਤੁਧੁ ਵਸਤੁ ਲੋੜੀਦੀ ਹੈ ਸੋ ਆਖ ॥ ਅ/ਸੀ ਅਣਾਇ ਦੇਦੇ ਹਾ ॥ ਓਨਿ ਵੀਆਹ ਦੀਆ ਵਸਤੂ ਜਿਤਨੀਆ ਸਨਿ ਲਿਖਾਇ ਆਗੈ ਆਣ ਰਖੀਆ ॥ ਜੀ ਏਹ ਵਸਤੂ ਲੋੜੀਦੀਆ ਹੈਨਿ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਨੋ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ॥ ਭਗੀਰਥ ਅਣਦੁ ਬਾਬੇ ਦਾ ਸਿਖੁ ਸੀ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਭਗੀਰਥ ਅਜੁ ਲਾਹੌਰਿ ਜਾਹਿ ਅਤੈ ਭਲਕੇ ਵਸਤੂੰ ਜਿਤਨੀਆ
੧੯੪ (ੳ) ਲਿਖੀਆ ਹੈਨਿ ਸੋ/ ਭਲਕੇ ਹੀ ਲੈ ਆਵਣੀਆ ॥ ਜੇ ਭਲਕੇ ਰਹਿਉ ਤਾ ਜਨਮੁ ਵਿਗੜੀਗਾ ॥ ਓਹੁ ਭੈਮਾਨ ਹੋਦੋ ਦਉੜਿਆ ॥ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ ॥ ਲਾਹੌਰਿ ਆਇ ਕੇ ਇਕ ਬਾਣੀਏ ਨੋ ਮਿਲਿਆ ॥ ਜਿ ਮੈ ਇਤਿਨੀਆ

---

[1]ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਇਹ ਪਹਲਾ ਨਾਂ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਅਤੇ ਬੇਦੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਤਥਾ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। [2]ਦਸਤੂਰ। [3]ਇਹ ਪਦ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਏ ਹਨ। [4]ਸੁਭਾਉ।

ਵਸਤੂ ਲੋੜੀਦੀਆ ਹੈਨਿ ਮੈਨੋ ਤੂੰ ਆਣਿ ਦੇਹਿ ॥ ਓਨਿ ਆਖਿਆ ਤੂੰ ਅਜੁ
ਰਹੁ ਭਲਕੇ ਨੋ ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਹੋਇ ਆਵਨਗੀਆ ॥ ਭਗੀਰ/ਥ ਆਖਿਆ ੧੯੪ (ਅ)
ਮੈ ਅਜੁ ਜਾਣਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਓਨਿ ਬਾਣੀਏ ਆਖਿਆ ਹੋਰੁ ਵਸਤੂ ਹੋਨਗੀਆ
ਪਰੁ ਚੂੜਾ ਅਜੁ ਨ ਹੋਸੀ ॥ ਚੂੜਾ ਚੀਰਾਇਦੇ ਰੰਗਾਇਦੇ ਰਾਤਿ ਪਵੈਗੀ ॥ ਅਜੁ
ਤੂੰ ਰਹੁ ਭਲਕੇ ਜਾਏ ॥ ਤਬ ਭਗੀਰਥ ਆਖਿਆ ਹੁਕਮ ਬਾਬੇ ਦਾ ਹੈ ਜਿ ਜਨਮੁ
ਵਿਗੜੀਗਾ ॥ ਤਬ ਓਨਿ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਰੇ ਕਲੀ ਕਾਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਿਆ ਹੈ/ਨਿ ੧੯੫ (ੳ)
ਜਾ ਕੈ ਕਹੈ ਜਨਮੁ ਵਿਗੜੈਗਾ ॥ ਤੂ ਚੁਕਤਾ[1] ਹੈ ॥ ਤਾ ਭਗੀਰਥ ਕਹਿਆ ਜਿ
ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ॥ ਤਬ ਓਨਿ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਰੇ ਘਰ ਬੂਡੇ ਕਲੀ ਕਾਲ
ਮਹਿ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਕਹਾ ॥ ਤਾ ਭਗੀਰਥ ਕਹਿਆ ਭਾਈ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਨਿਰੰਜਨ
ਪੂਰਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਓਨਿ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਪਿਸ[2] ਤੂੰ ਚਲੁ ॥ ਮੈ ਭੀ
ਤੇਰੇ ਸਾਥਿ ਚਲਾ ॥ ਏ/ਕ ਚੂੜਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੀ ਹੈ ਰੰਗਾ ਹੂਆ ॥ ਤੂੰ ੧੯੫ (ਅ)
ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਗਿਰਹ[3] ਬਾਧ ॥ ਜਿ ਤੇਰਾ ਗੁਰੁ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਤਾ ਤੇਰਾ ਭੀ
ਗੁਰੂ ਅਤੈ ਮੇਰਾ ਭੀ ਗੁਰੂ ॥ ਅਰੁ ਜੇ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਨ ਹੋਇਗਾ ਤਾ ਵਸਤੂ
ਦੇ ਆਵਾਗਾ ਅਰੁ ਮੋਲੁ ਲੇ ਆਵਾਗਾ ॥ ਤਬ ਭਗੀਰਥ ਅਰੁ ਬਾਣੀਆ
ਦੋਨੋ ਚਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਆਏ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਭਗੀ/ਰਥ ਜਿਧਰਿ ੧੯੬ (ੳ)
ਜਾਹਿ ਤਿਤੈ ਧਿਰਿ ਪਿੜ[4] ਬੰਧਿ ਆਵੈ ॥ ਅਜੇ ਓਹੁ ਆਵਦੇ ਹੀ ਸੇ
ਓਨੀ [ਇ]ਹੁ ਬਾਤ ਸੁਣਿ ਪਾਈ ॥ ਤਬ ਬਾਣੀਏ ਕੇ ਕੰਨ ਉਘੜਿ ਗਏ ॥
ਤਬ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਏ ਪਰਮੇਸਰ ਏਹੁ ਤਉ ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ ਹੈ ॥ ਆਇ
ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਤਬ ਉਸ ਬਾਣੀਏ ਕੀ ਨਿਸਾ ਦਰਸਨ ਦੇਖਤੇ ਹੀ ਹੋਈ ॥
ਪੈਰੀ ਪਉਦੇ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋ/ਇ ਗਇਆ ॥ ਤੀਨ ਬਰਸ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ੧੯੬ (ਅ)
ਰਹਿਆ ॥ ਤੀਨ ਬਰਸ ਜਾ ਰਹਿਆ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੀ ਬਾਣੀ ਬਹੁਤੁ
ਲਿਖਿ ਕਰਿ ਪੋਥੀਆ ਲੀਤੀਆ ॥ ਗੁਰੂ ਪਾਸਹੁ ਵਿਦਾ ਹੋਦੋ ਘਰਿ
ਆਇਆ ਲਾਹੌਰਿ ॥ ਪਰੁ ਓਹੁ ਬਾਣੀਆ ਸਾਹੁ ਲੋਕ ਥਾ ॥ ਓਨਿ
ਬੋਹਿਥਾ[5] ਭਰਿਆ ॥ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਗਇਆ ॥ [ਸਾਖੀ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭ ਨਾਲ
ਹੋਈ] ਓਹੁ ਗਇਆ ਜਾਹਾ ਰਾਜਾ ਸਿਵਨਾ/ਭ ਥਾ ॥ ਓਸੁ ਨਗਰੀ ਜਾਇ ੧੯੭ (ੳ)
ਰਹਿਆ ॥ ਬੈਪਾਰ ਕਰੇ ਧਰਮ ਕਾ ॥ ਜਿਥੈ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਹੋਵੈ ਤਿਥੈ ਉਠਿ
ਕਰਿ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲਿ ਨਾਵੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਜੋ

---

[1]ਭੁਲਦਾ । [2]ਤਾਂ ਫਿਰ (?) । [3]ਗੰਢ । [4]ਝਗੜਾ ਛੇੜਨਾ ।
[5]ਜਹਾਜ਼ ।

ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਨਾਵੈ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਦਰਗਾਹ ਓਸ ਨੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਪੀਆਈਐ ॥ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਕੇ ਸੰਗਿ ਸਮਾਵੈਗਾ ॥ ਜਹਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਾ
੧੯੭ (ਅ) ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਤਹਾ ਓਹੁ ਸਾਥਿ ਰਖੀਐਗਾ ॥ ਅਰੁ ਬੇ/ਦ ਕਹਤਾ ਹੈ ਪਹਰ
ਰਾਤਿ ਰਹਦੀ ਨਾਵੈ ਤਿਸਨੋ ਸਵਾ ਮਣ ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਪੁੰਨ ਹੈ ॥ ਜੇ ਦੁਹ[1]
ਘੜੀਆ ਰਾਤਿ ਨਾਲਿ ਨਾਵੈ ਤਿਸਨੋ ਸਵਾ ਮਣ ਰੁਪੇ ਕਾ ਪੁੰਨ ਹੈ ॥ ਜੇ
ਘੜੀ ਝਲਾਘ ਦੀ ਨਾਲਿ ਨਾਵੈ ਤਿਸਨੋ ਸਵਾ ਮਣ ਦੁਧ ਕਾ ਪੁੰਨ ਹੈ ॥ ਜੇ
ਪਰਭਾਤ ਨਾਵੈ ਤਿਸਨੋ ਸਵਾ ਮਣ ਪਾਣੀ ਕਾ ਪੁੰਨ ਹੈ ॥ ਏਹੁ ਤਉ
੧੯੮ (ੳ) ਬੇਦ ਕਹਿਆ ॥ ਅਰੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਜੋ/ ਮੇਰਾ ਸਿਖੁ ਪਹਰਿ
ਰਾਤ ਨਾਲ[2] ਨਾਵੈ ਪਾਣੀ ਠੰਢੇ ਤਿਸ ਕੀ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਵੈਗੀ ॥ ਜੀਵਦਾ
ਭੀ ਮੁਕਤੁ ਮੁਆ ਭੀ ਮੁਕਤੁ ॥ ਤਬ ਓਹੁ ਬਾਣੀਆ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਰਹਦੀ
ਨਾਲਿ ਨਾਵੈ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ॥ ਜਪੁ ਪੜੈ ਸਬਦੁ ਪੜੈ ਪੋਥੀ ਪੜੈ ਅਤੇ
ਪਰਭਾਤ ਹੋਈ ਨੋ ਪਰਸਾਦ ਜੇਵ ਕੈ ਜਾਇ ਸੰਸਾਰ[ਕੀ][3] ਪਰਕਿਰਤ[4] ਕਰੈ ॥
੧੯੮ (ਅ) ਰਾਤੀ ਆਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰੈ ॥ ਆਰ/ਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਕਰਿ ਕੈ ਪੈ ਸਵੈ ਸਿਖ
ਕੀ ਪਰਕਿਰਤ ਰਹੈ ॥ ਉਸ ਬਿਲਾਇਤ[5] ਕੇ ਲੋਕ ਥੇ ਸੋ ਦਿਨ ਚੜੇ
ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਹਿ ਦੁਆਦਸ[6] ਟਿਕੇ ਚੜਾਵਹਿ ॥ ਅਰੁ ਆਇਤਵਾਰ
ਅਮਾਵਸਿਆ ਇਕਾਦਸੀ ਕਰਹਿ ॥ ਬ੍ਰਤ ਰਹੈ ਦੇਹੁਰੇ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰਹਿ ॥
ਠਾਕੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਹਿ ॥ ਓਹੁ ਬਾਣੀਆ ਨਾ ਬ੍ਰਤ ਨਾ ਪੂਜਾ ਨਾ ਉਮਸਿਆ
੧੯੯ (ੳ) ਨਾ ਆਇਤਵਾਰ ਉਨਾ ਕੀ ਕਾਇ ਪਰਕਿਰਤ ਨ ਕਰੈ ॥ /ਉਸੁ ਬਿਲਾਇਤ
ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਜਾਨਿ ਅਰੁ ਓਹੁ ਪਰਕਿਰਤ ਨਾ ਕਰਹਿ ਤਿਸ ਕਉ ਓਇ ਭਰਿਸਟਿ
ਕਹਹਿ ॥ ਤਬ ਉਨਹੁ ਲੋਕਹੁ ਉ[ਸ] ਬਾਣੀਏ ਕੀ ਚਰਚਾ ਚਲਾਈ ॥ ਬਾਤ
ਚਲਤੀ ਚਲਤੀ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭ ਪਹਿ ਗਈ ॥ ਜੀ ਈਹਾ ਏਕੁ ਬਾਣੀਆ
ਹੈ ਅਰੁ ਹਿੰਦੂ ਬਾਣੀਆ ਕਹਾਵਤਾ ਹੈ ਅਰੁ ਕੰਮ ਭਰਿਸਟ ਕਰਤਾ ਹੈ ॥ ਨ
੧੯੯ (ਅ) ਬਰਤ ਨੇਮ ਨਾ ਏਕਾਦਸੀ ਅਮਾਵਸਿਆ ਨ ਆਇਤ/ਵਾਰ ਬਰਤੁ ਕੋਈ ਰਖਦਾ
ਨਾਹੀ ॥ ਦੇਹੁਰੇ ਠਾਕੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਤਾ ਨਾਹੀ ॥ ਐਸਾ ਕਰਮ ਭਰਿਸਟ ਹੈ ॥
ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਰੇ ਉਸ ਕਉ ਬੁਲਾਵਹੁ ਦਿਖਾ ਉਸ ਕਉ ਪੂਛਹਿ ॥
ਓਹੁ ਕਿਉ ਐਸੀਆ ਬਾਤਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ॥ ਹਿੰਦੂ ਜਨਮੁ ਹੋਇ ਕੈ ॥ ਤਬ
ਰਾਜੇ ਕੇ ਲੋਗ ਉਸ ਕਉ ਬੁਲਾਇ ਲੇ ਗਏ ॥ ਤਬ ਓਹੁ ਬਾਣੀਆ ਰਾਮ

---

[1]ਚਾਰ (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [2]'ਰਹਦੀ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.)। [3]ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚੋਂ ਰਹਿਆ ਇਹ ਪਦ ਅਸਾਂ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ। [4]ਨੇਮ। [5]ਦੇਸ। [6]ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਪਖ ਦੀ ਬਾਰਵੀਂ ਤਿਥ।

ਰਾਮ ਕਰਿਕੈ ਸਿਰੁ ਨਿਵਾਇਓਸੁ ॥/ ਅਰੁ ਬੈਠ ਗਇਆ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ੨੦੦ (ੳ)
ਪੂਛਿਆ ਰੇ ਬਾਣੀਏ ਤੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੈ ਅਰੁ ਤੂੰ ਜੁ ਬਰਤ ਨੇਮ ਪੂਜਾ ਨਾਹੀ
ਕਰਤਾ ਸੋ ਕਿਉ ਨਾਹੀ ਕਰਤਾ ॥ ਤਬ ਓਨਿ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਜੀਉ ਜਿਸ
ਕਾਰਨ ਤੁਮ ਬਰਤ ਨੇਮ ਪੂਜਾ ਕਰਤੇ ਹੋ ਸੋ ਮੈ ਪਾਈ ॥ ਕਿਆ ਬਰਤ ਨੇਮ
ਕਰਾ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਪੂਛਿਆ ਕਵਨ ਬਸਤ ਤੈ ਪਾਈ ॥ ਜਿਸ ਤੇ ਤੇਰਾ
ਸੰਤੋਖ ਹੂਆ ॥ ਤਬ ਬਾਣੀਏ/ ਕਹਿਆ ਮੈ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਕਾ ਦਰਸਨ ੨੦੦ (ਅ)
ਪਾਇਆ ॥ ਤਿਸਤੇ ਮੇਰੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋਈ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਤੇਰੀ ਨਿਸਾ
ਹੋਈ ਉਸ ਕੈ ਦਰਸਨ ॥ ਤਬ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਜੀ ਪਰਮੇਸਰ ਮਿਲਿਆ
ਤਉ ਨਿਸਾ ਕੀ ਕਿਆ ਚਲੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਰੇ ਬਾਣੀਏ ਐਸਾ
ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਕਉਨੁ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸਨ ਮੁਕਤਿ ਪਾਈਐ ॥
ਤ/ਬ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਜੀ ਐਸਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ ॥ ਜਿਸ ਮਿਲਿਐ ਮੁਕਤਿ ੨੦੧ (ੳ)
ਪਾਈਐ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਉਸ ਕੇ ਬਾਕ[1] ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਸੁਨਾਵਹੁ
ਬਤਾਵਹੁ ॥ ਜੈਸਾ ਹੈ ਤੈਸਾ ਉਨਹੁ ਵਾਕਹੁ ਤੇ ਪਛਾਨੀਐਗਾ ॥ ਤਬ ਉਨ ਗੁਰੂ
ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕੀ ਬਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ॥ ਤਬ ਰਾਜਾ ਸਿਵਨਾਭ ਸੁਣਿ ਕੈ [2]ਪਤਰ
ਪਤਰ[2] ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਰੋਮ ਰੋਮ ਗਦਗਦ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਗੁਰੂ/ ਬਾਬੇ ੨੦੧ (ਅ)
ਕੀ ਬਾਨੀ ਰਾਜੇ ਸਮਝੀ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਰੇ ਬਾਣੀਏ ਜਿਸ ਕੇ ਏ ਬਾਕ
ਹੈ ਸੋਈ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ॥ ਤਬ ਰਾਜਾ ਸਿਵਨਾਭ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਾ ਸਿਖ ਹੂਆ ॥
ਤਬ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭ ਕਹਿਆ ਜਿ ਹੋ ਭਾਈ ਬਾਣੀਏ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਆਪਣੇ
ਸਾਥਿ ਲੈ ਚਲੁ ॥ ਜਿ ਮੈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਉ ॥ ਤਬ
ਉਨਿ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਜੀ ਚਲੁ ਕਰ ਕਿਆ ਜਾਈ/ਐ ਤੂ ਪਹੁਚਿ ਸਕਹਿ ੨੦੨ (ੳ)
ਕਿ ਨ ਸਕਹਿ ਪਰ ਤੂੰ ਜੀਆ ਅਰਾਧਿ ਤੇਰੇ ਤਾਈ ਈਹਾ ਹੀ ਆਇ
ਮਿਲੈਗਾ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭ ਕਹਿਆ ਕਿਸ ਧਰਤੀ ਬਾਬਾ ਰਹਤਾ ਹੈ ॥
ਤਬ ਉਨਿ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਕੀ ਧਰਤੀ ਰਹਤਾ ਹੈ ॥ ਲਾਹੌਰ
ਤੇ ਕੋਸ ਪੰਦ੍ਹ ਸੋਲਹ ਦਰੀਆਉ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਬਧਾ ਹੈ ਊਹਾ
ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਰਹਤਾ ਹੈ ॥ ਜੋ [3]ਪਿੰਡ/ ਜਨਮ[3] ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਏ ਭਟੀ ੨੦੨ (ਅ)
ਕੀ ਹੈ ਰਾਵੀ ਕੇ ਪਾਰ ॥ ਅਬ ਰਾਵੀ ਕੇ ਉਰਵਾਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਬਧਾ ਹੈ ॥
ਅਬ ਊਹਾ ਪੁਰਖੁ ਰਹਤਾ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਜਹਾ ਆਰਾਧੀਐ ਤਹਾ ਹਾਜਰੁ ਹੈ ॥
ਤਬ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭ ਕਹਿਆ ਅਬ ਲਾਹੌਰ ਕਉ ਚਲਹੁ ॥ ਹਉ ਜਾਇ

---

[1]ਵਾਕ, ਬਾਣੀ । [2] ਤ੍ਰਿਪਤ' (ਬ੍ਰ, ਸਿ. ਅ.) । [3]ਬੇਰ੍ਹੀ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਪਾਠ 'ਜਨਮ ਪਿੰਡ' ਹੈ ।

ਦਰਸਨ ਕਰਉ ॥ ਤਬ ਉਨਿ ਬਾਣੀਏ ਕਹਿਆ ਜੇ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕਾ ਸੁਭਾਉ
੨੦੩ (ੳ) ਹੈ ਚਲਿ/ ਕੈ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਅਪੜ ਸਕਿਆ ॥ ਪਰ ਤੂੰ ਆਤਮੈ ਆਰਾਧਿ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ ਤੁਝ ਕਉ ਈਹਾ ਹੀ ਆਇ ਮਿਲੈਗਾ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭ ਕਹਿਆ ਹਮ ਕਉ ਈਹਾ ਹੀ ਦਰਸਨ ਦੇਗਾ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭ ਮੰਨਿ ਲੀਤੀ ॥ ਤਬ ਉਹ ਬਾਣੀਆ ਵਿਦਿਆ ਹੂਆ ॥ ਉਨ ਬਾਣੀਏ ਚਲਤੀ
੨੦੩ (ਅ) ਬਾਰ ਕਹਿਆ ਹੋ ਰਾਜਾ ਤੁਝ ਕਉ ਗੁਰੂ ਨਾਨ/ਕ ਮਿਲੈਗਾ ॥ ਪਰ ਤੂੰ [1]ਲਖਤੁ ਹੋਈਐ[1] ॥ ਕਿਆ ਜਾਣੀਐ ਕਿਤੁ ਰੂਪ ਆਇ ਕੇ ਤੁਝ ਕਉ ਦਰਸਨ ਦੇ ॥ ਜੋਗੀ ਕੇ ਕੈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕੇ ਦਿਗੰਬਰੀ ਕੇ ਖਤ੍ਰੀ ਕੇ ਬਹਮਣ ਕੇ ਬੈਸਨੋ ਕੇ ਕੈ ਫਕੀਰ ਕੇ ਕੈ ਮੁਕਦਮ[2] ਕੇ ਕੈ ਹਿੰਦੂ ਕੇ ਕੈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੇ ਇਉ ਨਾਹੀ ਜਾਣੀਤਾ ਜਿ ਕਿਸ ਰੂਪ ਤੁਝ ਕਉ ਆਇ ਮਿਲੈਗਾ ॥ ਆਵਸੀ ਸਹੀ ਪਰ ਤੂ
੨੦੪ (ੳ) ਸਮਝ ਰਹੀਐ ॥ ਤਬ ਓਹੁ ਬਾਣੀਆ/ ਉਹਾ ਤੇ ਜਹਾਜੁ ਭਰਿ ਕੈ ਪਛਮ ਕਉ ਚਲਾ ॥ ਰਾਜੇ ਕਉ ਪੀਛੇ ਬਹੁਤੁ ਉਦਾਸੀ ਲਾਗੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੇ ਦਰਸਨ ਕੀ ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਨ ਚਲਤੇ ਬੈਸਤੇ ਸੋਤੇ ਉਠਤੇ ਆਠ ਪਹਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕੇ ਦਰਸਨ ਕੀ ਚਾਹ ਰਹੈ ॥ ਉਸ ਕਾ ਹੋਰ ਥੇ ਮਨੁ ਠਹਰਾਵੈ ਨਾਹੀ ॥ ਨਿਤਾਪਰਤ ਬਾਬੇ ਹੀ ਕੇ ਧਿਆਨ ਮਹਿ ਰਹੈ ॥ ਤਬ ਉਨ ਰਾਜੇ ਭਲੀਆ
੨੦੪ (ਅ) ਭਲੀਆ ਮਹਾ ਸਰੂਪੀਆ ਚੇਰੀਆ[3] ਪੈਦਾ/ ਕੀਤੀਆ ॥ ਜਿ ਕੋਈ ਆਵੈ ਤਿਸ ਕੀ ਤੁਮ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ॥ ਰਾਜੇ ਉਨ ਕਉ ਕਹਿ ਛੋਡਾ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਤਪਾ ਤਪੀਸਰੁ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਜੋਗੀ ਦਿਗੰਬਰ ਬੈਸਨੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨੁ ਫਕੀਰ ਦਰਵੇਸ ਕੋਈ ਅਤੀਤ ਬੈਰਾਗੀ ਆਵੈ ਤਿਸ ਕੀ ਤੁਮ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਉਨ ਕਾ ਧਰਮ ਛੁਟਿ ਜਾਇ ॥ ਰਾਜੇ ਕੇ ਜੀ ਏਹਾ ਬਸੀ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਪੂਰਾ ਹੋਇਗਾ
੨੦੫ (ੳ) ਸੋ ਰਹੈਗਾ/ ਇਨਾ ਥੀ ॥ ਜੋ ਕਲੀ ਕਾਲ ਕਾ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾ ਧਰਮ ਰਹੈਗਾ ਨਾਹੀ ॥ ਇਨਾ ਕੇ ਦੇਖਨੇ ਤੇ ॥ ਕਲਿ ਮਹਿ ਪੂਰਾ ਹੈ ਸੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੈ ॥ ਅਵਰੁ ਕੋਈ ਪੂਰਾ ਨਾਹੀ ॥ ਕਲਿ ਕੇ ਬੀਚ ਏਹੋ ਪੁਰਖ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੈ ॥ ਇਸ ਹੀ ਬਾਤ ਤੇ ਪਾਈਐ ॥ ਹੋਰ ਬਾਤ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਪਾਵਣੇ ਕੀ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਰੁ ਰਾਜੇ ਕੇ ਆਰਾਧੇ ਬਾਬਾ ਊਹਾ ਜਾਇ
੨੦੫ (ਅ) ਨਿਕਲਿਆ ॥/ ਏਕ ਜੋ ਬਾਗ ਥਾ ਸੋ ਕਈ ਬਰਸੋ ਕਾ ਸੂਕਾ ਉਸ ਕੇ ਚਉਗਿਰਦ ਕੋਟ ਸੂਕਾ ਪੜਿਆ ਰਹਤਾ ॥ ਨ ਕੋਈ ਉਸ ਮਹਿ ਜਾਵੈ ਨ ਕੋਈ ਆਵੈ ॥ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਉਸ ਹੀ ਬਾਗ ਮਹਿ ਜਾਇ ਵੜਿਆ ॥ ਬਾਬੇ ਕੇ ਪੈਰ ਪੜੇ

---

[1]ਪਾਠਾਂਤਰ : ਲਖਤਾ ਰਹੀਅਹੁ (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [2]ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਮੁਕਦਸ' ਹੈ।
[3] ਚੇਲੀਆਂ, ਦਾਸੀਆਂ।

ਤੇ ਬਾਗੁ ਕਲੀਆ[1] ਛੋਡਿ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ॥ ਹਰਾ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਤਬ ਓਇ
ਬਾਗਵਾਨ ਨੈ ਕਹਿਆ ਏ ਪਰਮੇਸਰੁ ਇਸ ਬਾਗੁ ਕੀ/ ਸਾਖਾ ਸੂਕੀ ਥੀ ਸੋ ਹਰੀ ੨੦੬ (ੳ)
ਹੂਈ ॥ ਏਹੁ ਕਿਆ ਅਚਰਜੁ ਹੂਆ ॥ ਤਬ ਓਹ ਬਾਗਵਾਨ ਉਸ ਬਾਗ ਕਉ
ਦੇਖਨੇ ਦਉੜਾ ॥ ਜਬ ਆਇ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਤਉ ਬਾਗ ਚੁਹ ਚੁਹ ਕਰਤਾ ਹੈ
ਉਹੁ ਜੁ ਸੂਕੇ ਢਕ ਦੇਖੀਦੇ ਥੇ ਸੋ ਹਰੇ ਕਲੀਆ ਛੋਡਿ ਆਇ ॥ ਤਬ ਉਨ
ਬਾਗਵਾਨ ਦਰਵਾਜਾ ਚਿਨਿਆ ਹੂਆ ਥਾ ਸੋ ਖੋਲਿ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਇਆ ॥ ਉਹੁ
ਜਉ ਅੰਤਰ[2]/ ਦੇਖੈ ਤਾ ਇਕ ਫਕੀਰੁ ਮਸਤਾਨੁ[3] ਗੋਠ[4] ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਅੰਦਰ ੨੦੬ (ਅ)
ਬੈਠਾ ਹੈ ॥ ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਦਰਸਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਵਲੋ ॥
ਉਨ ਕਹਿਆ ਬਾਗਵਾਨ ਭਾਈ ਏਹੁ ਬਾਗ ਜੋ ਕਈ ਬਰਸੋ ਕਾ ਸੂਕਾ ਥਾ ਸੋ
ਹਰਿਆ ਹੂਆ ਧੰਨ ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਜੇ ਮੈ ਦੀਦਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥ ਤਬ ਓਹੁ
ਬਾਗਵਾਨ ਪਿਛਲੀ ਪੈਰੀ ਮੁੜਿਆ ॥ ਹਟਿ ਕੈ ਦਉੜਿਆ/॥ ਰਾਜੇ ਸਿਵਨਾਭ ੨੦੭ (ੳ)
ਪਾਸਿ ਆਇਆ ॥ ਤਬ ਬਾਗਬਾਨ ਕਹਿਆ ਰਾਜਾ ਜੀ ਏਕ ਜੋ ਫਕੀਰ ਸੂਕੇ
ਬਾਗ ਮਹਿ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਕੇ ਆਵਣੇ ਨਾਲਿ ਬਾਗ ਹਰਿਆ ਹੂਆ ਹੈ ॥
ਅਰੁ ਦਰਸਨੁ ਉਸ ਕਾ ਐਸਾ ਜਾਣੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਐਨ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ
ਕਹਿਆ ਚੇਰੀਆ ਕਉ ਜਾਇ ਕਰ ਉਸ ਫਕੀਰ ਕਉ ਦੇਖਿ ਆਵਹੁ ॥ ਦਿਖਾ
ਓਹੁ ਅਤੀਤੁ ਕੈਸਾ ਹੈ ॥ ਓਇ/ ਜਿ ਚੇਰੀਆ ਚਲੀਆ ਤਬ ਉਨਹੁ ੨੦੭ (ਅ)
ਜਾਣਿਆ ਜੈਸੇ ਅਗੈ ਤਪਾ ਤਪੀਸਰ ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਹਤਾ
ਤੈਸਾ ਏਹ ਭੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਓਇ ਚਲੀਆ ॥ ਜਾਇ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਬੈਠੀਆ ॥
ਬਾਬੇ ਕਉ ਲਾਗੀਆ ਬੁਲਾਵਣੇ ਭਲੇ ਮੀਠੇ ਰਸ ਭਲੇ ਮੀਠੇ ਬੋਲ ਭਲੇ ਮੀਠੇ
ਭੋਜਨ ਲੈ ਆਈਆ ॥ ਜਾਇ ਆਗੈ ਰ/ਖੇ ॥ ਸੋਲਹ ਸੀਗਾਰ ਕਰਿਕੈ ਲਾਗੀਆ ੨੦੮ (ੳ)
ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਸੇਵਾ ਕਰਨੇ ॥ ਕਾਈ ਬਾਰਹ ਬਰਸਾ ਕੀ ਕਾਈ ਪੰਦ੍ਰਹ
ਬਰਸਾ ਕੀ ਕਾਈ ਬੀਸਾ ਬਰਸਾ ਕੀ ॥ ਕਮਲ ਸੁੰਦਰ ॥ ਜਿਨੇ ਡਿਠੇ
ਸੁਰ[5] ਨਰ ਮੋਹੇ ਜਾਨਿ ਐਸੀਆ ਇਸਤਰੀਆ ਆਈਆ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੋ
ਲਗੀਆ ਕਹਣਿ ਅਜੀ ਕਿਛੁ ਖਾਹੋ ਕਿਛੁ ਪੀਓ ਕਿਛੁ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਹੁ ॥
ਅਰੁ ਖੁਸੀ/ਆ ਕਰਹੁ ਜੋ ਕਿਛੁ ਇਛਾ ਹੈ ਸੁ ਹਮ ਕਉ ਕਹੀਐ ॥ ਅਰੁ ੨੦੮ (ਅ)
ਹਮਾਰੀ ਸਰਧਾ ਪੂਰੀਐ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਸਬਦੁ ॥ ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ॥
[6]ਜਗੁ ਕਊਆ ਨਾਮੁ ਨਾਹੀ ਚੀਤ ॥ ਨਾਮਿ ਬਿਸਾਰਿ ਗਿਰੈ ਦੇਖਿ ਭੀਤਿ ॥

---

[1]ਫੁੱਲ । [2]'ਅੰਦਰ ਜਾਇ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.)। [3]ਮਸਤ । [4]ਚੌਕੜੀ ।
[5]ਦੇਵਤੇ । [6]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੧੮੭ ਉਪਰ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ।

ਮਨੂਆ ਡੋਲੈ ਚੀਤ ਅਨੀਤਿ ॥ ਜਗ ਸਿਉ ਤੂਟੀ ਝੂਠੁ ਪਰੀਤਿ ॥ ੧ ॥
੨੦੯ (ੳ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਖ ਬਜਰ ਭਾਰ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੈਸੇ ਗੁਨ ਚਾਰ/॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਘਰੁ ਬਾਲੂ ਕਾ ਘੂਮਨ ਘੇਰਿ ॥ ਬਰਖਸ ਬਾਣੀ ਬੁਦਾ ਬੁਦਾ ਹੇਰਿ ॥ ਮਾਤ੍ਰ
ਬੂੰਦ[1] ਤੇ ਧਰ ਚਕੁ ਫੇਰਿ ॥ ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਨਾਮੇ ਕੀ ਚੇਰਿ ।।੨।। ਸਰਬ ਉਪਾਇ
ਗੁਰੂ ਸਿਰਿਮੋਰ ॥ ਭਗਤ ਕਰਉ ਪਗ ਲਾਗਉ ਤੋਰ ॥ ਨਾਮ ਰਤੋ ਚਾਹਉ
ਤੁਝ ਓਰੁ ॥ ਨਾਮੁ ਦੁਰਾਇ ਚਲੈ ਸੋ ਚੋਰੁ ॥ ੩ ॥ ਪਤਿ ਖੋਈ ਬਿਖੁ ਅੰਚਲੁ
੨੦੯ (ਅ) ਪਾਇ ॥ ਸਚ ਨਾਮ ਰਤੋ ਪਤਿ ਸਿਉ/ ਘਰ ਜਾਇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਨਸਿ ਪ੍ਰਭੂ
ਰਜਾਇ ॥ ਭੈ ਮਾਨੈ ਨਿਰਭਉ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ।।੪।। ਕਾਮਨਿ ਚਾਹੈ ਸੁੰਦਰ ਭੋਗ ॥
ਪਾਨ ਫੂਲ ਮੀਠੇ ਰਸ ਭੋਗ ॥ ਖੇਲੈ ਬਿਗਸੈ ਤੇਤੋ ਸੋਗ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤਿ
ਕੀਨਸਿ ਹੋਗ ॥ ੫ ॥ ਕਾਪੜ ਪਹਰਸ ਅਧਿਕ ਸੀਗਾਰ ॥ ਮਾਟੀ ਫੂਲੀ ਰੂਪ
ਬਿਕਾਰ ॥ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਬਾਧੋ ਬਾਰ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸੂਨਾ ਘਰ ਬਾਰ ॥ ੬ ॥
੨੧੦ (ੳ) /ਗਾਛਹੁ ਪੁਤ੍ਰੀ ਰਾਜਕੁਆਰਿ ॥ ਨਾਮ ਭਜਹੁ ਸਚੁ ਦੋਤੁ ਸਵਾਰਿ ॥ ਪ੍ਰਿਉ
ਸੇਵਹੁ ਪ੍ਰਭ ਪ੍ਰੇਮ ਅਧਾਰ ॥ ਗੁਰਸਬਦੀ ਬਿਖੁ ਤਿਆਸ ਨਿਵਾਰਿ ।।੭।। ਮੋਹਨਿ
ਮੋਹ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਿ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਨਾ ਤੋਹਿ ॥ ਨਾਨਕ
ਠਾਢੇ ਚਾਹਹਿ ਪ੍ਰਭ ਦੁਆਰਿ ॥ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਸੰਤੋਖੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ । ੮ ॥ ੧ ॥
੨੧੦ (ਅ) ਇਹ ਅਸਟਪਦੀ ਉਨ ਕੇ ਪਰਥਾਇ ਬਾਬੈ ਨਾਨਕ ਕੀ/ਨੀ ॥ ਉਨ ਕਉ ਬਹੁਤੁ
ਸੰਤੋਖ ਹੂਆ ॥ ਅੰਤਰ ਅਗਨਿ ਨਿਵਰਿਤ[2] ਗਈ ॥ ਬਾਬੇ ਕੇ
ਉਪਦੇਸ ਲਗਤੇ ਹੀ ॥ ਅਰੁ ਦਰਸਨ ਦੇਖਤੇ ਹੀ ॥ ਓਇ ਸੀਤਲ
ਭਈ ॥ ਸਾਤਿ ਘਰਿ ਆਇ ਗਈ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਕਥਾ ਲਾਗੀ ਉਚਰਨੇ ॥
ਕੁਬੁਧਿ ਛੁਟਿ ਗਈ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਪਹਿ ਆਈ ॥ ਤਬ ਰਾਜਾ ਜੀਉ
੨੧੧ (ੳ) ਆਗੇ ਬੁਲਾਵਤਾ ਤਿਉ ਹੀ ਬੁਲਾਵਣੇ ਲਗਾ ॥ ਤਬ/ ਉਨਹੁ ਚੇਰੀਅਹੁ ਕਹਾ
ਹੇ ਰਾਜਾ ਤੂੰ ਹਮਾਰਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਅਬ ਹਾਸੀ ਕੀ ਬਾਤ ਹਮ ਸਿਉ ਮਤ ਕਰਹੁ ॥
ਤਬ ਰਾਜਾ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਾ ॥ ਤਬ ਲਾਗਾ ਕਹਣੇ ਹੇ ਪਰਮੇਸਰ ਏ ਮੁਝ
ਕਉ ਛੋਡਤੀ ਨ ਥੀ ਅਬ ਜੋ ਏ ਪਿਤਾ ਲਾਗੀਆ ਕਹਣੇ ਇਨ ਕਉ ਮਹਾ
ਪੁਰਖ ਮਿਲਾ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਓਇ ਚੇਰੀਆ ਪੁਛੀਆ ॥ ਰੀ ਤੁਮ ਕਉ ਕਿਆ
੨੧੧ (ਅ) ਹੂ/ਆ ॥ ਤਬ ਉਨਹੁ ਚੇਰੀਓ ਕਹਾ ਹੇ ਰਾਜਾ ਤੂੰ ਹਮਾਰਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਹਮ
ਕਉ ਪਰਮੇਸਰ ਨਰਕ ਤੇ ਕਾਢਾ ॥ ਕਾਢਿ ਕੈ ਹਮ ਨਿਹਾਲ ਕਰੀ ॥ ਮਹਾ

---

[1]ਇਥੇ ਪਾਠ ਅਸ਼ੁੱਧ ਸੀ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਦਾ ਪਾਠ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਸੀ । [2]'ਬੁਝ' ; 'ਨਿਵਰ' (ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) ।

ਪੁਰਖ ਕਾ ਹਮਹੁ ਜੁ ਦਰਸਨ ਕੀਆ ਸੁ ਹਮਾਰਾ ਮਨ ਸੰਤੋਖਾ ਸਤਿ ਘਰਿ
ਆਇ ਗਇਆ । ਹਮਾਰੇ ਕੋਈ ਉਗਰ ਭਾਗ ਥੇ ਜਿਨੀ ਭਾਗੀ ਹਮ ਮਹਾ ਪੁਰਖ
ਕਾ ਦਰਸਨ ਕੀਆ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਬੂਝਾ ਸਹੀ ਓਹੀ ਮ/ਹਾ ਪੁਰਖ ਹੈ॥ ੨੧੨ (ੳ)
ਤਬ ਰਾਜਾ ਊਹਾ ਤੇ ਉਠਿ ਦਉੜਾ ॥ ਜਉ ਰਾਜਾ ਆਵੈ ਤਉ ਮਹਾ
ਪੁਰਖੁ ਖੜਾ ਹੈ ਮਗਰ[1] ਦੀਏ ॥ ਤਬ ਰਾਜਾ ਜਾਇ ਕਰ ਖੜਾ ਹੋਇ
ਰਹਿਆ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਉਸ ਬੂਟੀ[2] ਕੇ ਨਜੀਕ ਜਾਇ ਖੜਾ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥
ਪੀਛੇ ਲਗਾ ਰਾਜਾ ਜਾਇ ਊਹਾ ਖੜਾ ਹੂਆ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਹੋਰਸ ਬਿਰਖ
ਤਲੇ ਜਾਇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ॥ ਕਈ ਦਿਨ ਬਾਬਾ/ ਨਾਨਕ ਆਗੇ ਹੀ ਫਿਰਿ ੨੧੨ (ਅ)
ਰਹਿਆ ॥ ਰਾਜਾ ਸਿਵਨਾਭ ਪੀਛੇ ਲਾਗਾ ਫਿਰੇ ॥ ਤਬ ਕਈਕ ਦਿਨ
ਹੂਏ ਤਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਉਸ ਹੀ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਫੇਰਿ ਆਇ ਬੈਠਾ ॥ ਤਬ
ਬਾਬੇ ਕਹਾ ਰਾਜਾ ਭਲੇ ਹੋ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਜੀ ਤੇਰੇ ਪਰਤਾਪ ਤੇਰੇ
ਪਰਸਾਦਿ ਭਲੇ ਹੈ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਕੁਸਲ[3] ਹੈ ਰਾਜਾ ॥ ਆਰੋਗ
ਹਉ ॥ ਆਨੰਦ ਹੈ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ/ ਕਹਾ ਜੀ ਤੇਰੇ ਪਰਸਾਦਿ ਆਜੁ ਭਲੇ ੨੧੩ (ੳ)
ਹੈ ॥ ਜੋ ਤੇਰਾ ਦਰਸਨੁ ਕੀਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਉ ਰਾਜਾ ਕਿਛੁ ਸਹੀ ਨਾ
ਕਰਿ ਸਕੈ ॥ ਜਿ ਬਾਬਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈਂ ॥ ਅਗੈ ਉਸ ਬਾਣੀਏ ਤੇ
ਲਿਖਿ ਲੀਤਾ ਸੀ ॥ ਜਿ ਨਾਨਕ ਨਾਉ ਜਾਤਿ ਦਾ ਖਤ੍ਰੀ ਗੋਤ ਬੇਦੀ ਘਰ
ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਜਨਮ ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਏ ਭਟੀ ਕੀ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕੇ ਜੀ
ਬਸੀ ਜਿ ਹ/ਉ ਪੂਛਉ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰਸਨ ਕੀਆ ਬਾਬੇ ਕਉ ਤਬ ਰਾਜਾ ੨੧੩ (ਅ)
ਪੂਛਤਾ ਹੈ ॥ ਮਾਰੂ ॥ [4]ਗੁਸਾਈ ਤੇਰਾ ਕਹਾ ਨਾਮੁ ਕੈਸੇ ਜਾਤੀ ॥ [5]ਜੇ ਘਟ[5]
ਭੀਤਰ ਮਹਲ ਬੁਲਾਵਹ [6]ਤਾ ਪੂਛਉ[6] ਬਾਤ ਨਿਰੰਤੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਰਾਜੇ
ਕਹਾ ਜੀ ਤੂੰ ਜੋਗੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਾ ॥ ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰਮਾਇਲੁ
ਤਾ ਕੈ ਮੈਲੁ ਨ ਰਾਤੀ ॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਥ ਸਦਾ ਸਤ ਸੰ/ਗੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ੨੧੪ (ੳ)
ਗਤਿ ਬੀਤੀ ॥ ੧ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਾ ਗੁਸਾਈ ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ
ਕਹਿਆ ॥ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਇਸਨਾਨੀ ਹਰਿ ਗੁਣੁ ਪੂਜੇ ਪਾਤੀ ॥
[7]ਏਕਾ ਨਾਮ ਏਕਾ[7] ਨਾਰਾਇਣ[8] ਤ੍ਰਿਭਵਣਿ ਏਕਾ ਜੋਤੀ ॥ ੨ ॥ ਤਬ

---

[1]ਪਿਠ, ਕੰਢ । [2]ਬੂਟਾ, ਛੋਟਾ ਰੁਖ । [3]ਰਾਜ਼ੀ, ਠੀਕ ਠਾਕ । [4]ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪੰਗਤੀ-ਕ੍ਰਮਾਂਕ ਲਈ ਦੇਖੋ, ਸੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੯੯੨ । ਕੁਝ ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : [5]ਜਾ ਤਉ, [6]ਪੂਛਉ, [7]ਏਕੋ ਨਾਮ ਏਕੋ । [8]ਇਥੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਰਾਜੇ ਕਹਾ ਗੁਸਾਈ ਤੂ ਖਤ੍ਰੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ॥ ਜਿਹਵਾ ਡੰਡੀ
ਇਹੁ ਘਟ ਛਾਬਾ ਤੋਲਉ ਨਾਮੁ ਅਜਾਚੀ ॥ ਏਕੋ ਹਾਟੁ ਸਾਹੁ ਸਭਨਾ ਸਿਰਿ
੨੧੪ (ਅ) ਵ/ਣਜਾਰੇ ਇਕ ਭਾਤੀ ॥ ੩ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਗੁਸਾਈ ਮੁਝ ਕਉ
[1]ਏਕ ਸਿਰਾ[1] ਬਤਾਵਹੁ ॥ ਜੇ ਹਉ ਸਮਝ ਸਕਉ ਮਹਾ ਪੁਰਖਾ ਕੀ ਬੋਲੀ ਮਹਾ
ਪੁਰਖ ਹੀ ਜਾਣਹਿ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ॥ ਦੋਵੇ ਸਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਬੇੜੇ ਸੋ
ਬੂਝੈ ਜਿਸੁ ਏਕੁ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ॥ ਜੀਅਹੁ ਰਹੈ ਨਿਭਰਾਤੀ ॥ ਸਬਦ ਵਾਸਾਏ
੨੧੫ (ੳ) ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਏ ਸਦਾ ਸੇਵਕੁ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥ ੪ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਮੇਰੇ
ਤਾਈ ਕਿਛੁ ਜਾਤਿ ਜਨਮੁ ਬਤਾਵਤੇ ਨਾਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਮੈ ਸਮਝਉ ॥ ਅਪਨੇ
ਘਰ ਦਸਾਵਉ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਾ ਗੁਸਾਈ ਤੇਰਾ ਘਰ ਕਿਸ ਧਰਤੀ ਹੈ ॥
ਤਬ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ॥ ਊਪਰਿ ਗਗਨ ਗਗਨ ਪਰ ਗੋਰਖ ਤਾ ਕਾ ਅਗਮ
ਗੁਰੂ ਅਬਿਨਾਸੀ[2] ॥ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਬਾਹਰਿ ਘਰ ਏਕੋ ਨਾਨਕੁ ਭਇਆ
੨੧੫ (ਅ) ਉਦਾਸੀ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ਤਬ ਰਾ/ਜੇ ਕਹਿਆ ਅਬ ਪਾਇਆ ਜੋ ਇਸਨੈ ਕਹਿਆ
ਨਾਨਕ ਭਇਆ ਉਦਾਸੀ ॥ ਸੋ ਅਬ ਪਾਇਆ ॥ ਏਹੀ ਨਾਨਕੁ ਹੈ ॥
ਰਾਜੇ ਕਾ ਮਨ ਹਰਖਮਾਨੁ[3] ਹੂਆ ॥ ਕਹਣੇ ਲਾਗਾ ਜਿ ਭਾਈ ਮੇਰੇ ਧੰਨ
ਭਾਗ ਜੋ ਐਸਾ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮੁਝ ਕਉ ਪਰਾਪਿਤ ਹੂਆ ॥ ਰਾਜਾ ਲਾਗਾ
ਪਰਦਖਣਾ ਦੇਣ ਪੈਰੀ ਪਉਣ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਾ ਜੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਜੋ
੨੧੬ (ੳ) ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੁ ਤੁਝ ਕਉ ਮਲੂਮੁ ਹੈ । ਅਰੁ ਤੂੰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ
ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ ॥ ਮੇਰੇ ਬਿਖੈ ਏਹ ਮਤਿ ਨਾਹੀ ਜਿ ਕੀਮਤਿ ਕਰਉ ॥ ਜਿਹਬਾ
ਕੇ ਬਿਖੈ ਏਹ ਸਕਤਿ ਪਹੁਚਿ ਨਾਹੀ ॥ ਜੇ ਕਹ ਸੁਣਾਵਉ ॥ ਨੇਤ੍ਰ ਕੇ ਬਿਖੈ
ਏਹੁ ਪਹੁਚ ਨਾਹੀ ਜੇ ਅਵਰੁ ਕਿਛੁ ਦੇਖਹਿ ॥ ਚਰਨਾ ਕੇ ਬਿਖੈ ਏਹ ਜੋਰੁ
੨੧੬ (ਅ) ਨਾਹੀ ਰਹਾ ਜਿ ਅਵਰੁ ਠਉਰ ਚਲਿ ਜਾਉ ॥ ਹਸਤਿ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸ/ਮਾਲਿ
ਨਾਹੀ ਰਹੀ ਕਿਸੀ ਅਵਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ॥ ਜੀਉ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੀਨ
ਦਇਆਲ ਅਨਾਥਾ ਕੇ ਨਾਥ ਮਨਸਾ ਕੇ ਦਾਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੇਵ ਜੀ
ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਈਐ ਆਪਣੇ ਚੇਰੇ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀਐ ॥ ਅਰੁ ਤੂੰ
ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਗਿਆ ਕਰੀ ॥ ਰਾਜਾ ਤੁਮ ਜਾਹੁ
ਧਰਮਸਾਲ ਕਾ ਠਉਰ ਰਾਸਿ ਕਰਿ ਕੈ ਆਈਓ ॥ ਤਬ ਹਮ ਜਾਹਿਗੇ ॥
੨੧੭ (ੳ) ਰਾਜੇ ਕਉ ਆ/ਗਿਆ ਹੂਈ ॥ ਰਾਜੇ ਜਾਇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਉਸਰਾਈ ॥ ਅਰੁ

---

[1]ਭਾਵ, ਸਿੱਧੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ । [2]'ਪੁਨਿ ਵਾਸੀ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ) ।
[3]ਖੁਸ਼ ।

ਗੁਹਜੀ[1] ਠਉਰ ਧਰਮਸਾਲ ਹਛੀ ਕਰੀ ॥ ਅਰੁ ਗਚ[2] ਸਾਥਿ ਲੇਪਨ
ਕਰੀ ॥ ਬਿਛਾਵਣੇ ਬਿਛਾਏ ॥ ਤਬ ਰਾਜਾ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਚਲਿਆ ਜਾਇ
ਕਰਿ ਬੁਲਾਇ ਲੇ ਆਵਉ ॥ ਤਬ ਰਾਜਾ ਆਇ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਤਾ ਬਾਬਾ ਊਹਾ
ਨਾਹੀ ॥ ਤਬ ਰਾਜਾ ਜਿਉ ਖੜਾ ਥਾ ਤਿਉ ਆਇ ਕਰਿ ਆਨਾਲੀ[3] ਢੇਰੁ
ਹੋਇ ਪਇਆ ॥ /ਤਬ ਰਾਜਾ ਖਵਾਸਹੁ ਚਕਿ ਲਇਆ ਅਰੁ ਕਹਣੇ ੨੧੭ (ਅ)
ਲਾਗੇ ਜੋ ਏ ਪਰਮੇਸਰ ਰਾਜੇ ਕਉ ਕਿਆ ਹੂਆ ਜੋ ਰਾਜਾ ਈਹਾ ਆਵਤਾ
ਹੀ ਗਿੜਿ ਪੜਿਆ ॥ ਤਬ ਉਨਹੁ ਥਮਿ ਕਰਿ ਬੈਠਾਇਆ ॥ ਤਬ ਪੀਛੇ
ਤੇ ਲੋਕ ਦਉੜੇ ਗਏ ॥ ਤਬ ਲੋਕਹੁ ਕਹਾ ਰਾਜਾ ਜੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਘਰਿ
ਗਏ ਹੈ ॥ ਤੁਮ ਆਵਹੁ ਗੁਸਾਈ ਜੀ ਬੁਲਾਵਤਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕੀ
ਦੇਹੀ ਮਹਿ ਸਾਸੁ ਆਇ ਪੜਿ/ਆ ॥ ਤਬ ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਭਲਾ ਹੂਆ ॥ ਜੇ ੨੧੮ (ੳ)
ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਮਤੇ ਨਾਹੀ ਰਹੇ ॥ ਰਾਜੇ ਆਇ ਕਰਿ ਪਰਦਖਣਾ ਦੇ ਕਰਿ ਚਰਣ
ਬੰਦਨਾ ਕਰੀ ॥ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਉ ਬਿਲੀਪਾਤ[5] ਲਗਾ ਰਾਜਾ ਕਰਨਿ ॥ ਤਬ ਊਹਾ
ਬਾਬਾ ਬਹੁਤੁ ਦਿਨ ਰਹਿਆ ॥ ਊਹਾ ਬਹੁਤੁ ਬਾਣੀ ਕਰੀ ਅਰੁ ਊਹਾ ਬਹੁਤੁ
ਸਿਖ ਕੀਏ ॥ ਅਰੁ ਜੈਸੀ ਧਰਤੀ ਸਮੁਦ੍ਰ ਤੇ ਉਰੇ ਹੈ ਤੈਸੀ ਸਮੁਦ੍ਰ ਤੇ ਪਰੈ
ਹੈ ॥ ਉ/ਸ ਧਰਤੀ ਕਾ ਰਾਜਾ ਸਿਵਨਾਭ ਹੈ ॥ ਓਹੁ ਮੁਲਕ ਸਭ ਵਾਹਗੁਰੂ ੨੧੮ (ਅ)
ਵਾਹਗੁਰੂ ਕਰਿ ਉਠਿਆ ॥ ਊਹਾ ਉਸ ਹੀ ਰਾਜਾ ਕਉ ਵਡਿਆਈ ਦੀਨੀ ॥
ਉਸ ਰਾਜੇ ਕੇ ਧਰਮਸਾਲ ਬੰਧਾਈ ॥ ਐਸਾ ਸਬਦੁ ਦ੍ਰਿੜਿਆ ॥ [6]ਪੰਜ ਮਣ[6]
ਲੂਣ ਰਾਜੇ ਕੀ ਰਸੋਈ ਪੜਿਆ ॥ ਉਸ ਧਰਤੀ ਕਉ ਨਿਸਤਾਰ ਕਰ ਬਾਣੀ
ਪਰਗਾਸ ਕਰੀ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਮਰਦਾਨੇ ਕੋ ਲੈਦੋ ਇ/ਸ ਧਰਤੀ ਆਇਆ ॥ ੨੧੯ (ੳ)
ਕਰਤਾਰਪਰਿ ਆਇ ਟਿਕਿਆ ॥ ੧ ॥ ੨੧ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਭਾਈ ਲਹਣਾ ਭਉਣ ਪਰਸਣ ਗਇਆ ॥] ਤਬ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਭਈ ॥ ਅੰਗਦ ਜੰਗਲ ਮਤੇ ਦੀ ਸਰਾਇ ਰਹਦਾ ਹਰੀ ਕੇ ॥ ਤਬ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਭਈ ॥ ਲੋਕ [7]ਹਰੀ ਕੇ[7] ਦੁਰਗਾ ਕੇ ਭਵਣ ਚਲੇ ਦੁਰਗਾ ਪਰਸਣਿ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦਾ ਨਾਉ ਲਹਣਾ ਸਾ ॥ ਲਹਣੇ ਦਾ

---

[1]ਗੁਪਤ । [2]ਚੂਨਾ । [3]ਟੁੱਟਾ ਭੱਜਾ (?) । [4]'ਖ਼ਾਸ' ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੈ; ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਾਕਰ ; [5]ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ । [6]'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲੂਣ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ੨੯ ਮਣ ਲਿਖੀ ਹੈ (ਦੇਖੋ, ਪੰਨਾ ੮੬), ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਪੰਜ ਸੈ ਮਣ' ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਇਸ ਸ਼੍ਰੋਤ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । [7]ਸਤਲੁਜ ਅਤੇ ਬਿਆਸ ਦੇ ਸੰਗਮ ਕੋਲ ਇਕ ਪਿੰਡ ।

੨੧੯ (ਅ) ਨੇਮ ਸਾ ਬਰ/ਸ ਦਿਨਾ ਭਉਣ ਭਗਉਤੀ ਦੇ ਜਾਦਾ ॥ ਸਭ ਲੋਕ ਜਿਤਨੇ ਹਰੀ ਕੈ ਸੇ ਸਭ ਦੁਰਗਾ ਪਰਸਣਿ ਚਲੇ ।। ਆਵਦੇ ਆਵਦੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਾਸਿ ਆਏ ।। ਤਬ ਪੁਛਿਆ ਲੋਕੀ ਇਹੁ ਗਿਰਾਉ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉਥਹੁ ਦੇ ਲੋਕੀ ਕਹਿਆ ਜੀਉ ਇਹ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਹੈ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਦਾ ॥ ਸੁ ਅਗੈ
੨੨੦ (ੳ) ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਉ ਮਸਹੂਰ[1] ਸੀ ॥ ਜਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਭਗ/ਤੁ ਹੈ ॥ ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ॥ ਸੁਣਦੇ ਬਹੁਤੁ ਸਨਿ ਪਰੁ ਦਰਸਨੁ ਕਿਸੈ ਹੋਇਆ ਸੀ ॥ ਤਬ ਲੋਕਹੁ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਓਹੁ ਭਗਤੁ ਆਖੀਦਾ ਹੈ ॥ ਲੋਕੀ ਆਖਿਆ ਜੀ ਉਹੋ ॥ ਤਾ ਲੋਕੀ ਆਖਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉ ਸੁਣਦੇ ਸੇ ਉਸਦੇ ਘਰਿ ਪਰਮੇਸਰ ਆਦੇ ਹਾ ਜੇ ਹੋਇ ਤਾ ਦਰਸਨ ਕੀਚੈ ॥ ਸਭਨੀ ਆਖਿਆ ਜਿ
੨੨੦ (ਅ) ਭਲਾ ਹੋ/ਵੈ ॥ ਜਿਤਨਾ ਸੰਗ ਸਾ ਸਭ ਮੁੜਿ ਆਇਆ ॥ ਆਇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਹੋਰੁ ਲੋਕਨਿ ਤੈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਤੈ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਇਕ ਹੋਇ ਗਈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਪੁਛਿਆ ਜਿ ਬਚਾ ਤੂੰ ਕਉਣ ਹੋਦਾ ਹੈ ॥ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਜੀ ਖਤ੍ਰੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਕਉਣੁ ਖਤ੍ਰੀ ਹੈ ॥
੨੨੧ (ੳ) ਤਬ ਅੰਗਦ ਕਹਿ/ਆ ਜੀ ਤਿਹੁਣੁ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਕਿਆ ਹੈ ॥ ਆਖੈ ਜੀ ਲਹਣਾ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਅੰਗਦ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਥੀ ਜੁਦਾ ਨ ਹੋਇਗਾ ॥ ਤੂੰ ਆਦਿ ਅੰਤ ਮੇਰਾ ਹੀ ਹੈ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਿਅਹੁ ਅੰਗਹੁ ਜੁਦਾ ਨ ਹੋਹਿਗਾ ॥ ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰਿਅਹੁ ਅੰਗਹੁ ਪੈਦਾ ਹੂਆ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ ਜੀਉ
੨੨੧ (ਅ) ਕਿਉਕਰਿ/ ਹਈ ॥ ਤਾ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਨੋ ਸਾਤਿ ਆਇ ਗਈ ਹੈ ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਡਿਠਿਆ ॥ ਆਗਿਆ ਹੋਵੈ ਤਾ ਲੋਕਾ ਨੋ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ਆਵਾ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਜਾਹਿ ਬਚਾ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ਆਉ ॥ ਅੰਗਦ ਆਇ ਕਰਿ ਸੰਗ ਨਾਲਹੁ ਵਿਦਿਆ ਕੀਤਾ ॥ ਤਾ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਲੋਕਹੁ ਮੇਰੀ ਸਭਨਾ ਨਾਲਹੁ ਰਾਮ ਰਾਮ ਹੈ ॥ ਸੰਗ ਜਿਤਨਾ ਸੀ ਸੋ ਸਭ ਮੁੜਿ ਗਇਆ ॥
੨੨੨ (ੳ) /ਤਬ ਸੰਗੀਆ ਕਹਿਆ ਜੀ ਸੰਗ ਦਾ ਵਾਲੀ ਤੂੰ ਤੇਰੇ ਪਿਛੈ ਸੰਗੁ ਚਲਿਆ ਤੂੰ ਏਥੈ ਰਹਦਾ ਹੈ ਏਵ ਬਣਦੀ ਨਾਹੀ ॥ ਜੋ ਵਿਣੁ ਪਰਸੇ[2] ਮਾਈ[3] ਦਾ ਭਉਣ[4] ਤੂ ਰਹਦਾ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਣਿ ਭਉਣ

---

[1]ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪਾਠ "ਮਹਸੂਰ" ਸੀ ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਭੁੱਲ ਸੀ। ਸੁਧਾਈ ਨਿ.ਕਾ. ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪਾਠ "ਮਸਾਹੂਰ" ਹੈ। [2]ਛੋਹਣਾ। [3]ਦੇਵੀ, ਦੁਰਗਾ। [4]ਘਰ, ਗੁਫਾ।

ਜਾਦਾ ਸੀ ਸੋ ਪਰਮੇਸਰ ਇਥਾਉ ਨਿਸਾ[1] ਕੀਤੀ ॥ ਤਾ ਲੋਕੀ ਆਖਿਆ ਤੇਰੀ
ਤਾ ਨਿਸਾ ਹੋਈ ਪਰੁ ਅਸਾਡਾ ਕਿਆ ਹਾਲੁ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ/ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ੨੨੨ (ਅ)
ਹੁਣਿ ਤੁਸੀ ਜਾਹੁ ਜੇ ਪਰਮੇਸਰ ਤੁਸਾ ਨੋ ਸੁਖੀ ਸਾਦੀ ਲੈ ਆਵੈਗਾ ਤਾ ਤੁਸਾਡੀ
ਭੀ ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਗੁ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਫਿਰਿ ਆਇਆ ॥ ਸੰਗ ਨੋ [2]ਅੰਭੜ
ਵੰਞ[2] ਕਰਿ[ਕੇ][3] ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਆਇਆ ॥ ਸੰਗ ਭਉਣ ਪਰਸ ਕਰਿ ਫਿਰਿ
ਉਥਾਊ ਆਇਆ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਉਇ ਲੋਕ ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥ ਤਾ/ ਬਾਬੇ ੨੨੩ (ੳ)
ਨਾਨਕ ਬਹੁਤੁ ਸੰਤੋਖੇ ॥ ਸੰਤੋਖ ਕਰਿ ਵਿਦਿਆ ਕੀਤੇ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਬਾਬੇ
ਪਾਸਿ ਰਹਿਆ । ਜੇਹਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾ ਤੇਹੋ ਜੇਹਾ ਅੰਗਦੁ ਹੋਇਆ ॥ ਜੇਹਾ
ਗੁਰੂ ਸਾ ਤੇਹੋ ਸਿਖ ਹੋਇਆ ॥ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਈ ॥ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰ
ਹੋਈ ॥ ਜੇਹਾ ਆਪ ਸਾ ਤੇਹੋ ਅੰਗਦੁ ਕੀਤੋਸੁ ॥ ਭਾਡਾ ਜਾ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤੋਨੁ
ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨ/ਕ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਹੋਇਆ ॥ ਤੀਸਰੇ ਵਰੇ ਜੰਗਲ ੨੨੩ (ਅ)
ਮਤੇ ਦੀ ਸਰਾਇ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥ ਅਗੈ ਹਰੀ ਕਿਆ ਵਿਚ ਗਲਿ ਵਜਿ ਪਈ
ਜੋ ਲਹਣਾ ਤਿਹੁਣ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਥੇ ਰਹਿਆ ॥ ਭਉਣ ਨਾ ਗਇਆ ॥ ਕਿਹੁ
ਜਿ ਹੋਇਆ ਸੁ ਘਰਿ ਬਾਰੁ ਛਡਿਦੋ ਉਸੇ ਨਾਲਿ ਰਲਿ ਗਇਆ ॥ ਤੀਸਰੇ ਵਰੇ
ਆਇਆ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਪਾਸਹੁ/ ॥ ੨੨੪ (ੳ)

[ਲਹਣਾ ਜੀ ਦੀ ਘਰ ਵਾਪਸੀ] ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਵਿਦਿਆ ਹੋਇਦੋ
ਘਰਿ ਆਇਆ ॥ ਮਤੇ ਦੀ ਸਰਾਇ ॥ ਜਾ ਗੁਰੂ ਥੋ ਆਇਆ ਗੁਰੂ ਅਗਦੁ
ਤਾ ਕੁਲ ਹਰੀਕਿਆ ਲੋਕਾ ਮਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾ ਲੋਕੀ ਆਖਿਆ ਲਹਣਾ
ਆਇਆ ਹੈ ਨਾਨਕ ਪਾਸਹੁ[4] ॥ ਪਰੁ ਕੇਹੀ ਵਡੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ ਆਇ[ਆ]
ਹੈ ॥ ਲੋਕੀ ਆਖਿਆ ਚਲਹੁ ਤਾ ਮਿਲਿ ਆਵਹਿ ॥ ਤਬ ਕੁਲ ਹਰੀਕੇ ਇਕਠੇ
ਹੋਇ ਕੇ ਮਿਲ/ਣ ਆਏ ॥ ਅਗਹੁ ਗੁਰੂ ਅਗਦੁ ਉਠਿ ਮਿਲਿਆ ॥ ਹੋਰ ੨੨੪ (ਅ)
ਹਰੀਕੇ ਗਲ ਮਿਲੇ ॥ ਤਖਤ ਮਲ ਪੈਰੀ ਆਇ ਪਇਆ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ
ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਤਖਤ ਮਲਾ ਤੂੰ ਮੈਨੋ ਗਲਿ ਮਿਲੁ ॥ ਤਾ ਤਖਤ ਮਲ
ਆਖਿਆ ਜੀ ਤੂੰ ਵਡੇ ਪੁਰਖ ਥਾਵਹੁ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਅਸਾ ਨੋ ਪੈਰੀ ਹੀ
ਪਇਆ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ॥ ਤੂੰ ਵਡਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰ/ਗਦ ਖੁਸੀ ਕੀਤੀ ॥ ੨੨੫ (ੳ)
ਤਖਤ ਮਲ ਨੋ ॥ ਜਾਹਿ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ਦਾ ਏਹੋ ਵਸੇਖ[5] ਜੋ ਤੂੰ

---

[1]ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ । [2]ਅਗੇ ਤੋਰ ਕੇ । ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਵਿਦਿਆ' ਆਇਆ ਹੈ । [3]ਸੁਦਾਈ ਨਿ. ਕਾ. ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । [4]'ਥਾਵਹੁ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [5]ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, ਗੁਣ ।

ਸਭਦੂ ਵਡਾ ਹੋਵਹਿਗਾ ॥ ਤੋਟਿ ਕਿਸੈ ਥੋ ਕਦੀ ਨ ਹੋਗੀ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਕਰੈ ॥
ਜਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਬੋਲਿਆ ਤਾ ਸਭਨਾ ਨੋ ਕੰਨ ਹੋਏ ॥ ਤਾ ਸਭਨਾ ਆਖਿਆ
ਜੀ ਕਿਹੁ ਅਸਾ ਨੋ ਭੀ ਖੁਸੀ ਹੋਇ ॥ ਸਭਨਾ ਨੋ ਭਾਉ ਹੋਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ
੨੨੫ (ਅ) ਅੰਗਦੁ ਬੋਲਿਆ ॥ ਸੂਹੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚਿ/ ॥ [1]ਜਿਨ ਕਉ ਭਾਂਡੈ ਭਾਉ ਤਿਨਾ
ਸਵਾਰਸੀ ॥ ਸੂਖੀ ਕਰੈ ਪਸਾਉ ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਸੀ ॥ ਸਹਸਾ ਮੂਲੇ ਨਾਹਿ
ਸਰਪਰ ਤਾਰਸੀ ॥੧॥ ਤਿਨਾ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰ ਆਇ ਜਿਨ ਕਉ ਲੀਖਿਆ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ਦੇਵੈ ਦੀਖਿਆ ॥ ਚਾਲਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ਭਵਹਿ ਨ
ਭੀਖਿਆ ॥੨॥ ਜੇ ਕਉ ਮਹਲ ਹਦੂਰਿ ਦੂਜੈ ਨਿਵੈ ਕਿਸੁ ॥ ਦਰ ਦਰਵਾਨੀ
੨੨੬ (ੳ) ਨਾਹਿ/ ਮੂਲੇ ਪੁਛ ਤਿਸੁ ॥ ਛੁਟੈ ਤਾ ਕੈ ਬੋਲੁ ਸਾਹਿਬੁ ਨਦਰਿ ਜਿਸੁ ॥ ੩ ॥
ਘਲੇ ਆਣੇ ਆਪਿ ਜਿਸੁ ਨਾਹੀ ਦੂਜਾ ਮਤੈ ਕੋਇ ॥ ਢਾਹਿ ਉਸਾਰੇ ਸਾਜਿ ਜਾਣੈ
ਸਭ ਸੋਇ ॥ ਨਾਉ ਨਾਨਕ ਬਖਸੀਸ ਨਜਰੀ ਕਰਮ ਹੋਇ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥

[ਲਹਣਾ ਜੀ ਮੁੜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ] ਜਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਤੇ
ਵਿਦਿਆ ਹੂਆ ਸਾ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸਾ ਜਿ ਬਚਾ ਅੰਗਦਾ ਤੂੰ ਓਹ
੨੨੬ (ਅ) ਥਾ/ ਛਡਿ ਐਥੇ ਮੇਰੇ ਨਜੀਕ ਆਇ ਰਹੁ ॥ ਉਤ ਵਚਨ ਕਰਿਕੈ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ
ਖਡੂਰ ਆਇ ਰਹਿਆ ॥ ਜਬ ਖਡੂਰ ਆਇ ਕਰ ਟਬਰ ਬਹਾਲੇ ਤਾ ਗੁਰੂ
ਬਾਬੇ ਜੀ ਪਾਸਿ ਆਇਆ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਅਗੋ ਧਾਈਆ ਦਾ ਨਦੀਣੁ[2] ਕਢਾਇਦਾ
੨੨੭ (ੳ) ਸਾ ॥ ਉਥਾਊ ਜਾਇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤੁ ਹਿਤੁ/ਕਰਿ ਕੈ
ਸਿਰਿ ਹਥਾ ਵਿਚਿ ਲੀਤਾ ॥ ਜਿਉ ਪਾਣੀ ਸਿਉ ਪਾਣੀ ਮਿਲਿ ਜਾਤਾ ਤਿਉ
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਸਿਉ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਮਿਲਿ ਗਇਆ ॥ ਜਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ
ਨਦੀਣੁ ਕਢਾਇ ਕੈ ਚਲਿਆ ਘਰਾ ਨੋ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਗਲ ਜੋੜਾ
ਬਹੁਤੁ ਮਹੀਨ ਸੀ ਕਪੜਿਆ ਦਾ॥ ਤਾ ਗੁਰੁ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ
੨੨੭ (ਅ) ਅੰਗਦਾ ਏਹ ਭਰੀ ਚੁਕ ਲੈ ਨਦੀਣ ਦੀ ॥/ ਜਿਉ ਧਾਈਆ ਦੇ ਵਿਚਹੁ
ਬਹਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲਿ ਨਿਕਲੀ ਸੀ ਤਿਉ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਸਿਰਿ ਚਹੁ ਜਣੀ
ਚੁਕ ਦਿਤੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਘਰਿ ਆਇ ਵੜਿਆ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਭਰੀ
ਉਤਾਰਿ ਕੈ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੈਰੀ ਜਾਇ ਪਇਆ ॥ ਮਾਤਾ ਵੇਖੈ ਤਾ ਕਪੜੇ ਚਿਕੜਿ
ਨਾਲਿ ਸਭੇ ਭਰੇ ਹੈਨਿ ॥ ਤਾ ਮਾਤਾ ਆਖਿਆ ਜੀ ਤੇਰੀ ਕੇਹੀ ਬਾਣ ਹੈ ॥ ਜੇ
੨੨੮ (ੳ) ਕੋ/ਈ ਭਲਾ ਆਦਮੀ[3] ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਆਵਦਾ ਹੈ ਤਿਸ ਨੋ ਚਿਕੜ ਦੀ ਭਰੀ ਪਲੀ[4]

---

[1]ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੭੨੯. [2]ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਘਾਹ ਬੂਟ ।
[3]'ਮਾਣੂ' (ਬ. ਸਿ. ਅ.) । [4]'ਪੂਲੀ' (ਬ. ਸਿ. ਅ.) ।

ਘਾਹ ਦੀ ਸਿਰਿ ਦੇਦਾ ਹੈ ॥ ਫੇਰਿ ਤੁਧੁ ਥੇ ਕੋਈ ਕਿਉਕਰਿ ਆਵੈਗਾ ॥ ਤਬ
ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਬੋਲਿਆ ਜਿ ਭੋਲੀਐ ਏਹ ਘਾਹ ਦੀ ਭਰੀ ਨਾਹੀ ਅੰਗਦ ਦੇ
ਸਿਰਿ ਏਹੁ ਛਤ੍ਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਸੰਗਤਿ ਪੈਰੀ
ਪਈ ॥ ਤਾ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਨਿ ਆਈ ਏਸੁ ਉਪਰ ਮ/ਹਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਖਿਆਲੁ ੨੨੮ (ਅ)
ਹੈ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਦੇਵਣ ਦਾ ॥ ਏਹ ਗੁਰੂ ਹੈ[1] ॥੧॥੨੨॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਗੋਸ਼ਟ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ—ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ] ਜਬ ਸਿਵਰਾਤਿ ਆਈ
ਤਬ ਸਿਧੋ ਕਾ ਮੇਲਾ ਅਚਲੁ ਹੋਇਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੋਲਿਆ
ਜਿ ਬਚਾ ਅੰਗਦਾ ਚਉਰਾਸੀਆ ਸਿਧਾ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ ਅਚਲ ॥ ਚਲਹੁ
ਸਿਧਾ ਨਾਲਿ ਗੋਸਟਿ ਕਰਹਿ ॥/ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਭਲਾ ੨੨੯ (ੳ)
ਹੋਵੈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਅਚਲ ਆਇਆ ॥ ਅਗੈ ਭਗਤੀਏ[2] ਭਗਤ
ਕਰਦੇ ਸੇ ॥ ਤਬ ਉਨਾ ਦਾ ਲੋਟਾ ਕਿਨੈ ਲੁਕਾਇ ਰਖਿਆ ॥ ਭਗਤੀਏ
ਲਗੇ ਆਖਣ ਐਥੇ ਸੀ ਲੋਟਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚੇਲੇ ਦੇ ਮੂਹ ਨਿਕਲਿ ਗਇਆ
ਜਿ ਤੁਸੀ ਸਿਧ ਏਵੈ ਆਖਾਇਦੇ ਹੋ ਜੇ ਲੋਟਾ ਭੀ ਨਾਹੀ ਲਹਿ ਸੰਘਦੇ ॥
ਤਾ ਉਨੀ ਸਿਧੀ/ ਆਖਿਆ ਅਸੀ ਤਾ ਨਾਹੀ ਲਹਿ ਸੰਘਦੇ ਤੁਸੀ ਨਾਨਕ ੨੨੯ (ਅ)
ਪੰਥੀ ਹਹੁ ॥ [ਤੁਸੀ ਹੀ ਲਹਿ ਦੇਹੁ ॥][3] ਓਹੁ ਬਾਬੇ ਦਾ ਸਿਖ ਤਬ
ਬਾਬੇ ਦੀ ਤਰਫ ਝਾਕਿਆ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਲਹਿ ਦੇ
ਲੋਟਾ ਇਸ ਦਾ ॥ ਓਹੁ ਜਿ ਪਇਆ ਜਿਥੈ ਉਨ ਧਰਿਆ ਸਾ ਤਿਥੋ ਉਨਿ
ਆਨਿ ਦਿਤਾ ॥ ਸਿਧ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇ ਗਏ ॥ ਤਾ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ ਨਾਨਕ
ਘਿਉ ਸਾ ਪਰ ਫੂਲ ਸੜਿ ਗਇਆ ਅਤੇ ਵਿਗੜ ਗ/ਇਆ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ੨੩੦ (ੳ)
ਬੋਲਿਆ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਤੇਰੀ ਮਾਉ ਕੁਚਜੀ ਸੀ ਜਿਸ ਥਾਵਹੁ ਫੂਲ ਸੜਿ ਗਇਆ ॥
ਭਾਡਾ ਹਛਾ ਕਰਿ ਨ ਜਾਤੋਨੁ ॥ ਪਘਾਰ ਕੈ ਸੰਜਮਿ ਨ ਜਾਤੋਨੁ ॥ ਤਾ ਘਿਉ
ਦਾ ਫੂਲ ਸੜਿ ਗਇਆ ॥ ਜਦਿ ਸੰਜਮਿ ਕਰੇਹਾ ਤਾ ਘਿਉ ਸਵਾਰੇਹਾ ॥
ਸੰਜਮ ਬਾਝਹੁ ਫੂਲ ਸੜੇ ਕਿ ਨਾ ਸੜੇ ॥ ਤਾ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਆਖਿਆ ॥ ਜੇ
ਨਿਕਾਲਿਆ ਚਾ/ਹੀਐ ਘਿਉ ਜੋ ਨਿਕਲੇ ਸੋ ਕਿਤੁ ਸੰਜਮ ਨਿਕਲੇ ॥ ਮਥਣ ੨੩੦ (ਅ)
ਕਉ ਮਧਾਣਾ ਚਾਹੀਐ ਨੇਤ੍ਰਾ ਚਾਹੀਐ ਨੇਤ੍ਰੇ ਕੇ ਸਾਥਿ ਲਕਰ ਕੀ ਈਟੀ ਚਾਹੀਐ
ਮਥਣਹਾਰਾ ਚਾਹੀਐ ॥ ਮਥ[ਣ]ਹਾਰਾ ਮਨੁਖ ਮਥੈ ਸੋ ਕਿਤੁ ਸੰਜਮ ਮਥੈ ॥
[4]ਇਹੁ ਮਨੁ ਈਟੀ ਹਾਥ ਕਰੇ ਫਿਰਿ[5] ਨੇਤ੍ਰੀ[6] ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ॥ ਰਸਨਾ

---

[1]'ਹੋਵੇਗਾ' (ਨਿ. ਕਾ.) । [2]ਨਚ ਗਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । [3]ਇਹ ਪਾਠ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ; ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚੋਂ ਰਹ ਗਇਆ ਲਗਦਾ ਹੈ । [4]ਇਹ ਤੁਕ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ, (ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੨੮) ਵਿਚੋਂ ਹੈ । ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : [5]ਫੁਨਿ, [6]ਨੇਤ੍ਰਉ ।

੨੩੧ (ੳ) ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਤਬ ਮਥੀਲੇ[1] ਇਹੁ ਬਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ ॥ ਤਿਸਕਾ ਪਰਮਾਰਥ ॥ ਈਟੀ ਕੀ ਨਿਆਈ ਮਨ ਪਕੜ ਰਖੈ ॥ ਅਰੁ ਹਾਥ ਬੀਚ ਲਿਆਵੈ ॥ ਭਟਕਣੇ ਨ ਦੇਇ ॥ ਨੇਤ੍ਰ ਕੀ ਨਿਆਈ ਨੇਤ੍ਰ ਕਰੇ ॥ ਇਨਹੁ ਨੇਤ੍ਰਹੁ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ॥ ਮਾਧਾਣੀ ਕੀ ਨਿਆਈ ਜਿਹਵਾ ਕਰੇ ॥ ਮਟੁਕੀ ਕੀ ਨਿਆਈ ਮੁਖ ਕਰੇ ॥ ਅਰੁ ਜਿਹਵਾ ਮਾਧਾਣੀ ਕੀ ਨਿਆਈ ਫੇਰਤਾ
੨੩੧ (ਅ) ਰਹੈ ॥ ਫਰੇ ਕਿਸ ਵਸਤ ਪਰੁ ॥ / ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਰਾਮ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਕਰਤਾ ਰਹੈ ॥ ਤਉ ਇਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਿਕਸੈ ॥ ਜਿਉ ਉਤ ਸੰਜਮ ਮਾਖਨ ਦਹੀ ਤੇ ਨਿਕਾਲਿਆ ॥ ਤਿਉ ਇਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਨਿਕਸਿਆ ॥ ਇਤੁ ਸੰਜਮ ਕਰਿ ਕੈ ॥ ਜਦਿ ਇਤਨੇ ਸੰਜਮ ਹੋਹਿ ਤਉ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਥਾਇ ਪੜੈ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇ ॥ ਨਾਤਰੁ[2] ਨ ਹੋਇ ॥ ਜਉ
੨੩੨ (ੳ) ਸਿਮਰਨ ਬੈਠਾ ਕਰੈ/ ਮਨ ਚਲੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਈਟੀ ਕੀ ਨਿਆਈ ਪਕੜਿ ਰਖੈ ਨੇਤ੍ਰੀ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ॥ ਸਿਮਰਨ ਕਰਤੀ ਜਿਹਵਾ ਰਾਮ ਰਾਮ ਪੜਤੀ ਰਹੈ ॥ ਤਊ ਮਾਖਨੁ ਖਾਇ ॥ ਇਹੁ ਸੰਜਮ ਕਰਿ ॥ [3]ਇਹ ਮਨੁ ਸੰਪਟ ਸਤਸਰਿ ਨਾਵਣ ਭਾਵਨ ਪਾਤੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਕਰੈ ॥ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਾਣ ਸੇਵਕ ਜੇ ਸੇਵੈ ਇਤੁ ਬਿਧਿ ਸਾਹਬ ਰਮਤ[4] ਰਹੈ ॥ ੩ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਪਰਮਾਰਥ ॥ ਏਹੁ
੨੩੨ (ਅ) ਜੁ ਮਾਨੁਖ ਪੂਜਾ ਸਾਲ/ਗ੍ਰਾਮ[5] ਕੀ ਕਰਤੇ ਹੈ ਅਰੁ ਠਾਕੁਰ ਕੀ ਕਰਤੇ ਹੈ ॥ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਲੀਆ ਅਰੁ ਸੰਪਟ ਮਹਿ ਰਾਖਿਆ ਅਰੁ ਨਾਵਾਇਆ ਬੈਠਾਇਆ ਅਰੁ ਆਗੈ ਪਾਤੀ ਰਾਖੀ ਫੂਲ ਚੜਾਏ ਅਰੁ ਇਸ ਤੇ ਸਵਾਰ ਕੇ ਠਾਕੁਰ ਪਾਇਆ ਚਾਹਤੇ ਹੈ ਕਿਨਾ ਕੀ ਨਿਆਈ ਨਾਮੇ[6] ਕੀ ਨਿਆਇ
੨੩੩ (ੳ) ਜੋ ਉਨਹੁ ਭੀ ਇਸੀ ਤੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਰੁ ਹਮ ਭੀ ਪਾਵਹਿ ॥ /ਉਨ ਤਉ ਏਕ ਦਿਨ ਮਹਿ ਪਾਇਆ ਥਾ ॥ ਅਰੁ ਏਹੁ ਜੁ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਜੁਗ ਜੀਵਨ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਪਾਵਤੇ ॥ ਏ ਜੋ ਨਾਹੀ ਪਾਵਤੇ ਸੋ ਕਿਉ ਨਾਹੀ ਪਾਵਤੇ ॥ ਓਇ ਸੰਜਮ ਨਾਹੀ ਜਾਣਤੇ ॥ ਜਿਉ ਉਨਹੁ ਪਾਇਆ ਥਾ ਸੇ ਕਉਨ ਸੰਜਮ ਹੈ ਜਿਤੁ ਉਨਹੁ ਪਾਇਆ ਥਾ ॥ ਏਹ ਸੰਜਮ ਹੈ ॥ ਇਹ
੨੩੩ (ਅ) ਮਨ ਸੰਪਟ ਸਤਸਰ ਨਾਵਣ ਭਾਵਨ/ ਪਾਤੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਕਰੈ ॥ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਾਣ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਪਾਠਾਂਤਰ : [1]ਮਥੀਐ । [2]ਨਹੀਂ ਤਾਂ । [3]ਇਹ ਤੁਕ ਵੀ ਉਸੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ; ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ : [4]ਰਵਤ । [5]ਸ਼ਾਲਗ੍ਰਾਮ ਨਗਰ ਕੋਲੋਂ ਗੰਡਕੀ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਗੋਲ ਪੱਥਰ ਜਿਸ ਉਪਰ ਚਕ੍ਰ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹਿੰਦੂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । [6]ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ।

ਸੇਵਕ ਜੇ ਸੇਵੈ ਇਤੁ ਬਿਧਿ ਸਾਹਬ ਰਮਤ ਰਹੈ ॥ [1]ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਪਹੁ ਤ ਏਕੈ
ਨਾਮਾ ॥ ਅਵਰ ਨਿਰਾਫਲ ਕਾਮਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਉਸ ਕਾ ਪਰਮਾਰਥ ॥
ਮਨ ਸੰਪਟ ਕਰੈ ਤਿਸ ਮਹਿ ਠਾਕੁਰ ਰਾਖੈ ਸਤਿ ਕੈ ਘਰੁ ਰਹੈ ਸਚੁ ਬੋਲੈ
ਇਸ ਸਤ ਕੈ ਘਰ ਮਹਿ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੈ ਅਰੁ ਜਿ ਪਾਤੀ ਕੀ ਠ/ਤ੍ਰੇਰ ੨੩੪ (ੲ)
ਭਾਵਨੀ ਭਲੀ ਕਰੇ ॥ ਏਹੁ ਪਾਤੀ ਚੜਾਵੈ ॥ ਤਬ ਪੂਜਾ ਜਿ ਕਰਤਾ ਹੈ
ਸੁ ਏਹੁ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਅਰਥ ਅਰਪੇ ॥ ਏਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪੂਜਾ
ਚੜਾਵੈ ॥ ਤਉ ਜੋ ਸਮਰਥ ਪੁਰਖ ਹੈ ਸੋ ਇਸੁ ਆਗੈ ਅਧੀਨੁ ਹੋਇ ਖੜਾ
ਹੋਵੈ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਸ ਦਾ ਸੰਗੀ ਸਹਾਈ ਹੋਵੈ ॥ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੁਮ ਜੋ
ਅਵਰ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਿਮਰਤੇ ਹਉ ਸੋ/ ਸਭ ਬਾਦਿ[2] ਹੈ ॥ ਏਕੋ ਨਾਮ ੨੩੪ (ਅ)
ਸਿਮਰਹੁ ਅਵਰ ਜੇ ਕਰਮ ਹੈ ਸਭ ਬਿਰਥੇ ਹੈ ਬਿਨਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਤੇ ॥
ਕੇਤੇ[3] ਕਹਹਿ ਕਹੇ ਕਹਿ ਜਾਵਹਿ ਤੁਮ ਸਿਰਿ ਅਵਰੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥ ਭਗਤ
ਹੀਣ ਨਾਨਕ ਜਨ ਜੰਪੈ ਭੀ ਸਾਲਾਹੀ ਸੋਈ ॥੪॥ ਤਿਸਕਾ ਪਰਮਾਰਥ ॥ ਕੇਤੇ
ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਨਾਮ ਜਪਤੇ ਹੈ ਅਰੁ ਕੇਤੇ ਜਪਹਿਗੇ ਅਰੁ ਕੇਤੇ
ਜਪਿ ਗਏ/ ਅਰ ਕੇਤੇ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜਾਹਿਗੇ ॥ ਤਿਸੁ ਕਾ ਅੰਤੁ ਪਾਰੁ ਕਿਛੁ ੨੩੫ (ੳ)
ਨਾਹੀ ਪਰ ਹਉ ਭੀ ਉਸੀ ਲੋਚਾ ਮਹਿ ਰਹਉ ॥ ਮੇਰੇ ਬੂਤੇ ਜਪਿਆ ਤਉ
ਨਾਹੀ ਜਾਤਾ ਪਰ ਹਉ ਭੀ ਉਸੀ ਕਉ ਸਲਾਹਹੁ ਜਾ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਹੈ ॥
ਉਹ ਜੀਆ ਕਾ ਵਾਲੀ ਹੈ ॥ ਹਉ ਤਉ ਭਗਤਹੀਣ ਹਉ ॥ ਪਰ ਉਸ ਹੀ
ਕਉ ਜਪਉ ॥ ਬੋਲਹੁ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਵਾਹੁ/ਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ॥ ਤਾ ਫਿਰਿ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ੨੩੫ (ਅ)
ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਫਿਟਹੁ ਵੇ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ [4]ਖੇਦੀਆ ਹੈਨਿ ॥ ਜੇ
ਕੋਈ ਫੇਰਿ ਹੰਘਦੇ ਹਉ ਤਾ ਫੇਰਹੁ ਨਾਹੀ ਤਾ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਲੈ ਗਇਆ [ਵੇ][5]
ਲੈ ਗਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਖੇਦੀਆ ਹੈਨਿ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਜੋਗੀ
ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਿਗੰਬਰ ਜੇ ਕੋਈ ਆਈ ਪੰਥੀ ਨਾਥ/ ਪੰਥੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਨਵ ਨਾਥ ੨੩੬ (ੳ)
ਛਿਆ ਜਤੀ ਬਵੰਜਹ ਬੀਰਾ ਦੀਆ ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਖੇਦੀਆ ਹੈਨਿ। ਜੇ ਕੋਈ
ਫੇਰਿ ਸੰਘਦੇ ਹਉ ਤਾ ਫੇਰਹੁ ॥ ਨਾਹੀ ਤਾ ਲੈ ਗਇਆ ਵੇ ਲੈ ਗਇਆ ॥ ਤਬ
ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਨਾਲਿ ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ਨਵ ਨਾਥ ਛਿਆ ਜਤੀ

---

[1]ਇਹ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਤੁਕ, ਦੋਵੇਂ, ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹਨ। [2]ਵਿਅਰਥ
[3]ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਥੇ ਪਦ 'ਕਹਦੇ' ਹੈ। [4]ਖੈ (?); ਭਾਵ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਕਢ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ। [5]ਰਹ ਗਇਆ ਪਾਠ ਸਿ. ਰੇ. ਲਾ. ਤੋਂ ਪਾਇਆ ਹੈ।

੨੩੬ (ਅ) ਗੁਪਤੀ ਪ੍ਰਗਟੀ ਖੇਚਰੀ[1] ਭੂਚਰੀ[2] ਬਵੰਜਹ ਬੀਰ ਚਉਸਠਿ ਜੋਗ/ਨੀ ਖੁਮਾ[3]
ਖਾਇ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਪਇ ਆਏ ॥ ਸਿਧਾ ਦੀ ਅਖੇਦੀਆ ਤੇ ਆਇ
ਮਿਲਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਨਾਲਿ ॥
ਹਥਿਆਰ ਸਮਾਲਦੇ ਹੈਨਿ ਜੋਗ ਉਪਰ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥ ਜੋਗ ਦੇ
ਹਥਿਆਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਲਏ ਹੈਨਿ ॥ [4]ਸਿਧ[ਰੂੰ] ਪਿਛੇ[4] ਮਿਲਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਸੂਰਾ
੨੩੭ (ੳ) ਹੋਇ ਸੁ ਜਿਣਿ ਨਿਕਲੈ ॥ / ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਲਿ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜਦੇ ਹੈਨਿ ॥
ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਕੈਸਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਲਗੇ ਬਲ ਦਿਖਾਵਣ ॥
ਕੋਈ ਕਚੀ ਕੰਧ ਦਉੜਾਏ ॥ ਕੋਈ ਪਾਨੀ ਉਪਰਿ ਖੜਾਵਾ ਨਾਲਿ ਖੜਾ
ਰਹੈ ॥ ਚਲਿਆ ਜਾਇ ਚਲਿਆ ਆਵੈ ॥ ਕੋਈ ਮਿਰਗਾਣੀ[5] ਉਪਰ
ਘਤਿ ਬਹੈ ਕੋਈ ਮਿਰਗਾਣੀ ਚੜਿ ਉਡੈ ॥ ਕੋਈ ਤਾਰੇ ਤੋੜੈ ॥ ਆਪੋ
੨੩੭ (ਅ) ਆਪਣੀ ਲਗੇ ਦਿਖਾਵਣ ॥ ਤਾ/ ਫੇਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਸਾਉਹੇ[6] ਹੋਏ ਤਾ ਆਖਣ
ਲਗੇ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਅਸਾ ਨੋ ਕਿਛੁ ਵਿਖਾਲਿ ॥ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ॥
ਸਲੋਕ ॥ [7]ਪਹਿਰਾ ਅਗਨਿ ਹਿਵੈ ਘਰਿ ਬਾਧਾ ਭੋਜਨ ਸਾਰ ਕਰਾਈ ॥
ਸਗਲੇ ਦੂਖ ਪਾਣੀ ਕਰਿ ਪੀਵਾ ਧਰਤੀ ਹਾਕ ਚਲਾਈ ॥ ਧਰ ਤਰਾਜੀ
ਅੰਬਰ ਤੋਲੀ ਪਿਛੈ ਟੰਕੁ ਚੜਾਈ ॥ ਏਵਡੁ ਵਧਾ ਮਾਵਾ ਨਾਹੀ ਸਭਸੇ
੨੩੮ (ੳ) ਨ/ਥ ਚਲਾਈ ॥ ਏਤਾ ਤਾਣ ਹੋਵੈ ਮਨ ਅੰਦਰਿ ਕਰੀ ਭਿ ਆਖਿ ਕਰਾਈ ॥
ਜੇਵਡੁ ਸਾਹਿਬੁ ਤੇਵਡੁ ਦਾਤੀ ਦੇ ਦੇ ਕਰੇ ਰਜਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ
ਹੋਵੈ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਵਡਿਆਈ ॥ ੧ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਸਿਧੀ ਆਖਿਆ
ਜੀ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਆਖਣ [ਤੇ][8] ਹੀ ਪਤੀਣੇ ਹਾ ॥ ਪਰ ਅਸਾ ਨੋ ਜੋਗ ਦੀਆ
੨੩੮ (ਅ) ਖਬਰਾ ਦੇਹਿ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਨੋ ਤੂੰ ਕਿਉਕਰਿ ਮਿ/ਲਿਆ ॥ ਅਸਾ ਨੋ
ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਜਸੁ ਸੁਣਾਇ ॥ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ[9] ਬਾਬੇ
ਕੀਤੀ ਚਉਰਾਸੀਆ ਸਿਧਾ ਨਾਲਿ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਲੇ ਅਰਥ ਨਾਲੇ

---

[1]ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਵਿਚਰਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ, ਪੰਛੀ । [2]ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵਿਚਰਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ । [3]'ਘੁਮਾ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.; ਬੇਦੀ), ਗੁੱਸਾ । [4]'ਸਿਧ ਰੂਆ ਪਿਛੇ' (ਸਿ. ਰੇ. ਲਾ.); 'ਸਿਧ ਪਿਛੈ ਰੂਇ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.); ਸਿਧਿਰੂੰ (ਨਿ. ਕਾ.)। ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਵੀ 'ਸਿਧ ਰੂੰ' ਲਿਖ ਕੇ ਸ਼ਬਦ 'ਰੂੰ' ਮਿਟਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । [5]ਹਿਰਨ ਦੀ ਖਲ । [6]ਸਾਮ੍ਹਣੇ । [7]ਵੇਖੋ ਵਾਰ ਮਾਝ, ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੪੭ । [8]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਗਇਆ ਹੈ । [9]ਤਿਹੱਤਰ ਪਉੜੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਗੋਸ਼ਟ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ, ਸਾ., ਪੰਨਾ ੯੩੮ ।

ਪਰਮਾਰਥ[1] ॥ ੧ ॥ ੨੩ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਮੂਲੇ ਖਤ੍ਰੀ ਨਾਲ] ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੈਰਾਗੀਅਹੁ ਕੇ ਰੂਪ ਅਰ
ਫਕੀਰਹੁ ਕੇ ਰੂਪ ਫਿਰੈ ਇਕਸ ਪੈਰ ਧਉਚਾ [2]ਇਕਸ ਪੈਰ ਖੜਾਉ[3] ॥ /ਇਕ
ਨੀਲਾ ਤੰਬਾ ਤੇੜਿ ਇਕ ਭਗਵੀ ਚਾਦਰ ਉਪਰਿ ਅਰੁ ਸਿਰ ਟੋਪ ਲੀਆ ਮਥੇ
ਤਿਲਕ ਦੀਆ ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿ [4]ਸਕੈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਿ[4] ਸਕੈ ॥
ਹਿੰਦੂਆ ਕਉ ਹਿੰਦੂਆ ਕਾ ਜਬਾਬੁ ॥ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਕਉ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਕਾ
ਜਬਾਬੁ ॥ ਸੰਸਾਰ ਕਉ ਲਗਾ ਪਰਮੇਸਰ ਦ੍ਰਿੜਾਵਣੇ ॥ ਜੋ ਕੋਈ ਦਰਸਨ ਲਗੈ
ਸੋ ਨਿਹਾਲੁ ਹੋਵੈ ॥/ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ਮਤ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ੨੩੯ (ਅ)
ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ॥ ਸਭ ਜਹਾਨ ਵਿਚਿ ਧਰਮਸਾਲਾ ਕਰੀਆ ॥ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ
ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥ ਕਹਣ ਲਗਾ ਜਿ ਬਚਾ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਹੈ ਸੋ
ਤ੍ਰੈ ਵਸਤੂ ਕਰੈ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ਸੰਸਾਰ ਮਹਿ ਨਾਨਕ ਜਪੀਐ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ
ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਜਿ ਬਚਾ ਅੰ/ਗਦਾ ਏਕ ਮੇਰਾ ਮੇਲੀ ਹੈ ਪਰ ਸੰਸਾਰੀ ॥ ਜਦਿ ੨੪੦ (ੳ)
ਹਉ ਸੰਸਾਰੀ ਦੀ ਪਰਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਬ ਏਕ ਮੂਲਾ ਖਤ੍ਰੀ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤੁ
ਹੈ ਚਲਿ ਉਸਨੋ ਮਿਲਿ ॥ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਹੈ ਮਿਲੀਐ ॥ ਤਬ ਅੰਗਦ ਕਹਿਆ
ਭਲਾ ਜੀ ਮਿਲੀਐ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰਾ ਕੇ ਰੂਪ ਲੰਗੋਟਬੰਦ ਅਰੁ ਹੋਰ
ਭੀ ਲੰਗੋਟਬੰਦ ਥੇ ਬਾਬੇ ਕੇ ਸਾਥਿ ॥/ਮੂਲੇ ਖਤ੍ਰੀ ਕੀ ਦਹਲੀਜ ਉਪਰਿ ਜਾਇ ੨੪੦ (ਅ)
ਖੜੇ ਹੋਏ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ ਆਇਆ ਮੂਲੇ ਕੀ ਜੋਰੂ ਨੋ ॥ ਉਨਿ ਬਾਬਾ
ਨਾਨਕ ਸਿਞਾਤਾ ॥ ਸਿਞਾਣ ਕਰਿ ਅੰਦਰਿ ਵੜਿ ਗਈ ॥ ਆਗੈ ਮੂਲਾ ਬੈਠਾ
ਸਾ ॥ ਤਾ ਉਨਿ ਆਖਿਆ ਮੂਲਿਆ ॥ ਤੇਰਾ ਜੋ ਦੋਸਤੁ ਹੈ ਕਿ[ਨੈ][5]
ਮਾਰਿਮੁਹਿ ਹੈ ਬੁਰੇ ਜੇਹੇ ਹਵਾਲ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਏਹੁ ਅਗੈ ਅਕੈ ਬਹਲ ੨੪੧ (ੳ)
ਉਪਰਿ ਅਕੈ ਘੋੜੇ ਉਪਰਿ ਅਸਵਾਰ ਹੋਇ ਆਵਦਾ ਅਕੈ ਸੁਖਵਾਸਣਿ ਚੜਿ
ਆਵਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੁਟੈ ਖੁਸੈ ਹਾਲ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਿਛੁ ਮੰਗਣ ਆਇਆ ਹੈ ॥
ਪਰ ਹੁਣਿ ਤੂੰ ਛਪਿ ਰਹੁ ॥ ਤਾ ਤੋੜੀ ਬਾਬਾ ਦਰਿ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ॥
ਉਹ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਛਪਿਆ ॥ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਮੂਲੇ ਦੀ ਜੋਰੂ ਪੂਛੀ/ ਜੋ ੨੪੧ (ਅ)

---

[1]ਇਸ ਟੂਕ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟ ਦੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। [2]'ਖ਼ਉਸੁ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ,) । [3]'ਉਚਾਧਾ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.) । [4]ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਕਰਿ' ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਹਨ ਭੁੱਲ ਹੈ । ਸੁਧਾਈ ਸ. ਸਿ. ਅ. ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਠ 'ਕਰਿ' ਹੈ । [5]ਸੁਧਾਤੀ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਮੂਲਾ ਕਿਥੋ ਹੈ ॥ ਤਾ ਉਨਿ ਆਖਿਆ ਅਕੈ[1] ਜੀ ਘਰ ਨਾਹੀ ॥ ਤਬ
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਘਰ ਨਾਹੀ ॥ ਤਬ ਉਨਿ ਆਖਿਆ ਨਾਹੀ ॥
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹਾਇ ਸਯਾਦਾ[2] ਕਿਰਾੜਾ ਅਸੀ ਆਏ ਤੇਰੇ ਮਿਲਣ
ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਅਗੋ ਛਪਿ ਰਹਿਓ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਉਥੈ ਸਲੋਕ ਕੀਤਾ ।
੨੪੨ (ੳ) [3]ਨਾਲਿ ਕਿਰਾੜਾ ਦੋਸਤੀ [4]ਏਵੈ ਕਰੈ ਗੁਆਉ ॥ ਮ/ਰਣੁ ਨ ਜਾਪੀ[5] ਮੂਲਿਆ
ਆਵੀ ਕਿਤੈ ਥਾਇ ॥ ੧ ॥ ਆਖਦੋ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਚਲਦੋ ਰਹਿਆ ॥ ਜਾ ਬਾਬਾ
ਨਾਨਕ ਬਾਹਰਿ ਗਇਆ ਤਾ ਓਹੁ ਕਿਰਾੜ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾ ਉਨ
ਕਿਰਾੜੇ ਆਖਿਆ ਗਇਆ ॥ ਆਖੈ ਜੀ ਗਇਆ ॥ ਹਾਇ ਸਯਾਦਣੀਏ ਮੈਨੂੰ
ਮਾਰਿਉ ॥ ਤਾ ਲਗਾ ਆਖਣਿ ਕਿਤ ਵਲਿ ਗਇਆ ॥ ਆਖਣ ਲਗੀ ਇਤ
੨੪੨ (ਅ) ਵਲਿ/ ਗਇਆ ॥ ਨਾਲਿ ਫਕੀਰ ਸੇ ਲੰਗੋਟਬੰਦ ॥ ਉਤੈ ਥਾਇ ਮੰਜੈ
ਘਤਿਆ ॥ ਖਲਕ[6] ਮਿਲਿ ਗਈ ਜਿ ਨਾਨਕ ਏਥੈ ਆਇਆ ਸਾ ਏਹੁ ਮਿਲਿਓ
ਨਾਹੀ ਅਤੈ ਮੰਜੇ ਘਤਿ ਕੇ ਹੁਣਿ ਮਰਦਾ ਹੈ ॥ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਖਿਆਲ
ਹੇਠਿ ਆਇਆ ॥ ਮੰਜੇ ਘਤਿ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਪਾਸਿ ਲੈ ਗਏ ॥ ਲੋਕ ਹਥਿ
੨੪੩ (ੳ) ਬੰਨਿ ਖੜੇ ਹੋਏ ॥ ਆਖਣ ਲਗੇ ਜੀਉ ਏਹੁ ਭੁ/ਲਾ ਹੈ ਤੁਧੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਹੁਣ
ਤੂੰ ਇਸ ਨੋ ਬਖਸ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹੁਣਿ ਏਹੁ ਜੀਵਣੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਸਕਤੀ
ਮਾਰਿ ਹੇਠਿ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਪਰ ਏਨ ਅੰਤੁ ਵੇਲੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਏਸ ਨੋ
ਚਕ ਕੈ ਲੈ ਜਾਹੁ ॥ ਏਹੁ ਘਰ ਜਾਇ ਚਲੈਗਾ[7] ॥ ਉਦੂ ਥਾਵਹੁ ਲੈ ਗਏ ਚਕ
ਕਰਿ ॥ ਘਰਿ ਜਾਦੋ ਚਲਿਆ[8] ॥ ੧ ॥ ੨੪ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥
੨੪੩ (ਅ) [ਬਾਬੇ ਤਪਸਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ] ਤਾ ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕ/ਰਤਾਰਪੁਰ
ਟਿਕਿਆ ॥ ਤਾ ਇਕ ਥੜਾ ਉਸਾਰਿਆ[9] ॥ ਏਕਤ ਰੋ[10] ਥੜਿਆ ਦੀ
ਖੁਡੀ ਉਸਾਰੀ ॥ ਸੂਰਜ ਕੁੰਡ ਦਰੁ ਰਖਿਆ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਓਹੁ ਦਰੁ
ਚਿਣਾਇਆ ॥ ਚਿਣਾਇ ਕਰਿ ਦਖਣ ਕੁੰਡ ਵਲ ਦਰ ਰਖਿਆ ॥ ਜਿਤਨੇ
ਵਿਚਿ ਨਿਵਿ ਕਰਿ ਇਕਾ ਆਦਮੀ ਵੜੈ ॥ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੈਠਕ ਇਕ
੨੪੪ (ੳ) ਚਉਤੜਾ ਰੋੜਿਆ ਦਾ ॥ ਮੰਜੇ ਜਿਤਨਾ ॥ ਉਸੇ ਉਪਰਿ/ ਇਕ ਕਖਾ ਦਾ
ਪੂਲਾ ਵਿਛਾਇ ਛਡਿਆ ॥ ਤਿਸ ਉਪਰਿ ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ॥ ਰਬਾਬੀ ਕੀਰਤਨੁ
ਕਰੇ ॥ ਸੰਗਤਿ ਪਾਸਿ ਬੈਠੇ ॥ ਜਿਚਰ ਤੀਕ ਬਾਬਾ ਬੈਠਾ ਰਹੈ ਤਿਚਰੁ

---

[1]ਅਖੈ (?) । [2]ਮੱਯਾਦਾ, ਦੁਸ਼ਟਾ । [3]ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ., ਪੰਨਾ ੧੪੧੨ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਪਾਠਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : [4]ਕੂੜੈ ਕੂੜੀ ਪਾਇ, [5]ਜਾਪੈ । [6]ਖ਼ਲਕਤ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । [7]ਮਰੇਗਾ । [8]'ਮਰ ਗਇਆ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [9] ਬਣਾਇਆ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [10]ਰੁਇ, ਤਰਫ਼ ।

ਤੀਕ ਮਰਦਾਨਾ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰੈ ॥ ਜਦਿ ਬਾਬਾ ਹੂੰ ਕਰਨੇ ਤੇ ਰਹੈ ਤਾ
ਮਰਦਾਨਾ ਆਰਤੀ ਸੋਹਲਾ ਕਰੈ ॥ ਤਬ ਆਰਤੀ ਸੋਹਲਾ ਗਾਵਿ
ਚੁਕੈ ਤਬ ਆਗਿਆ ਹੋਵੈ ਸਵਹੁ ਬ/ਚਾ ਸਿਖਹੁ ਇਕਤ ਤਰਫ ਹਇ ੨੪੪ (ਅ)
ਕਰਿ ॥ ਤਾ ਸਿਖ ਸਵਨਿ ਅਤੈ ਦੂਰਿ ਦੂਰਿ ਟਿਕ ਜਾਨਿ ॥ ਬਾਬਾ ਬਿੰਦ ਕੁ
ਆਸਣ ਲੰਬਾ ਕਰਕੈ ਫੇਰਿ ਉਠਿ ਦਰੀਆਉ ਜਾਇ ॥ ਹੋਰੁ ਸਵ ਜਾਨ, ਇਕ
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨਾਲਿ ਜਾਇ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜਾਇ ਕਰਿ ਦਰੀਆਉ ਬਿਚ
ਖਲੋ ਰਹਿ ਜਾਏ ॥ ਡੰਡਾ ਚਾਦਰ ਉਪਰ ਪਰ ਕਰਿ ਅਗੋਛਾ[1] ਉਪਰ ਰਖ
ਕਰਿ/ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ਟੁਬਕੀ ਮਾਰੇ ਇਕਾ ॥ ਫਿਰਿ ਜਿਥਹੁ ਲਕ ਪਾਣੀ ੨੪੫ (ੳ)
ਆਵੈ ਤਿਥੈ ਬਾਬਾ ਖੜਾ ਰਹੈ ॥ ਅਢਾਈ ਪਹਰ ਰਾਤਿ ਖੜਾ ਰਹੈ ॥ ਜਬ
ਸੰਪੂਰਨ ਸੂਰਜ ਚੜੇ ਤਬ ਬਾਬਾ ਬਾਹਰਿ ਆਵੈ ॥ ਆਇ ਕਰ ਅੰਗੋਛਾ ਸਿਰਿ
ਬੰਨੈ ॥ ਕੁਪੀਨ[2] ਸੁਕੀ ਤੇੜ ਕਰੇ ॥ ਅਰੁ ਭਿੰਨੀ ਕੁਪੀਨ ਡੰਡੇ ਨਾਲਿ ਬੰਨਿ
ਕਰਿ ਹਥਿ ਪੈਰ ਧੋਇ ਕਰਿ ਏ/ਕ ਡੰਡਉਤ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਰਫ ਕਰੇ ਪਿਛਲੀ ੨੪੫ (ਅ)
ਚੋਟੀ ਅਡੀਆ ਉਪਰ ਜਾਇ ਰਖੈ ॥ ਇਕ ਡੰਡਉਤ ਕਰੇ ਪਛਮ ਕੀ ਤਰਫ
ਸਿਰ ਅਡੀਆ ਉਪਰਿ ਲੈ ਜਾਇ ਰਖੈ ॥ ਹਿਕ ਕੀ ਕੰਘੀ ਨਿਕਲ ਆਵੈ॥
ਇਕ ਡੰਡਉਤ ਦਖਣ ਕੀ ਤਰਫ ਕਰੇ ॥ ਚਾਰੇ ਡੰਡਉਤਾ ਕਰਿ ਕੈ ਫਿਰਿ ਤੇੜਿ
ਚਾਦਰ ਕਰੇ ॥ ਇਕ ਚਾਦਰ/ ਉਪਰਿ ਕਰੇ ॥ ਜਬ ਹੋਰ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਤਬ ਅੰਗਦ ੨੪੬ (ੳ)
ਆਇ ਪੈਰੀ ਪਵੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਆਖੈ ਬਸਿ[3] ਪੁਰਖਾ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਗੁ ॥
ਤਬ ਬਾਬਾ ਉਥਹੁ ਚਲੇ ਅਕੈ ਕਿਸੈ ਬਿਰਖ ਹੇਠਿ ਅਕੈ ਰੋੜਾ ਉਪਰ ਜਾਇ
ਬਹੀਐ ॥ ਸਿਖਾ ਨੋ ਖਬਰ ਹੋਵੈ ਬਾਬਾ ਫਲਾਨੀ ਰੋੜੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਸਿਖ
ਆਇ ਝੁਬਨਿ ॥ ਉਥਾਊ ਨੇੜੇ ਜਾਇ ਕੋਈ ਪੈਰੀ ਪੈ ਨ ਸਕੈ ॥ ਦੂਰਹੁ/ ਪੈਰੀ ੨੪੬ (ਅ)
ਪਇ ਕਰ ਹਟ ਬਹਨਿ ॥ ਜਦ ਕੋਈ ਪੈਰੀ ਪਵੈ ਤਾ ਬਾਬਾ ਆਖੈ ਬਸਿ ਪੁਰਖਾ
ਕਰਤਾ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ ॥ ਜਬ ਰਸੋਈ ਹੋਵੈ ਤਾ ਰਸੋਈਆ ਆਇ ਖੜਾ
ਹੋਵੈ ॥ ਰਸੋਈਆ ਚੁਪ ਕਰਿਕੈ ਜਾਇ ਖੜਾ ਹੋਵੈ ॥ ਜਬ ਬਾਬਾ ਆਪਿ ਨਦਰਿ
ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਤਾ ਆਖੈ ਪੁਰਖਾ ਰਸੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ॥ ਤਾ ਰਸੋਈਆ ਕਹੈ ਪਿਛੋ
ਦੀ/ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਹੋਈ ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕਰਿ ਆਗਿਆ ੨੪੭ (ੳ)
ਕਰੋ ਜਾਹਿ ਬਚਾ ਜੇਵਹੁ[4] ॥ ਸਿਆਲ ਹੋਇ ਤਾ ਖਿਚੜੀ ਰੋਟੀ ॥ ਜੇ ਉਨਾਲ[5]
ਹੋਇ ਤਾ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ॥ ਜਿਤਨਾ ਆਹਾਰੁ[6] ਕਿਸੈ ਦਾ ਹੋਵੈ ਸੋ ਲੈ ਊਠੈ ॥

---

[1]ਪਰਣਾ । [2]ਲੰਗੋਟੀ । [3]'ਸਾਬਾਸ' (ਸਿ. ਰੋ. ਲਾ.) । [3]ਭੋਜਨ ਪਾਵੋ ।
[5]ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁਤ । [6]ਭੋਜਨ, ਖ਼ੁਰਾਕ ।

ਬਾਬੇ ਦਾ ਏਕੋ ਅਹਾਰੁ ਥਾ ॥ ਬਰਸ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਸਾਹੁ ਲੈਦਾ ॥ ਬਰਸ ਦਿਨ
੨੪੭ (ਅ) ਇਕ ਤਲੀ ਰੇਤ ਦੀ/ ਫਕਿ ਰਹਦਾ ॥ ਦੁਇ ਵਖਤ ਸਿਖਾ ਨੋ ਰਸੋਈ ਹੋਦੀ ॥
ਜੇਹੀ ਜਿਨਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰੀ ਸਿਖ ਆਵੈ ਤੇਹਾ ਤੇਹਾ ਪਰਸਾਦੁ
ਮਿਲਦਾ ॥ ਸਗਉਤੀ[1] ਭੀ ਪਉਦੀ ॥ ਲੋਕ ਬਹੁਤੁ ਝੁਬ ਪਇਆ ॥ ਨਾਨਕੁ
ਨਾਨਕੁ ਜਲਿ ਥਲਿ ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਸਭ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਟਿ ਪਇਆ ॥ ਹਿੰਦੂ
੨੪੮ (ੳ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਗਾ [ਸੰ]ਤੋਖਿਆ ਜਾਨਿ ॥ ਜੇ ਘ/ਰ ਹੋਇ ਤ ਕਈ ਹਜਾਰ
ਜੁੜਿ ਜਾਨਿ ॥

[ਲਹਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਸਰ ਗਈ] ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਨਾਵਦਾ
ਸੀ ਤਿਉ ਅੰਗਦ ਪਾਸਿ ਨਾਇ ਕਰ ਬਹਿ ਰਹਿਆ ॥ ਅਤੈ ਬਾਬਾ
ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ਖੜਾ ਸੀ ਸਿਆਲੁ ਮਾਹੁ ਸੀ ਅਤੈ ਝੜੁ ਅਤੈ ਮੀਹੁ ਜੁ
ਆਇਆ ਬਹੁਤੁ ਪਾਲਾ ਪਇਆ ਠੰਢਾ ॥ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਮਿਲਿਆ ॥ ਗਲਿ
੨੪੮ (ਅ) ਦੇ ਕਪੜੇ ਮੀਹ ਨਾਲਿ ਭਿਜ ਗਏ ॥ ਗੁਰੂ/ ਅੰਗਦ ਜੋਗ ਠੰਢ ਪ[ਸ]ਰ[2] ਗਈ
ਤਾ ਡਿਗ ਪਇਆ । ਜਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲੇ ਤਬ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰੇ
ਡੰਡਉਤ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਪਹੁਚਿਆ ॥ ਅੰਗਦ ਪਾਸਿ ਗਇਆ ॥ ਆਇ ਕਰਿ
ਲਤ ਮਾਰੀਅਸੁ ॥ ਬਾਬੇ ਜੀਉ ਦੇ ਪੈਰ ਲਗਣੇ ਨਾਲਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੋ ਸੁਰਤਿ
੨੪੯ (ੳ) ਆਇ ਗਈ ॥ [3]ਘੜੁ ਘੜੁ ਹੋਇ ਗਇਆ[3] ॥ ਠੰਢਿ ਲਹਿ ਗਈ/ ਗਰਮੀ
ਹੋਇ ਆਈ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਅੰਗਦਾ ਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾ ਤੁਹਨੋ ॥
ਤਬ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਤੂੰ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣਤਾ ਹੈ ॥ ਬਾਬੇ
ਆਖਿਆ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇ ਜੋ ਕਿ ਹੋਇਆ ਸਾ ਤੁਧਨੋ ॥ ਤਾ ਅੰਗਦੁ
ਆਖਿਆ ਜੀ ਮੀਹ ਨਾਲਿ ਕਵਾਇ[4] ਭਿਜ ਗਈ ਸੀ ॥ ਦੇਹ ਅਸੁਰਤ ਹੋਇ
੨੪੯ (ਅ) ਗ/ਈ ॥ ਕਿਛੁ ਜਾਣਾ ਨਹੀ ਕਿ ਵਾਪਰਿਆ ॥ ਮੈਨੋ ਖਬਰ ਕਾਈ ਨਾ
ਸੀਓ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਹੁਣਿ ਕਿ ਗਲਿ ਹੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ
ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਤੇਰਾ ਸਦਕਾ ਹੁਣਿ ਭਲਾ ਹਾ ॥ ਜਾਣਾਹਾ ਜਿ ਕੋਟੁ ਸੂਰਜੁ ਦਾ
ਬਲੁ ਹੈ ਆਤਮੇ ਹੋਇਆ ॥ ਅਤੈ ਤੇਰਾ ਸਦਕਾ ਗਰਮੀ ਹੋਇ ਗਈ ਹੈ ॥
੨੫੦ (ੳ) ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਭਲਾ ਪੁ/ਰਖਾ ॥ ਹੁਣਿ ਸੁਖ ਹੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦਿ
ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਸੁਖੀ ਹਾ ॥ ਤੇਰਾ ਸਦਕਾ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ਬਚਾ
ਤੁਸਾਡੇ ਥਾਇ ਹਉ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾ ॥ ਤੁਸਾਡੇ ਬੂਤੇ ਏਹ ਸੇਵਾ ਨਾਹੀ

---

[1]ਮਾਸ (?), ਤਰਕਾਰੀ, ਸਾਲਨ । [2]ਸੁਧਾਈ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਦੇ ਨੁਸਖੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । [3]ਇਹ ਪਦ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ; ਭਾਵਾਰਥ ਵੀ ਸੰਦਿਗਧ ਹੈ : [4]ਚੋਗਾ, ਲੰਬਾ ਕੋਟ ।

ਹੋਦੀ ॥ ਬਚਾ ਹਉ ਜਿ ਏਹ ਘਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾ ਸਾ ਸਿਖਾ ਹੀ ਦੇ ਲਈ
ਕਰਦਾ ਹਾ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਕਹਾਵੈਗਾ ਤਿਸ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੈਗੀ ॥
ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਬਾਬੇ ਸੇਵਾ ਆਰੰਭੀ]/ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਇ ਕਰਿ ਇਕਾ ਤ ੨੫੦ (ਅ)
ਰਖੈ ਚਾਦਰ ਅਤੈ ਏਹੋ ਆਖਦਾ ਫਿਰੈ ॥ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸੁਹਾਵਾ ਮੁਖ ਸੁਹਾਵਾ
ਵਖਤੁ ਸੁਹਾਵਾ ॥ ਮੁਹਹੁ ਆਖੈ ਅਤੈ ਨਚੈ ॥ ਏਹਾ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ॥
ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਸਿਖਾ ਨੋ ਮਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭੁੰਚਾਈਐ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਖ
ਕਿਛੁ ਲੈ ਆਵੈ ਸੋ ਲਏ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਜੇ ਕੋਈ/ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਗਿਆਨੀ ੨੫੧ (ੳ)
ਧਿਆਨੀ ਬੈਰਾਗੀ ਅਤੀਤੁ ਮੁਡੀਆ ਬੈਸਨੋ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਜੋਗੀ ਦਿਗੰਬਰ
ਸੰਨਿਆਸੀ ਤਪਸੀ ਦੂਧਾਧਾਰੀ ਭਗਤੀ ਰਬਾਬੀ ਬਿਰਹੀ ਭੇਖਧਾਰੀ ਸਿਧ
ਸਾਧਿਕੁ ਫਕੀਰੁ ਕਾਮਲ ਦਰਵੇਸ ਸਾਬਰੁ[1] ਗਉਸ[2] ਅਉਲੀਆ[3] ਉਲਮਾਉ[4]
ਖੋਜੀ ਵਾਦੀ ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮੁ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਉਦਾਸੀ ਰਾਜਾ/ ਰੰਕ ੨੫੧ (ਅ)
ਜਤੀ ਸਤੀ ਹਠੀ ਤਪੀ ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ॥ ਚਾਰੇ ਵਰਨ ਪੰਡਿਤ
ਕਵਿਤੇ ਗਵੀਸਰ ਗੁਨੀ ਜਨ ਜਿ ਕੋਈ ਸਾ ਸਭ ਲਾਗਾ ਆਵਣੁ ॥ ਕੋਈ ਜੇਹੀ
ਮਨਸਾ ਕਰਿ ਆਵੇ ਤੇਹੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ॥ ਸੰਸਾਰੁ ਜਿਤੁ ਇਛਾ ਕਰਿ
ਆਵੈ ਸਾ ਤਿਸ ਕੀ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ॥ ਜਲ ਥਲਿ ਨਾਨਕੁ ਨਾਨਕੁ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ॥
ਸੰਸਾਰ ਲਗਾ ਮਿਲਦਾ/ ਜਾਨਿ ॥ [ਗੋਰਖ ਨਾਲ ਭੇਂਟ] ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬੇ ੨੫੨ (ੳ)
ਦਾ ਜੀਉ ਉਦਾਸੁ ਹੋਇ ਗਇਆ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਪਰਕਿਰਤ ਤੇ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ
ਲਗਾ ਕਹਣ ਏਹ ਜੋ ਲੋਕ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਸੇ ਬਹੁਤੁ ਮਿਲਿ ਚਲੇ ਹੈਨਿ ॥ ਏਨਾ
ਨੋ ਛਡਿ ਕਰਿ ਇਕਾਤ ਹੋਇ ਬਹੀਐ ॥ ਬਹੁਤੁ ਲੋਕਾ ਡੰਡੁ ਪਾਈ ਹੈ ਅਸਾ
ਕਿਆ ਲੈਣਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਹੁ ॥ ਇਕਤੁ ਗੋਸੈ[5] ਸੰਸਾਰ ਪਾ/ਸਹੁ ਛਪਿ ਕਰਿ ੨੫੨ (ਅ)
ਬੈਠਿਆ ਪਰਮੇਸਰ ਜਪੀਐ ॥ ਜਿਧਰਿ ਬਾਬਾ ਜਾਇ ਅਤੇ ਛਪਿ ਨਿਕਲੈ
ਤਿਧਰ ਕਈ ਹਜਾਰ ਲੋਕ ਇਕਠੇ ਹੋਇ ਜਾਨਿ ॥ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਤ੍ਰਿਹੀ
ਲੋਕੀ ਨਾਉ ਮਹਸੂਰ[6] ॥ ਇਕ ਬਿੰਦਕ ਜੇ ਕਿਤੈ ਥਾਇ ਟਿਕੈ ਤਿਥੈ ਕਈ
ਲਖ ਮਿਲਿ ਜਾਨਿ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਲੋਕ ਸੁਤਿਆ ਨਿਕਲ
ਗਇਆ ॥/ ਜਾ ਦੇਖੈ ਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਬੈਠਾ ਹੈ ਇਕਲਾ ਪਰੁ ਨਾਲਿ ੨੫੩ (ੳ)

---

[1]ਧੀਰਜਵਾਨ । [2]ਫ਼ਰਿਆਦ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ । [3]'ਵਲੀ' ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ; ਰੱਬ ਦੇ ਦੋਸਤ । [4]ਆਲਿਮ, ਵਿਦਵਾਨ । [5]ਕੋਨਾ । [6]ਮਸ਼ਹੂਰ ।

ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਾਲਿ ਅੰਗਦੁ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਤੂ
ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਏਹੁ ਕਉਣ ਹੈ ॥ ਤਾ ਅੰਗਦੁ ਆਖਿਆ ਜੀ ਜਣਾਇਹਿ ਤਾ
ਜਾਪੈ ॥ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਏਹ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਹੈਈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ
੨੫੩ (ਅ) ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਤੂੰ ਬਹੁ ਏਹੁ ਤਾ/ ਗੋਰਖ ਅਵਧੂਤੁ ਹੈ ॥ ਤੇਰਾ ਕੰਮੁ ਨਾਹੀ ਉਸ
ਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ॥ ਤਬ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਹਿਆ ਹੋ ਨਾਨਕ ਇਸ ਬਾਲਕੇ ਕਉ
ਆਵਣ ਦੇਹਿ ॥ ਤੇਰਾ ਸਾਥੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਭੀ ਆਵਣੇ ਦੇ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ
ਆਦੇਸ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥ ॥ ਉਨ ਕਹਿਆ ਆਦੇਸ ਨਿਰੰਜਨ ਪੁਰਖ ਕਉ
ਆਦੇਸ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਬੋਲਿਆ ਹੋ ਨਾਨਕ ਤੈ [1]ਤਾ ਅਡੰਬਰੁ
੨੫੪ (ੳ) ਵ/ਡਾ ਕੀਤਾ[1] ॥ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਭੀ ਕਰਿ ਨ ਸਕਿਓ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ
ਆਖਿਆ ਜੀ ਚਉਰਾਸੀਆ ਜੁਗਾ ਦਾ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਹੈ ਤੈ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਨ ਕੀਤੇ
ਹਉ ਮਲ ਮੂਤ ਧਾਰੀ ਕਿਥਹੁ ਕਰੋ ॥ ਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਹਉ
ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਭਾਲਿ ਥਕਾ ਹਾ ਮੈ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਨ ਲਧੋ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੀ
੨੫੪ (ਅ) ਸੋ ਸਾਥੀ ਕਿਤੁ ਸੇਵਾ ਗਤ[2] ਹੋਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੋ/ਰਖ ਬੋਲਿਆ ॥ ਸਲੋਕ ॥
ਮਨ ਸਮਾਨ ਕੋਈ [3]ਮਿਲੈ ਨ[3] ਸਾਥੀ ਗੁਰ[4] ਸਮਾਨ ਨਹੀ ਚੇਲਾ ॥ ਸਬਦੁ
ਸਾਰਖਾ [5]ਗੁਰੂ ਨ ਮਿਲਿਓ ਸੂਰਾ ਇਓ ਫਿਰੈ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥ ਅਕੇਲਾ[5] ॥ ੧॥
ਤਬ ਗੋਰਖਨਾਥ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਜੈਸਾ ਮਨੁ ਹੈ ਤੈਸਾ ਸੰਗੀ ਹੋਇ ॥ ਜੋ
ਮਨ ਕੀ ਬੂਝੈ ਉਸ ਕੇ ਮਨ ਕੀ ਓਹੁ ਬੂਝੇ ਓਹੁ ਸੰਗੀ ਬੋਲੀਐ ॥ ਜੈਸਾ
੨੫੫ (ੳ) ਗੁਰੂ ਹੋ/ਇ ਤੈਸਾ ਚੇਲਾ ਹੋਇ ਤਉ ਚੇਲਾ ਬੋਲੀਐ ॥ ਅਰੁ ਜੈਸੀ ਸਬਦਿ
ਮਹਿ ਜੁਗਤਿ ਸਾਧਉ ਬਰਨੀ ਹੈ ਐਸਾ ਸੂਰਤਣ[6] ਕਮਾਇ ਤਉ ਸੂਰਾ
ਬੋਲੀਐ ॥ ਤਬ ਗੋਰਖਨਾਥ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਐਸਾ ਹੋਇ ਤਉ ਸੂਰਾ
ਰਾਖੀਐ ॥ ਨਾਤਰੁ ਜਿ ਸਿਖਾ ਕੀ ਗੁਰੂ ਨ ਜਾਣੈ ਓਸੁ ਚੇਲੇ ਰਾਖੇ ਦੋਖੁ
੨੫੫ (ਅ) ਹੈ ॥ ਤਿਸ ਤੀ ਏਕਾ ਏਕੀ ਭਲਾ ਹੈ ॥ ਤ/ਬ ਅੰਗਦ ਕੇ ਤਾਈ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਜਿ ਬਚਾ ਤੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖਨਾਥ ਕਉ ਆਦੇਸ ਕਰਿ ਕਰਿ ਚਲੁ॥
ਮੈ ਆਵਤਾ ਹਉ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕੇ ਕਹੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਉ ਆਦੇਸ
ਕਰਿ ਕੈ ਚਲਿਆ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਹਿਆ ਸੁਖੀ ਰਹੁ ਬਾਲਕਾ ॥
੨੫੬ (ੳ) ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਇਗਾ ਤੂੰ ਬਡਾ ਪੁਰਖੁ ਹੋਇਗਾ ॥ ਨਮਸਕਾਰੁ ਕਰਦੋ/ ਆਦੇਸੁ

---

[1]'ਪੁਰਖਾਈਆ ਤਾ ਵਡੀਆ ਪਾਈਆ ਹੈਨ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [2]ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਭਗਤ' ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ 'ਪਰਾਪਤ' ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [3]'ਨਹੀ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.)। [4]'ਸੁਰਤ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [5]'ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨ ਮਿਲਿਆ ਇਸ ਬਿਧ ਗੋਰਖ ਫਿਰੇ ਇਕੇਲਾ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [6]'ਸੂਰਵਣ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.), ਸੂਰਮਤਾਈ।

ਕਰਦੋ ਆਸੀਰਬਾਦੁ ਲੈਦੋ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਚਲਿਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਪ੍ਰਸਨ ਕੀਆ ਜਿ
ਜੀ ਜਿਤੁ ਵਲਿ ਹਉ ਜਾਦਾ ਹਾ ਤਿਤੁ ਵਲਿ ਲੋਕ ਬਹੁਤੁ ਮਿਲਤਾ ਹੈ ॥ ਮੇਰਾ
ਪੀਛਾ ਛਡਤੇ ਨਾਹੀ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਕਿਆ ਕਰੀਐ ॥ ਉਨ ਤੇ ਕਿਉਕਰਿ
ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਇ ॥ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਹਿਆ ਇਕ ਉਪਾਵ ਕਰਿ ਸਭ
ਹਟਿ ਜਾਇਗੀ ॥ [ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ]/ ਤਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਰਾਤੀ ਘਰਿ ੨੫੬ (ਅ)
ਆਇਆ ॥ ਤਾ ਸਿਖਾ ਦੇ ਹਥੀ ਵਿਹੋਲੇ[1] ਦਿਤੇ ਬਚਾ ਇਸ [2]ਜਿਮੀ ਨੋ ਮਾਰਹੁ[2]॥
ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਮਨੇ ਕੀਤੀ ਆਖਣ ਲਗਾ ਇਕ ਡੰਗ ਰਸੋਈ ਖਾਹੁ ॥ ਅਤੈ ਗੁਰੂ
ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲਿ ਹਲ ਮਾਰਹੁ ॥ ਤਬ ਕਈ ਸਿਖ ਗਏ ਕਈ ਸਿਖ ਰਹੇ ॥
ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਅਜੇ ਬਹੁਤੁ ਹੈਨਿ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾ/ਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ੨੫੭ (ੲ)
ਇਕ ਡੰਗ ਭੀ ਰਸੋਈ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ ॥ ਇਕੁ ਸਿਰਸਾਹੀ [ਜ]ਵਾ[3] ਦਾ ਅੰਨ
ਦਿਤਾ ਕਰੋ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਮੇਰਿਓ ਬਚਿਓ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਭੁਇ
ਗੋਡਹੁ ॥ ਜਾ ਰਸੋਈ ਮਨਹਿ ਹੋਈ ਤਾ ਹੋਟੁ ਭੀ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਕੈ ਨਸ ਗਏ ॥
ਥੋੜੇ ਜੇਹ ਆਇ ਰਹੇ ॥ ਓਹੁ ਮਰਣ ਨਾਹੀ ਡਰਦੇ ॥ ਜਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਦੇਖੈ
ਤਾ ਕੋਈ ਕੋਈ ਖੋਦਦੇ ਹੈਨਿ ॥/ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਡਿਠਾ ਜੋ ਏਹ ਮਰਨਾ ਮੰਡ[4] ੨੫੭ (ਅ)
ਬੈਠੇ ਹੈਨਿ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਿ ਬਚਾ ॥ ਤੁਸੀ ਭੁਇ ਛੋਡਿ
ਕਰਿ ਘਰਿ ਆਵਹੁ ॥ ਓਇ ਸਿਖ ਭੁਇ ਬਾਹੁ ਕਰਿ ਮੁੰਗ ਬੀਜ ਕਰਿ ਘਰਿ
ਆਏ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਰਸੋਈ ਕਰਹੁ ॥ ਰਸੋਈਆ ਨੋ ਆਗਿਆ
ਹੋਈ ॥ ਜਿ ਛਤ੍ਰੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਹੁ ਜੇ ਮੇਰੇ ਸਿਖ ਖਾਨਿ ॥ ਲਗੇ/ ਫਿਰਿ
ਸਿਖ ਮਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਛੁੰਚਣੇ[5] ॥ ਫਿਰਿ ਸਾਖ[6] ਪਕੀ ਵਢਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ੨੫੮ (ੲ)
ਹੋਈ ॥ ਜਿ ਬਚਾ ਵਢਿ ਕਰਿ ਖਲਵਾੜੇ ਕਰਹੁ ॥ ਤਾ ਓਨੀ ਸਿਖੀ ਵਢਿ
ਕਰਿ ਖਲਵਾੜੇ ਕੀਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸਿ ਆਇ ਖੜੇ ਹੋਇ ॥ ਜੀਉ ਖਲਵਾੜੇ ਕੀਤੇ
ਹੈਨਿ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਚਲਹੁ ਖਲਵਾੜੇ ਵੇਖਿ ਆਵਹਿ ॥ ਗੁਰੂ ਨਾਲਿ
ਸਿਖ ਆਏ ਤਾ ਗੁਰੂ ਖਲਵਾੜਿਆ/ ਉਤੇ ਆਇ ਖਲਾ ਹੋਇਆ ॥ ਦੇਖਿ ੨੫੮ (ਅ)
ਕਰ ਖਲਵਾੜੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬਹੁਤੁ ਖੁਸੀ ਹੋਇਆ ॥ ਕਹਣਿ ਲਾਗਾ
ਸਾਬਾਸੇ ਮੇਰੇ ਬਚਿਓ ॥ ਤੁਸਾਡੀ ਘਾਲ ਥਾਇ ਪਈ ॥ ਅਤੈ ਵਡੇ ਖਲਵਾੜੇ
ਪਏ ਹੈਨਿ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਇਕ ਹਉ ਗਲਿ ਆਖਾ ਜੇ ਕਰੋ ॥

---

[1]ਕੁਦਾਲਾਂ (?) । [2]'ਭੁਇ ਸਵਾਰਹੁ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [3]ਸੁਧਾਈ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । [4]ਮੱਲ ਬਹਣਾ, ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲੈਣਾ । [5]ਛਕਣ । [6]ਫਸਲ ।

੨੫੯ (ੳ) ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਰਹਿ/ਗੇ ॥
ਅਸਾੜੇ ਕਿ ਹਥ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਬਚਾ ਇਸ ਲਾਲਚ ਨਾਲਿ ਅਸਾ
ਕਿਆ ਹੈ ॥ ਫੂਕਿ ਅਗਿ ਦੇਹੁ ਖਲਵਾੜੀ ॥ ਕੋਈ ਆਖਨਿ ਦੁਖ ਲੈ ਲੈ
ਅਸਾ ਖੇਤ੍ਰੀ ਕੀਤੀ ਹੁਣਿ ਆਪਣੀ ਹਥੀ ਅਗਿ ਕਿਉਕਰਿ ਦੇਹਿ ॥ ਇਕਨਾ
ਲੇਦੀ ਹੀ ਆਗਿ ਫੂਕਿ ਦਿਤੀ ॥ ਚਲੇ ਬਾਬੇ ਪਾਸਿ ਆਏ ॥ ਓਥਹੁ ਬਾਬਾ
੨੫੯ (ਅ) ਦੇਖੈ ਤਾ ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਸਿਖ ਆ/ਇ ਰਹੇ ਹੈਨਿ ॥

[ਬਾਬੇ ਧਾਣਕ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ] ਤਾ ਫਿਰਿ ਗੁਰੂ ਹੋਰੁ ਸਾਗੁ[1] ਕੀਤਾ ॥
ਬਾਕੀ ਦਿਆ ਸਿਖਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ॥ ਸੂਰੀਆ ਅਗੇ ਲੀਤੀਆ ॥ ਦੁਇ ਕੁਤੇ
ਨਾਲਿ ਲੀਤੇ ॥ ਲਕਿ ਛੁਰਾ ਬਧਾ ॥ ਜੇ ਕੋਈ[2] ਸਾ ਸੋ ਸਭ ਭਜਿ ਗਏ ॥ ਕੋਈ
ਠਹਰਾਇ ਨ ਸਕਿਉ ॥ ਤਾ ਸਭ ਲਗੇ ਆਖਨਿ ਨਾਨਕ ਭਲਾ ਫਕੀਰ ਸਾ
੨੬੦ (ੳ) ਪਰ ਦੇਵਾਨਾ[3] ਹੂਆ ॥ ਭਲਾ ਫਕੀਰ ਕਾਮਲ ਦ/ਰਵੇਸ ਸਾ ॥ ਪਰੁ ਦੇਵਾਨਾ
ਹੂਆ ॥ ਧਾਨਕਉ[4] ਰਲਿਆ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚਿ ਸਬਦੁ ਕੀਤਾ ॥
[5]ਏਕੁ ਸੁਆਨ ਦੁਇ ਸੁਆਨੀ ਨਾਲਿ ॥ ਭਲਕੇ ਭਉਕਹਿ ਸਦਾ ਬਇਆਲਿ ॥
ਕੂੜੁ ਛੁਰਾ ਮੁਠਾ ਮੁਰਦਾਰ ॥ ਧਾਣਕ ਰੂਪਿ ਰਹਾ ਕਰਤਾਰ ॥ ੧ ॥ ਮੈ ਪਤਿ
੨੬੦ (ਅ) ਕੀ ਪੰਦਿ ਨ ਕਰਣੀ ਕੀ ਕਾਰ ॥ ਹਉ ਬਿਗ/ੜੇ ਰੂਪਿ ਰਹਾ ਬਿਕਰਾਲ ॥ ਤੇਰਾ
ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਤਾਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਮੈ ਏਹਾ ਆਸ ਏਹੋ ਆਧਾਰ[5] ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਮੁਖਿ ਨਿੰਦਾ ਆਖਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ॥ ਪਰ ਘਰ ਜੋਹੀ ਨੀਚ ਸਨਾਤਿ ॥ ਕਾਮ
ਕ੍ਰੋਧ ਤਨਿ ਵਸਹਿ ਚੰਡਾਲ ॥ ਧਾਣਕ ਰੂਪ ਰਹਾ ਕਰਤਾਰ ॥ ੨ ॥ ਫਾਹੀ
੨੬੧ (ੳ) ਸੁਰਤ ਮਲੂਕੀ ਵੇਸ ॥ ਹਉ ਠਗਵਾੜ ਠਗੀ ਦੇਸੁ ॥ ਖਰਾ ਸਿ/ਆਣਾ ਬਹੁਤਾ
ਭਾਰ ॥ ਧਾਣਕ ਰੂਪ ਰਹਾ ਕਰਤਾਰ ॥ ੩ ॥ ਮੈ ਕੀਤਾ ਨ ਜਾਤਾ ਹਰਾਮਖੋਰ ॥
ਹਉ ਕਿਆ ਮੁਹ ਦੇਸਾ ਦੁਸਟ ਚੋਰ ॥ ਨਾਨਕ ਨੀਚ ਕਹੈ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਧਾਣਕ
ਰੂਪਿ ਰਹਾ ਕਰਤਾਰ ॥ ੪ ॥ ੨੫ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

[ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ/ਜਪ ਅਵਤਰਣ] [6]ਜਬ ਏਹੁ ਗੋਸਟਿ ਕਰਿ

---

[1]ਬਹੁਰੂਪ, ਕੌਤਕ । ਪਾਠਾਂਤਰ । [2]'ਕੋਈ ਸਿਖ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) । [3]ਪਾਗਲ । [4]ਸੁਧਾਈ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । [5]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਪੰਨਾ ੨੪ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । [6]ਇਹ ਪਦ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਕਿਸੇ ਲੰਮੀ ਗੋਸ਼ਟ ਦਾ ਅੰਗ ਸੀ । ਨਿ. ਕਾ. ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਾਖੀ ਨੰਬਰ ੨੩ (ਗੋਸ਼ਟ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ—ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ) ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ (ਵਖਰਾ ਅੰਕ ਦੇ ਕੇ) ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਥੇ ਠੀਕ ਢੁਕਦੀ ਹੈ ।

ਚੁਕੇ ਤਬ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਬਾਬੇ ਨੋ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਪੂਰਾ ਪੁਰਖ/ ਹੈ ਪਰੁ ੨੬੧ (ਅ)
ਜੋਗ ਦੇ ਘਰਿ ਆਉ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੋਲਿਆ ॥ [1]ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖੁ
ਸਰਮੁ ਪਤਿ ਝੋਲੀ ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੂਤ ॥ ਖਿੰਥਾ ਕਾਲ ਕੁਆਰੀ
ਕਾਇਆ ਜੁਗਤਿ ਡੰਡਾ ਪਰਤੀਤਿ ॥ ਆਈ ਪੰਥੀ ਸਗਲ ਜਮਾਤੀ ਮਨਿ
ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤ ॥ ਆਦੇਸ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ
ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ/ ॥੧॥ ਭੁਗਤਿ ਗਿਆਨ ਦਇਆ ਭੰਡਾਰਣਿ ੨੬੨ (ੳ)
ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜਹਿ ਨਾਦ ॥ ਆਪਿ ਨਾਥ ਨਾਥੀ ਸਭ ਜਾ ਕੀ ਰਿਧਿ
ਸਿਧਿ ਅਵਰਾ ਸਾਦਿ ॥ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਦੁਇ ਕਾਰ ਚਲਾਵਹਿ ਲੇਖੈ
ਆਵਹਿ ਭਾਗ ॥ ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ
ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗ ਜੁਗ ਏਕੋ ਵੇਸ ॥੨॥ ਏਕਾ/ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ ਤਿਨਿ ੨੬੨ (ਅ)
ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਇਕ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕੁ ਲਾਏ ਦੀਬਾਣੁ ॥
ਜਿਉ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈ ਜਿਵ ਹੋਵੈ ਫੁਰਮਾਣੁ ॥ ਓਹ ਵੇਖੈ ਓਨਾ
ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ ॥ ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥ ਆਦਿ
ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥ ੩ ॥ ਤਾ ਫਿਰਿ ਸਿਧੀ
ਕਹਿ/ਆ ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਆਸਣ ਸਾਧਾ ਵਿਚਿ ਲੋੜੀਐ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਗੁਰੂ ੨੬੩ (ੳ)
ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ ॥ ਆਸਣ ਲੋਅ ਲੋਅ ਭੰਡਾਰ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਪਾਇਆ ਸੁ
ਏਕਾ ਵਾਰ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਕੀ ਸਾਚੀ
ਕਾਰ ॥ ਆਦੇਸ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ
ਜੁਗ ਜੁਗ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥ ੪ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਸਿਧੀ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ
ਪਰਮੇਸਰ ਪਾਵਣੇ ਕਾ/ ਰਾਹੁ ਏਹੁ [ਹੈ][2] ਅਰੁ ਏਹੁ ਕਹਣ ਕਹਾਵਣੁ ੨੬੩ (ਅ)
ਹੈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਕਹਣ ਕਹਾਵਣੁ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ ॥ ਤਬ
ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ॥ ਇਕ ਦੂ ਜੀਭੌ ਲਖ ਹੋਹਿ ਲਖ ਹੋਵਹਿ ਲਖ ਵੀਸ ॥
ਲਖ ਲਖ ਗੇੜਾ ਆਖੀਅਹਿ ਏਕ ਨਾਮੁ ਜਗਦੀਸ ॥ ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ
ਪਉੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸੁ ॥ ਸੁਣਿ ਗਲਾ ਆਕਾਸ ਕੀਆ ਕੀਟਾ
ਆਈ ਰੀਸ ॥ ਨਾਨਕ ਨ/ਦਰੀ ਪਾਈਐ ਕੂੜੀ ਕੂੜੈ ਠੀਸ ॥ ੫ ॥ ਤਬ [3]ਅਠਾਰਹ ੨੬੪ (ੳ)
ਪਉੜੀਆ[3] ਜਪੁ ਸਿਧਾ ਸਾਥਿ ਹੋਇਆ ॥ ੧ ॥ ੨੬ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥

---

[1]ਇਹ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ ਸਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਹਨ (ਦੇਖੋ, ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੬-੭)। [2]ਇਹ ਪਦ ਸਿ. ਰੇ. ਲਾ. ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਗਇਆ ਹੈ ; ਸਿ. ਰੇ. ਲਾ. ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। [3]ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

[ਪੰਖੀ ਮੋਏ ਉਡਾਏ ॥] ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਉ ਉਦਾਸੀ ਜੋ ਉਪਜੀ ਚਕ
ਤੇ ਚਲਿਆ ਜਾਤਾ ਥਾ ॥ ਦੇਖੈ ਤਾ ਏਕੁ ਬਾਗੁ ਹੈ ਉਦਿਆਨ[1] ਕੇ ਬਿਖੈ ॥
੨੬੪ (ਅ) ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਉਥੈ ਬੈਠਿ ਗਇਆ ॥ ਲਗਾ ਸਿਮਰਨੁ/ ਕਰਨਿ ॥ ਤਾ
ਬਹੁਤੁ ਆਧੀ ਆਈ ॥ ਆਧੀ ਤੇ ਪੀਛੇ ਮੇਘੁ ਲਾਗਾ ਬਰਨੇ ॥ ਮੇਘ ਤੇ
ਪੀਛੇ ਗਲੇ[2] ਪੜਨੇ ਲਾਗੇ ॥ ਗਲੇ ਜੋ ਬਹੁਤੁ ਪੜੇ ਤਉ ਜਿਤਨੇ ਪੰਖੀ ਥੇ
ਅਰੁ ਦਰਖਤੋ ਉਪਰਿ ਬੈਠੇ ਥੇ ਅੰਧਿਆਰੀ ਮਹਿ ਅਰੁ ਗੜੇ ਸਾਥਿ ਸਭ ਮੁਏ ॥
ਜਬ ਪਰਭਾਤ ਹੋਈ[3] ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇਖੈ ਤਾ ਪੰਖੀ ਕਈ ਹਜਾਰ ਮੁਏ
੨੬੫ (ੳ) ਪੜੇ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾ/ਬੇ ਨਾਨਕ ਕੇ ਜੀਅ ਮਿਹਰ ਪੜੀ ॥ ਜਿਤੜੇ ਪੰਖੀ ਸੇ ਸਭ
ਉਡਾਇ ਦੀਨੇ ॥ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਜਿ ਉਡਿ ਜਾਹੁ ॥ ਜਿਤਨੇ ਜੀਅ ਸੇ ਮੁਏ
ਪੜੇ ਸਭ ਉਡਾਇ ਦੀਏ ॥ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਠਉੜਿ ਉਡਿ ਗਏ ॥ ਜਬ ਓਇ
ਪੰਖੀ ਉਡਿ ਗਏ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕੇ ਜੀਅ ਹੈਰਾਨਗੀ ਬਸੀ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨੈ
੨੬੫ (ਅ) ਕਹਿਆ ਮੈ ਕਿਆ ਕੀਆ ॥ ਜੋ ਇਨ ਕਉ/ ਜੀਵਾਇਆ ॥ ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਇਨ
ਕਉ ਮਾਰਿਆ ਤਾ ਮੈ ਕਵਨ ਜੋ ਇਨ ਕਉ ਜੀਵਾਊ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ
ਅਪਨੇ ਆਤਮੈ ਉਪਰਿ ਝਿਖਾ ॥ ਬਹੁਤੁ ਦੁਖੁ ਦੀਆ ਆਤਮੇ ਕਉ ॥ ਜਾਇ
ਕਰਿ ਦਰੀਆਉ ਮਹਿ ਪੜਿਆ ॥ ਜਿਤਨੀ ਦੇਹੀ ਸੀ ਤਿਤਨੀ ਸਭ ਭਰੀ ਪਵਨ
੨੬੬ (ੳ) ਸਾਥਿ ॥ ਜੀਉ ਮਾਰਿ ਨਿਕਾਲਿਆ ਦੇਹੀ ਕੇ ਬਿਚ ਤੇ ॥/ ਕਿਸ ਕੀ
ਨਿਆਈ ॥ ਜਿਉ ਜੁਲਾਹਾ ਸੂਤ ਕਾਨੇ ਸਾਥਿ ਪਲੇਟਤਾ ਹੈ ਤਬ ਤਾਨਾ ਤਨਤਾ
ਹੈ ਉਸੀ ਕੀ ਨਿਆਈ ਜੀਉ ਨਿਕਾਲਿ[4] [5]ਖਰਾ ਹੋਇਆ[5] ॥ ਦੇਹੀ
ਬਾਬੇ ਕੀ ਦਰੀਆਉ ਮਹਿ ਪਾਣੀ ਭਰੀ ॥ ਤਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ
ਆਇਆ ॥ ਤਬ ਆਇ ਕਰਿ ਬਾਬੇ ਕੀ ਦੇਹੀ ਨੀਕੀ[6] ਕਰੀ । ਆਤਮਾ
੨੬੬ (ਅ) ਦੇਹੀ ਕੇ [ਬੀਚਿ][7] ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ਫੇਰਿ ਸਬੂਤ ਕੀਆ ॥ ਤ/ਬ ਬਾਬੇ
ਨਾਨਕ ਕਉ ਬੁਲਾਇਆ ਹੋ ਨਾਨਕ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਬਲਿਹਾਰੀ
ਜਾਊ ॥ ਤਬ ਪਰਮੇਸਰ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਹਾਇ ਹਾਇ ਤੈ ਮੇਰੇ ਤਾਈ

---

[1]ਰੋਹੀ, ਜੰਗਲ । [2]ਗੜੇ, ਓਲੇ । [3]ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਹੁਈ' ਹੈ, ਪਰ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਅਤੇ ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ. ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਹੋਈ' ਹੈ । ਉਹੀ ਅਸਾਂ ਇੱਥੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ । [4]'ਨਿਕਲਿ' (ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ.) । [5]'ਖੜਾ ਕੀਆ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) । [6]ਸੁੰਦਰ, ਅਰੋਗ । [7]ਇਹ ਪਦ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਨੁਸਖ਼ੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ।

ਇਤਨਾ ਦੁਖ ਕਿਉ ਦੀਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਹਉ ਬਲਿਹਾਰ
ਜਾਉ ਮੇਰੀ ਕਵਨ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਜੋ ਤੈ ਸੁਖਦਾਇਕ ਕਉ ਦੁਖ ਦੇਉ ॥
ਮੇਰਾ ਸਮਰਥ ਕੋਈ ਹੈ ॥ ਤਬ ਪਰ/ਮਿਸਰ ਕਹਾ ਨਾਨਕ ਤੈ ਆਤਮੈ ੨੬੭ (ੳ)
ਕਉ ਦੁਖ ਕਿਉ ਦੀਆ ॥ ਮੈ ਜਿ ਹਾ ਸੋ ਤੇਰੇ ਆਤਮੈ ਹੀ ਬਸਤਾ ਹਾ ॥
ਅਰੁ ਤੈ ਜੋ ਦੁਖੁ ਦੀਆ ਸੋ ਸਭ ਦੁਖ ਮੁਝ ਕਉ ਪਹੁਚਾ ॥ ਤਬ ਪਰਮੇਸਰ
ਕਹਾ ਤੈ ਕਿਉ ਦੁਖ ਦੀਆ ॥ ਆਤਮੈ ਕਉ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਇਹੁ ਕਵਨ ਹੋਇ ਜਿ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਫੇਰੇ ॥ ਇਸੁ ਕਉ
ਸਜਾ/ਇ ਮਿਲੈ ਤਉ ਖੂਬ ਹੈ ॥ ਤਬ ਪਰਮੇਸਰ ਕਹਾ ਨਾਨਕ ਹਉ ਹੀ ਤੇਰੇ ੨੬੭ (ਅ)
ਆਤਮੇ ਮਹਿ ਬਸਤਾ ਹੋ ਅਰੁ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰਤਾ ਹੋ ਸੋ ਹਉ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹੋ ॥
ਇਹੁ ਜੋ ਕੀਆ ਹੈ ਸੋ ਮੈ ਹੀ ਕੀਆ [ਹੈ] ॥ ਐਸਾ ਭੀ ਕੋਈ ਹੈ ॥ ਮਾਰਣ
ਜੀਵਾਲਣ ਸਮਰਥ ॥ ਅਰੁ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁ ਹੋਇ ਅਰ ਮੈ ਹੀ ਮਾਰੇ ਮੈ ਹੀ
ਜੀਵਾਲੇ ॥ ਅਰੁ ਇਹੁ ਬਾਤ ਤਉ/ ਹੋਤੀ ਹੈ ਜਉ ਮੈ ਹਿਰਦੈ ਕੈ ਬਿਖੈ ਹਾ ॥ ੨੬੮ (ੳ)
ਤਉ ਕਿਸੈ ਕਾ ਕਹਿਆ ਹੋਤਾ ਹੈ ॥ ਮੇਰੇ ਬਿਸੇਰੇ ਕਉ ਹੋਰ ਠਉਰ ਨਾਹੀ ॥
ਅਰੁ ਭਗਤ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਮਹਿ ਹਉ ਬਸਤਾ ਹਉ ॥ ਭਗਤ ਜਉ ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ
ਮਹਿ ਰਹਤੇ ਹੈ ॥ ਤਉ ਹਉ ਉਨ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਮਹਿ ਬਸਤਾ ਹਉ ॥ ਆਠ ਪਹਰ
ਨਿਸਿ[1] ਦਿਨ ਭਗਤਾ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਹੀ ਮਹਿ ਬਸਤਾ ਹਉ ॥ ਅਰੁ ਕੁਦਰਤਿ
ਜੁ/ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰੇ ਹੀ ਬਸਿ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਮੈ ਕਲਾ ਕਿਸੀ ਅਵਰੁ ਕਉ ਨਾਹੀ ੨੬੮ (ਅ)
ਦੀਨੀ ॥ ਤੁਮ ਸ਼ਹੀ ਕਰਿ ਬੁਝਹੁ ॥ ਅਰੁ ਨਾਨਕ ਭਗਤ ਕਾ ਕਹਾ ਤਉ ਹੋਤਾ
ਹੈ ਸੋ ਮੈ ਹਿਰਦੈ ਮਹਿ ਬੈਠਤਾ ਹਉ ॥ ਇਉ ਕੁਦਰਤਿ ਚਲਤੀ ਹੈ ॥ ਏਹ ਜੋ
ਜੀਵੇ ਸੁ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇ ਜੀਵੇ ॥ ਅਰੁ ਮੈ ਤੇਰੇ ਸਾਥਿ ਆਤਮੈ ਧਿਆਨ ਕੈ ਬਿਖੈ
ਬਸਤਾ ਹਉ ॥ ਤੂ ਸਮਝੀਐ ਦੇਖੀਐ ਮ/ਤ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਕਉ ਦੁਖੁ ਪਹੁਚਾਵਤਾ ੨੬੯ (ੳ)
[ਹੋਵਹਿ][2] ॥ ਹਉ ਤੇਰੇ ਆਤਮੈ ਮਹਿ ਸਮਾਇਆ ਹਉ ॥ [ਜੋ][3] ਕਿਛੁ ਆਤਮਾ
ਕਹੈ ਸੋ ਕਰਣਾ ਅਰੁ ਇਉ ਬਾਹਰਿ ਪਰਕਿਰਤ ਮਹਿ ਕਿਸੈ ਭਗਤ ਕਉ ਨਾਹੀ
ਸਮਝਾਇਆ ॥ ਅਰੁ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਜੁ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਤੂ
ਕਰਹਿ ਸੋ ਮੈ ਕੀਆ ॥ ਹਉ ਅਰੁ ਤੂ ਇਕੋ ਈ ਹਾ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ
ਕਉ ਪ੍ਰਗਟ ਦਰਸਨੁ ਦੀਆ/ ॥ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਸਮਝੇ ॥ ਬਾਬਾ ਸਾਤਿ ਕੇ ਬਿਖੈ ੨੬੯ (ਅ)
ਆਇਆ ॥ ੧ ॥ ੨੭ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰ ਚਲੀ ॥

---

[1]ਰਾਤ । [2-3]ਉਤਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਰਹ ਗਏ ਲਗਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਪਦ ਨਿ.ਕਾ. ਤੋਂ ਪਾਏ ਹਨ ।

[ਸੋ ਦਰੁ ਦੀ ਸਿਫਤ] ਇਕ ਦਿਨਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੈਠਾ ਥਾ ਅਰੁ
ਧਿਆਨੁ ਕੀਆ ਜਬ ਦੇਖੇ ਤਾ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਕਰਤਾ ॥
ਸਭ ਮਾਇਆ ਕਉ ਲਪਟਾਇ ਪੜੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਏ
੨੧੦ (ੳ) ਪਰਮੇਸਰ ਤੁਝ ਕਉ ਕੰਈ ਨਾਹੀ ਜਾਣਤਾ ॥ ਧਿਆਵਤਾ ਗਾਵਤਾ ॥/ ਤੂੰ
ਇਨ ਕੇ ਸਿਰ ਕਿਆ ਕਰਹਿਗਾ ॥ ਜੋ ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਨਾਹੀ ਗਾਵਤੇ ॥ ਸਭ ਜਿ
[1][ਜੀਅ ਹੈਨਿ ਸਨਕਾਦਿਕ ਤੇ][1] ਲੈ ਕਰਿ ਅਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਤੇ ਲੈ ਕਰਿ
ਅਗਾਸ ਪਇਆਲ ਤੇ ਲੈ ਕਰਿ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਤੇ ਲੈ ਕਰਿ ਖਾਣੀ ਅਰੁ ਬਾਣੀ
ਤੇ ਲੈ ਕਰਿ ਜੋ ਕੋਈ ਜੀਉ ਹੈ ਸੁ ਮਾਇਆ ਹੀ ਕਉ ਧਿਆਵਤਾ ਹੈ ॥ ਪਰਮੇਸਰ
ਕੋ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਧਿਆਵਤਾ ॥ ਇਸ ਹੀ ਸੁਮਾਰ[2] ਮਹਿ ਪੜਿ ਗਇਆ ॥ ਤਬ
੨੧੦ (ਅ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਆਗਿਆ/ ਆਈ ਸੇਵਕ ਅਪਨੇ ਕਉ ਨਿਕਟਿਵਰਤੀ ਕਉ ਜੋ
ਜਾਇ ਕਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਲੇ ਆਵਹੁ ॥ ਤਬ ਓਇ ਆਇ ਕਰਿ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ
ਕਉ ਲੈ ਗਏ ॥ ਤਤ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਇ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਤਉ ਕਿਆ ਦੇਖੈ
ਜਿਉ ਕਬੂਤਰ ਕਉ ਚੋਗ ਪੜਤੀ ਹੈ ਤਿਉ ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੀਆ ਜੋਨਿ
ਜਿਤਨੀ ਹੈ ਇਤਨੀ ਸਭ ਚੋਗ ਕਉ ਲਗਿ ਪੜੀ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਕਬੂਤਰ ਕੀ
੨੧੧ (ੳ) ਨਿਆ/ਈ ਸਭਨਾ ਕਉ ਦੇਦਾ ਹੈ ॥ ਸਭ ਪਈ ਪਰਮੇਸਰ ਹੀ ਵਲਹੁ ਦੇਖਦੀ
ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਕੋ ਦਾਨੇ ਬੈਠਾ ਚੁਗਾਇਦਾ ਹੈ ॥ ਅਰੁ ਸਭ ਜੀਅ ਉਸ ਨੋ
ਗਾਇਦੇ ਹੈਨਿ ॥ ਤਬ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਦਿਖਾ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਭੀ
ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਗਾਉ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹਉ ਕਿ
ਗਾਵਾ ॥ ਸਭ ਤੁਝ ਹੀ ਕਉ ਗਾਵਤੀ ਆਰਾਧਤੀ ਹੈ ॥ ਤਬ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ
੨੧੧ (ਅ) ਕਹਿਆ ਨਾ/ਨਕ ਤੇਰਾ ਧਿਆਵਣਾ ਗਾਵਣਾ ਮੈ ਥਾਇ ਪਾਇਆ ॥ ਅਰੁ ਤੂੰ
ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਗਾਉ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਜੀ ਹਉ ਤੁਧਨੋ ਗਾਇ
ਨਾਹੀ ਸਕਦਾ ॥ ਅਰੁ ਤੁਧੁ ਨੋ ਜੋ ਗਾਵਤੇ ਹੈ ਤਿਨਾ ਕਉ ਹਉ ਗਾਵਾ ॥ ਤਬ
ਭੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਕਿਛੁ ਗਾਉ ॥ ਮੈ ਤੇਰਾ ਗਾਵਿਆ ਭਾਵਦਾ
੨੧੨ (ੳ) ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਸੋ ਦਰ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਕਰੀ ॥ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ॥/[3] ਸੋ ਦਰੁ
... ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰ ਕੇਹਾ ਜਿਤ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ॥. . . / . . ./. . . ਸੋ

---

[1]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੂਲ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਨਕਲ ਕਟਦਿਆਂ ਰਹ ਗਏ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਸਾਂ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਏ ਹਨ। [2]ਸੁਮਾਰ, ਗਿਣਤੀ, ਸੋਚ। [3]ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ 'ਸੋ ਦਰੁ' ਵਾਲੀ ਸੰਪੂਰਣ ਪਉੜੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ।

ਪਾਤਿਸਾਹੁ/ ਸਾਹਾਨ ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਰਹਣ ਰਜਾਈ ॥ ੧ ॥ ਇਹੁ ੨੧੪ (ੳ)
ਸੋ ਦਰੁ ਕਹਿਆ ਅਰੁ ਸਿਫਤਿ ਲਗਾ ਕਰਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੈ ਆਗੇ ਖੜਾ ਬਾਬਾ
ਨਾਨਕ ਸਹਜ ਹੀ ਤਖਤਿ ਉਪਰਿ ਬੈਠਾ ਸਚਖੰਡ ਮਹਿ ॥ ਸਚੀ ਦਰਗਾਹ ਕਾ
ਦਰੁ ਉਗਵਣ[1] ਦੀ ਤਰਫ ਥਾ ਜਿਸ ਮਹਿ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਉ ਬੁਲਾਇ
ਦੀਦਾਰ ਦੀਆ ॥ ਸਚੀ ਦਰਗਾ/ਹੁ ਕੇ ਅਗੈ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਖੜਾ ਹੋਇ ੨੧੪ (ਅ)
ਰਹਿਆ ॥ ਸਹਜ ਕੇ ਤਖਤ ਉਪਰਿ ਬੈਠਾ ॥ ਤਬ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਕਾ ਭੋਜਨੁ
ਆਇਆ ॥ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕੇ ਅਗੈ ਆਣਿ ਰਖਿਆ ॥ ਬਜਿਨਸ[2] ਥਾਲੁ ॥
ਹੁਕਮ ਹੋਆ ਜਿਤਨਾ ਭੋਜਨੁ ਆਇਆ ਹੈ ਇਤਨਾ ਸਭ ਖਾਹਿ ਮੈ ਤੇਰੇ
ਤਾਈ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਕਾ ਭੋਜਨੁ ਭੇਜਿਆ ॥ ਅਰੁ ਤੇਰੀ ਭੁਖ ਪਿਆਸ
ਸ/ਭ ਜਾਇਗੀ ॥ ਏਹੁ ਭੋਜਨੁ ਨਾਮੁ ਕਾ ਹੈ ਤੂੰ ਖਾਹਿ ॥ ਮੈ ਤੇਰੇ ੨੧੫ (ੳ)
ਤਾਈ ਨਾਮੁ ਦੀਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਪੈਰੀ ਪਇ
ਕਰਿ ਭੋਜਨੁ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਖੁਸਿਆਲ[3] ਹੋਇ ਗਇਆ ॥ ਖਾਵਣੇ ਸਾਥਿ
ਔਰੁ ਸਿਫਤਿ ਉਮਡੀ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕੁ ਸਬਦੁ ਆਖਿਆ ॥ ਰਾਗੁ
ਆਸਾ ਵਿਚਿ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਜੀ/ਉ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਆਗੈ ੨੧੫ (ਅ)
ਸਭ ਕੋਈ ਸੁਣਾਵਤਾ ਥਾ ॥ ਪਰ ਹੁਣਿ ਜਿ ਅਖੀ ਡਿਠਾ ਤਾ ਕਿਆ
ਕਰਿ ਸਾਲਾਹੀਐ ॥ ਤਾ ਸਬਦੁ ਉਠਾਇਆ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ॥ [4]ਸੁਣਿ ਵਡਾ
ਆਖੈ ਸਭ ਕੋਇ ॥. . .ਨਾਨਕ ਸਚ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ਜਬ ....
ਬਾਬੇ ਏਹੁ ਸਬਦੁ ਕੀਆ ਤਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਹਿਆ ਨਾਨਕ/ ਅਬ ਜਾਇ ੨੧੬ (ੳ)
ਕਰਿ ਸਿਖਾ ਕੀ ਖਬਰ ਲਹਹੁ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਉਹਾ
ਤੇ ਆਇਆ ॥ [ਜੰਗਲ ਮਹਿ ਗੰਗਾ ਆਣੀ] ਤਾ ਏਕ ਸਮੈ ਜੰਗਲ
ਮਹਿ ਜਾਇ ਥਾ ॥ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨਾਲਿ ਸਿਖ ਥੇ ॥ ਉਨਹੁ ਸਿਖਹੁ
ਕਹਿਆ ਬਾਬਾ ਜੀਉ ਹਮ ਪਿਆਸੇ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਰੇ ਤੁਮ
ਪਿਆਸੇ ਹਹੁ ॥ ਤਾ ਉਨਹੁ ਕਹਿਆ ਜੀਉ ਬਹੁਤੁ ਪਿਆਸੇ ਹਾ ॥ ਤਬ
ਬਾਬੇ/ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ[5] ਤਉ ਕਿਆ ਕਰਉ ਈਹਾ ਗੰਗਾ[6] ਨਜੀਕ ੨੧੬ (ਅ)

---

[1]ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ । [2]ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਬੰਜਨ' ਹੈ । ਭਾਵ ਬਿਅੰਜਨ/ਭੋਜਨ ਲਗਦਾ ਹੈ । [3]ਆਨੰਦ । [4]ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੰਪੂਰਣ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੯ । ਇਥੇ ਅਸਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਥੁੜ ਕਾਰਣ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ । [5]ਇਥੇ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਤੋਂ ਪਾਠ ਲਇਆ ਗਇਆ ਹੈ । [6]ਨਦੀ :

ਨਾਹੀ ॥ ਤਬ ਇਤਨਿ ਕਹਨੈ ਸਾਥਿ ਬਾਵੇ[1] ਕੀ ਨਿਆਈ ਗੰਗਾ ਆਇ
ਗਈ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਰੇ ਤੁਮ ਪਿਆਸੇ ਹਹੁ ਪੀਅਹੁ ॥ ਤਬ ਉਨਹੁ
ਪੀਆ ਭੀ ਅਰੁ ਨਾਏ ਭੀ ॥ ਤਾ ਇਕਨਾ ਲੋਕਾ ਕਹਿਆ ਈਹਾ ਤਾ ਪਾਣੀ
੨੧੮ (ੳ) ਨਾ ਥਾ ਜੰਗਲ ਸਾ ਈਹਾ ਦਰੀਆਉ ਕ/ਹਾ ਤੇ ਆਇਆ ॥ ਤਬ ਤਮਾਸ-
ਗੀਰ[2] ਲੋਕ ਦੇਖਣੇ ਕਉ ਚਲੇ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਾ ਏ ਤਮਾਸਗੀਰ
ਹੈ ਸੋ ਕਹੈਗੇ ॥ ਤਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਪਿਛੇ ਕਉ ਹਾਥੁ ਕੀਆ ॥ ਓਇ ਲੋਕ
ਪੀਛੇ ਹੀ ਹਟਿ ਖਲੇ ਹੋਏ ॥ ਆਗੈ ਕੋਈ ਆਇ ਨ ਸਕਿਓ ॥ ਇਹੁ ਸਾਖੀ
ਅਕਬਰ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸੁਣੀ ਥੀ ॥ ੧ ॥ ੨੯ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥
੨੧੮ (ਅ) [ਗੁਰਸਿਖ ਪਰੀਖਿਆ] ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ/ ਅਜੇਹਾ ਸਾਗੁ ਕੀਤਾ ਨਾਲਿ
ਕੋਈ ਸਿਖ ਨ ਰਹਿਉ ॥ ਇਕੁ ਅੰਗਦ ਰਹਿਆ ॥ ਇਕੁ ਮਰਦਾਨਾ
ਰਹਿਆ ॥ ਹੋਰ ਸਭ ਨਸ ਗਏ ॥ ਤਾ ਬਾਬਾ ਉਦੋ ਤਵਰੋ[3] ਲਹੈ ਨਾਹੀ ॥
ਇਕੁ ਸਾਗੁ ਹੋਰ ਆਰੰਭਿਉਨੁ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਪਾਤਿਸਾਹੁ
ਸੰਗਤਿ ਸਿਖ ਜਿ ਕੋਈ ਸੀ ਸੋ ਸਭ ਗਵਾਇਆ ॥ ਅਤੈ ਹੁਣਿ ਜੋ ਸਾਗੁ[4]
੨੧੯ (ੳ) ਕੀਚਦਾ/ ਹੈ ਇਕ ਮੇਰਾ ਜੀ[5] ਅਤੈ ਇਕ ਮਰਦਾਨਾ ॥ ਭਾਵੈ ਮਾਰਿ ਭਾਵੈ
ਛਡਿ ॥ ਅਤੈ [6]ਸਾਮ ਸਾਮ[6] ਤੁਧੁ ਮਾਰਣਾ ਹੈ ਤਾ ਇਹ ਜੀਅ ਤੇਰੇ ਆਗੈ
ਹੈ ॥ ਜੇ ਤੇਰੀ ਸਾਮ ਸਾਮ ਏਵੈ ਰਜਾਇ ਹੈ ਤਾ ਮਾਰਿ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥
ਅਤੈ ਹੁਣਿ ਜੋ ਤੈ ਸਾਗੁ ਅਰੰਭਿਆ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰੇ ਈ ਤਾਈ ਆਰੰਭਿਆ ਹੈ ॥
ਹੋਰੁ ਕੋਈ ਰਹਦਾ ਨਾਹੀ ॥ ਹਉ ਤੇਰੈ ਅਗੈ ਹਾ ॥ ਜੋ ਤੁਧੁ ਮਾਰਿਆ
੨੧੯ (ਅ) ਭਾਵਦਾ ਹੈ/ ਤਾ ਮਾਰੀਐ ਜੀਉ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਤਵਰੋ ਲਥੋ ਨਾਹੀ ॥
ਤਾ ਅਗੋ ਆਖਿਅਸੁ ਜਾਹ ਤੂ ਮੇਰੇ ਆਖੈ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾ ਏਥਹੁ ਹਟਿ
ਜਾਹਿ ॥ ਏਵੈ ਵਰਤੀ ਹੈ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ ਤੂ ਮੇਰੇ ਨਾਲਿ
ਰਹੁ ਨਾਹੀ ਜਾਹਿ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੋ ਨਠਾ ॥
੨੨੦ (ੳ) ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਓਸੁ ਜ ਪਿਛੇ ਮੁੜਿ ਡਿਠੋਸੁ ਤਾ ਆਪਣਾ/
ਕੀਤਾ ਪਾਵੇਗਾ ॥ ਹਥ ਲੈ ਛਿਤਰ ਤੇ ਭਜੁ ॥ ਤੈ ਉਰੇ ਨਾਹੀ ਖੜੋਣਾ
ਤੈ ਧੁਰੇ ਜਾਣਾ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਜਿਉ ਦਉੜਿਆ ਲਾਹਿ ਕੇ ਛਿਤਰ

---

[1]ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਥੇ ਪਦ 'ਬਾਵ' ਹੈ, ਪਰ ਸਿ. ਰੈ ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ 'ਬਾਵੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਾਬੇ ਦੇ ਮਨਸਾ ਚਾਲ ਚਲਣ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਹੋਰ ਪਾਠ 'ਬਾੜ' ਜਾਂ ਫਿਰ 'ਬਾਦ'(=ਹਵਾ) ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। [2]ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ, ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ। [3]ਤੇਵਰ, ਅਵਸਥਾ। [4]'ਸੰਗ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.)। [5]ਜੀਉੜਾ। [6]ਸਾਂਭ ਸਾਂਭ (?)। ਸੂਰਜ ਡੁਬਣ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਪਹਲਾਂ (?)।

ਤਾ ਪਿਛੋ ਮੁੜਿ ਡਿਠੋਸੁ ਨਾਹੀ ॥ ਘਰੀ ਆਇਆ ॥ ਜਿਉ ਧਾੜ ਦੇ ਮੂੰਹ
ਸਾਥੁ[1] ਆਵਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹਿਆ ਖੁਹਿਆ ਖਬਰ ਲੈ ਆਵਦਾ ਹੈ ॥ ਕਉਣ
ਮਰਿਆ ਤੇ ਕਉਣ ਉਬਰਿਆ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਥਾਊ ਇਕੁ ਆ/ਧੁ ਬਚਦਾ[2] ੨੮੦ (ਅ)
ਹੈ ਅਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਖਬਰ ॥ ਤਬ ਲੋਕਾ ਪੁਛਿਆ ਆਖੁ ਭੀ ਨਾਨਕ ਦੀ
ਖਬਰ ॥ ਤਾ ਅੰਗਦੁ ਆਖਿਆ [3]ਅਜੇ ਤਵਰੋ ਫਿਰਿਆ ਨਾਹੀ[3] ॥ ਗੁਰ
ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਇਕਠਿਆ ਹੀ ਰਹਣਾ ਮਤ ਧਾੜਿ ਆਇ ਪਉਦੀ
ਹੋਵੈ ॥ ਤਾ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਆ ਮਾਰਿਆ ਸਿਖ ਰਹਦਾ ਸਾ ਸੇ ਲਗੇ ਆਇ
ਆਇ ਇਕਠੇ ਹੋਵਣ ॥ ਲਗੇ ਕਹਣ ਜੀ ਕਿਆ ਵਰ/ਤਿਆ ॥ ਇਹੁ ਕਿਆ ੨੮੧ (ੳ)
ਹੋਇਆ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਉਨਾ ਸਿਖਾ ਨੇ ਭਾਉ ਕਰਿ ਜਿਵਾਲੇ[4] ॥
ਪੈਰ ਧੋਇ ਕਰਿ ਝਲੇ ਮੰਡੇ[5] ਭਾਉ ਕਰਿ ॥ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ
ਹੈ ॥ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਰੈ ਸੋ ਸਤਿ ॥ ਅਤੈ ਆਖੈ ਸੋ ਸਤਿ ॥ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ
ਆਦਮੀ ਨਾਹੀ ॥ ਜੀਅ ਵਿਚਹੁ ਭਰਮ ਚੁਕਾਵਣਾ ॥ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲਗਾ
ਭਾਈ ਤੁਸਾ ਗੁਰੂ ਅਗੈ ਜੀ/ਉ ਸਿਰੁ ਵੇਚਿਆ ਹੈ ॥ ਤੁਸੀ ਦੇਖੀਉ ਮਤ ੨੮੧ (ਅ)
ਕਾਈ ਜੀਇ[6] ਵਸਾਇਦੇ ਹੋਵਹੁ ॥ ਗੁਰੂ ਅਪਾਰ ਪੁਰਖ ਹੈ ॥ ਅਥਵਾ ਜੇ
ਗੁਰੂ ਹੁਣਿ ਆਵੈ ਤਾ ਡਰਣਾ ਨਾਹੀ ॥ ਏਹੁ ਸਾਗੁ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਆਦਿ ਅੰਤਿ
ਕਰਦੇ ਆਇ ਹੈਨਿ ॥ ਸੋ ਕੇਹੇ ਸਾਗੁ ਕਰਦੇ ਆਇ ਹੈਨਿ ॥ [ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ
ਦੀ ਕਥਾ] ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਿਖਾ ਨੋ ਸਾਖੀ ਕਰਿ ਸੁਣਾਇਦਾ ਹੈ ॥ ਰਾਮ
ਚੰਦ ਅਰੁ ਲਖ/ਮਣ ਅਰੁ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਦੀ ॥ ਤਬ ਇਕ ਦਿਨ ੨੮੨ (ੳ)
ਲਛਮਣ ਨੋ ਰਾਮਚੰਦ ਆਖਿਆ ਜਿ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸੀਤਾ ਬਿਆਹਣੀ ਹੈ
ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੇ ਢੁਕਣਾ ਹੈ ਪਰ ਵੀਵਾਹ ਹੋਦਾ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਲਖਮਣ
ਬੋਲਿਆ ਜੀ ਸਰਬ ਕਲਾ ਤੇਰੇ ਵਸਿ ਹੈਨਿ ਵਿਆਹੁ ਕਿਉ ਨਾਹੀ ਹੋਦਾ ॥
ਤਬ ਰਾਮਚੰਦ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਲਖਮਣਾ/ ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ੨੮੨ (ਅ)
ਤਾ ਲਖਮਣ ਹਸਿ ਪਇਆ ਜਿ ਭਾਈ ਕਿਆ ਆਖਦਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਲਖਮਣ
ਕਹਿਆ ਜੀ ਈਹਾ ਤੋ [7]ਲਖ ਕਈ[7] ਬ੍ਰਹਮਣ ਹੈ ॥ ਏ ਬ੍ਰਹਮਣ ਬੁਲਾਈਅਹਿ ॥
ਜਿਸ ਕਉ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੈ ॥ ਤਬ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕਹਿਆ ਏਨ
ਬ੍ਰਹਮਣਾ ਕੇ ਬੁਤੇ ਮੇਰਾ ਬਿਆਹ ਨਾਹੀ ਹੋਦਾ ॥ ਏਹ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ
ਸਹਿ ਨਾਹੀ ਸਕਨਿਗੇ ॥/ ਜਿਸ ਦੀ ਹਉ ਸੇਵਾ ਕਰੀਗਾ ਸੋ ਕੁਸਟੀ[8] ੨੮੩ (ੳ)

---

[1]ਸੰਗ, ਮੰਡਲੀ । [2]'ਉਬਰਦਾ' (=ਉਭਰਦਾ, ਬ. ਸਿ. ਅ.) । [3]ਇਹ ਵਾਕ ਬ. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ : [4]ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਣਾ । [5]'ਮੰਡੇ' (ਬ. ਸਿ. ਅ.); ਘੁੱਟੇ । [6]ਆਤਮੇ । [7]ਅਨੇਕ । [8]ਕੋਹੜੀ ।

ਹੋਇ ਜਾਇਗਾ ।। ਪਰ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰਾ ਬਿਆਹੁ ਕਰੇਗਾ ਜੋ
ਹਮਾਰੇ ਕੁਲ ਪਰੋਹਤ ਹੈ ।। ਅਰੁ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਭੀ ਹੈ ।। ਅਰੁ ਪੂਰਾ ਮਹਾਪੁਰਖ
ਹੈ ਉਹੁ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਸਹੈਗਾ ਨਾਹੀ ਤਾ ਹੋਰੁ ਕੋਈ ਸਹਿ ਨ ਸਕੈਗਾ ।।
ਤਬ ਲਖਮਣ ਕਹਿਆ ਜੀ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਕਹਾ ਹੈ ।। ਰਾਮ ਚੰਦ
੨੮੩ (ਅ) ਕਹਿਆ ਗਜਣੀ/ ਹੈ ।। ਲਛਮਣ ਕਹਿਆ ਜੀ ਉਹ ਕਿਉਕਰਿ ਆਵੈ ।। ਤਬ
ਰਾਮਚੰਦ ਕਹਿਆ ਭਾਈ ਲਖਮਣਾ ਤੂੰ ਜਾਹਿ ਜਾਇ ਕਰਿ ਲੈ ਆਉ ।।
ਅਰੁ ਭਾਈ ਲਖਮਣਾ ਦੇਖੀਐ ਉਹੁ ਮਹਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ।। ਡਰਤੇ ਰਹਣਾ ਜੇ
ਕੋਈ ਸਾਗੁ ਕਰਿ ਦਿਖਾਲੇ ਤਾ ਭਰਮਣਾ ਨਾਹੀ ।। ਲਖਮਣ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦੂ
੨੮੪ (ੳ) ਵਿਦਿਆ ਕੀਤਾ ।। ਬਸਿਸਟ ਲੈਣ ਕਉ ।। ਲਖਮ/ਣ ਆਇਆ ਗਜਣੀ
ਆਇ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੂਆ ।। ਬਸਿਸਟ ਗੋਸਾਈ ਨੋ ਦੇਖੈ ਤਾ ਗਜਣੀ ਵਿਚਿ
ਨਾਹੀ ।। ਤਾ ਪੁਛਿ ਰਹਿਆ ਦਸੇ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ।। ਕੋਈ ਕਹੈ ਜਿ ਹੈ ਕੋਈ
ਕਹੈ ਜਿ ਨਾਹੀ ।। ਕੋਈ ਕਹੈ ਦੇਖ ਹਮ ਕਿਆ ਜਾਣਹਿ [1]ਹਮ ਕਿਆ ਜਾਣਹਿ[1]
ਬਸਿਸਟੁ ਕੋਈ ਹੈ ।। ਓਥੈ ਬਸਿਸਟ ਨੋ ਕੋਈ ਜਾਣੇ ਨਾਹੀ ।। ਜਿਸ ਨੋ ਪੁਛੇ
੨੮੪ (ਅ) ਸੋ ਕੋਈ ਦਸੇ ਨਾਹੀ ।।/ ਲਖਮਣ ਕਹਿਆ ਏ ਪਰਮੇਸਰ ਹਉ ਆਇਆ
ਬਸਿਸਟ ਬਸਿਸਟ ਕਰਦਾ ਅਰ ਕੋਈ ਦਸਦੋ ਹੀ ਨਾਹੀ ।। ਆਖਣ ਲਗਾ
ਕਿ ਕਰੀ ਫਿਰਿ ਜਾ ਉ[ਹ] ਹਥਿ ਨਾਹੀ ਆਵਦਾ ।। ਲਖਮਣ ਫਿਰਿ ਰਹਿਆ ।।
ਜਿਉ ਚਲਿਆ ਮੁੜਿ ਕੈ ਤਾ ਨੀਦ ਆਈਓਸੁ ਤਾ ਸੁਤਾ ਤਾ ਰਾਮ ਚੰਦੁ ਸੁਪਨੈ[2]
੨੮੫ (ੳ) ਵਿਚਿ ਆਖਿਆ ਅਤੈ ਸਮਝਾਇਆਸੁ ਜੇ ਲਖਮਣ ਤੂੰ ਆ/ਉ ਨਾਹੀ ।।
ਗਜਣੀ ਤੇ ਪਰੈ ਇਕੁ ਪਰਬਤ ਹੈ ਅਰੁ ਪਰਬਤੁ ਤੇ ਪਰੈ ਇਕ
ਨਿਕੜੀ ਪਰਬਤੀ ਹੈ ਓਥੈ ਹੈ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ।। ਤੂੰ ਜਾਇ ਕਰਿ ਮਿਲੁ
ਭਰਮਹੁ ਨਾਹੀ ।। ਤਾ ਲਖਮਣ [3]ਚੇਤੰਨੁ ਹੂਆ[3] ।। ਤਾ ਚਲਿਆ ਉਸੀ
ਪਰਬਤੀ ਕਉ ।। ਤਦ ਪਰਬਤ ਲੰਘ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਤਾ ਇਕ ਨਿਕੀ ਸੀ
੨੮੫ (ਅ) ਪਰਬਤੀ ਹੈ ।। ਅਰੁ ਉਸ ਹੀ ਠਾਇ ਇ/ਕੁ ਵਡਾ ਚੰਡਾਲ ਖੜਾ ਹੈ ।
ਕਾਲਾ ਧੂਤੁ ।। ਲਕ ਛੂਰਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ਕੁਤੇ ਹੈਨਿ ।। ਤਾ ਲਖਮਣ ਆਖਿਆ
ਭਾਈ ਏਹੁ ਮਨੁਖ ਤਾ ਈਹਾ ਕੋਈ ਹੈ ।। ਜਿਥੈ ਰਾਮਚੰਦ ਆਖਿਆ ਸਾ
ਉਥੈ ਹੀ ਖੜਾ ਹੈ ।। ਪਰ ਏਹ ਤਾ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਨਾਹੀ ।। ਹਉ ਭੁਲਾ
ਹਾ ਤੇ ਫਿਰਿ ਘਰਾ ਨੋ ਚਲਿਆ ਤਾ ਊਘ ਆਈ ।। ਤਾ ਫੇਰਿ ਰਾਮ

---

[1]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਾਧੂ ਆਏ ਲਗਦੇ ਹਨ । [2]ਪਾਠਾਂਤਰ : 'ਸਮਾਧਿ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.) ।
[3]ਨੀਦ ਉਘੜ ਗਈ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.) ।

ਚੰਦੁ ਸਮਾਧਿ ਕੇ ਬਿ/ਖੈ ਆਇਆ ॥ ਏ ਲਖਮਣ ਭਰਮਹਿ ਮਤੁ ਏਹੋ ਹੀ ੨੮੬ (ੳ)
ਹੈ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ॥ ਤਾ ਲਖਮਣ ਫੇਰਿ ਚਿਤੰਨੁ ਹੋਇਆ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ
ਆਇਆ ਜੋ ਹੁਣ ਜਾਇ ਚਰਣੀ ਪੜਾ ॥ ਜਬ ਲਖਮਣ ਚਰਣ ਚਿਤਵੈ
ਤਾ ਬਸਿਸਟੁ ਬੋਲਿਆ ਰੇ ਤੂੰ ਕਉਣੁ ਹੈ ਜੋ ਈਹਾ ਆਵਤਾ ਹੈ ॥ ਈਹਾ ਮਤ
ਆਵਹਿ ॥ ਲਖਮਣ ਆਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿ/ਆ ਹੈ ॥ ਉਹੁ ਜਾਇ ਚਰਣੀ ੨੮੬ (ਅ)
ਲਗਾ ॥ ਜਿਉ ਲਖਮਣ ਚਰਣਾ [ਦੇ ਪਕੜਣੇ ਦਾ][1] ਝਟ ਕਰਦਾ ਸਾ ਤਿਉ
ਮਥੈ ਤੇ ਪਕੜਿ ਕਰਿ ਕਢਿ ਸਿਰੇ ਸਿਰਿ ਪਇਉਸੁ ॥ ਕਹਣਿ ਲਗਾ ਰੇ ਬੋਧੇ
ਹਉ ਚੰਡਾਲੁ ਆਪਣਾ ਮਾਰੁ[2] ਖਾਜੁ ਭਾਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾ ॥ ਮੈਨੂੰ ਕੇਹਾ
ਆਇ ਦਿਹਾੜਾ ਕੀਤੋ ਮੇਰਾ ਖਾਜੁ ਤੁਧੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਲਖਮਣ ਆਖਿਆ
ਜੀ ਹਉ ਭੁਲਾ/ਹਾ ਮੈਨੂ ਛਡਿ ॥ ਮੈ ਵਤਿ ਆਵਾਗਾ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਲਗਾ ੨੮੭ (ੳ)
ਆਖਣ ਜੇ ਫੇਰਿ ਆਵੈਗਾ ਤਾ ਮਾਰੀਗਾ ਥਾਇ ॥ ਆਖਣ ਲਗਾ ਤੁਧੁ
ਜਾਤੋ ਜੇ ਫਿਰਿ ਇਥੈ ਆਇਓ ॥ ਤਾ ਲਖਮਣ ਭੰਨਾ ॥ ਤਾ ਲਖਮਣ
ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਹਉ ਮੁਆ ਸਾ ਪਰ ਮਰ ਪਿਟ ਉਬਰਿਆ ॥ ਨਠਾ
ਉਥਹੁ ॥ ਜਿਉ ਭੰਨਾ ਜਾਦਾ ਸਾ ਤਿਉ ਊਘ ਆਇ ਗਈ ਸੁ ॥
ਤਾ ਰਾਮ ਚੰ/ਦੁ ਆਖਿਆ ਏਹੁ ਤੈਨੂੰ ਭਰਮਾਇਦਾ ਹਈ ਏਹੋ ਗੁਸਾਈ ੨੮੭ (ਅ)
ਬਸਿਸਟ ਹਈ ॥ ਤੂੰ ਭਰਮੈ ਮਤੁ ਜਾਹਿ ਜਾਇ ਕਰਿ ਮਿਲੁ ॥ ਆਖੈ ਜੀ
ਹਉ ਕਿਆ ਜਾਈ ਆਗੈ ਤੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦੁ ਆਖਿਆ ਮਹਾ ਪੁਰਖਾ
ਦਾ ਮਾਰਣੁ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ॥ ਜਿਉ ਮਾਰੇ ਤਿਉ ਨਿਵਾਜੇ ਤੂੰ ਨਿਸੰਗ ਜਾਇ
ਮਿਲੁ[3] ॥ ਲਖਮਣ ਫਿਰਿ ਚਲਿਆ/ ॥ ਜਾ ਆਗੈ ਆਇ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ੨੮੮ (ੳ)
ਤਾ ਸੂਰੀਆ ਹੈਨਿ ਇਕ ਸੂਰੀ ਚਾਇ ਕੁਠੀਸੁ ਬੈਠਾ ਉਖਲਦਾ[4] ਹੈ ॥
ਤਾ ਲਖਮਣ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਹਾਲ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥ ਪਰੁ
ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਹਉ ਜਾਈ ॥ ਤਾ ਲਖਮਣ ਆਖਿਆ
ਹੁਣਿ ਪਾਈ ਜਾਇ ਲਗੋ ਭਾਵੈ ਮਾਰੇ ਭਾਵੈ ਛੋਡੈ ॥ ਤਬ ਬਸਿਸਟ
ਦੇਖਿਆ ਜੇ ਲਛਮਣ ਆਵਤਾ ਹੈ ॥/ ਤਬ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਕਹਿਆ ਰੇ ੨੮੮ (ਅ)
ਈਹਾ ਮਤਿ ਆਵਹਿ ॥ ਤਬ ਲਖਮਣ ਕਹਿਆ ਮਾਰਿ ਭਾਵੈ ਛੋਡਿ ਤੇਰੇ
ਪਾਸਿ ਆਵਾਗਾ ॥ ਤਬ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਕਹਿਆ ਰੇ ਈਹਾ ਤੇਰਾ ਕਿਆ

---

[1]ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਰਹ ਗਏ ਇਹ ਪਦ ਨਿ. ਕਾ. ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਏ ਹਨ ।
[2]ਮੂਲ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਮਰੁ' ਹੈ । ਸੁਧਾਈ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । [3]'ਕਰਿ ਚਰਨੀ ਲਾਗੁ' (ਸ਼.ਸਿ.ਅ.) । [4]ਖਲ ਲਾਹੰਦਾ ।

ਹੈ ਜੋ ਤੂੰ ਆਵਤਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਲਖਮਣ ਕਹਿਆ ਹਉ ਤੇਰੇ ਪਾਸਿ ਆਇਆ
੨੮੯ (ੳ) ਹਾ ॥ ਤਬ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਕਹਾ ਰੇ ਤੂੰ ਈਹਾ ਮਤ ਆ/ਉ ॥ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਤਾਈ
ਕਿਆ ਕਹਤਾ ਹੈ ॥ ਹਉ ਤੈ ਕਉਣ ਕਰਿ ਬੂਝਿਆ ਹਾ ॥ ਤਬ ਲਖਮਣ
ਕਹਿਆ ਜੀ ਤੂੰ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਹੈ॥ ਤਾ ਬਸਿਸਟ ਨੇ ਕਹਿਆ ਰੇ
ਅਪਰਾਧੀ ਹਉ ਚੰਡਾਲ ਉਹ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਮੈ ਅਰੁ ਉਹ ਕਿਆ ॥ ਕਿਨੈ
੨੮੯ (ਅ) ਤੂੰ ਠਗਾਇਆ ਹੈ ॥ ਬਸਿਸਟ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਰਿਖੀਸਰ ਦੇਵਤਾ ਬ੍ਰਹਮਣ/ ਅਰੁ
ਮੈ ਚੰਡਾਲ ਮੁਝ ਕਉ ਕਿਉ ਬਸਿਸਟ ਕਹਤਾ ਹੈ ॥ ਰੇ ਅਪਰਾਧੀ ਈਹਾ ਨ
ਆਉ ॥ ਹਉ ਆਪਣੇ ਖਾਜ ਉਪਰਿ ਬੈਠਾ ਹਾ ॥ ਤਬ ਲਖਮਣ ਕਹਿਆ ਭਾਵੈ
ਸੋ ਕਿਛੁ ਕਰੁ ਪਰੁ ਤੂੰ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਹੈ ॥ ਜਬ.ਲਛਮਣ ਨਜੀਕ ਆਇਆ
੨੯੦ (ੳ) ਤਬ ਲਗਾ ਲੋਹੂ ਕੇ ਛਿਟਕੇ ਦੇਣੇ ॥ ਲਛਮਣ ਦੇ ਕਪੜੇ ਲਗੇ ਲੋਹੂ ਨਾਲਿ/
ਭਰੀਵਨਿ[1] ॥ ਲਖਮਣ ਆਖਿਆ ਜੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਹਉ ਤੁਧ ਨੋ ਨਾਹੀ
ਛੋਡਤਾ ॥ ਜਬ ਨਿਸੰਗ ਆਇ ਲਖਮਣ ਪੈਰੀ ਪਇਆ ॥ ਤਬ ਬਸਿਸਟ ਕਹਿਆ
ਰੇ ਤੂੰ ਕਉਣੁ ਹੈ ॥ ਕਹੈ ਜੀ ਹਉ ਲਖਮਣ ਹਾ ॥ ਕਹੈ ਰੇ ਲਖਮਣ ਕਉਣ ॥
ਕਹੈ ਜੀ ਖਤ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਕਾ ਭਾਈ ਅਰ ਦਸਰਥ ਕਾ ਬੇਟਾ ਰਘੁਵੰਸੀ ॥
੨੯੦ (ਅ) ਕਹਾ ਰੇ ਜੇ ਹਉ ਖਾਤਾ ਹਉ ਸੋ ਖਾ/ਹਿਗਾ ॥ ਲਖਮਣ ਕਹਿਆ ਜੀਉ
ਖਾਉਗਾ ॥ ਆਖੈ ਖਾਹਿ ਪਿਸੁ[2] ਸੂਅਰੀਆ ਕਾ ਮਾਸ ॥ ਅਰੁ ਮੇਰੇ ਸਾਥਿ
ਖਾਹਿ ॥ ਕਹੈ ਜੀ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ॥ ਲਖਮਣ ਸਾਥਿ ਬੈਠਿ ਗਇਆ ॥ ਜਬ ਲਖਮਣ
ਲਗਾ ਜੇਵਣ ਜਾ ਦੇਖੈ ਤਾ ਮਹਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਚਉਕਾ ਅਰੁ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ
੨੯੧ (ੳ) ਮੁਕਟਿ ਧਾਰੀ ਅਰੁ ਦੁਆਦਸ ਤਿਲਕ ਬਨੇ ਹੂਏ ॥ ਅਰੁ ਚਕ੍ਰ ਲਗਾਏ ਹੂਏ/
ਅਰੁ ਆਗੈ [3]ਮਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਈ ਬਿੰਜਨ[3] ਅਰੁ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਚਉਕੇ
ਵਿਚਿ ਬੈਠਾ ਹੈ ॥ ਲਖਮਣ ਫਿਰਿ ਚਰਣੀ ਲਗਾ ॥ ਤਬ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ
ਗੁਰਦੇਵ ਕਹਾ ਧੰਨ ਹੋ ਲਖਮਣ ਧੰਨ ॥ ਤਬ ਬਸਿਸਟ ਗੁਸਾਈ ਕਹਿਆ
ਮੁਝ ਕਉ ਕਿਉਕਰਿ ਬੂਝਿਆ ॥ ਕਹੈ ਜੀ ਤੇਰੀ ਅਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੀ ਕਿਰਪਾ
੨੯੧ (ਅ) ਤੇ ॥ ਜਾਹਿ ਰ ਲਖਮਣ/ ਮੇਰੀ ਖੁਸੀ ਹੈ ਅਬ ਤੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੇ ਸਨਮੁਖ[4] ਹੀ
ਰਹੈਗਾ ॥ ਤਬ ਬਸਿਸਟ ਪੁਛਿਆ ਤੂੰ ਕਿਉ ਆਇਆ ॥ ਕਹੈ ਜੀ ਆਗਿਆ
ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੀ ਤੁਮ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿਕੈ ਚਲਹੁ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕਾ ਵੀਵਾਹੁ ਹੈ ॥
[ਗੁਰਸਿਖ ਪਰੀਖਿਆ (ਚਲਦੀ)] ਤਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ਗੁਰ ਸਿਖਹੁ

[1]'ਤੜਬੁੜੁ ਹੋਇ ਗਏ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.)। [2]ਫਿਰ। [3]'ਛੱਤੀ ਪਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.): [4]ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ।

ਏਹੁ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਸਾਗ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹੈਨਿ ॥ ਜੀਅ ਵਿਚ ਤੁਸਾ/ ੨੯੨ (ੳ)
ਭਰਮਣਾ ਨਾਹੀ ॥ ਅਤੈ ਜੇ ਹੁਣਿ ਗੁਰੂ ਆਵੈ ਤਾ ਤੁਸਾ ਡਰਣਾ ਨਾਹੀ ॥ ਜੋ
ਕਿਛੁ ਗੁਰੂ ਆਖੈ ਸੋ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮੰਨਣਾ ॥ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ ॥ ਤੁਸਾ ਡਰਣਾ
ਨਾਹੀ ॥ ਅਜੈ ਈਵੈ ਹੀ ਬੈਠੇ ਗਲਾ ਕਰਦੇ ਸੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਆਇ ਗਇਆ ਤਾ
ਸਭੇ ਉਠਿ ਖੜੇ ਹੋਏ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਤੇੜ ਤੰਮੇ ਦੀ ਕਛੋਟੀ ॥ ਸਿਰਿ ਟੋਪੀ
ਹਥਿ ਕੁਤਕਾ ਖਵੈ[1] ਉਪਰਿ/ ਧਰਿਆ ਹੋਆ ॥ ਹੋਰ ਬਸਤ੍ਰ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਜਿਥੈ ੨੯੨ (ਅ)
ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਆਇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤਿਥੈ ਸਿਖ ਸਭ ਜਾਇ ਪੈਰੀ ਪਏ ॥
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਾ ਤੁਮ ਕਉਣ ਹੋ ॥ ਕਹਣ ਲਗੇ ਜੀ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਸਿਖ ਹਾ ॥
ਜਿਥੈ ਉਨੀ ਸਿਖ ਆਖਿਆ ਤਿਥੈ ਕਢਿ ਕੁਤਕਾ ਪਇਆ ਇਕੁ ਇਕੁ
ਕੁਤਕਾ[2] ਸਭਨਾ ਨੋ ਲਾਇ ਗਇਆ ॥ ਇਕ ਭਜਿ/ ਗਏ ਇਕ ਖੜੇ ਰਹੇ ॥ ੨੯੩ (ੳ)
ਜਣੇ ਬਾਰਹ ਤੇਰਹ ਰਹੇ ਹੋਰੁ ਉਨਾ ਨੋ ਕੁਤਕਿਆ ਦੀ [ਮਾਰ] ਲਾਈਅਨੁ ॥
ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਮਾਰਿ ਭਾਵੈ ਛਡਿ ਅਸੀ ਤੁਧ ਨੋ ਛੋਡਿ ਨਾਹੀ ਜਾਦੇ ॥
ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਤੁਮ ਕਉਣ ਹੋ ॥ ਕਹਣ ਲਾਗੇ ਜੀ ਅਸੀ ਤੇਰੇ
ਸਿਖ ਹਾ ॥ ਜਿਥੈ ਉਨੀ ਸਿਖ ਆਖਿਆ ਤਿਥੈ ਕਢਿ ਕੁਤਕੀ ਪਇਆ ॥
ਇਕੁ ਇਕੁ ਕੁਤਕਾ ਸਭਨਾ ਨੋ/ ਲਾਇ ਗਇਆ ॥ ਇਕ ਭਜਿ ਗਏ ਇਕ ੨੯੩ (ਅ)
ਖੜੇ ਰਹੇ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਤੁਮ ਕਉਣ ਹੋ ॥ ਤਾ ਉਨੀ ਆਖਿਆ
ਜੀ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਸਿਖ ਹਾ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਤੁਮ ਕਦ ਕੇ ਸਿਖ ਹੋ ॥
ਤਦ ਉਨੀ ਕਹਿਆ ਤੁਮੈ ਕਿਆ ਪਰਵਾਹੁ ਹੈ ਸਿਖ ਕਰਣੇ ਦੀ ਪਰੁ ਅਸੀ
ਤੁਧ ਨੋ ਮਨਿ ਲਇਆ ਹੈ ॥ ਜਿ ਅਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ॥ ਗੁਰੂ/ ਬਾਬੇ ੨੯੪ (ੳ)
ਕਹਿਆ ਤੁਸੀ ਮੇਰੇ ਸਿਖ ਹੋ ॥ ਕਹਣੇ ਲਾਗੇ ਜੀ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਸਿਖ ਹਾ ॥
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮੇਰਾ ਕਹਾ ਮੰਨਹੁਗੇ ॥ ਆਖਣ ਲਗੇ ਜੀ ਮੰਨਹਿਗੇ ॥
ਕਹੈ ਚਲਹੁ ਮੇਰੇ ਸਾਥਿ ਜਹਾ ਮੈ ਚਲਤਾ ਹੋ ॥ ਤਬ ਉਨਹੁ ਸਿਖਹੁ ਕਹਿਆ
ਜੀ ਚਲੀਐ ॥ ਆਗੈ ਹੋਇ ਬਾਬਾ ਜਾਇ ॥ ਪਿਛੈ ਲਗੇ ਸਿਖ ਜਾਨਿ ॥ ਜਬ
ਬਾਬਾ ਆਵਦਾ ਆ/ਵਦਾ ਬਡੀ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਲੈ ਆਇਆ ॥ ਦੇਖਨਿ ੨੯੪ (ਅ)
ਤਾ ਵਡੀ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਝਾੜੀਆ ਹੈਨਿ ॥ ਉਸ ਵਿਚਿ ਚਿਖਾ ਉਸਾਰੀ
ਹੈ ॥ ਅਤੈ ਚਿਖਾ ਦੇ ਪਾਸਿ ਸਿੜੀ[3] ਹੈ ਉਪਰਿ ਮੜਾ[4] ਪਇਆ ਹੈ ॥
ਸੁਪੇਦ ਉਪਰਿ ਕਫਣੁ ਹੈ ਅਤੈ ਬੰਦਿ ਬਧੇ ਹੋਏ ਹੈਨਿ ॥ ਸਜਰਾ ਮੜਾ

---

[1]ਕੰਧੇ (ਬ. ਸਿ. ਅ.) । [2]ਡੰਡਾ । [3]ਸੀੜ੍ਹੀ, ਬਾਂਸਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪਉੜਸਾਂਗ ।
[4]‘ਮੁਰਦਾ’ (ਬ. ਸਿ. ਅ.) ।

੨੯੫ (ੳ) ਪਇਆ ਹੈ ॥ ਉਸ ਉਪਰਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜਾਇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ॥/ ਤਬ
ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬੋਲਿਆ ਜੇ ਤੁਮ ਮੇਰੇ ਸਿਖ ਹੋ ਤਾ ਏਹੁ ਮੜਾ ਖਾਹੁ ॥
ਅਰੁ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਤੁਸੀ ਖਾਹੁ ॥ ਜਿਥੈ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਿ ਮੜਾ ਖਾਹੁ
ਤਾ ਲੋਕ ਲਗੇ ਨਸਨਿ ॥ ਹੋਰ ਹੋਰਸ ਪਿਛੈ ਹੋਰੁ ॥ ਨਠੇ ਝਾੜਾ ਵਲਿ ਸਭ
ਨਸ ਗਏ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਾ ਕਹਾ ਗਏ ਓਇ ਸਿਖ ਕਹਾਵਤੇ ਥੇ ॥ ਤਬ
੨੯੫ (ਅ) ਅੰਗਦ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਕਹਿਆ ਜੀ ਗ/ਏ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਤੁਸੀ ਕਿਉ
ਖੜੇ ਹੋਇ ਰਹੇ ਹੋ ॥ ਤੁਸੀ ਭੀ ਜਾਹੁ[1] ॥ ਤਬ ਇਨਹੁ ਕਹਿਆ ਜੀ ਹਮ
ਨਾਹੀ ਜਾਤੇ ॥ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਸਿਖ ਹਾ ॥ ਜਿਥੈ ਸਿਖ ਆਖਿਆ ਉਨੀ
ਤਿਥੈ ਕਢਿ ਕੁਤਕੀ ਪਇਆ ॥ ਐ ਕੁਟਣਹੁ ਕਹਾਵਤੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਸਿਖ
ਹੈ ॥ ਕਾਹੇ ਕਉ ਕਹਤੇ ਹਉ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਿਖ ਹੈ ॥ ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਕਹਿਆ
੨੯੬ (ੳ) ਜੀ [ਜਿਉਂ] ਹੁਕਮੁ ਹੋਇ/ ਤਿਉ ਕਰਹਿ ॥ ਐ ਤੁਮ ਕਹੋ ਜੋ ਅਸੀ ਤੇਰੇ ਸਿਖ
ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਏਨਾ ਕਹਿਆ ਅੰਗਦ ਤੈ ਮਰਦਾਨੇ ॥ ਮਾਰਿ ਭਾਵੈ ਛਡਿ ਅਸਾਡੇ
ਬੂਤੇ ਏਹੁ ਗਲ ਆਖੀ ਨਾਹੀ ਜਾਦੀ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਨਾ
ਕਹੈਗਾ ॥ ਤਾ ਏਨਾ ਆਖਿਆ ਜੀ ਏਵੈ ਗਲ ਹੈ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ
ਕਹਿਆ ਤੁਸੀ ਮੇਰੇ ਸਿਖ ਹਹੁ ॥ ਤਬ ਇਨਹੁ ਕਹਿਆ ਜੀ ਤੇਰੇ
੨੯੬ (ਅ) ਸਿਖ/ ਹਾ ॥ ਤਬ ਹੁਕਮੁ ਹੋਇਆ ਇਸ ਮੜੇ ਨੋ ਖਾਹੁ ॥ ਕਹਣ
ਲਗੇ ਜੀ ਖਾਦੇ ਹਾ ॥ ਤਬ ਵਤਿ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ॥ ਤੁਸੀ ਖਾਹੁ ਜੋ ਮੇਰੇ
ਸਿਖ ਹਉ ॥ ਤਬ ਅੰਗਦ ਤੈ ਮਰਦਾਨੈ ਕਹਿਆ ਭ[ਲਾ] ਜੀ ਖਾਦੇ ਹਾ ॥
ਤਬ ਇਕ ਪਾਸਾ ਲੀਤਾ ਅੰਗਦ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸਾ ਲੀਤਾ ਮਰਦਾਨੈ ॥ ਤਬ
੨੯੭ (ੳ) ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਤੁਸੀ ਖਾਇ ਨਾਹੀ ਸਕਦੇ ਕਿਆ ਫਿਰ/ਦੇ ਹਉ ॥
ਤਬ ਇਨਹੁ ਕਹਿਆ ਜੀ ਅਸੀ ਏਵ ਫਿਰਦੇ ਹਾ ਜੇ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੈ
ਤਾ ਸਿਰ ਦੀ ਤਰਫਹੁ ਖਾਈਐ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਪੈਰਾ ਦੀ
ਵਲਹੁ ਖਾਹੁ ॥ ਕਹੈ ਜੀ ਭਲਾ ਹੋਵੈ ॥ ਅਤੇ ਜੀ ਕਪੜਾ ਉਤਾਰਿ ਖਾਈਐ
ਅਕੈ ਸਮੇਤ ਕਪੜੇ ਖਾਈਐ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਕਪੜਾ ਉਤਾਰਿ
੨੯੭ (ਅ) ਖਾਹੁ ॥ ਜਾ ਕਪੜਾ/ ਉਤਾਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੇ ਤਾ [2]ਸੀਰੇ ਦੀ ਲੋਥਿ[2] ਪਈ ਹੈ

[1]ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸ਼. ਸਿ. ਅ. ਵਿਚ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਵਾਧੂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ : "ਤਬ ਚਾਰ ਜਣੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ ॥ ਇਕੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ॥ ਇਕੁ ਮਰਦਾਨਾ ॥ ਇਕ ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ॥ ਇਕ ਬੂੜਾ ਕਲਾਲੁ ॥ ਇਹ ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਨਾਲ ਰਹੇ ॥ ਹੋਰ ਸਭ ਭਜ ਗਏ ॥"
[2]'ਮੋਹਣੁ ਭੋਗ' (ਸ਼. ਸਿ. ਅ.); ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ।

[1]ਮੜਾ ਉੜਾ[1] ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਅੰਗਦ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਉਠਿ ਗੁਰੂ [ਕੀ][2] ਪੈਰੀ
ਪਏ ॥ ਤਬ ਅੰਗਦ ਕਹਿਆ ਤੂੰ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ॥ ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ
ਕਹਿਕਹਿ[3] ਹਸਿਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਧੰਨ ਹੋ ਅੰਗਦ ਧੰਨ
ਹੋ ਮਰਦਾਨਾ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਕਹਿਆ ਜੋ ਕਿਛੁ ਮੇਰੇ/ ਤਾਈ ਪਰਮੇਸਰ ੨੯੮ (ੳ)
ਦੀਆ ਹੈ ਸੋ ਮੈ ਅੰਗਦਾ ਤੇਰੇ ਤਾਈ ਦੀਆ ॥ ਹਉ ਸੋ ਤੂੰ ਤੂੰ ਸੋ ਹਉ ॥
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ ਜਾਹਿ ਬਚਾ ਤੂੰ ਨਾਲਿ ਦੀ ਲਾਇਕ ਨਾਹੀ ॥ ਜੋ
ਤੂੰ ਨਾਲਿ ਰਖੀਐ ॥ ਤੂੰ ਹੁਣਿ ਗੁਰੂ ਹੋਇਓੁ ॥ ਜਗਤ ਤੇਰਾ ਚੇਲਾ ਹੋਇਗਾ ॥
ਤਬ ਅੰਗਦ ਕਹਿਆ ਜੀ ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਸਿਖਾ ਦੀ ਰਖੁ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਕਹਿਆ ਬਚਾ ਅੰ/ਗਦਾ ਮੈ ਤੇਰੇ ਪਿਛੈ ਜਹਾਨ ਬਖਸਿਆ ॥ ਤਬ ਬਾਬੇ ੨੯੮ (ਅ)
ਕਹਿਆ ਤੂੰ ਘਰ ਜਾਇ ਟਿਕ ॥ ਹਉ ਤੇਰੇ ਨਾਲਿ ਹਾ ॥ ਅਠੇ ਪਹਰ ਤੇਰੇ
ਨਾਲਿ ਹਾ ॥ ਧੰਨੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਵਾਹੁ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਜੋ ਨਾਉ ਲਏਗਾ
ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੋ ਪਾਰਿ ਪੜੈਗਾ ॥ ੧ ॥ ੨੯ ॥ ਸਾਖੀ ਹੋਰੁ ਚਲੀ ॥

[ਲਹਣੇ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ] ਜਾ ਬਰਸ ਦਿਨ ਗੁਦਰਿਆ ਤਾ/ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੋ ੨੯੯ (ੳ)
ਆਗਿਆ ਆਈ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਉ ॥ ਅਰੁ ਅਪਨਾ ਸੇਵਕੁ
ਜਗਤ ਉਪਦੇਸਣੇ ਨੋ ਮੇਰੀ ਭਗਤ ਦ੍ਰਿੜਾਵਣੇ ਨੋ ਛਡਿ ਆਉ ॥
ਨਾਮ ਜਪਾਵਣੇ ਨੋ ਇਕ ਸੇਵਕ ਬੈਠਾਇ ਆਉ ॥ ਸੋ ਪੀਛੈ ਜਗੁ[4]
ਮਹਿ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਏ[5] ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਤ੍ਰੈ ਲੋਇ ਸੋਧੇ ਸਪਤ ਦੀਪ
ਸੋਧੇ ਚਉਦਹ ਭਵ/ਨ ਸੋਧੇ ਨਵਖੰਡ ਸੋਧੇ ਮਤੁ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸੇਵਕ ੨੯੯ (ਅ)
ਹੋਰ ਭੀ ਹੋਇ ॥ ਧਿਆਨ ਕਰ ਕਰ ਸਰਬਤ ਦੇਖੇ ॥ ਜਬ ਦੇਖੈ ਤਬ ਅੰਗਦ
ਸਾਰਿਖਾ[6] ਕੋਈ ਨਾਹੀ॥ ਬਹੁੜਿ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਘੋਖਿਆਨੁ ॥ ਜਬ ਦੇਖੈ ਤਬ
ਸਿਖਹੁ ਮੈ ਭੀ ਕੋਈ ਨਾਹੀ॥ ਬਹੁੜਿ ਪੁਤ੍ਰਾ ਨੋ ਡਿਠੋਨੁ ਜੋ ਏਨਾ ਵਡਿਆਈ
ਦੇਵਾ ॥ ਜਾ ਵੇਖੈ ਤਾ ਹੋਰ ਥੈ ਵਡਿਆ/ਈ ਸਮਾਵਣ ਨੋ ਥਾਉ ੩੦੦ (ੳ)
ਕੋਈ ਨਾਹੀ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੋ ਆਪਣਾ ਤਖਤ ਦਿਤੋਨੁ॥ ਗੁਰੂ
ਬਾਬੇ ਸੰਗਤ ਸਦਾਈ ਸਦਾਇ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ ਪੈਰੀ ਪਾਈ॥
ਲੋਕਾ ਆਖਿਆ ਜਿ ਜੀ ਤੂੰ ਸਮਾਵਦਾ ਹੈ ਅਰੁ ਤੇਰੇ ਬੇਟੇ ਹੈਨਿ ਤੂੰ[7] ਏਨਾ

---

[1]'ਮੁਰਦਾ' (ਬ. ਸਿ. ਅ.) । [2]ਇਹ ਨਕਲ ਵਿਚ ਰਹਿਆ ਪਦ ਅਸਾਂ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਇਆ ਹੈ । [3]ਉੱਚੀ ਦੇ ਕੇ । [4]'ਜਗਤ' (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.) । [5]ਪਾਠਾਂਤਰ 'ਦ੍ਰਿਣਾਏ' (ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ.), ਪਰ ਇਥੇ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭੁਲ ਹੋ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । [6]ਵਰਗਾ । [7]ਇਹ ਪਦ ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਅਤੇ ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ. ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਨੋ ਵਡਿਆਈ ਦੇਹਿ ॥ ਸਿਖ ਸਾਖਾ ਏਨਾ ਥੇ ਆਵਨਿ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ
੩੦੦ (ਅ) ਬਾਬੇ ਸਲੋ/ਕ ਪੜਿਆ ॥ [1]ਲਖ ਨੇਕੀਆ ਚੰਗਿਆਈਆ ਲਖ ਪੁੰਨਾ
ਪਰਵਾਣ ॥ ਲਖ ਤਪ ਉਪਰਿ ਤੀਰਥਾ ਸਹਜ ਜੋਗ ਬੇਬਾਣ ॥ ਲਖ
ਸੂਰਤਣ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਰਣ ਮਹਿ ਛੁਟਹਿ ਪਰਾਣ ॥ ਲਖ ਸੁਰਤੀ ਲਖ ਗਿਆਨ
ਧਿਆਨ ਪੜੀਅਹਿ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣ ॥ ਜਿਨਿ ਕਰਤੇ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ ਲਿਖਿਆ
੩੦੧ (ੳ) ਆਵਣ ਜਾਣ ॥ ਨਾਨਕ/ ਮਤੀ ਮਿਥਿਆ ਕਰਮ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥ ੧ ॥
ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਮ ਪਈ ਸੀ ਸੋ ਲਇ ਗਇਆ ॥ ਹੁਣਿ
ਕਿਹੁ ਨਾਹੀ ਹੋਦਾ ॥ ਪਰ ਪੀਰਾ ਦੇ ਕੁਤੇ ਮੰਨੀਦੇ ਹੈਨਿ ਏਨਾ ਨੋ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ
ਨਿਚੰਦੁ[2] ਹੋਇਗਾ ॥

[ਸਾਖੀ ਓੜਕ ਦੀ] [3]ਬਾਬੇ ਕੁਸਾ ਘਤੀਆ ॥ ਬਾਬਾ ਸਮਾਵਣ
ਉਪਰਿ ਆਇਆ[3] ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾ ਨੋ ਮਾਣੂ ਗਇਆ
੩੦੧ (ਅ) ਜਿ ਬਾ/ਬਾ ਸਮਾਵਦਾ ਹੈ ਤੁਸੀ ਆਵਹੁ ॥ ਸਿਰੀ ਚੰਦੁ ਅਤੇ ਲਖਮੀ ਦਾਸ
ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੁਤ ਸੇ[4] ਦੋਵੇ ॥ ਉਨੀ ਆਖਿਆ ਬਾਬਾ ਕੂੜੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਚੰਗਾ
ਭਲਾ ਕਿਉਕਰਿ ਸਮਾਵਦਾ ਏ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਚਿਰਕੇ ਜੇਹੇ ਓਇ ਭੀ ਆਏ ॥
ਬਾਬਾ ਬਹੁਤ ਚਲਣੇ ਦੇ ਉਤੇ ਆਇਆ। ਜਾ ਦੇਖਨਿ ਆਇਕੈ ਤਾ ਸਚੜ
੩੦੨ (ੳ) ਚਲਣ ਉਤੇ ਹੈ ॥ ਓਨੀ ਆਖਿਆ / ਜੀ ਅਸੀ ਤੁਧੁ ਨਾਲਿ ਨਾ ਗਲਾ
ਕੀਤੀਆ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਛੁ ਮੰਗਿ ਹੀ ਲੀਆ ॥ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੋ
ਕਿਛੁ ਤੁਸਾਡੇ ਜੀਅ ਹੈ ਸੋ ਮੰਗਿ ਲੈਹੁ ॥ ਜੇ ਤਾ ਉਹ ਆਖਨਿ ਜਿ ਅਸਾ
ਨੋ ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ ਦੇਹਿ ਤਾ ਭੀ ਬਾਬਾ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਵੈ ॥ ਤਾ ਓਨਾ
ਆਖਿਆ ਅਸੀ ਮੰਗਹਿ ਜੇ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸਾਨੋ ਦੇਹਿ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬਹੁਤ
੩੦੨ (ਅ) ਮਿਹਰਵਾਨ/ ਹੋਆ ਕਿਛੁ ਮੰਗਹੁ ਬਚਾ ਜਿ ਤੁਸਾਡੇ ਜੀਅ ਹੈ ॥ ਤਬ ਓਨਾ
ਕਹਿਆ ਜੀ ਇਕ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰਹੀਐ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਤੁਸੀ
ਮੈਥਹੁ ਨਾਉ ਮੰਗਿਆ ਹੋਤਾ[4] ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੇ ਚਾਰਿ ਜੁਗ
ਮੰਗਹੁ ਤਾ ਚਾਰ ਜੁਗ ਰਹਾ ॥ ਪਰ ਤੁਸਾ ਚਾਰ ਦਿਨ ਮੰਗੇ ਚਾਰੇ ਦਿਨ
੩੦੩ (ੳ) ਰਹਾਗਾ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜਾਹੁ ਚਿਖਾ ਦੀ/ਆ ਲਕੜੀਆ ਲੈ
ਆਵਹੁ ॥ ਤਾ ਲਕੜੀਆ ਫੇਰਿ ਆਦੀਆ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਚਉਥੇ ਦਿਨ ਫੇਰਿ

---

[1]ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ., ਪੰਨਾ ੪੬੭)।
[2]'ਨਿਚਿੰਦ' (ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ.)। [3]ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗ ਰਹ ਗਇਆ ਹੈ। [5]ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ. ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੁਸਾ ਵਿਛਾਈ[1] ॥ ਸਿਖ ਸਾਖਿਆ ਸਦਾਏ ॥ ਚਿਖਾ ਸਵਾਰੀ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਸਧਾਰਨਾ[2] ਤੂੰ ਕਿਛੁ ਮੰਗੁ ਤੈ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥ ਜੋ ਜਾਣਹਿ ਸੋ ਮੰਗਿ ਲੈ ॥ ਤਾ ਭਗੀਰਥ ਆਖਿਆ ਜੀਉ ਤੂੰ ਦੇਦਾ ਹੈ ਸੋ ਦੇਹ ਜੋ ਤੇਰੀ ਖੁਸੀ/ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਮੰਗ ਗੁਰੂ ਦੇਸੀ ॥ ਤਾ ਭਗੀਰਥ ਕਹਿਆ ੩੦੩ (ਅ)
ਜੀ ਮੈਨੂ ਵਚਨ ਦੇਹਿ ਜਿ ਹਉ ਮੰਗੀ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਬਚਨ ਦੀਆ ਭਗੀਰਥਾ ਮੰਗਿ ਜਿ ਤੇਰੀ ਖੁਸੀ ਹੈ ॥ ਤਾ ਭਗੀਰਥ ਕਹਿਆ ਜਿ ਜੀ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਆਗਰੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਹੈ ਸੋ ਛੁਟੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਚੁਪ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸਧਾਰਣਾ/ ਤੂ ਕਿਛੁ ਮੰਗ ਹਉ ਦੇਈ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ੩੦੪ (ੳ)
ਸਧਾਰਣ ਆਖਿਆ ਜੀ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਆਗਰੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਹੈ ਸੋ ਛੁਟੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਵਤੁ ਚੁਪਿ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ॥ ਤਾ ਫੇਰਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਭਗੀਰਥਾ ਕਿਛੁ ਚੰਗੀ ਜੇਹੀ ਵਸਤੂ ਮੰਗ ॥ ਤਾ ਵਤ ਭਗੀਰਥ ਆਖਿਆ ਜੀ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਆਗਰੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਹੈ ਸੋ ਛੁਟੈ ॥ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਜਾਹਿ/ ਛੁਟਾ ॥ ਜਬ ਗੁਰੂ ੩੦੪ (ਅ)
ਬਾਬੇ ਏਹ ਬਚਨ ਆਖਿਆ ਆਖਿ ਕੈ ਸਮਾਇ ਗਇਆ ॥ ਤਬ ਲੋਕਾ ਆਖਿਆ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਮਾਣਾ ॥ ਤਾ ਭਗੀਰਥ ਪਿਛੈਵਾੜੇ ਪਗ ਆਇ ਮਾਰੀ ॥ ਲਗਾ ਹਾਇ ਹਾਇ ਆਖਨਿ ਜੋ ਮੈ ਇਸ ਕਰਾੜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਈਵੈ ਕਰਿ ਗਵਾਈ ਮੈ ਇਸ ਬਾਵਹੁ ਕਿਛੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਹਾਇ ਹਾਇ ਮੈ ਇ/ਸ ਦੀ ੩੦੫ (ੳ)
ਸੇਵਾ ਈਵੈ ਕਰਿ ਗਵਾਈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ਜੋ ਇਸ ਸਧਾਰਣ ਤਾਈ ਲੈ ਆਵਹੁ ॥ ਤਾ ਲੋਕੀ ਆਖਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਤੈਨੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੁਲਾਇਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾ ਸਧਾਰਣ ਆਇਆ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਸਧਾਰਣਾ ਮੈ ਤੈਨੂੰ ਤਿਹੁ[3] ਵਾਰੀ ਆਖਿਆ ਜੋ ਤੂੰ ਕਿਛੁ ਮੰਗੁ ਤਾ ਤੈ ਆਖਿਆ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਆਗਰੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ/ ਹੈ ਸੋ ਛੁਟੈ ॥ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਹੋ ਵੇਮੁਖ ਹੋਵੇਗਾ ੩੦੫ (ਅ)
ਮੈ ਤੈਨੂੰ ਤਿਹੁ ਵਾਰੀ ਆਖਿਆ ॥ ਤੈ ਆਖਿਆ ਜਿ ਮੇਰਾ ਕੁੜਮ ਆਗਰੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਹੈ ਸੋ ਛੁਟੈ ॥ ਓਹ ਤਾ ਉਸੈ ਸਾਇਤ[4] ਛੁਟਾ ॥ ਮੈ ਕਿਆ ਕਰੀ ਮੈ ਤੈਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤੈ ਏਹੋ ਕਿਛੁ ਮੰਗਿਆ ॥ ਤਾ ਓਹੁ ਚੁਪ ਕਰ ਗਇਆ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਸਮਾਇ ਗਇਆ ॥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜਾਇ ਚਿ/ਖਾ ਉਪਰ ੩੦੬ (ੳ)
ਪਇਆ ॥ ਤਾ ਪਠਾਣਾ ਮੁਰੀਦਾ ਆਖਿਆ ਏ ਪੀਰੁ ਨਾਨਕ ਹੈਫ਼[5] ਹੈ ਜੇ ਤੂੰ ਏਵੈ ਹਿੰਦੂਆ ਕੀ ਮਿਸਾਲ[6] ਜਲਦਾ ਹੈ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਬਚਾ

---

[1]'ਘਤੀਆ' (ਪੰ. ਭਾ. ਫੈ.)। [2]ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੁਸਖ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ 45-46। [3]'ਤਿਨ' (ਪੰ. ਭਾ. ਫੈ.)। [4]ਘੜੀ। [5]ਅਫ਼ਸੋਸ। [6]ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਾਂਗੂੰ।

ਤੁਸੀ ਵੇਖਿਅਹੁ ਦਿਖਾ ਕਿਆ ਹੋਦਾ ਹੈ ॥ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਚਿਖਾ ਉਪਰਿ
ਲੇਟਿਆ ॥ ਬਾਬਾ ਲੇਟਦੋ ਹੀ ਸਮਾਇ ਗਇਆ ॥ ਪਠਾਣ ਧੂਹ
੩੦੬ (ਅ) ਸਮਸੇਰੀ ਖੜੇ ਹੋਏ ॥ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੋ ਨੇੜੇ ਢੁ/ਕਣ ਨ ਦੇਨਿ ॥ ਹਿੰਦੂ ਭੀ ਖੜੇ
ਰਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਖੜੇ ਰਹੇ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਕਿਤੈ ਕੰਮ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ॥
ਜਦਿ ਮਰਦਾਨਾ ਧਰਮਸਾਲਾ ਆਇਆ ਤਾ ਲੋਕੀ ਆਖਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ
ਬਾਬਾ ਸਮਾਣਾ ॥ ਅਤੇ ਲੋਕ ਬਾਬੇ ਦੀ ਚਿਖਾ ਉਪਰਿ ਗਏ ਹੈਨਿ ॥ ਮਰਦਾਨੇ
ਟੋਪੀ ਧਰਤੀ ਨਾਲਿ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਰਦੋ ਹੀ ਭੰਨਾ ॥ ਪੁਕਾਰਦਾ ਗਇਆ
੩੦੭ (ੳ) ਮੇ/ਰਿਆ ਬਾਬਾ ਮੇਰਿਆ ਬਾਬਾ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸਨ ਦੇਹਿ ॥ ਓਇ ਜਿ ਲੋਕ ਥੇ
ਪਠਾਣ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਿਨੀ ਮਰਦਾਨਾ ਫੜਿ ਰਖਿਆ ॥ ਗੁਰੂ ਥੇ ਜਾਣ ਦੇਨਿ
ਨਾਹੀ ॥ ਮਰਦਾਨਾ ਹਾਇ ਹਾਇ ਬਿਲੀਪਾਤ ਕਰੇ ॥/ ਅਤੇ ਪੁਕਾਰੈ ਜੀ
ਮੈਨੂੰ ਦਰਸਨ ਮਿਲੈ [1]ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਦਰਸਨ ਮਿਲੈ[1] ॥ ਨੇੜੇ ਢੁਕਣ ਮਿਲੈ
੩੦੭ (ਅ) ਨਾਹੀ ॥ ਤਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਫਿਰਿ ਉਠਿ ਬੈਠਾ ॥ / ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ
ਮਰਦਾਨੇ ਨੋ ਆਵਣੇ ਦੇਹੁ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਨੋ ਸਦ ਕਰਿ ਆਪਣੇ ਗਲਿ
ਵਿਚਿ ਲਇਅਨੁ ॥ ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਮੇਰਾ ਬਚਾ ਮੇਰਾ ਬਚਾ ਹਉ
ਤੇਰੇ ਨਾਲਿ ਹਾ ਮਤ ਉਦਰਹਿ ॥ ਤਾ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀ ਤੁਧੁ ਮੇਰੇ
ਨਾਲਿ ਵਚਨੁ ਸਾ ਨਾਲੇ ਚਲਾਵਣੇ ਦਾ ॥ ਏਹੁ ਕਿਆ ਕੀਤੋ ॥ ਤਾ ਬਾਬੈ
੩੦੮ (ੳ) ਆਖਿਆ ਜਾਇ ਕਰ ਘ/ਰਿ ਸਮਾਉ ॥ ਤੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਵਾਗਾ ਅਜ ਤੇ
ਅਠਵੇ ਦਿਨ ॥ ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੇ ਮਰਦਾਨਾ ਵਿਦਾ ਹੋਆ ॥ ਜਦਿ ਵੇਖਨਿ
ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਿ ਕੋਈ [2]ਜਾ ਸਿਖ ਸਖਾ[2] ਜਾ ਵੇਖਨਿ ਤਾ ਬਾਬੇ ਦੇ
ਕਪੜੇ ਚਿਖਾ ਉਪਰਿ ਪਏ ਹੈਨਿ ॥ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਨਾਹੀ ॥ ਬਾਬਾ ਸਚੁ ਖੰਡ
ਗਇਆ ॥੩੦॥ ਸੰਮਤ ੧੫੯੫ ॥ ਪੰਦ੍ਰਾ ਸੈ ਪਚਾਣਵੈ ਅਸੂ ਵਦੀ[3] ॥ ੧੦ ॥
੩੦੮ (ਅ) ਦਸਮੀ ਕੇ ਦਿ/ਹੁ ਪਹਰ ਦਿਹੁ ਚੜੇ ਕਉ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੁ ਸਮਾਇਆ ॥
ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਸੁਖਵਾਸਣ ਲੈ ਕਰਿ ਗਰੁੜ ਉਪਰਿ ਅਸਵਾਰ ਹੋਇ
ਕਰਿ ਆਇਆ ॥ ਨਿਰੰਜਨ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਬਾਬੇ
ਨਾਨਕ ਕਉ ਲੈ ਰਮੇ ॥ ਸਚੇ ਖੰਡ ਲੈ ਗਏ ॥ ੧ ॥ ਵਾਹੁਗੁਰੂ ਵਾਹੁਗੁਰੂ
ਵਾਹੁਗੁਰੂ ॥ ਜੋ ਏਹ ਸਾਖੀ ਕੋਈ ਪੜੈ ਸੁਣੈ ਤਿਸ ਕੀ ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਵੈਗੀ ॥

---

[1]ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ. ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਕੇਵਲ ਇਕ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ । [2]ਪਾਠਾਂਤਰ : 'ਸਿਖ ਸਾਖਾ' (ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ.) । [3]'ਸੁਦੀ' (ਪੰ. ਭਾ. ਛੰ. ਅਤੇ ਸਿ. ਰੇ. ਲਾ.) । ਮੂਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਵੀ 'ਸੁਦੀ' ਲਿਖ ਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੜਤਾਲ ਨਾਲ ਕਟ ਕੇ, 'ਵਦੀ' ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਦੇਖੋ ਭੂਮਿਕਾ, ਪੰਨਾ 39-43.

ਜੋ ਏਹੁ ਸਾ/ਖੀ ਸੁਣੈ ਗਾਵੈ ਪੜੈਗਾ ਤਿਸ ਕੀ ਭਾਵਨੀ ਥਾਇ ਪੜੈਗੀ ॥ ੩੦੯ (ੲ)
ਅਰੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਸਾਥਿ ਜਾਇ ਮਿਲੈਗਾ ॥ ਜੋ ਬਾਬੇ ਕਾ ਜਸੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਲਿ
ਗਾਵੈਗਾ ਸੁਣੈਗਾ ਤਿਨ ਕੇ ਈਹਾ ਕੇ ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਰਾਸਿ ਹੋਹਿਗੇ ॥ ਅਰੁ
ਆਗੇ ਮੁਕਤਿ ਪਾਵੈਗਾ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸੈ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ
ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹ ॥ ਜਿਸ ਕੇ ਕਰਮ ਹੋਹਿਗੇ ਸੋ ਏਹ ਬਾਬੇ ਕੀ ਸਿਫਤਿ
ਪੜੈ ਸੁਣੈਗਾ ॥ ਪਰਮੇ/ਸਰ ਕੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਾ ਓੜਕੁ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ੩੦੯ (ਅ)
ਗੋਸਟਿ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਈ ਭੁਲ ਚੁਕ ਬਖਸਣੀ ॥ ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਮਾਹੁ ਅਸਾੜ
ਬਦੀ ॥ ੧੩ ॥

ਪੁਸਤਕ-ਸੂਚੀ

(ੳ) ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬੰਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਕ੍ਰਿਤ ਬਾਬਾ ਸੁਖਬਾਸੀ ਰਾਏ)—
ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੨੯੧੯, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੮੯੭ ਬਿ.

ਗੋਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀ—
ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੩੫੧੦-੧੨, ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਬਿ. ੧੮੩੬/੧੭੭੯ ਈ. ; ੨੫੨੭, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ ।

ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ (ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ)—
ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ ੧੭੫੮/੧੭੦੧ ਈ.; ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, ਬਿ. ੧੭੯੧/੧੭੩੪ ਈ. ; ੫੪੬੨, ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ; ੪੯੫, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ. ੧੮੧੩/੧੭੬੬ ਈ. ; ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਵਾਲਾ ਨੁਸਖਾ, ਮਿਤੀਹੀਣ ; ਨਿਜੀ ਕਾਪੀ, ਨਕਲ ਬਿ. ੨੦੨੫/੧੯੬੮ ਈ.

ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਭਾਈ ਬਾਲਾ)—
ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਕਪੂਰ (ਸ੍ਵਰਗਵਾਸੀ) ਮਕਾਨ ਨੰਬਰ ੨੭੬੮/੧, ਗਲੀ ਪਿਪਲ ਮਹਾ ਦੇਵ ਵਾਲੀ, ਹੌਜ਼ ਕਾਜ਼ੀ, ਦਿੱਲੀ ; ਅਤੇ ਇਸੇ ਦੀ ਫੋਟੋਸਟੇਟ ਕਾਪੀ, ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਔਫ ਹਿਸਟਾਰੀਕਲ ਸਟੱਡੀਜ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ. ੧੭੧੫/੧੬੫੮ ਈ. ; ੩੪੨, ਪੰਜਾਬ ਆਰਕਾਈਵਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ. ੧੮੫੬/੧੭੯੯ ਈ.

ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਪੁਰਾਤਨ)—
ਕੋਲਬ੍ਰੁਕ ਵਾਲੀ (ਫੋਟੋ ਜ਼ਿੰਕੋਗ੍ਰਾਫ), ੧੬੧੮, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੮੮੫ ਈ. ; ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਾਬਾਦ ਵਾਲੀ (ਪੱਥਰ ਦਾ ਛਾਪਾ), ਨੰ. ੧੪੬੦, ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੧੮੮੫ ਈ.;

ਜਨਮ ਸਾਖੀ : ਪੁਰਾਤਨ (ਚਲਦਾ)—

ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੀ, ਨੰ: ੨੩੧੦ ਬਿ. ੧੮੨੯/੧੭੭੨ ਈ.; ੧੯੪, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ; ੨੯੧੩, ਸੈਂਟਰਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ. ੧੭੪੭/੧੬੯੦ ਈ.; ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ ; ੬੫੩੫ ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਫੁਟਕਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)—

੪੭੯, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ; ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ੧੬੪੫ ਬਿ.; ਫੋਟੋਸਟੇਟ ਕਾਪੀ (ਇੰਡੀਆ ਆਫ਼ਿਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਲੰਡਨ, ਵਾਲੀ Panj. B 40), ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ. ੧੭੯੦/੧੭੩੩ ਈ.; ੧੯੪, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ. ੧੭੯੭ (?) ; ਮੋਤੀ ਬਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ. ੧੮੦੪.

ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ (ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ)—

ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ੬੩੬੮ ਅਤੇ ੫੨੯੦, ਸਿਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਭੱਲਾ)—

੧੭੬, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਿ. ੧੮੮੩.

(ਅ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਪੰਜਾਬੀ—

ਆਲੋਚਨਾ (ਤ੍ਰਿਮਾਸਕ), ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਜਿਲਦ ਸਾਲ ੧੯੬੦, ਸਾਲ ੧੯੬੮ ਅਤੇ ਸਾਲ ੧੯੭੦ ।

ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ, 'ਵਸਾਖ ਨਹੀਂ—ਕੱਤਕ', ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਆਪ, ਮਕਾਨ ਨੰਬਰ ੧੧/੩੨੮੭, ਦੇਹਲੀ ਗੇਟ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਦਿੱਲੀ, ੧੯੭੦

ਸੁਚੇਤਨਾ (ਤ੍ਰਿਮਾਸਕ), ਰਾਈਟਰਜ਼ ਫ਼ੋਰਮ, ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ, ਜਿਲਦ ਸਾਲ ੧੯੭੧

ਸੁਰਿੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ', ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੯੫੯

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ., 'ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ', ਸਾਹਿਤ ਸੰਗਮ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ੧੯੬੬

ਕਰਮ ਸਿੰਘ, 'ਕੱਤਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ', ਫੁਲਵਾੜੀ, ਲਾਹੌਰ, ੧੯੩੨

ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ, 'ਸੱਚੀ ਖੋਜ', ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਛਨੂੰ ਧਾਮ, ਡਾਕਖਾਨਾ ਕੋਸੀ, ਜ਼ਿਲਾ ਮਥਰਾ, ਸੰਮਤ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ੪੯੨

ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, 'ਤਵਾਰੀਖੇ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ', ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ—ਖਾਲਸਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਏਜੰਸੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਹਿੱਸਾ ਪਹਲਾ, ਮਿਤੀਹੀਣ

ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਸਿਖ ਹਿਸਟਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੪੮੩ ਨਾ. ਸ਼ਾ.;

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ, 'ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼ੈਲੀਕਾਰ' ਕੁਮਾਰ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਮਾਈ ਹੀਰਾਂ ਗੇਟ, ਜਲੰਧਰ, ੧੯੭੧

ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ)—

ਪਹਲੀ ਸੈਂਚੀ, (ਸੰਪਾਦਕ : ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ/ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ), ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੧੯੬੨ ਈ.;

ਦੂਜੀ ਸੈਂਚੀ, (ਸੰਪਾਦਕ : ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ/ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ), ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ;

ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ)—
ਮਿਹਰ ਚੰਦ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਬੁਕ ਡਿਪੋ,ਲਾਹੌਰ ।

ਜੀ. ਬੀ. ਸਿੰਘ, 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ', ਮਾਡਰਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, ਲਾਹੌਰ, ੧੯੪੪

ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ, 'ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ', ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੯੬੮

ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ', ਮਿਸਿਜ਼ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ, III L/16, ਲਾਜਪਤ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ੧੯੭੨

ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, 'ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ' (ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ), ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਆਪ, ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਬਿ. ੧੯੯੮/੧੯੪੧ ਈ,

'ਪਰਖ' (ਛਿਮਾਹੀ), ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਅੰਕ ਸਾਲ ੧੯੬੭

ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਅਤੇ ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, 'ਤਿੰਨ ਖੋਜ ਪਤ੍ਰ', ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੯੭੦

'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' (ਸੰਪਾਦਕ : ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ), ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਚੌਥਾ ਸੰਸਕਰਣ, ੧੯੫੨

ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, 'ਖੁਲ੍ਹੇ ਲੇਖ', ਅਤਰ ਚੰਦ ਕਪੂਰ ਐਂਡ ਸਨਜ਼, ੧੨ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ, ੧੯੫੨

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਖਾ ਤੇ ਛੰਦਾਬੰਦੀ—ਜਪੁ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ', ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਆਪ, ਲਾਹੌਰ, ੧੯੩੭

—'ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ ਦੀ ਮੁਖਤਸਿਰ ਤਾਰੀਖ (ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ), ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਮਾਡਰਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, ਲਾਹੌਰ ।

—'ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ ਦੀ ਮੁਖ਼ਤਸਿਰ ਤਾਰੀਖ਼' (ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ), ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਆਪ, ੧੯੪੯

ਲਛਮੀ ਦੇਵੀ, ਮਾਤਾ, 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ', ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਗਰੋਵਰ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀਹੀਣ

'ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ' (ਸੰਪਾਦਕ, ਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ), ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੧੯੫੦

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ—

Khushwant Singh, *History of the Sikhs*, Princeton University, London, Vol. I, 1965

Macauliffe, Max Arthur, *Sikh Religion*, S. Chand & Co., New Delhi (Indian Edition), 1963

Mcleod, W. H., *Guru Nanak and the Sikh Religion*, Oxford University Press, 1968

Mohan Singh Diwana, *A History of Panjabi Literature*, Pub. Author, 1937

Piar Singh, *A Critical Survey of Seventeenth Century Panjabi Prose*, (Unpublished thesis), Punjab University, Chandigarh, 1968

Smith, V. A., *Akbar the Great Mughal*, Oxford University Press, 1917

ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ

ਸੋਧ-ਪਤ੍ਰ

ਬਾਵਜੂਦ ਧਿਆਨ ਰਖਣ ਦੇ ਛਪਾਈ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਭੁੱਲਾਂ ਅਭੋਲ ਹੀ ਰਹ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ; ਪਾਠਕ ਜਨ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਸੋਧ ਲੈਣ :

ਪੰਨਾ	ਪੰਕਤੀ	ਅਧ	ਸ਼ੁੱਧ
14	੧ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ'	'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ'
17	੧੬	ਸਿੱਧਾ	ਸਿੱਧ
17	ਅੰਤਲੀ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	ਖੰਡ ੮	ਖੰਡ ੧੬
18	੪ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	'ਆਲੋਚਨਾ'	'ਆਲੋਚਨਾ', ਅੰਕ ਸਾਲ ੧੯੬੮
19	੪	ਹਿੰਦਾਲ	ਹੰਦਾਲ
21	੨੧	ਪਾਤਿਾਹੁ	ਪਾਤਿਸਾਹ
26	੧ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	ਪੰਨਾ ੩੧-੩੨	ਪੰਨਾ 129-31
28	੨ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ	ਪੰਜਾਬੀ
40	੨੮	ਰਹਿਆ	ਰਹਿਆ—
42	੨ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	ਖੰਡ ੧੧	ਖੰਡ ੧੦
58	੬	੧੦ ਦਿਨ	੭ ਦਿਨ
58	੧ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	ਖੰਡ ੯	ਖੰਡ ੧੦
59	੮	ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ'।	ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ'।[2]
66	੮	ਨਿਰਾਰਥਕ	ਨਿਰਰਥਕ
81	੯	ਨਾਹੀ'	ਨਹੀ:
132	੧੮	ਵਮਦਾ	ਵਸਦਾ
151	੯	ਉਸਚੈ	ਉਸਦੇ
172	੬	ਫਰੇ	ਫੇਰੇ
175	ਅੰਤਲੀ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	ਸੁਧਾਤੀ	ਸੁਧਾਈ
191	੧ (ਫੁ. ਨੋ. ਦੀ)	ਮੂਲ	[1]ਮੂਲ